

עין גנים

ההיסטוריה היהודית בג'נין

אהרן אורבך עמיחי מרחביה
אוריאל שרעבי

ירושלים התשס"ה

ע"ש שמואל עקיבא ווייס הי"ד

כל הזכויות שמורות
לעמותת גלעד לשמואל עקיבא ווייס הי"ד
ע"ר 2-754-040-58
mayanganim@walla.co.il
ירושלים, חשוון ה'תשס"ה

עריכה לשונית והגהה: יוסי בן שחר
עיצוב כריכה, עריכה גרפית ועימוד: רחלי שרעבי
צילום כריכה: דיוד סילברמן, לע"מ
כת"י המהיר"ט, ספרית בית המדרש לרבנים באמריקה

הפקה: אברהם כהן - ארז הוצאה לאור
בן-ציון 23 ירושלים 95423
02-6514441 052-2408924
לוחות: "פרנק" ירושלים
מסת"ב: 9-0-90718-965-965 ISBN
דאנקוד: 9789659071807

לזכר שמואל עקיבא ווייס הי"ד

תודה

בעזרת ה'

תודה לאנשים שיש לנו הזכות להיקרא
חבריהם שעזרו לאורך כל הדרך במילה טובה
ובעידוד, לכל מי שטרח, צילם, הגיחה, תרגם,
כתב ויעץ. לכולם תודה רבה על הכל.
לזאב (ז'אבו) ארליך, על העזרה מראשית
ועד אחרית.

ליגאל אמיתי, על הרעיון והתמיכה.
לרחלי שרעבי על הימים והלילות העיצוב
וההשקעה מכל הלב.

ליוסי בן שחר, על העריכה הלשונית.
לעו"ד יואל יפת, לר' אברהם זק"ש,
לר' דניאל פאנו, ולברכה ברמן.

למכון 'יד זהבה' ולמאיר שילה.

לכל מי שהסכים להתראיין לצורך המחקר.
לצוות ספרית יד בן צבי.

לדובי גרינפלד, לאוהד לבובי, להלל וידל.
ליצחק דרשביץ על הצילומים.

למשפחת שרעבי על האכסניה.

להורים שלנו שתמכו עודדו ועזרו לאורך
כל הדרך.

לצפורה ולרב אריה

ולכל משפחת ווייס.

11	מבוא
13	הקדמה
	פרק א - העת העתיקה
15	מבוא
16	תקופת הברונזה הראשונה והשנייה
16	מסע תחותמס
17	לבאיו מושל שכם
19	מקורות
	פרק ב - מהכניסה לארץ ועד חורבן הבית הראשון
21	מבוא
22	עיר בנחלת יששכר
22	עיר לוויים
24	תבני בן גינת
24	מרד יהוא
26	זיהוי עין גנים על ידי בעל הכפתור ופרח
28	זיהויו של ישעיהו פרס
29	מקורות
	פרק ג - תקופת הבית השני
31	מבוא
32	גיני בספר יהודית
32	גבול השומרון
33	שער גנת
34	מאבק בין עולי הרגל לשומרונים
35	מסורת נוצרית על ישוב יהודי
36	מקורות
	פרק ד - תקופת המשנה והתלמוד
37	מבוא
38	מעשה ברבי פנחס בן יאיר
40	נחל גינאי שסחף כדי יין
41	מקורות

פרק ה - מימי הביניים ועד שיבת ציון בדורנו

43 מבוא

44 תשובת המב"ט

45 הנסיך ראדז'יוויל

45 המהרי"ט בג'נין

47 סוחרים יהודים בג'נין

47 החייטים והפחה מג'נין

49 הסנדלר מג'נין

50 מירושלים למירון דרך ג'נין

51 הרוקח מג'נין

52 מקורות

פרק ו - התיישבות 'למען ציון' בג'נין

53 מבוא

54 התיישבות חברת 'למען ציון' בג'נין

58 הסתייגות מהתיישבות חברת 'למען ציון' בג'נין

61 מקורות

פרק ז - עבודה עברית בג'נין

63 מבוא

64 עבודות ציבוריות בג'נין

73 'סולל בונה' בג'נין

76 מקורות

פרק ח - ההתיישבות הציונית בג'נין

77 מבוא

78 ההתיישבות ערב מאורעות תרפ"ט

82 תוכנית ההתיישבות של ההגנה

85 מיפקד הבריטים בארץ ישראל בשנים 1922, 1931

86 התכתבות בין הרב קוק לשוטרי משטרת ג'נין

90 מקורות

פרק ט - ג'נין ערב הקמת המדינה

91 מבוא

92 פעולת הפלמ"ח בג'נין

94 כרוז ההגנה לערביי ג'נין

95 המאבק על התחבורה

96 פעולת האצ"ל בג'נין

98 מקורות

פרק י - מלחמת העצמאות בג'נין

- 99 מבוא
100 הכוחות הלוחמים
101 הקרב על ג'נין ('מבצע יצחק')
109 רב שיח לוחמים
115 השבוי מג'נין
120 מקורות

פרק יא - גן נעול מעין חתום - בין תש"ח לתשכ"ז

- 121 מבוא
122 הבאת עצמות הנופלים לקבורה
129 מבצע 'גי"ל'
129 מבצע 'צוק סלע'
130 מתוך יומנו של מאיר הר-ציון
134 מקורות

פרק יב - שחרור ג'נין - מלחמת ששת הימים

- 135 מבוא
136 יומן מלחמה - שחרור ג'נין
138 כיבוש העיר על-ידי חטיבה 45
139 השלמת הכיבוש על-ידי חטיבה 9
145 הכניעה
146 החובש והפצוע
148 מקורות

פרק יג - כדים גנים ונחל גינת

- 149 מבוא
150 היאחזויות הנח"ל
152 הישובים גנים וכדים
155 מהווי הישובים
159 מקורות

פרק יד - מבצע חומת מגן

- 161 מבוא
162 מבצע חומת מגן בג'נין
164 קרב המילואימניקים
166 גולני - גדוד 51
172 יומן מילואים
181 מקורות

185	עין גנים, בית הגן וג'נין - ד"ר יואל אליצור
	ההתיישבות בארץ כולה בעיני
189	החלוצים הראשונים - ד"ר ישראל קלויזנר
	שדה התעופה של ג'נין
195	במלחמת העולם הראשונה - ד"ר דב גביש
	'אין הוראות מבגדאד' - הצבא העיראקי
200	במלחמת השחרור - יהודה ליטני
206	ג'נין 'בירת המתאבדים' - דובר צה"ל
210	הנסיגה מג'נין
211	ושבו בנים לגבולם - יגאל אמיתי
214	מקורות

פרק זכרון

219	שמואל
221	מתוך דברים שכתב שמואל
240	"וידום אהרן" - אבא של שמואל, הרב אריה ווייס
243	נפל במילוי זכותו - אמא של שמואל, צפורה ווייס
245	משה רוט, חבר מהצבא
246	עמיחי לוי, חבר מהצבא
248	הרב ירחמיאל ויס, ראש ישיבת ירושלים לצעירים
250	מתוך 'בלדה לחובש', אפי נצר
251	הצל"ש

253

יזכור

מבוא

"גן נעול אחותי כלה גן נעול מעין חתום...מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון עורי צפון ובואי תימן יבוא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו"

(שיר השירים ד' י"ב-ט"ז).

"דודי ירד לגנו לקטוף שושנים", ואנחנו ניסינו לחדור אל תוך הגן הזה, להריח פעם נוספת את האדמה שהפכה למזבח, להיאחז בה, ולראות דרכה את הלהב העולה ממנה עד לשמיים. נסענו עד פאתי ג'נין וגילינו שם אוצר של היסטוריה ישראלית המצפה לגואל. היסטוריה של קשר יהודי וישראלי לעיר. קשר הנמשך מתקופת ההתנחלות הישראלית בימי יהושע, דרך ישוב יהודי בתקופת הבית השני ובתקופת הגלות הארוכה שלאחריו, ועד לניסיונות לחידוש הקשר בראשית ההתיישבות הציונית בארץ. במלחמת הקוממיות ניסה צה"ל לכבוש את ג'נין, תושבי העיר נמלטו ממנה ורק תגבורת עיראקית שהגיעה משכם אילצה את צה"ל לסגת. הלוחמים נסוגו מהעיר הנטושה תוך שהם סופגים אבדות כבדות. לאחר כניסת הסכמי שביתת הנשק לתוקף, עבר הרב הצבאי הראשי דאז, הרב שלמה גורן זצ"ל, את הגבול במטרה להביא לקבורה את הנופלים. חללי המערכה הובאו לקבורה בקבר אחים בהר-הרצל בירושלים, בעקבות הכרזת אחד ההורים, כי בנו נפל בקרב על ירושלים. היה זה המשך לקשר המיוחד של העיר לירושלים. קשר שהתהווה בתקופת בית-שני, כשהדרך הראשית מהגליל לירושלים עברה דרך העיר, ודרכה היו עולי-הרגל עולים לירושלים. על שם העיר גם נקרא שער צפוני בחומת העיר 'שער גנת'. במלחמת 'ששת הימים', יום לפני שחרור ירושלים שוחררה ג'נין, ה"מעין החתום" נפתח, שני ישובים ישראלים הוקמו בסביבתה ואלפי ישראלים עברו בתוכה... במבצע 'חומת מגן' שחרר צה"ל את העיר שננטשה בעקבות הסכמי אוסלו והפכה לבירה לטרור הערבי.

כ"ו בניסן תשס"ב. בטרם אור ראשון, מחלקת הסיור של הפלוגה המסייעת מגדוד חמישים ואחת של גולני, נתקלה במארב מתוכנן של מחבלים. אש שניתכה לעברם אילצה אותם לסגת אל עבר מחסה. כולם נסוגו, מלבד אחד הלוחמים שנפצע ונפל. שמואל, שהיה חובש, יצא תחת אש כבדה לחלץ את חברו ונפגע גם הוא. שמואל ווייס הי"ד קיבל על מעשהו האחרון ציון לשבח.

אנו חבריו, ניסינו ללכת בעקבותיו בסמטאות העיר הצפופות, להריח את האדמה, את העבר ששמואל ידע כל כך טוב ואת כל המטען העצום הזה, להתחיל להנחיל לנו, לחברים, ללוחמים ולעם כולו. מטען שיש בו הקרבה וענווה, גדלות ושאר-רוח. דרך של עם שתמיד חוזר ואף פעם לא מוותר. עם שקשור ליישוביו, שנופי מולדתו הם גם נופי חייו. עם שטובי בניו מעלים את עצמם עולה למענו ואנחנו הקטנים שנשארנו פה, מנסים לתרגם את קורבנם הגדול לחיים ממשיים גדולים ומאושרים.

“הרנינו גויים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכיפר אדמתו עמו”

הקדמה

העיר ג'נין (נ.צ.מ. 1785-2070) שוכנת בגבול השומרון ועמק יזרעאל (עמק התענכים), בין העמק הגדול (עמק יזרעאל) לעמק הקטן (עמק דותן), שבעה עשר ק"מ דרומית מעפולה, ארבעים וארבעה ק"מ צפונית לשכם וכמאה ק"מ מירושלים. התל העתיק של העיר נמצא בגובה 230 מ' מעל פני הים (ב.נ.צ. 1783-2074). לפי מסורת ערבית, מקור השם ג'נין במילה גִּנָּה שפרושה גינה וגן עדן. שתיים מאותיות השורש - ג.נ. - תופענה בהטיות שונות בשמות העיר במהלך ההיסטוריה (עין גנים, גינת, בית הגן, גינא, גיני) והוא מבטא את יופיו ופוריותו של המקום. ג'נין בנויה לאורך שלוחה, מגובה 230 מ' מעל פני הים ועד לתחילת העמק בגובה 120 מ' מעל פני הים. שני מעיינות נובעים לאורך השלוחה עין גנים ועין שריפא, המעינות היוו את מקור המים החשוב של העיר בתקופות השונות. הנחל העובר בעיר זורם צפונה, והוא אחד מסעיפיו המזרחיים של הקישון. השלוחה לאורכה בנויה ג'נין משמשת כמעבר העיקרי מעמק יזרעאל לשומרון ולעמק דותן. דרך מעבר זה עברו דרכים חשובות שהפכו את ג'נין לצומת מרכזית: 1. דרך 'גב ההר' המגיעה מבאר שבע דרך חברון, ירושלים ושכם וממשיכה צפונה. 2. דרך רוחבית חשובה שהגיעה ממישור החוף ועמק דותן והמשיכה מזרחה בעמק יזרעאל לכיוון הרי הגלעד. 3. דרך היוצאת מג'נין לכיוון צפון מערב אל מגידו וחיפה. בזמן הצלבנים נקראה ג'נין 'לה גראנד גרין' (LA GRAND GRIN), גרין (ירוק) הגדולה, להבדיל מהעיירה יזרעאל הסמוכה שנקראה גרין. לה גראנד גרין שימשה כתחנת איתות ברשת תחנות האיתות שהצלבנים פרסו בכל הארץ. בתקופת הממלוכים והטורקים עבר בג'נין קו הדואר מדמשק לקהיר. במלחמת העולם הראשונה הניחו הטורקים מסילת רכבת מעפולה דרך ג'נין לטול כרם ושכם על מנת להביא אספקה לחזית הדרום. ג'נין היא נקודה צפונית של 'המשולש הגדול' - משולש הערים שכם, טול-כרם וג'נין. בתקופת השלטון הבריטי בארץ, נקרא המשולש גם 'המשולש המסוכן', בשל היותו למרכז ללאומניות הערבית בצפון השומרון.

עיצוב והפקה: שילה-בלק

תל אביב-
יפו

פרק א | העת העתיקה

1. מבוא

העיר גינא (ג'נין), היא מהערים הקדומות ביותר בארץ ישראל. נמצאו בה שרידים עוד מתקופת הברונזה הראשונה לפני כ-5000 שנה. לאחר הפסקה ביישוב המקום, נזכרת גינא בכתבי המארות לפני כ-3800 שנה וכן נמצאו ממצאים ארכיאולוגים מלפני כ-3200 שנה. בעמק גינא (עמק יזרעאל) נערך קרב גדול ומכריע בין מצרים לבני חת, קרב שהוכרע ע"י המצרים וסלל את הדרך להגמוניה מצרית באזור עד סמוך לכניסת עם ישראל לארץ. במכתבי אל-עמארנה, מוזכרת גינא פעמיים, במהלך סיפורו של לבאיו מלך שכם: לבאיו שם לעצמו מטרה להרחיב את תחום שלטונו, ובראש ובראשונה בכיוון צפון עד לעמק יזרעאל, על-מנת לחלוש על הדרך הראשית המקשרת את מצרים עם ארצות הפרת והחידקל. האתגר הטקטי היה השתלטות על גינא כנקודת קשר בין השומרון ובין העמק. הניסיון הביאה בסופו של דבר לרציחתו של לבאיו על ידי תושבי גינא.

2. א. תקופת הברונזה הראשונה והשנייה

באביב ובקיץ תשל"ז (1977) נערכו בתל ג'נין חפירות הצלה, על מנת להכשיר את השטח לבנייה. מהחפירות עלה כי גינא יושבה בפעם הראשונה בתקופת הברונזה הקדומה א'. נחשף מבנה עתיק, קרמיקה ממורקת אפור, ושברי כלים מעוטרים בחיפוי פסים. לאחר הפסקה ממושכת, בתקופת הברונזה השנייה, התחדש הישוב במקום, ובחפירות נמצאו חדר מגורים וכלים שונים כולל גרזן, עגיל זהב ובקבוק זכוכית. בחפירה מוקדמת יותר נמצאה אף קערת ברזל גדולה מאותה התקופה.

2. ב. מסע תחותמס

תחותמס השלישי (מלך במצרים לפני כ-3500 שנה), הנמרץ במלכי שושלת משפחתו, יצא עם צבאו המצרי במסע מלחמתו הראשון, במטרה לדכא את מרד ברית הערים הכנעניות, שבמרכזו עמדו מלך קדש ומלך מגידו, וכדי להשיב לשליטתו את ארץ ישראל וסוריה. לאחר עשרה ימי צעידה, בהם הלכו חייליו מאות ק"מ, הגיע תחותמס לעיר עזה, המכונה 'שלל המושל'. בהמשך מסעו מעזה ועד העיר יחס שבשרון, התקדם תחותמס באחד עשר יום תוך כדי לחימה מתמשכת במוקדי ההתנגדות. מלכי כנען נערכו מולו בעמק יזרעאל, הוא 'בקעת גינא'. במהלך מפתיע בחר תחותמס לעבור דרך נחל עירון. מנהיגי הברית הכנענית שהופתעו מהופעתו של תחותמס נסוגו אל העיר מגידו ונכנעו לאחר שבעה חודשי מצור. עם כניעתם ערך תחותמס רשימת ניצחון בה מופיעות 119 ערים כנעניות אותן הכניע.

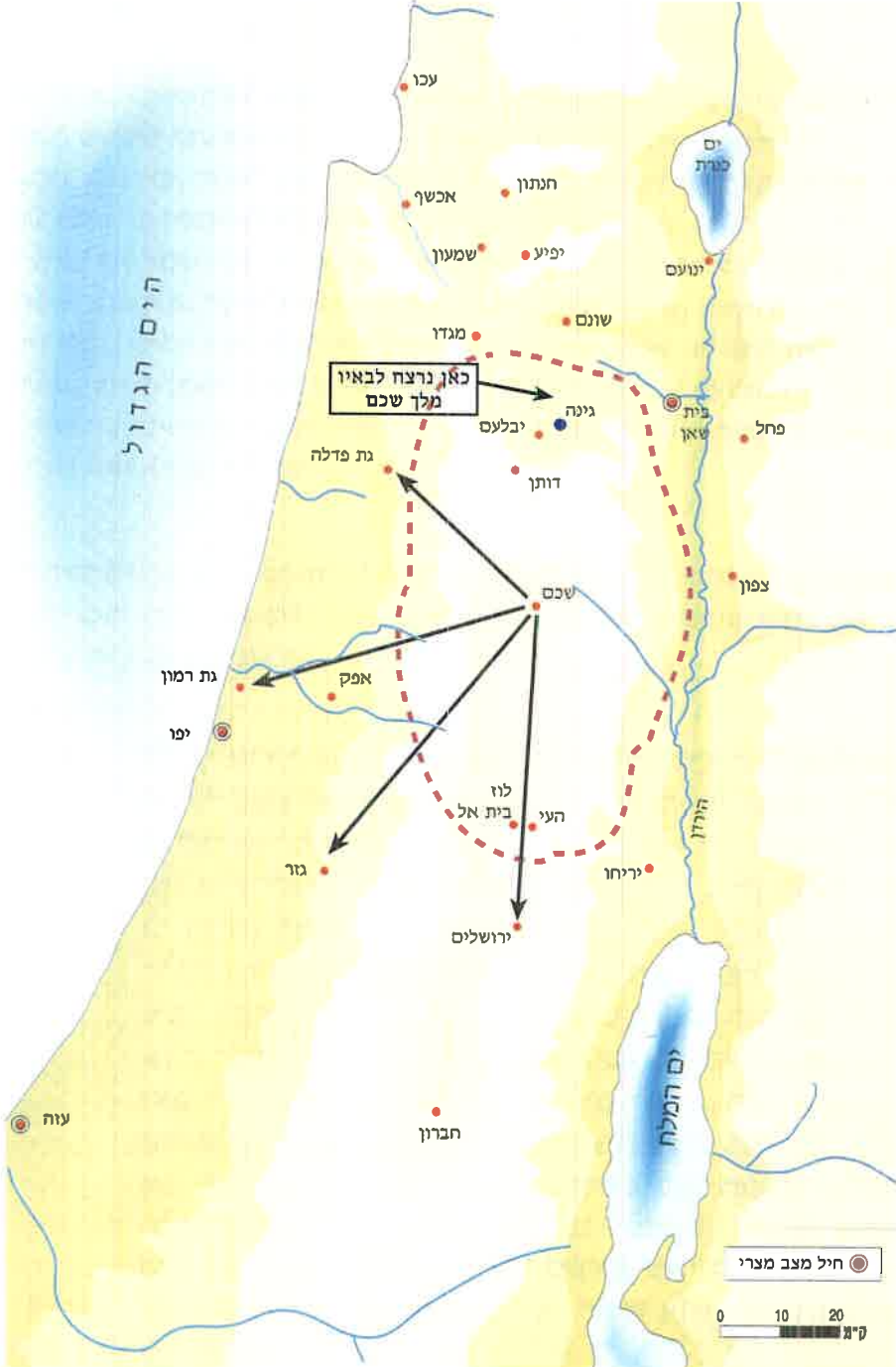
דיוקן תחותמס השלישי

מושל שכם, לבאיו (לפני כ-3350 שנה), שם פניו להרחיב את שלטונו אל עמק יזרעאל והשרון. פעולתו הראשונה היתה ניסיון לכיבוש עמק דותן, דרכו עוברת הדרך הראשית מהגלעד למצרים. לבאיו ניצל את עזיבת חיל המצב המצרי, עקב אירועים מדיניים שחלו במצרים, ותקף את הערים ערבו וברקונה שבעמק דותן. פרעה לא יכל להשלים עם לחצו של לבאיו על עורק התחבורה הראשית ונתן הוראה למושל עכו לאוסרו ולהורידו למצרים. לבאיו שיחד את מושל עכו בדרך למצרים, השתחרר, ופנה חזרה לכיוון שכם. בדרכו עבר לבאיו דרך 'ארץ גינא', בניסיון להגיע אל אחת הערים שתחת שליטתו, אולם לבאיו נרצח על ידי אויביו תושבי 'ארץ גינא'. קונספירציה מקובלת על החוקרים טוענת כי ידו של מושל עכו היתה ברצח. בני לבאיו תכננו מסע כיבושים נוסף וכן מסע נקמה בתושבי גינא רוצחי אביהם.

בעל ארסג (כנראה מושל גת-פדלה) כתב מכתב למלך מצרים בו הוא מודיע על מזימתם של בני לבאיו. בעל ארסג טוען שבני לבאיו פנו אליו בדרישה להשתתף איתם במלחמתם באנשי גינא ובשלטון מצרים.

למלך אדוני אמור: כה דבר בעל-ארסג עבדך: לרגלי המלך אדוני שבע ושבע פעמים נפלתי. ידע המלך אדוני, כי שמו פניהם שני בני הפושע (ב)מלך אדוני, שני בני לבאיה, להרוס את ארץ המלך אדוני לאחר מות אביהם. וידע המלך אדוני כי (מזה) כמה ימים דוחקים בי שני בני לבאיה (לאמור): "למה נתת את העיר גת-פדלה לידי המלך אדונך, (זו) העיר אשר לקח לבאיה אבינו?!" וכה דברו (עוד) שני בני לבאיה אלי: "עשה מלחמה באנשי ארץ גינא על שהרגו את אבינו, ואם לא תעשה מלחמה אנו אויבים לך" ... וכזו היא תכנית מלכאילו להכניס את שני בני לבאיה לעיר פחל כדי להרוס את עורף ארץ המלך אדוני בעזרתם לפי תכנית מלכאילו ולבאיה. וכך (עוד) דברו שני בני לבאיה: "עשה מלחמה כאבינו במלך אדונך, כאשר התיצב נגד העיר שונם ונגד העיר בורקונה ונגד העיר ח'רבו ולקח אותן וכבש את העיר גת-דימון..."

באדיבות אטלס דעת מקרא, בהוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים

מפת קרבות לבאיו

1. אהרוני יוחנן, ארץ ישראל בכתבי המארות, אטלס כרטא לתקופת המקרא, כרטא, ירושלים, 1974², עמ' 26-27.
2. אהרוני יוחנן, ממלכת שכם ושכנותיה במכתבי אל עמארנה, אטלס כרטא לתקופת המקרא, כרטא, ירושלים, 1974², עמ' 36.
3. אהרוני יוחנן, מסע תחותמס, אטלס כרטא לתקופת המקרא, כרטא, ירושלים, 1974², עמ' 32-33.
4. אליצור יהודה, קיל יהודה, ארץ שכם, אטלס דעת מקרא, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשנ"ג, עמ' 91.
5. אפעל ישראל, ההיסטוריה של א"י, כרך א' התקופות הקדומות, כתר ויד בן צבי, ירושלים, 1982, עמ' 144-149.
6. זרטל אדם, תל ג'נין ג'נין, סקר הר מנשה ג', משרד הביטחון, תל אביב, 2000, עמ' 222-228.
7. חדשות ארכיאולוגיה, ס"ה-ס"ו רשות העתיקות, משרד החינוך והתרבות, אגף העתיקות והמוזיאונים, ירושלים, ניסן תשל"ח, אפריל 1978, עמ' 26-27.
8. לוחות אל עמארנה EA250.
9. צורי נחמיה, אור חדש על עין גנים, בית מקרא, תשל"א, עמ' 133-135.
10. רביב חנוך, לקורות ארץ שכם בתקופת אל עמארנה, תרביץ ל"ג, ירושלים, תשכ"ד, עמ' 4-5.
11. רייני א.פ., גת פדלה, ספר יוסף ברסלבי, ירושלים, 1970, עמ' 386-400.

פרק ב | מהכניסה לארץ ועד חורבן הבית הראשון

1. מבוא

"עין גנים", עיר לווים בנחלת שבט יששכר ליד גבול נחלת מנשה, הקרויה גם "ענם" על שם גניה הפוריים ושני מעיינותיה הגדולים. בעת התפלגות המלוכה (ממלכת ישראל וממלכת יהודה), עזבו חלקים משבט שמעון את נחלתם הדרומית, עברו לגור בצפון השומרון בממלכת ישראל וישבו שם עד לחורבן הבית השני. יתכן כי בני שמעון ישבו אף בעין גנים. אחד מאישי העיר הבולטים היה תבני בן "גינת" שהתמודד על המלכות מול עמרי ולבסוף נוצח. עם קץ שלטון בית עמרי, מוזכרת העיר בשם "בית הגן", דרכה נס אחזיה מלך יהודה מפני יהוא שמרד ביהורם מלך ישראל, האחרון מבית עמרי. אחזיה, אף הוא צאצא לבית עמרי, נתפס לבסוף במגידו והומת שם. הסבת השם מ"גינת" ל"בית הגן" מלמדת על ישוב רציני שהתפתח במקום במהלך השנים. יתכן כי לאחר ניצחון עמרי על תבני פותחה העיר "גינת" והפכה ל"בית הגן" כעיר המקשרת בין שומרון, הבירה החדשה, לבין יזרעאל מקום משכן המלכים, אולי אף כריצוי לתושבי העיר שזה עתה הפסידו את השלטון. בתל ג'נין נמצאו מספר כלים האופייניים לתקופה הישראלית: קדירה בעלת ידיות אוזן רבות ונר חרס בגוון צהוב (זוהר), כמו כן נמצאו חרסים נוספים.

קדירה בעלת ידיות אוזן רבות

2. א. עיר בנחלת יששכר

לאחר כיבוש ראשוני של עבר הירדן המערבי, חילק יהושע בן-נון את הארץ לתשעה וחצי שבטים, שניים וחצי השבטים הנותרים קיבלו את נחלתם בעבר הירדן המזרחי (ראובן גד וחצי מנשה) ואילו שבט לוי לא קיבל נחלה בארץ כלל. עין גנים מוזכרת כאן לראשונה בתנ"ך כעיר בנחלת יששכר.

י לְיִשָּׁשכָר יֵצֵא הַגִּזְרָה הַרְבִּיעִי לְבְנֵי יִשָּׁשכָר לְמִשְׁפְּחוֹתָם: יח וַיְהִי גְבוּלָם יִזְרְעֵאלָה וְהַכְּסוּלָה וְשׁוֹנָם: יט וְחַפְרָיִם וְשִׂיאֵן וְאַנְחֶרֶת: כ וְהַרְבִּית וְקִשְׁיוֹן וְאַבְצָן: כא וְרַמַּת וְעֵין-גַּנִּים וְעֵין חַדָּה וּבֵית פֶּצֶץ: כב וּפְנֵעַ הַגְּבוּל בְּתַבּוּר וְשַׁחְצִימָה וּבֵית שֶׁמֶשׁ וְהַיְוֹ תְּצַאֲוֹת גְּבוּלָם הַיְרֵדָן עָרִים שֶׁשֶׁ-עֶשְׂרֵה וְחֻצְרֵיהֶן: כג זֹאת נַחֲלַת מִטֵּה בְנֵי-יִשָּׁשכָר לְמִשְׁפְּחוֹתָם הָעָרִים וְחֻצְרֵיהֶן:
(יהושע י"ט)

ר' אישתורי הפרחי חוקרה הראשון של ארץ ישראל, לפני כשבע מאות שנה, זיהה את עין גנים המקראית עם ג'נין (עין 3.א. בפרק זה ובנספח 1).

לדרום יזרעאל ביושר כשתי שעות הוא עין גנים ובתוכו עין כשמה, וקורין לו ג'נין.

זיהוי זה שהתקבל על ידי רבים מחוקרי ארץ ישראל, מדירים את גבולו של שבט יששכר אל קצהו הדרומי של עמק יזרעאל. חיזוק לטענה זו מופיע בהגדרת נחלת מנשה, שם נאמר, כי יבלעם (המזוהה עם ח'רבת בלעמה הסמוכה לג'נין), ניתנה למנשה בתוך נחלת יששכר. "ויהי למנשה ביששכר ובאשר: בית שאן ובנותיה, ויבלעם ובנותיה..." (יהושע, י"ז, י"א). ישנם חוקרים (קלאי ועוד) החולקים על זיהוי זה וטוענים כי עין גנים בנחלת יששכר, נמצאת צפונית לעמק יזרעאל.

2. ב. עיר לוויים

שבט לוי לא קבל נחלה בארץ "כי ה' הוא נחלתו", במקום נחלה מסודרת חולק שבט הלוויים בכל הארץ, כאשר בנחלת כל שבט ניתנו לו מספר ערים. ברשימה המופיעה

בספר יהושע, מופיעה עין גנים, כאחת מהערים שניתנו לבני משפחת גרשון הלויים
בנחלת יששכר.

כה וממטה יששכר את קשיון ואת מנרשה את דברת ואת-
מנרשה: כס את ירמות ואת מנרשה את-עין גנים ואת מנרשה
ערים ארבע:

(יהושע כ"א)

בארצות אטלס דעת מקרא, בהוצאת מוסד הרב קוק ירושלים

ברשימת ערי הלויים המקבילה, המובאת בספר 'דברי הימים', מכונה עין גנים בשם ענם. יתכן כי שם זה הוא קיצור של עין גנים.

זו וממִּפְּתָה יִשְׁשָׁכֶר אֶת-קִדְשׁ וְאֶת-מִגְרָשֶׁיהָ אֶת-דְּבַרְתָּ וְאֶת-
מִגְרָשֶׁיהָ: נח וְאֶת-רְאֵמוֹת וְאֶת-מִגְרָשֶׁיהָ וְאֶת-עֲנָם וְאֶת-מִגְרָשֶׁיהָ:
(דברי הימים א' ו')

ענם: היא עין גנים.
(רלב"ג שם)

2. ג. תבני בן גינת

לאחר חיסול בית בעשא מלך ישראל על ידי זמרי והריגתו של זמרי בידי העם, התמודד תבני בן העיר גינת, היא עין גנים, מול עמרי שר הצבא על המלוכה. לאחר מאבק ממושך הפסיד תבני ועמרי התמנה למלך על ישראל (בערך שנת ג'נ"ט, 882 לפה"ס). יש המפרשים את השם גינת, כשם אביו של תבני ולא כשם מקום.

כֹּא אֲזַי יִחַלֵּק הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֲצֵי חֲצֵי הָעָם הָיָה אַחֲרָי תִּכְנֵי בֶן-
גִּינָת לְהַמְלִיכֹו וְהַחֲצֵי אַחֲרָי עֲמָרִי: כִּב וַיִּחְזַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרָי
עֲמָרִי אֶת-הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרָי תִּכְנֵי בֶן-גִּינָת וַיָּמָת תִּכְנֵי וַיִּמְלֹךְ
עֲמָרִי:

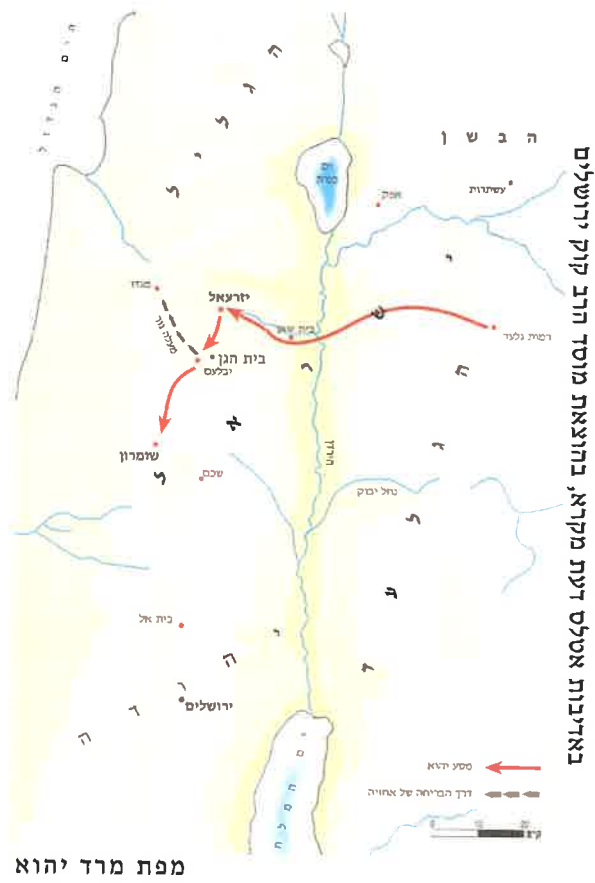
(מלכים א' ט"ז)

2. ד. מרד יהוא

יהוא בן נמשי מרד ביהורם מלך ישראל, האחרון לבית עמרי (בערך שנת ג'ק"ז, 842 לפה"ס). יהורם שהה ביזרעאל בעקבות פציעתו, ובן דודו אחזיה מלך יהודה הגיע לבקרו. יהוא נמשח על ידי הנביא למלך ונצטווה להשמיד את בית אחאב (בנו של עמרי). עם הגיעו ליזרעאל, הוא הרג את יהורם מלך ישראל, ואילו אחזיה מלך יהודה ברח דרומה, דרך בית הגן הלא היא עין גנים. קריאת הדרך בשם: "דרך בית הגן" מלמדת לפי זאב ספראי, כי בית הגן שלטה באותה תקופה על הדרך, לפי זה היתה

בית הגן על ראשי הגבעות ולא בעמק. בסופה של הרדיפה הצליח יהוא ללכוד את אחזיה ולהורגו.

כב ויהי כראות יהורם את-יהוא ויאמר השלום יהוא ויאמר מה השלום עד-וננני איזבל אמרה וכשפיה הרבים: כע ויהפוך יהורם ידיו ויגס ויאמר אל-אחזיהו מרמה אחזיה: כד ויהוא מלא ידו בקשת ויך את-יהורם בין זרעיו ויצא החצי מלבו ויכרע ברכבו: כה ויאמר אל-בדקר שלשה שא השלכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי כי-זכר אני ואתה את רכבים צמדים אחרי אחאב אביו ויהנה נשא עליו את-המשא הזה: כו אם-לא את-דמי נבות ואת-דמי בניו ראיתי אמש נאם-יהנה ושלמתי לה בחלקה הזאת נאם-יהנה ועתה שא השלכהו בחלקה כדבר יהנה: כז ואחזיה מלך-יהודה ראה ויגס דרך בית הגן וירדף אחריו יהוא ויאמר גם-אתו הכהו אל-המרקבה במעלה-גור אשר את-יבלעם ויגס מגדו וימת שם: כח וירכבו אתו עבדיו וישלמה ויקברו אתו בקברתו עם-אבתיו בעיר דוד: (מלכים ב' ט')

בארזנות אטלס דעת מוצאת מוסד חרב קוק ירושלים

3. א. זיהוי עין גנים על ידי בעל הכפתור ופרח

ר' אשתורי הפרחי, בעל הכפתור ופרח, נוסע וחוקר ראשון של ארץ ישראל מזהה את ג'נין כעין גנים המקראית:

”נחזור לשונם, כב' שעות למערבו ביושר: מגדו וקורין לו לג'ון. לדרום מגדו שעה הוא תענך לא נשתנה שמו. לדרום תענך כארבע שעות על שפת הים הוא אכשף וקורין לה ארסוף. וכל אלה בעמק יזרעאל ובאילון תבור, כלומר מישור מישור תבור וקורין לו מרג' בני עמר. למערב זה העמק הוא הר הכרמל. לדרום יזרעאל ביושר כשתי שעות הוא עין גנים ובתוכו עין כשמה וקורין לו ג'נין. למערב עין גנים כחצי שעה

ישעיהו פרס, היסטוריון וחוקר ארץ ישראל, זיהה את עין גנים עם גינת ובית הגן:

עֵין גַּנִּים^א. עיר עתיקה הנוכרת אולי בתקופת אל-אמרנא בשם גינה¹. יחכן, שהיא העיר גינת, מולדתו של חבני בן-גינת, שהיה מועמד למלוכה בישראל נגד עמרי (מ"א טז, כא-כב). עין גנים היחה בנחלת המטה יששכר וניחנה ללוויים מבני גרשום. היא בית הגן, שדרכה נס אחזיה מלך יהודה מפני יהוא למנדו (מיב ט, כ"ז). יוספוס קורא לה Γενάια, Γενάια, Γενεώα. בתלמוד נקרא הנחל העובר על פני העיר בשם גינאי (ע"ש). בימי הבית השני היו בעיר זו התנגשויות בין הגלילים העולים לרגל לירושלים ובין השומרונים. שרצו למנעם מלעבור בשטח ארצם. במאה הי"ג היחה עין גנים תחנה בדרך המלך מעזה לרמשק ובה פונדק יפה ומבוצר. אז נמנתה על ערי גליל הירדן. במאה הי"ז היה בה ישוב יהודי קטן² היום העיר הקטנה جين = ג'ין בשער עמק יזרעאל, בדרך משומרון אל הגליל (3,300 חו' מוסלמים, 100 נוצרים). שני מעינות מספקים מים לעיר ולגניה. המעין העליון שופע 2,270 מ"ע והמעין התחתון 6,800 מ"ע ביממה. על ישובו העתיק של המקום מעידים תל, קברי-סלעים וחציבות בסלעים.

EA 250; יהוי יט, כא (ברח"א-ו, נח כחוב במקומה

ענם); כא, כט, קדם' ב, 9, 1; מלח' ב, 8, 2; ג, 8, 1;

כס"פ רצ"ד.

1. אהרוני יוחנן, מרד יהוא, **אטלס כרטא לתקופת המקרא**, כרטא, ירושלים, 1974², עמ' 85.
2. ר' אישתורי הפרחי, פרק י"א, גבולות הארץ, **כפתור ופרח**, הוצאת א.מ. לונץ, ירושלים, תרנ"ז, 1897, עמ' רצ"ג-רצ"ד.
3. אליצור יהודה, קיל יהודה, מרד יהוא, **אטלס דעת מקרא**, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשנ"ח, עמ' 266-267.
4. אליצור יהודה, קיל יהודה, ערי הכהנים והלויים, **אטלס דעת מקרא**, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשנ"ח, עמ' 164-165.
5. אליצור יהודה, קיל יהודה, תחומי הישוב בימי שיבת ציון, **אטלס דעת מקרא**, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשנ"ח, עמ' 320-322.
6. אליצור יואל, עין גנים, בית הגן וג'נין, **על אתר ב'**, מכללת הרצוג להכשרת מורים, אלון שבות, תמוז תשנ"ו, עמ' 77-80. עיין נספח 1.
7. **דברי הימים א'**, פרק ו', פס' נ"ז-נ"ח.
8. וילנאי זאב, ערך ג'נין, **אנציקלופדיית אריאל לידיעת הארץ**, כרך ב', עם עובד, תל אביב, 1970, עמ' 1550-1554.
9. **יהושע**, פרק י"ז, פס' י"א.
10. **יהושע**, פרק י"ט, פס' י"ז-כ"ג.
11. **יהושע**, פרק כ"א, פס' כ"ח-כ"ט.
12. **מלכים א'**, פרק ט"ז, פס' כ"א-כ"ב.
13. **מלכים ב'**, פרק ט', פס' כ"ב-כ"ח.
14. ספראי זאב, קו הגבול הצפוני של השומרון, **גבולות ושלטון בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד**, הקיבוץ המאוחד, תל אביב, תש"מ, עמ' 39.
15. פרס ישעיהו, ערך עין גנים, **אנציקלופדיית ארץ ישראל**, ראובן מס, ירושלים, תשי"א, עמ' 703.
16. צורי נחמיה, אור חדש על עין גנים, **בית מקרא**, תשל"א, עמ' 133-135.
17. קלאי זכריה, **נחלות שבטי ישראל**, מוסד הרב קוק, ירושלים, 1967, עמ' 358.
18. שווארץ ר' יוסף, פרק ג', חלוקת הארץ-יששכר, **תבואות הארץ**, אריאל, ירושלים, 1979, עמ' רג.

פרק ג | תקופת הבית השני

1. מבוא

הכפר גינה (נקרא גם גיני, גנים) היושב בעין גנים המקראית, נמצא בנקודה צפונית מזרחית לחבל נרבתא, חבל בו ישבו יהודים בצפון השומרון עוד מימי הבית הראשון ועד למרד הגדול. נראה כי בכפר גינה עצמו ישבו יהודים ושומרונים, בנפרד ובמעורב, בחלקים שונים של התקופה. לאחר מות הורדוס, התגרו שומרונים תושבי גינה בעולי-רגל יהודים שעלו מהגליל לירושלים, ואלה מצידם הגיבו בחזקה. המריבה הסתיימה בהוצאות להורג של אנשים משני הצדדים על-ידי הרומאים. אחד השערים בחומות ירושלים בימי הבית השני נקרא 'שער גינת' על שם הכפר. הכפר גינה בקצה השומרון היה בנקודת גבול בין יהודה לגליל וזכה משום כך לאזכור בשער משערי ירושלים.

2. א. גיני בספר יהודית

ספר יהודית נכתב בימי הבית השני ומתוארים בו נופי עמק דותן וצפון מערב השומרון. בסיפור מגיע הוליפרנס, מצביא אשורי, בראש צבא גדול, להלחם ביהודים הבונים את בית-המקדש. אישה אמיצה בשם יהודית, מפתה אותו, משקה אותו יין והורגת אותו, לאחר הריגתו בורח כל צבאו. במחקר קיימות חילוקי דעות בדבר תיארוך הגרעין ההיסטורי של הסיפור. למרות זאת משמש תיאור היישובים המופיע בספר ככלי להבנת תפרוסת הישוב היהודי בצפון השומרון בזמן המחבר. בספר מוזכרת גיני כנקודת ציון אשר מזרחית לה חנה צבא הוליפרנס.

י. ויחן בין גיני ובין בית שאן ויהי שם חודש ימים עד התלקט כל מסע צבאו:

(ספר יהודית, ג' י')

2. ב. גבול השומרון

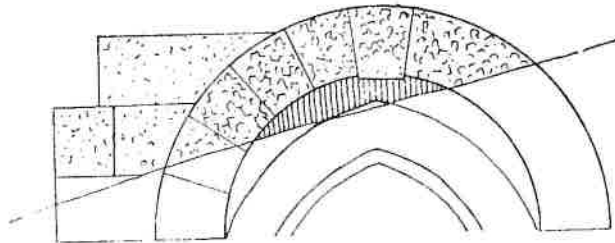
יוסף בן מתתיהו מתאר את השומרון וגבולותיו. גנים נמצאת בגבולו הצפוני של השומרון, 'בהתחלת' השומרון כהגדרתו.

ד. וארץ שמרון נמצאה בין הגליל ובין ארץ יהודה בתוך, ותחלתה מן הכפר הנקרא גנים (גיניה), אשר בעמק הגדול, וסופה בקרבת פלך עקרבים, ובתכונתה אינה שונה מארץ יהודה, כי שתיהן ארצות הרים ועמקים רבים והן טובות לעבודת האדמה ונותנות יבול רב, וגם עצים נמצאים בהן למכביר ועושים פרי-הבר ופרי-הגנים. אמנם ארצות צמאון הן מתכונת אדמתן (אינן עשירות במוצאי מים), אך מי הגשמים מרוים אותן לרוב. מי הנחלים השוטפים פה הם נפלאים במתקם והמון המרעה הטוב מביא שפע ברכה לחלב הבהמה, אשר אין כמוהו ביתר הארצות. ועד נאמן על מעלות שתי הארצות וברכת אדמתן הוא המון יושבין הרב.
(מלחמת, ספר ג' פרק ג' ד')

בתיאורו של יוסף בן מתתיהו את חומות ירושלים נכתב:

והחומה השנייה החלה על יד השער הנקרא גנת אשר לחומה ראשונה והקיפה את רוח הצפון לבד והשתרעה עד מצודת אנטוניה.

(מלחמת, ספר ה' פרק ד' ב')

שער גינת

החוקר זאב ספראי טוען, כי השער נקרא על שם הכפר גינה בצפון השומרון - המבדיל בין ארץ יהודה והשומרון לארץ הגליל.

בצד הצפוני של ירושלים נמצא גם שער גינת האם לא יתכן שהשער נקרא על שם גינאה - גבולה הצפוני של השומרון? כנוי מעין זה יתכן, באחת התקופות שבהן נתפסו יהודה ושומרון כיחידה אחת לעומת הגליל (ימי הורקנוס)... אם נכון ההסבר שהצענו לשם גנת תהיה ראייה נוספת לכך ששם השער עשוי להיקרא על שם העיר השוכנת בקצה האופק הגיאוגרפי-פוליטי של תושבי העיר... בתקופה אחרת מכירים אנו את שער שכם (ניאופוליס). בתקופה המודרנית מכירים אנו את שער שכם (דמשק) ושער יפו, ולעיתים גם שער עזה. (גבולות ושלטון בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד)

זאב וילנאי משער (בעקבות צ'רלס וורן) את מקום השער, בקצה רחוב חב"ד ברובע היהודי וסמוך לשווקים הערביים.

השער הצפוני של כיפת הסלע נקרא באב אל ג'נה, שפירושו במסורת הערבית, שער גן עדן. האם יתכן כי יש קשר בין שם השער (ג'נה) לג'נין?

שער גינת? מתחת למדרגות העולות לגגות גליציה בקצה רחוב חב"ד

2. ד. מאבק בין עולי הרגל לשומרונים

בימי הנציב הרומאי קומאנוס, שהתמנה לתפקידו לאחר מות הורדוס, (בשנת ג'תתמ"ג, 4 לפה"ס) פרצה תיגרה על יד הכפר גינה (ג'נין) בין עולי רגל יהודים מהגליל, לשומרונים תושבי הכפר שהתנכלו להם בדרכם לירושלים. הידיעות שהגיעו לירושלים על רצח יהודי, הביאו לעימות כולל בין היהודים לשומרונים שבסופו הוצאו להורג על ידי הרומאים, אנשים משני הצדדים. בעקבות האירוע הודח הנציב קומאנוס והתמנה הנציב פליקס תחתיו.

Γίνεται δὲ καὶ Σαμαρείταις πρὸς Ἰουδαίους ἔχθρα δι' αἰτίαν τοιαύτην. Ἔθος ἦν τοῖς Γαλιλαίοις ἐν ταῖς ἐορταῖς εἰς τὴν Ἱερὰν πόλιν παραγνομήνοις ὀδεύειν διὰ τῆς Σαμαρέων χώρας. Καὶ τότε καθ' ὁδὸν αὐτοῖς κώμης Γιναίας λεγομένης, τῆς ἐν μεθρῶν κειμένης Σαμαρείας τε καὶ τοῦ μεγάλου σεδίου, τινὲς συνάψαντες μάχην, πολλοὺς αὐτῶν ἀναιροῦσι. Πυθόμενοι δὲ τὰ παραχθέντα τῶν Γαλιλαίων οἱ πρῶτοι πρὸς Κούμανον ἀφίκοντο καὶ παρεκάλουν αὐτὸν μετιέναι τῶν ἀνγρημένων τὸν φόνον. Ὁ δὲ χρήμασι πεισθεὶς ὑπὸ τῶν Σαμαρέων ὠλιγόρησεν. Ἀγανακτήσαντες δὲ ἐπὶ τούτῳ Γαλιλαῖοι τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐπειθον ἐφ' ὄπλα χωρῆσαι καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀντέχεσθαι.

אז קמה איבה גם בין השומרונים ליהודים, וזו הסיבה לכך: מנהג היה להם לאנשי הגליל הבאים בחגים לעיר-הקודש לעשות דרכם בארצם של השומרונים. אותו זמן, (כשהיו) בדרך, (יצאו אחדים) מכפר הקרוי גיני, השוכן בגבולות ארץ שומרון והמישור הגדול, וערכו קרב (אתם) והרגו רבים מהם. כאשר נודע המעשה לראשי הגליליים, באו אל קומאנוס ודרשו ממנו שייקום את רצח המומתים. אולם הוא שוחד בכסף על-ידי השומרונים, ונהג זלזול בדבר. אז כעסו הגליליים על כך והסיתו המון יהודים לאחוזו בנשק ולהילחם לחירותם. (קדמוניות, ספר כ' פרק ו' א')

יוסף בן מתתיהו מביא את הסיפור אף בספרו 'מלחמת היהודים' עם מספר שינויים. ב'מלחמת' נכתב, כי בקרב הראשון נהרג יהודי אחד לעומת יהודים רבים בקדמוניות. כמו כן בקדמוניות נכתב כי השומרונים היו תושבי הכפר גינה ואילו במלחמות נאמר, כי האירוע היה ליד הכפר ולא נכתב שם מקום מגורי השומרונים.

2. ה. מסורת נוצרית על ישוב יהודי

לפי מסורת נוצרית קדומה, ישוע עבר בג'נין בדרכו לירושלים וריפא שם מספר מצורעים יהודים ומצורע אחד שומרוני. לפי זה התקיימה במקום קהילה מעורבת מיהודים ושומרונים. מסורת מקבילה טוענת כי ישוע ריפא את המצורעים בבורקין מערבית לג'נין.

1. אליצור יהודה, קיל יהודה, תחומי הישוב בימי שיבת ציון, **אטלס דעת מקרא**, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשנ"ג, עמ' 320-322.
2. בנבנשתי דוד, סיור ז', הר הבית ואתריו, כפת הסלע, **סיורים בירושלים**, קרית ספר, ירושלים, 1980, עמ' 117.
3. ג'נין (עין גנים), כתב עת **אריאל**, י"ד, ירושלים, עמ' 137.
4. גרן ויקטור, **תיאור גיאוגרפי היסטורי וארכיאולוגי של ארץ ישראל**, כרך רביעי: השומרון(א), תרגום: חיים בן-עמרם, יד בן צבי, ירושלים, תשמ"ד, עמ' 217-220.
5. וילנאי זאב, החומה השניה, **ירושלים בירת ישראל**, כרך א' - העיר העתיקה, אחיעבר, ירושלים, 1970⁵, עמ' 184.
6. זרטל אדם, **ארובות חפר והנציבות השלישית של שלמה**, הקיבוץ המאוחד וספרית הפועלים, תל אביב, 1984.
7. **לוקס**, פרק י"ז, פס' 11-19.
8. **ספר יהודית**, מוסד ביאליק, ירושלים, תשי"ז, פרק ג', י', עמ' 98.
9. ספראי זאב, **גבולות ושלטון בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד**, הקיבוץ המאוחד, תל אביב, תשמ"מ, עמ' 227.
10. ספראי זאב, תולדות היישוב בהר שומרון בתקופה הרומית והביזאנטית, **מחקרי שומרון**, הקיבוץ המאוחד, תל אביב, תשמ"ו, עמ' 134-133.
11. פלביוס יוסף, **מלחמת היהודים**, תרגום: שמואל חגי (קרויזר), ראובן מס, ירושלים, 1967², ספר ב', פרק י"ב, ג', עמ' 150.
12. פלביוס יוסף, **מלחמת היהודים**, תרגום: שמואל חגי (קרויזר), ראובן מס, ירושלים, 1967², ספר ג', פרק ג', ד', עמ' 197.
13. פלביוס יוסף, **מלחמת היהודים**, תרגום: שמואל חגי (קרויזר), ראובן מס, 1967² ירושלים, ספר ה', פרק ד', ב', עמ' 298.
14. פלביוס יוסף, **קדמוניות היהודים**, תרגום: אברהם שליט, מוסד ביאליק, ירושלים, תשל"ג², כרך שלישי, ספר כ', ו', א', עמ' 362.
15. קליין שמואל, נרבתא כחלקה של ארץ יהודה, **ארץ יהודה**, דביר, תל אביב, תרצ"ט, עמ' 220-226.
16. C. Wilson & C. Warren, **Recovery of Jerusalem**, London 1871, p.274-276.

פרק ד | תקופת המשנה והתלמוד

1. מבוא

הנחל היוצא מהכפר גינאי, נקרא 'נחל גינאי', עובר דרך עמק יזרעאל ומתחבר עם נחל הקישון. הנחל זורם על אם הדרך בין הגליל - מקום ישיבת הסנהדרין והמרכז היהודי הגדול, ליהודה. בתקופת האביב, לפני הפסח, הלך התנא ר' פנחס בן יאיר לפדות שבויים, ונתקל בנחל גינאי שזרם בחזקה ומנע מעבר דרכו. ר' פנחס, כך מספרים שני התלמודים (התלמוד הירושלמי והבבלי), התעקש להמשיך בדרכו ולפדות את השבויים ועצר את זרימת הנחל.

באחד החורפים עלה הנחל על גדותיו, הציף את סביבותיו וסחף כדי יין של קהילה יהודית ששכנה לידו. נזק-טבע חורפי זה הופך בתלמוד הירושלמי לסוגיה הלכתית, הדנה במעמדם של כדי היין השייכים ליהודים שהתערבבו בכדים השייכים לגויים.

2. א. מעשה ברבי פנחס בן יאיר

מספרת הגמרא: פעם הלך רבי פנחס בן יאיר (תנא בדור החמישי מחורבן הבית, המאה ה-ב' לספה"נ) לפדיון שבויים, פגע בגינאי הנהר אמר לו: גינאי חלוק לי מימך ואעבור בך. אמר לו: אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני. אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה, אני ודאי עושה. אמר לו: אם אין אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם. חלק לו. היה שם אדם אחד שהיה טעון חיטים לפסח. אמר רבי פנחס לנהר: חלוק אף לזה שעוסק במצווה. חלק לו. היה שם ערבי אחד שנתלווה עמם בדרך. אמר רבי פנחס: חלוק אף כזה, שלא יאמרו כך עושים לבני לוויה. חלק לו. רב יוסף התפעל מגדלותו של ר' פנחס והשווה את המעשה לבקיעת ים סוף על ידי משה רבינו. יש לציין כי בתלמוד הירושלמי הגירסא היא נחל גינאי ולא נהר גינאי, כנראה בשל הכרת עורכיו את המקום.

נחל גינאי

2. ב. נחל גינאי שסחף כדי יין

התלמוד הירושלמי דן במצבים בהם התערב מזון של יהודים המותר באכילה, במזון של גויים האסור באכילה. במסגרת הדיון מובא כי נחל גינאי עלה על גדותיו ונאדות-יין נסחפו לתוכו. כאשר נמצאו הכדים, הובא המקרה לדיון בפני חכמים, האם אין חשש שהתערבו נודות של ישראל בשל גויים והיין אסור בשתיה כדין יין-נסך (יין של גויים). ר' יצחק בן ר' אלעזר, דור רביעי לאמוראי ארץ ישראל (המאה ה-ד' לספה"ג), נשאל על המקרה ופסק כי אם מכירים בעלי הנאדות את הקשרים בהם קשרו את נאדות היין יחדיו - היין כשר.

גינאי שטף זיקין אתא עיבדא קומי ר' יצחק בר"א
ואמר יחכמון שפייא קיטרהון

(ירושלמי, שקלים, פרק ז' הלכה ב')

נחל גינאי

3. מקורות

1. וילנאי זאב, 58 עמק יזרעאל, כ"ג, נהר גינאי ופנחס בן יאיר, אגדות ארץ ישראל, קרית ספר, ירושלים, תשל"ז⁸ עמ' 385-386.
2. תלמוד בבלי, מסכת חולין, דף ז', עמוד א'.
3. תלמוד ירושלמי, מסכת דמאי, פרק א', הלכה ג'.
4. תלמוד ירושלמי, מסכת שקלים, פרק ז', הלכה ב'.

פרק ה | מימי הביניים ועד שיבת ציון בדורנו

1. מבוא

בג'נין ישבו יהודים בתקופת הזוהר של צפת (המאה ה-ט"ז עד המאה ה-י"ז לספה"נ) ובשלהי תקופת השלטון העותומאני בארץ. ר' משה מטראני (המבי"ט) שחי בצפת כתב על אפשרות מילוט לג'נין בשעת סכנה, דבר המעיד על קהילה יהודית שהיתה במקום. ואכן בנו, ר' יוסף מטראני (המהרי"ט), ברח לג'נין מחמת מגפה שפרצה בצפת, ישב שם תקופה מסוימת ואף כתב שם ביאורים על מסכת יבמות מן התלמוד הבבלי. על קהילה יהודית בג'נין מעידים גם סיפורי מסעות של עוברי דרכים מאותה התקופה.

בשלהי התקופה העותומאנית ישבו בעיר בעלי מלאכה יהודים - בספרות התקופה מסופר על סנדלר, פחה, רוקח, חייטים וסוחרי תבואה, שהמשיכו את הישוב היהודי ההיסטורי בעיר, עד סמוך לכיבוש הארץ על ידי הבריטים.

ג'נין, תחריט: וליאם הנרי ברטלט, ה'תר"א (1841)

מעשה, שהתחייב בעל לאשתו בכתובתה (הסכם הנישואין), כי בשעת מגיפה יבריחה מעיר לעיר. הבעל טען מאוחר יותר, כי התכוון להבריחה כדרך הבורחים כולם, מכפר לכפר ומעיר לעיר. לעומתו טען אבי הכלה, כי הבעל התחייב להבריח את אשתו במקרה הצורך, דרך ערים ולא דרך כפרים קטנים. ר' משה בן יוסף מטרנאי מצפת (ה'ר"ס-ה'ש"מ, 1500-1580), המכונה המבי"ט, נשאל לדעתו וענה כי הבעל מחויב להבריח את אשתו דרך הערים החשובות ולא להתכחש לשבועתו. דהיינו, עליו להבריחה מצפת מקום

מגוריו, אל הערים ג'נין ושכם, ואם יצטרך - עד לעזה השוכנת בקצה גבול ארץ ישראל. על אפשרויות הבריחה מצד צפון כותב המבי"ט כי אין שום עיר, מלבד צידון, "שדרים בה יהודים", ועל כן נראה כי גם בשאר המקומות שהוזכרו התגוררו יהודים.

"ולכן נראה לי שחייב החתן להבריחה מעיר לעיר מכאן לטבריה או לג'נין ומשם לשכם אם יצטרך ומשם ועד עזה שהוא סוף תחום ארץ ישראל ויש שבועה בסוף כל התנאים וראוי לחתן זה שהוא ת"ח לחוש לשבועתו ולהבריחה מעיר לעיר כמו שכתוב נאום המבי"ט".

שאלה ריא
 הראוי לכתובה **מכתוב**
 בה תנאי בכלל התנאים
 ז"ל ח' יהיה דבר בעיר כתחייב להבריח מעיר לעיר
 עד סוף תחום ארץ ישראל ע"כ והחתן או כי הכונה הוא
 סיביריח' מחמת הרבר והמנהג הוא להבריח בכפר'
 מכפר לכפר וחמיוסועין כי בסביל כך התנה בע"י מה
 שאינם רגילים להתנו בסוס כתוב' סודך הוא לברוח
 בזמן הרבר אלא פרצה הוא סיביריחנה מעיר לעיר
 שלא כתובה כדי שלא יצטרך ללכת בכפרים כי הוא
 טורח לאפה וזלזול ללכת מכפר לכפר ועל זה היה
 נראה לו לכאורה כי מה פכתוב מעיר לעיר לאו דוקא
 לאסוקי מכפר לכפר אלא הכוונה הייתה סיביריח' כיון
 שלא כתוב כפרים ולא בכפרים וגם יש עיר סקירא
 כפר כמו פנראה מתחנית' רפ' ד'מג'ילה איזו העיר
 גדולה כל מים בה עפדה בטלנין פחות מכאן הרי זה
 כפר ע"כ מרקתני הרי זה כפר ולא יכני הרי זה כפר
 כללכדין כפר סקירימי' ליום הכניסה משמע סקירא'
 גם כן כפר אעפ"י שהיא עיר קטנה כדתנן איזו הוא
 עיר גדולה כל מים בה עפדה בטלנין משמע דכ"ל
 שאין בה' בטלנין אינה עיר גדולה אבל עיר קטנה
 מיהא נקראת ומני עלה הרי זה כפר הרי מעיר קטנה
 נקראת כפר ודיקדקנו אחר כך בכתובה תנאי זה
 סכתוב עד סוף תחום אי' פנראה שהיתה הכונה מעיר
 לעיר מים כמה עיירות מכאן ועד עזה ושהוא קרוב
 לסוף תחום אי' מה שאינו כן לכר מנרח אי' כי ה'סוד
 הוא סוף תחום אי' לכר מנרח אלא טאח מכאן עד לפס
 סוס עיר וגם לכר כפון אי' איך סוס עיר מכאן לסוף
 תחום אי' כי אם בירון ספרים בה יהודים וגם דאיתנו
 בתנאי זה סכתוב מעיר לעיר בימי מיטו והוא מקויום
 למטה פנראה סכתוב סתם והיה נראה סיביריחנה
 בכפרים כמו פרגילים רוב הבורחי' ולכך חזינו וכתבנו
 כל שכן מעיר לעיר פנראה שהיתה הכונה שלא יבריח'
 בכפרים ולכן נראה לי שחייב החתן להבריחה מעיר
 לעיר מכאן לטבריה או לג'נין וחמס' למסע אם יצטרך
 וחמס' ועד עזה שהוא סוף תחום אי' וגם סכתוב בסוף
 כל התנאים וראוי לחתן זה שהוא ת"ח לחום לשבועתו
 ולהבריחה מעיר לעיר כמו שכתוב נאום המבי"ט.

(שו"ת המבי"ט)

2. ב. הנסיך ראדז'יוויל

הנסיך הפולני ראדז'יוויל מספר בתאורי מסעו משנת-ה'שמ"ג (1583):

משם באנו למצודת ג'נין, שלה מושל מחוז משלה, וזה התכונן בדיוק לצאת למלחמה. מתחת למצודה נמצא היישוב, המאוכלס ביהודים.

על סמך עדותו של הנסיך הפולני כתב נתן שור על היהודים בג'נין:

היהודים היוו מיעוט באוכלוסיה, אך מציאותם שם מתאשרת גם ממקורות אחרים. יש להניח כי הם שימשו בנקאים של מושל המחוז, כמקובל ברוב מחוזות הארץ, וייתכן שטיפלו גם באירוחם של עולי הרגל היהודים, בדרכים מצפת לירושלים. (בונים חומה בירושלים)

2. ג. המהרי"ט בג'נין

במיפקד טורקי משנת ה'שנ"ז (7-1596) מופיע כי חמישה בתי אב שומרונים מתגוררים בג'נין. מיפקדים אלו נעשו ע"י הטורקים על מנת לחייב את המתפקדים במס, על כן תושבים שהצליחו להתחמק מהמיפקד היו נפטרים מתשלום חלק מהמיסים. ר' יוסף מטראני בן המבי"ט, המכונה המהרי"ט, שהה בג'נין בשנת ה'שנ"ו (1595) וה'שס"ב (1602) בתוך קהילה יהודית שהיתה במקום ואינה מופיעה במיפקדים הרשמיים מאותם השנים. המהרי"ט שהתגורר בצפת, יצא בשנת ה'שנ"ה מביתו, בעקבות מגפה שפרצה בעיר והיטלטל בין ערי הארץ. את ראש השנה של שנת ה'שנ"ו (1595) חגג המהרי"ט בג'נין ולאחר מכן חזר לצפת. וכך כתב המהרי"ט ביומנו:

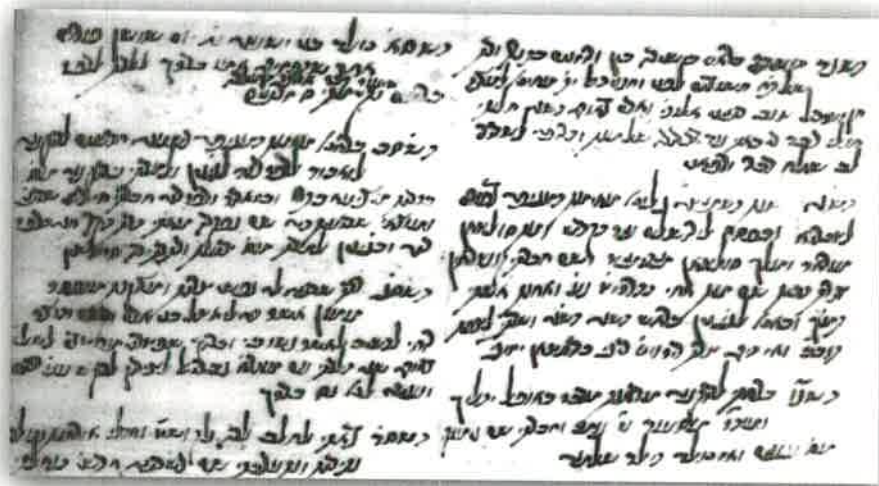
השנ"ה שנת השמיטה גלינו מאימת המגיפה בפורים / לטבריא ובפסח לירושלים עיר הקודש ומת סולטאן / מוראד ומלך סולטן מהומיט ושם חיברתי קונטרסין / צורת הבית שם מת אחי כהררי"ט נ"ע ואחות אשתי / תמ"ך ובאנו לג'נין בראש השנה השנ"ה(ו) ושבתי לצפת / תוב"ב ואז היתה צרת דירוש ביגי כדוסטאן יזוגי.

(יומן המהרי"ט)

מגפה נוספת שפרצה בצפת בשנת ה'שס"ב אילצה אותו לעזוב את העיר למשך שמונה חודשים. המהרי"ט הגיע לג'נין וישב בה זמן מסוים. במשך הזמן הזה, הוא למד וחידש חידושים על מסכת 'במות' מן התלמוד הבבלי.

השס"ב ברחנו מחמת המגיפה כשמנה חדשים לבוקיעה /
לזאבוד לכפר כנה לג'נין ולמדתי בבוקיעה מס' / ברכות
מזיעא בתרא ובזאבוד וכפר כנה חברתי חידושי שביעי' /
ומוצאי שביעית היה. שם נפקדה מאתי הבת היקרה חנה
בכפר / כנה ובג'נין למדתי מס' יבמות וכתבתי בה חידושי.
השס"ג רבת שבעה לה נפשי צרות ומצוקות מהפסד / ממון
אשר היה לי אצל בני אדם והוצר / רוחי להשיב לאשר אשר
נשו בי וברוך שפטרני מחיובי לשלי / באותה שנה הלכתי
עם מוהר"א גבריאל לצידון לבקש ע"ע רבים / ונעשה לנו
נס בדרך.

(יומן המהרי"ט)

יומן המהרי"ט בכתב יד

הסוחר הצרפתי גבריאלי ברמונד, עבר באזור ג'נין בשנת ה'ת"ב (1652) וכתב בספרו על יהודים בג'נין העוסקים במסחר:

וישנו שם עוד כפר מעבר לעמק יזרעאל ולירדן, ושמו ג'נין, אשר שם גרים יהודים אחדים ואחרים העוסקים במסחר.

Lib. II. Cap. VI. 211

folta selua d'olivi dalla banda del mare ; ma egli non vi dimora molto , vagando sempre con li suoi Arabi sotto padiglioni : per altro è hno mo prudente , e giusto , nè si può fidar di questi Arabi senza la sua parola , hauendo licenza di robbar i passaggieri . Vi è ancora vna villa di la dal piano d' Ifrelon : e del Giordano nomata Tanin , oue habitan alcuni Giudei , & altri , che fan qualche trafico : & in questo luogo comincia l'Arabia , ch'è la parte Meridionale di questi paesi, che furono già degl' Amorrei , e Maobiti . Questo Emir con il suo spirito ne caua buone entrate , e vi troua denaro in più maniere .

צילום מתוך המהדורה הראשונה של ספר המסעות מאת הסוחר הצרפתי גבריאלי ברמונד, רומא, 1679. אמנם בטקסט עצמו מדובר על מקום בשם Tanin, אך יתכן מאד שזהו שיבוש השם Jenin. כך כתב גם נתן שור (ידיעות על שומרונים בספרי נוסעים נוצרים מן המערב', קתדרה 13, עמ' 191 הערה 66. וכן 'הישוב היהודי 1500-1900', חדשות השומרונים, גליון 425, 15.12.1986, עמ' 33), אולם - אין וודאות מוחלטת כי אכן מדובר בג'נין.

בעיתון החבצלת בשנת ה'תרמ"ה (1885) ובשנת ה'תרמ"ט (1889) הופיעו כתבות על מסעותיו של עורך העיתון, ר' ישראל דב פרומקין, אל הגליל. פרומקין תאר בכתבותיו את מראה הארץ באותן השנים, סיפר על חוויותיו במהלך המסע וציין את תושבי הארץ היהודים שפגש במקומות השונים. בשנת ה'תרמ"ה כתב על פחה יהודי שהתגורר בג'נין אשר עלה למירון באותה השנה ונפטר שם.

מסאנור והלאה יחל גבול בני יששכר. על רוכסי
ההרים יראה המשור הנחמד עמק יזרעאל, שתי
שעות טרם הגענו לו. בשעה ששה (חצי שעה
אחר הצהריים) באנו לדשענין (ג'ינין) היא עין גנים
ונסר אל בית משתה קאהוע לערבים לנוח בו.
כשלושת אלפים נפשות יושבות בעיר הזאת,
ומהם גם נוצרים אחדים. איש יהודי אחד רודד
פחים גר במקום הזה שנים רבות הוא וביתו
ויתפרנס בכבוד, ואך בשנה הזאת מת בצפת
בלכתו להלולא דרשב"י זיע"א. מעין גדול ויפה
עובר בהעיר פנימה ומימיו טובים מאד. גם סביבות
העיר חוצה עובר מעין גדול והוא נקרא גם עתה
עין ג'ינין, אבל אין מימיו טובים לשתייה ומזיקים
גם לבהמות. אדמת המקום דשנה מאד ופוריה,
בה גני ירק וכרמי חמד מרהיבי עין רואה.
(החבצלת ה'תרמ"ה)

ר' ישראל דב פרומקין

ארבע שנים מאוחר יותר, בשנת ה'תרמ"ט (1889), ישב חייט יהודי בג'נין ושני אחים
יהודים, סוחרי תבואה מחיפה, התגוררו מספר חודשים בשנה בעיר, ואף היו בעלי
נכסים במקום.

כשלושת אלפים נפשות יושבת בעיר הזאת, ומהם גם נוצרים
אחדים. איש יהודי אחד חייט מחיפה יושב בה הוא וביתו
ומתפרנס ממלאכתו, עוד שני אחים יהודים סוחרי תבואה
תושבי חיפה יושבים פה ירחים אחדים בשנה, ולהם חצר
ובתים בעיר הזאת.

(החבצלת ה'תרמ"ט)

בכתבה משנת ה'תרמ"ה, ובהרחבה יתרה בשנת ה'תרמ"ט, כתב פרומקין על האפשרות
להושיב יהודים בג'נין, אשר יתפרנסו מיגיע כפיהם. ישוב יהודי במקום, קיווה פרומקין,
ישמש בסיס לקניית עמק יזרעאל כחלק מההתיישבות הציונית בארץ כולה. "ואם
יתושבו יהודים בג'נין, ובהשכל ומתינות יתהלכו את תושבי העיר והכפרים אשר סביב
לה, יוכלו לקנות מעט מעט - ובמחיר לא רב - את אדמת העמק הזה אשר ביצע ה'
עוז בה להשביע רבבות נפשות לחם..."

גם בעיר הזאת יכולים עשרים או שלושים מאחינו בני ישראל אמנים וסוחרים למצוא מחיתם בכבוד, כל מאכל אשר יאכל במחיר מצער יושג, וגם בתים למושב בשכירות מעט יותנו להם. למחוז שכם תחשב, ואימת פחת המחוז עליה, בה גם מושל משנה ממלא מקום המנהל את תושביה ברוח משפט. - יליד ירושלם הוא השר הנאור יוסף זיאה איפענדי איל כאלדו, לפנים ראש בית מועצת עירנו, ואח"כ מושל יפו ועזה, הוא היה גם נבחר מחוז ירושלם להפארלאמענט אשר יסד מידהאט פאשא בקאנסטאנטינאפיל, והוא איש מלומד שומע ומדבר שפות שונות, ואייראפי לכל דבריו, כי למד שנים אחדות בביהמ"ד המדעים בקאמברידש בבריטניא שלום להנוצרים הגרים בה, ושלום יהיה גם להיהודים אם יאחזו בקרבה. ישוב יהודים בעיר הזאת נחוץ הוא גם לרעיון ישוב א"י והקאלאניזאציאן בכלל. על שפת עמק יזרעאל יושבת העיר הזאת, על שפת העמק הגדול הנחמד מכל עמקי ארצנו הקדושה, ואם יתושבו יהודים בגינין ובהשכל ומתינות יתהלכו את תושבי העיר והכפרים אשר סביב לה, יוכלו לקנות מעט מעט - ובמחיר לא רב - את אדמת העמק הזה אשר בישע ה' עוז בה להשביע רבבות נפשות לחם. קמנו ביום ה' בבוקר ובשעה שתיים עשרה וחצי יצאנו מגינין ונעבור לרוחב עמק יזרעאל צפונה.

(החבצלת ה'תרמ"ט)

2. ו. הסנדלר מג'נין

ג'ימס קין, סייר בארץ בשנת תרמ"ח (1888). בעברו בג'נין, פגש קין בסנדלר יהודי תושב העיר. קין, תיאר את מראה היהודי: צעיר, קטוע יד, עטור בפאות ארוכות, לבוש במקטורן אירופאי וחובש כובע וכיפה שחורים. וכך תיאר בספרו:

בדיוק כשעמדתי לעבור ליד דלת מסוימת, היא נפתחה ויצא החוצה בחור צעיר, יהודי. על הלאום שלו מוכיח שער הפאות הארוך היוצא מלפני האוזניים. גם הלבוש שלו מעיד על מוצאו, כובע בלוי בצבע שחור מאוזן בקצוות, וחתכת בד

שחורה המכסה את השערות האחוריות. הוא היה לבוש בז'קט
בד מודרני, בצבע אפור, המעיד על קשר עם האירופאים
הירושלמים. הסימנים הללו מבדילים אותו מהערבים גם ללא
הפאות הארוכות...

(AMONG THE HOLY PLACE מובא בתרגום חופשי)

דיוויד רוברטס

2. ז. מירושלים למירון דרך ג'נין

ר' מנחם ראבין, מרבני ירושלים, נסע לקראת ל"ג בעומר בשנת ה'תרמ"ט (1889) מירושלים, עיר מגוריו, למירון, מקום קבורת התנא רבי שמעון בר יוחאי. את מסעו הוא תיאר לידידיו בחו"ל "למען תתענג נפשכם מדשן שמחתי... באשר ידעתי כי נכספה וגם כלתה נפשכם מאד לחצרות ה', לדעת את שלום ירושלים ואת נעם גורלה". לאחר יומיים הליכה דרך גב ההר, הוא הגיע לג'נין ופגש ביהודי תושב המקום.

הבוקר אור, יום שלישי. התפללנו, בעל הסוסים אץ כדרכו. רכבנו על מישור נחמד וכר נחמד לערך שעה וחצי, במקום מבצר סאנור (הוא כפר עומד על ראש ההר, הנודע במלחמה הגדולה אשר עשה שם איברהים פאשא ולא יכול ליושבי הכפר). אחר כך נסענו במשעול נאווה בין שני רכסי הרים משני עברנו, ובשעה רביעית קודם חצות באנו דז'ינין, והוא חלק יששכר (הוא עין גנים), אשר מימיו נוזלים מן לבנון. שם נפשנו מעט תחת צאלים, עצי זיתים שתולים למכביר מקדם לעיר. העיר ההיא בנויה לתלפיות, מקום נחמד ונעים, ורק ספרדי אחד יושב שם.

(מסע מירון)

2. ח. הרוקח מג'נין

שאל הורנשטין סייר בארץ בשנת ה'תרנ"ג (1893): 'לאחר סיורו כתב ספר בשם 'גבעת שאול' שם תאר את שראה. הורנשטין כתב כי בג'נין (טשענין) נמצא יהודי אחד אשר בבעלותו בית מרקחת בעיר. הורנשטין המתבונן בעיר מכיוון צפון לכיוון דרום, מזהה נקודה גבוהה בעמק דותן ומפרש על פי זה פרוש מקורי את הכתוב בספר זכריה: "ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדדרימון בבקעת מגידון" (י"ב, י"א). הורנשטין מזהה את "בקעת מגידון" עם עמק דותן ואת הנקודה הגבוהה שהוא רואה באופק ג'נין עם מקום בשם "הדדרימון". זאת לעומת הפירוש המקובל לפסוק לפיו, הדדרימון הוא אדם חשוב שהוספד הספד מרשים בבקעת מגידון.

העיר טשענין ובנותיה

העיר טשענין היא עיר גדולה מספר יושבי 900 נפשות ורובם ערביים, ומאחינו נמצא ספרדי אחד אשר בית מרקחת נתונה תחת ידו, מושלה קאיימאס, ונתונה תחת מחוז עכו ורחוקה היא מטבריה 10 שעת ודרך מישור לה, ומעכו היא רחוקה 8 שעות, בתוך העיר נמצאים בתים בנויים ברוב הדר, וגן גדול יסובב העיר מג' רוחותיה, ולדרום העיר בדרך העולה שכמה נמצאים הרים גבוהים, והנקודה הגבוהה מכולם הוא ההר הנקרא בל"ע טשבעל איל הייש - הדרמון הנזכר בזכריה י"ב.

(גבעת שאול)

1. בנטוב חיים, רשימות רבי יוסף מטראני. שלם, כרך א', יד בן צבי, ירושלים, תשל"ד, עמ' 322-491.
2. בן צבי יצחק, ארץ ישראל ויישובה בימי השלטון העותומאני, מוסד ביאליק, ירושלים, תשכ"ט, עמ' 167-168.
3. ברסלבי יוסף, הישוב החקלאי היהודי בארץ ישראל במאה הי"ז ושאלת קדמותו, קובץ החברה העברית לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה, ירושלים, תרצ"ה, עמ' 303.
4. דוד אברהם, עלייה והתיישבות בארץ ישראל במאה הט"ז, ראובן מס, ירושלים, תשנ"ג, עמ' 136-137, 175.
5. דרשות רבי משה מטארני נכד המב"ט, אוסף בית המדרש לרבנים ניו יורק, MS Rab 1529, folio 3, אוסף אדלר 263 דפים רי"ד-שצ"ו.
6. הורנשטיין שאול, 26 העיר טשענין ובנותי, גבעת שאול, 1893, עמ' 48-49.
7. מטראני הרב יוסף בן משה, רשימות היסטוריות של רבינו יוסף מטראני, הקדמה לשו"ת המהרי"ט, תשובות ופסקי מהרי"ט החדשים, מכון ירושלים - מפעל אור המזרח, ירושלים, תשל"ח, עמ' כ"ד-כ"ז.
8. מטראני הרב משה, תשובה רי"א, שו"ת המב"ט, הוצאת יד הרב ניסים, ירושלים, תש"ן. (צילום מהדורה ראשונה ויניציאה, שפ"ט-ש"צ).
9. פרומקין ישראל דב, מסע אל הרי הגליל, החבצלת, ירושלים, שנת החמש עשרה, י"א אב תרמ"ה (23.7.1885), עמ' 317-318.
10. פרומקין ישראל דב, מסע אל הרי הגליל, החבצלת, ירושלים, שנת התשע עשרה, כ"ט סיון תרמ"ט (28.6.1889), עמ' 290-291.
11. ראבין רבי מנחם, מסע מירון, ח. וגשל, ירושלים, תשמ"ט, עמ' ל"ב.
12. שור נתן, גינות יפות, ג'נין, בונים חומה בירושלים, חלק ב', ארץ ישראל, תל אביב, תש"ס, עמ' 203.
13. שור נתן, הישוב היהודי 1900-1500, חדשות השומרונים, גליון 425, 15.12.1986, עמ' 33.
14. שור נתן, ידיעות על שומרונים בספרי נוסעים נוצרים מן המערב, קתדרה 13, יד בן-צבי, ירושלים, תשרי תש"ם, עמ' 191, הערה 66.
15. G. BREMOND, VIAGGI, ATTI NELL EGITTO SUPERTORE ED INJERTORE, NEL MEONTE SINAY E 'UEGI PRUCONSPTUEI DI QUELLREGION', IN GERUSALEMME, GIUADEA, SAMMARANA, PALESTINE, ROMA, 1679, P. 211.
16. J. KEAN, AMONG THE HOLY PLACE, London, 1893, p. 208-215.

פרק ו | התיישבות 'למען ציון' בג'נין

1. מבוא

בשנת ה'תרנ"א (1891), שלוש עשרה שנה לאחר ייסוד פתח תקווה, נעשה ניסיון התיישבות בג'נין, על-ידי חברת 'למען ציון' מיסודו של הרב עזריאל הידלסהיימר. מטרת החברה היתה עזרה וסיוע לענני ירושלים והושבת בעלי מלאכה במקומות מסורתיים. 'למען ציון' יישבה יהודים ברמלה ובעזה ואף עודדה דייגות עברית בימת הכנרת. בג'נין, החברה רכשה אדמות והושיבה שמונה משפחות, ועימהן שוחט ומלמד תינוקות. ההתיישבות נכשלה כתוצאה ממגפה פתאומית שפרצה בעיר, ושנתיים לאחר מכן - בשנת ה'תרנ"ג (1893), פגש שאול הורנשטיין בג'נין יהודי אחד בלבד.

2. התיישבות חברת 'למען ציון' בג'נין

ראשית התנועה לחידוש ההתיישבות בארץ ישראל החלה בשני מרכזים עיקריים: במזרח אירופה קמה תנועת 'חובבי ציון', שעל-ידיה יוסדו מושבות דוגמת 'רחובות' ו'יסוד המעלה'. במקביל לכך חלה התעוררות בישוב היהודי בארץ ישראל שמבניו יסדו את המושבות 'פתח תקווה' ו'גיא אוני' (שמה הראשון של ראש פינה). סביב ההתעוררות בישוב בא"י חלה אף התעוררות בקהילות הקשורות לישוב במערב אירופה וכך קמה תנועת 'למען ציון' בראשות הרב עזריאל הידלסהימר. מטרת התנועה היתה לשנות את סדרי החלוקה ולהביא לכך כי רוב יהודי ארץ ישראל יתפרנסו מיגיע כפיהם. בנוסף היתה לתנועה מטרה שלא נכתבה בתקנון החברה, והיא ליישב יהודים בישובים קיימים ברחבי הארץ. בא-כוח האגודה בארץ היה מרדכי אדלמן, איש רב פעלים שהיה הדוחף, היוזם והמבצע של פעולות האגודה בארץ. מפעולותיה של החברה היו: חידוש ההתיישבות היהודית ברמלה, פיתוח וחיזוק היישוב היהודי בשכם ובעזה, הקמת בית מרפא לעיניים בירושלים וגם התיישבות יהודית בג'נין.

לאחר כינוס של משכילי ירושלים בשנת ה'תרמ"ה (1885) בו העלה ד"ר הרצברג רעיון להושבת בעלי מלאכה בערים שונות בארץ, כתב ר' יחיאל מיכל פינס, מהדמויות המרכזיות בארץ באותן השנים, מכתב אל ד"ר ליאון פינסקר ממנהיגי חבית ציון. במכתב ביקש פינסקר מפינסקר תמיכה במימוש הרעיון. בקשות דומות הופנו גם אל הרבנים הידלסהימר ויעקב אריה סלפנדי והם שהקימו את חברת 'למען ציון' בשנת ה'תרמ"ח (1888) למען עזרה לעניי הארץ והרחבת הישוב.

הרב עזריאל הידלסהימר

ר' יחיאל מיכל פינס

ב"ה ירושלים, זיין תשרי תרמ"ו [16 בספטמבר 1885]
לכבוד הרב החכם הנכבד דורש טובת עמו באמת
ד"ר פינסקער נ"י,

מכתבו מן ט"ו לחודש אלול, קבלתי, והנה למנות כרוכל
המלאכות והאומניות, הדרושות בארץ הקודש ביתר שאת
אין בידי, כי לפי דעתי כל השערות כוזבות בענין זה. דרך
משל, בראשית בואי הנה חשבתי כי להייטים וסנדלרים אין
מקום עוד בארץ ישראל באשר רבו כמו רבו, ועל אחת כמה
וכמה לתופרי בגדי נשים, והנסיון הורה לי לדעת ההפך, כי
זה זמן קצר נתווספו חייטים וסנדלרים ברבוי עצום, וברוך
השם כולם מתפרנסים בריוח. וההפך חשבתי תמיד, כי חרשי
ברזל ימצאו פה פרנסתם בריוח, ואך מעטים המה שבאו
הנה, ועדיין לא ראו ברכה במעשה ידיהם. כללו של דבר כל
השערות בענינים האלה כוזבות. אם יש את דעתכם לתמוך
בידי האומנות וחרושת המעשה בארץ הזאת עליכם לתת הכח
בידי הועד לעשות כי אשר תורהו השעה.

גם זאת תשימו אל לבכם כי באמרכם לתמוך בידי חרושת
המעשה בארץ הקדש תשתדלו להרבות הישוב בהמקומות
בארץ ישראל אשר עוד לא נמצאו שם מבני ישראל. רצוני
לומר בזה שתתנו רשות, דרך משל, להועד שיעזור לאומן או
בעל מלאכה אחד בעזר כסף או בעזר כל מלאכה, בתנאי
שיתישב באחד המקומות בשכם, בגנים או בשאר מקומות
שיראה הועד, כי יש למלאכתו תקוה שמה...
יחיאל מיכל פינס

אברהם משה לונץ, ממשכילי ירושלים וחוקר ארץ ישראל, כתב בשנת ה'תרמ"ט (1889)
על תוכנית, להרחבת גבול ההתיישבות היהודית מעבר לירושלים:

להרחיב את גבול מושב אחינו בארה"ק, לאמור: את מספר
אחינו, ובייחוד אומנים אשר אומנותם דרושה לכל בהערים
אשר לשם לא נאחזו עוד אחינו והם: בית לחם, רמלה (גת),
לוד, אשדוד, מג'דל, ג'נין (עין גנים), סלט (סלכה) וכראק

מעבר לירדן מזרחה. בשמונת הערים האלה ישבו משפחות רבות ישמעאלים ונוצרים והן היותר גדולות בכל ערי ארה"ק, אחרי הערים אשר בהם נאחזו אחינו, לכל אחת מהנה תכונות וסגולות מיוחדות אשר מספר קטן מאחינו יושבי הערים הגדולות, וביחוד ספרדים ומערבים יוכלו להאחז בהם ולמצוא חיתם ברווח. וכנודע הישמעאלים תושבי הארץ לא ישלחו במלאכה ידם ונאלצים המה לקנות את החפצים והכלים המעטים הנחוצים לכל איש, בהערים הגדולות אשר סביבותם, ולכן ישמחו במאד על האומנים האחדים אשר יבואו להאחז בגבולם, ואם יעלה בידנו להושיב אך עשרה משפחות מאחינו בכל אחת מהנה אז אין ספק כי המה ימשכו עליהם עוד מספר משפחות ממיודעיהם ומכיריהם. ובזה מלבד אשר נטיב להמשפחות אשר יאחזו בהערים הנז' נועיל הרבה להאומנים אשר בירושלם כי ע"י עזיבת אחדים מהם את העיר תמעט התחרות ויוכלו לראות לרכה בעמלם.

(ירושלים, שנה ג')

אברהם משה לונץ

מרדכי אדלמן

בשנת ה'תרנ"א (1891) הוציא לונץ 'מורה דרך לא"י' ובו תיאר את המתרחש בארץ באותה השנה. בתארו את ג'נין כתב לונץ גם על ההתיישבות שהחלה במקום. חברת 'למען ציון', באמצעות בא-כוחה מרדכי אדלמן קנתה בשנת ה'תרנ"א (1891) שטח קרקע והביאה למקום שמונה משפחות, שוחט ומלמד.

ג'נין היא עין גנים.

העיר הזאת עומדת בראש עמק יזרעאל בגבול
יששכר והיא היתה גם עיר הלויים, יוסף הכהן יקרא אותה
Ginea. מזכרונותיה לא נודע לנו אף מעט וכנראה לא
נתאחוזו בה יהודים מזמן חורבן הבית. בה יושבים כעת כשלושת
אלפים נפש כולם מושלמים. בסביבות העיר הזאת נובע
מעין אשר מימיו יבואו תוך העיר והיו לנחל קטן, ועליו
בנוי גשר עץ. יהודים לא נתאחוזו בה עד השנה הזאת
אשר עלה בידי מורשה חברת 'למען ציון' (בעזרת הרה"ג
וכו' כמו אר"י ד"ר סאלפענדי היוזאבד בדירקחים והגליל.
התומך בכל דבר טוב ומועיל באר"ק) להושיב בה שמונה
משפחות מאחינו וגם שריב וטלמד הושיב בה על השכון
החברת והנוסעים יוכלו להתאכסן בבית היושב.

בשנת ה'תרנ"ב (1892) כתב לונץ סקירה על פעילות חברת למען ציון. בסקירה זו
הסביר לונץ את סיבת כישלון ההתיישבות בג'נין.

בעיר ג'נין (עין גנים), נסה החברה ליסד ישוב חדש אך לא
הצליחה, מפני מחלה המתדבקת אשר פרצה אז בסביבותיה
ותהי סוגרת ומסוגרת. הפעולה הזאת (הכוונה להרחבת הישוב
בכלל) היא היותר חשובה ונחוצה מכל פעולותיה לכן נעורר
את כל החפצים בהטבת מצב ארצנו כי יתמכו בידי החברה
הזאת, למען תוכל ליסד ישוב מאחינו גם בהערים הרחוקות
בארצנו אשר ליסודם דרוש הוצאה רבה.

(ירושלים, שנה ד')

ד"ר ישראל קלויזנר כתב מאמר מקיף על תנועת 'למען ציון' תחת הכותרת "ההתיישבות
בארץ כולה בעיני החלוצים הראשונים" (עיין נספח 2). קלויזנר כתב שאת תפקידה
העיקרי של 'למען ציון' ראו משכילי ירושלים בהקמת ישובים יהודים בערים שונות
בארץ שבהן אין יישוב יהודי ניכר או שאין בהן ישוב כלל. קלויזנר אף מתאר את
פעולת החברה בג'נין ואת כישלונה בעקבות המחלה שפרצה בעיר.

בג'נין רכש אדלמן שטח קרקע, והושיב עליו עשר משפחות. הוא שכר שם בית שימש בית מלון לעוברי אורח עניים ודירה לשוחט. הניסיון בג'נין לא הצליח, כי פשטה שם מחלה מידבקת והעיר נסגרה בפני באים ושבים.

באדיבות: אוסף לאור, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ירושלים

ג'נין בשנת ה'תרכ"ד (1864)

3. הסתייגות מהתיישבות חברת 'למען ציון' בג'נין - מאת יעקב גולדמן ('גר אנוכי בארץ') כפי שהופיע בעיתון החבצלת מד' סיון ה'תרנ"א

תקופה חדשה

ד.

שמועה טובה מצפת. אדעלמאן מיסד ישוב בכפר ג'נין. באותו היום שבאה הבשורה הטובה הזאת רקדה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה מרוב הששון והשמחה. האם דבר קטן הוא לייסד ישוב בהכפר הזה. אחים נכבדים! במתינות ובכבוד ראש קראו את הבשורה מצפת, הכפר הזה בנוי אצל עמק יזרעאל הה! הושע הנביא דיבר

ברוח קדשו ופקדתי את דמי יזרעאל והשבתי ממלכות בית ישראל ושברתי את קשת ישראל בעמק יזרעאל. הדברים האלו שיצאו מפי חוזה אל יורדים ונוקבים עד חדרי לבב איש הישראלי ודמעות כמים ישפו מעיניו על שבר בת עמי, אבל גם תנחומותיו ישעשעו נפשנו. במילין קצרים ינחם את אשר יסר עד כה "ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו ושמו להם ראש אחד, ועלו מן הארץ, כי גדול יום יזרעאל". הדברים הרכים והנעימים האלה המה מרפא וצרי לנפשות נוגות ונהלאות, נפשות נענות, נפשות כואבות. האח "כי גדול יום יזרעאל" המילים האלה די כח במו להפיח רוח חיים, רוח תקוה, רוח גבורה, וגם החלש יאמר גיבור אני. ואם כן איפוא לא לחינם רקדה ארץ ישראל הרקידה הגדולה הזאת. מתי יהיה היום הזה? רק אשר לפניו נגלו כל תעלומות, הוא ידע. אבל רבותי הנכבדים מה ענין שמיטה אצל הר סיני? ומה לו להאדון אדעלמאן ולכפר ג'ינין ליסד שמה מושב? האם ירושלים העיר העתיקה כבר נושעה תשועת עולמים, או כי רמלה העיר הקטנה מלאים בני ישראל כארבה אוכלים שותים ושמחים, עד כי כלו מלאכותיו פה, ומפני זה רקד רקידה גדולה כמהלך יומים ומחצה אל הכפר ג'ינין ליסד שמה מושב מבני ישראל, אנכי לא אפונה כי האדון אדעלמאן טעמו ונימוקו עמו, אבל דעת הקהל אשר לא תדע בנסתרות היא תשאל שאלתי האמורה למעלה. כגר בארץ מוזרים לי דרכי אה"ק ותושביה, אך כאשר שמעתי מפי אנשים בקיאים כבד מאד ליסד ישוב שמה, כי תושבי הארץ עזים וקשים המה, ומי יודע כמה ממון ישקע האדון אדעלמאן בבנין הישוב הזה תחת אשר לפניו עוד כר נרחב בארץ יהודה, אבל אחר כל אלה הלא כוונתו רצויה יהי ד' עמו. באתי ירושלימה ועברתי על פני חוצות קריתנו הקדושה, והנה מודעות נדפסות לבנין בתים נמכרות, ובחצי יום אינם כי נמכרו. מחיר הבתים הוא חשבון עד מולד בהר"ד... כבד לי מאד לעמוד על אופיה של התקופה הזאת, פה בעלי הבתים מהומה ובהלה היו עליהם להוסיף על דמי הבתים יותר מכדי שליש כמו אין בתים להכיל את המון תושבי ירושלים, ושם חברות תוסדנה ותבננה בתים בעד העשירים, והעניים? מאן דכר שמייהו...

לא במתת שוא כאשר יעידון ויגידון מכירי באדעס אבל ליבי
 יגיד לי כי דברי עשו פרי וראשי הכוללים התעוררו לבנות
 בתים אם לא לעניים אבל לבע"ב בינונים, ברוכים יהיו לה.
 ארבע תקופות אלו כבמחזה בארתי מזה לזה וכאשר שמענו
 בשורות טובות מראשי הכוללים כי יבנו בתים כן עוד נחזה
 כי יבנו בתים גם לעניים וה' יגן עליהם.

גר אני בארץ

מרה מרב הששן והשפחה. האם דבר קטן הוא ליסד ישוב
 הכשרה הוא. אחים נבדלים! כמחית נכבד ראש קראו את
 הכשרה עצמה, והפסד זהו כנו אצל עמק וירמאל.
 חת: הישע הנמיא דבר ברוח קרשו ופקדתי את דמו וירמאל
 והשכתי מכלכות בית ישראל ושברתי את קשה ישראל בעמק
 וירמאל. הדברים האלה שביצאו מפי חתה אל יודים ונקבים
 עד חדרו לבב איש הישראלי ודמשה כמים ישפכו מעיניו על
 שכר נת עמי, אבל גם הנחמתיו ושעשו נשטני. בכלין
 קצרים ינחם את אשר יסר עד נה. ונקבצו בני יהודה ובני
 ישראל יתרו ושמי להם ראש אהרן, ועלו מן הארץ. כי גדול
 יום וירמאל. הדברים הרבים והדעמים האלה דמה מרמא
 וצרי למשיות נטות והלאה, נפשות נענות. נמשות נאכות.
 האה כי גדול יום וירמאל הפלים האלה די כח כנו להפיה
 הוח חיים, רוח תקוה, רוח נבונה. וגם החלש יאמר גבור אגן,
 ואכי איפוא לא לחנם קדקה ארץ ישראל הקדקה הנבילה
 האהת. מתי יהיה היום הזה? רק אשר למנון נבלו כל המלומות,
 הוא ידע.

אבל רבותי הנבדלים מה ענין ששימה אצל הר סיני?
 ומה לו להארוך ארעלמאן ולכפר גינן ליסד שמה מושב?
 האם יושלים העיר החזקה כבר נשעה תשעות שלמים,
 או כי רעלה העיר המפנה מלאים בני ישראל בארבה אכולים
 שותים וסמזים, עד כי כלו מלאכותיו מה, ומטני מה ורק קדוה
 נרלה כפתח ימים ומחצה אל הכפר גינן ליסד שמה מושב
 מבני ישראל, אנכי לא אפנה כי האדן ארעלמאן מעניו ונימקי
 עמי. אבל רעת הקהל אשר לא תרע. בנסתרות היא תשאל
 שאלתי, האמורה למעלה. כנו בארץ מרום לו דרכי אהרן
 והיטבתי. אך כאשר שמעתי מפי אנשים בקואים כבר מאד
 ליסר ישוב שמה. כי תושבי תאריץ מיום קשים המת, ומי
 ידע כמה סתן יסקע האדן ארעלמאן בבנין חישוב הזה
 תחת אשר למנו עד כי נרחב בארץ יהודה, אבל אחר כל
 אלה הלא נונת רצויה יהי דו עמי.

באתי ירושלים ועברתי על פני הצות קירתי דקדושה,
 והנה טדעית נרשמת לבנין בתים נמורות, ובהצי יום אונג
 כי נמרה. מהיר הבתים הוא חשבון עד מולד בתריו... כבר לו
 מאד לעמד על איפה של התקופה האה, מה בעלי הבתים
 מרופט ונולה היו עליותם לזונותם על דמו הבתים ויהו מבני
 שליש כנו אן בתים להגיל את המון תושבי ירושלים. ומה
 חברות חוסדתו ותבנתו בתים בעד העשירים, והעניים? מאן
 דכי שפיהו... לא נבחת שוא כאשר עירון וינתן פכורי
 באדעס אבל לבי יגיד לי כי דברי עשו פרי וראשי הנבילים
 החשרו לבנות בתים אם לא לעניים אבל לכפר בינונים,
 ברוכים יהיו לה.

ארבע תקופות אלו כבמחזה בארתי מזה לזה וכאשר
 שמענו בשורות טובות מראשי הכוללים כי יבנו בתים כן
 שד תחזה כייבנו בתים גם לעניים וה' יגן עליהם.

גר אנכי בארץ.

אוכרם לא סור כלה את אחרוני קרפלי. והשתמש רק
 באחרוני א"י. ואין כל ספק כי גם הרבנים כיהר הארצות
 אשר אחזי נחמים שמה ועשו כמעשי הרבנים ברוסיה, להביא
 עור וישע לאחזי ביי בארץ. בקנית האחרונים רק מהם, ומה
 היו תועלת רב לישוב ארץ ככלל. ובמס: :

א) להסוחרים כמסחר פרי עין החר בארץ, אשר ספאת
 רבני האחרונים בקרפלי והדרום, יאבדו למעמים כספ רב
 במסחר הזה. ב) להעשירים על ידהם. ג) להמשרתים העוסקים
 בקניית האחרונים מן העין והביאתם אל הבית. ד) להרשו
 עין המכונים תבית עין למשלוח האחרונים. ה) לסוחרים הכלים
 ובדומה אשר מהם יקרו לצרכי האחרונים ובדומה. ו) להסוברים
 וקאמיסאמענין השולחים את האחרונים מופר למקומותיהם.
 ז) העיקר לעדת בני ישראל בימי חז אשר
 סחרי האחרונים בימי פירושם מעשר סאת כל חיבה אחרונים
 קודש לצע כז העדה האה, ודתי ברבית קוני אחרוני
 ארץ ישראל ירב מספר העוסקים והעניים מחרום ומיעולם
 שירותו מה כבסד. אן לחמקם, וגם לעדת בני ישראל במו
 חתי ורחוק, כי הנמנתה מפי עין החר גדול כמפי שהיו לה
 בשנים העבר, והכלל להחשוב עם נעיה ואביונה הורשים
 לעוה והאים לה.

אבל היספיקו אחרוני ארץ ישראל לכל היהודים שהיו
 הנילים לקנות עד כה מאחרוני קרפלי? זו היא שאלה שאנו
 דנין עליה עתה. לפי דברי סחרי האחרונים אן האחרונים
 הנשלחים מארץ מביעים כדו שלוש האחרונים
 הנשלחים מקרפלי, יקן כי אחרים קרפלי הם מתודדים וחד
 אם ספאת נולים בארץ רשנה, או כי מורכבים מה
 באה. ולכן לא נשע בארץ עמי אחרונים כזא מעט
 מוגיה, תספיקו רק להחבבי ציון המתדרים אחרי אחרוני
 ארץ ישראל ומה אם יחללי אחזי כלה לקחת אחרונים
 סקופור טא מארץ, ולא יספיקו האחרונים לכולם.

לזה רצו אהינו האנשים אשר במשיבות ביי מנהיג. כי
 אהינו ככל מקום שהם יקרו המיד את אחרונותם רק
 שודותם, כי עתה כבר חילי להרבות בניול אחרונים בשנים
 החולפות. למשע אילנות מפני הזה ככל המשיבות שבארץ,
 והיה עתה סקר באמץ למחיתם. ולא הצטרפו לבא
 לרדו מנת אחרים. אבל... וכבר ידוע כי אחזי בשים
 הגאל לא היו בעצמם הרבבי ציון לולא עשום
 שונאיהם לחובבי ציון...

(המקן יגל חיים.)

א. האניני

תקופה חדשה.

ה.

שמועה טובה מצאה. אדעלמאן מיסד
 ישוב כפר גינן. באותו היום שבאה הבשורה הטובה
 הוואת הקדח ארץ ישראל. ארבע טאח מרסה על ארבע סאת

1. אליאב מרדכי, למען ציון, **אהבת ציון ואנשי הו"ד**, הקיבוץ המאוחד, תל אביב, תשל"א, עמ' 311-316.
2. גולדמן יעקב (גר אנוכי בארץ), תקופה חדשה, **החבצלת**, ירושלים, שנת העשרים ואחת, ד' סיון תרנ"א (10.6.1891), עמ' 266.
3. דרויאנוב אלתר, לסקוב שולמית, תעודה 1269, תקנון האגודה למען ציון, **כתבים לתולדות חיבת ציון וישוב ארץ ישראל**, כרך שלישי 1885, אוניברסיטת תל אביב הקיבוץ המאוחד, תש"נ, עמ' 252.
4. דרויאנוב אלתר, לסקוב שולמית, תעודה 680, **כתבים לתולדות חיבת ציון וישוב ארץ ישראל**, כרך שישי 1888, אוניברסיטת תל אביב הקיבוץ המאוחד, תש"נ, עמ' 495.
5. הורנשטין שאול, 26 העיר טשענין ובנותי', **גבעת שאול**, 1893, עמ' 48-49.
6. לונץ אברהם משה, ג'נין היא עין גנים, **מורה דרך לארץ ישראל וסוריה**, בהוצאת המחבר, ירושלים, תרנ"א, עמ' 217-218.
7. לונץ אברהם משה, השקפה במצב ארץ הקודש, **ירושלים**, שנה שלישית, ירושלים, תרמ"ט, עמ' 212-217.
8. לונץ אברהם משה, השקפה במצב ארץ הקודש, **ירושלים**, שנה רביעית, ירושלים, תרנ"ב, עמ' 228-230.
9. קלויזנר ישראל, ההתישבות בארץ כולה בעיני החלוצים הראשונים, **בדרכי ציון**, ראובן מס, ירושלים, תשל"ח, עמ' 184-190.
10. Le Duc de Luynes, Djenin, **Voyage d'exploration a la mer Morte**, atlas, A. Bertrand, Paris, 1874, pl.19.

פרק ז | עבודה עברית בג'נין

1. מבוא

בראשית ימי המנדט הבריטי בארץ ישראל התבצעו ברחבי הארץ עבודות פיתוח ובנין מואצות על-ידי הממשלה הבריטית. הישוב היהודי בארץ שאף לקבל את העבודות ולבצעם בידי פועלים יהודים בגלל הרצון למצוא תעסוקה לאלפי הצעירים בני העלייה השלישית שעלו לארץ מתוך אידיאל של עבודה עברית, ישוב הארץ, וחזרה לחיי עמל ועבודת כפיים. בין העבודות שקיבל המשרד לעבודות ציבוריות של ההסתדרות, בשנים ה'תרפ"א-ה'תרפ"ב (1921-1922), היו סלילת כבישים בג'נין ובסביבותיה והקמת מחנה צבאי בגבעת חרובה על-יד ג'נין. העבודות בוצעו על-ידי עשרות פועלים יהודים.

בשנים ה'תרצ"ט-ה'תש"א (1939-1941) הוקמו ברחבי הארץ בנייני המשטרה הבריטית ('מבצרי טגארט'). כמחצית העבודה נעשתה על-ידי יהודים. בג'נין, נבנתה המשטרה על-ידי חברת 'סולל בונה'. כ-70 פועלים יהודים השתתפו בבניית המשטרה והתגוררו במחנה עובדים, במבואות ג'נין, במשך כשבעה חודשים.

2. א. עבודות ציבוריות בג'נין

בזמן שהישוב העברי בארץ ישראל טרם התאושש ממלחמת העולם הראשונה, עלו לארץ, במסגרת מה שכונה מאוחר יותר 'העלייה השלישית', מאות צעירים, במטרה לעבוד את אדמת ארץ ישראל. החקלאות היהודית במושבות ובקבוצות לא יכלה לתת מענה לעולים הרבים, ומאות צעירים התהלכו בארץ מחוסרי עבודה. היו שדיברו על הצורך בהפסקת העלייה לארץ משום שאין אפשרות לקלוט את העולים בעבודה. המצב הקשה הביא את מפלגות הפועלים (אחדות עבודה והפועל הצעיר) לחפש לעולים אפיקי עבודה חדשים. המפלגות הופיעו בפני הממשלה כקבלניות ותבעו חלק בעבודות התשתית בארץ. בחודש תמוז ה'תר"פ (6.1920) נחתם חוזה ראשון בין ההסתדרות החקלאית לממשלה הבריטית על סלילת כביש טבריה-צמח ובחודש טבת בשנת ה'תרפ"א (1.1921) כבר עבדו כאלפיים יהודים בעבודות ציבוריות בכל רחבי הארץ. באותו זמן אף קמה ההסתדרות העובדים הכללית ובתוכה המשרד לעבודות ציבוריות. שנים ה'תר"פ וה'תרפ"א (1920-1921) מכונות 'תקופת הכבישים' - אלפי יהודים עבדו בשנים אלו בסלילת כבישים בכל רחבי הארץ. בכינוס של 'פועלי הכביש' בחודש

דגל ה'חלוצי'

אדר א' ה'תרפ"א (2.1921) קבעו העובדים שעבודתם היא עראית וכי הם שואפים להתיישבות ולעבודה חקלאית ואולם יחד עם זאת הם מכירים "בחשיבות הרבה של העבודות הציבוריות בשביל בניין הארץ, הגברת העלייה ויצירת אפשרות של קיום

להמוני עובדים". עבודת הכבישים לפי הצהרה זו היא גם הכנת התשתיות למדינה היהודית שבדרך. מרבית העובדים בעבודות הציבוריות חיו בקבוצות שיתופיות (קומונות) מתוך רצון לחיים משותפים ובשל התנאים האובייקטיביים במקומות העבודה. מחנות העבודה היו בית יוצר לקבוצות שהתהוו והתאגדו ועלו מאוחר יותר להתיישבות משותפת בקיבוצים ברחבי הארץ.

בג' אייר ה'תרפ"א (11.5.1921) כתב דב הוז, מזכיר ההסתדרות, אל 'וועד הצירים לארץ ישראל' מכתב, בו הוא מספר כי התקבלה הצעת עבודה בג'נין. עם זאת הוא מציין כי המאורעות (עשרה ימים קודם לכן, התחיל גל של מהומות והתקפות מצד ערביי הארץ), מעכבות בינתיים את העבודה.

הממשלה הצבאית עומדת להקים בג'נין הרבה צריפים ובנינים שונים בשביל הצבא. לזה נחוצים לה כחמישים בעלי מקצוע נגרים ובנאים וכמאתים פועל פשוט... משרד העבודה הצבאי נאות לסדר את כל 250 הפועלים בתור קבוצה מאורגנת אחת, כך שתוכל להיות אחריות הדדית של כל חברי הקבוצה בעד העבודה. האוהלים ינתנו במידה מצומצמת. בתנאים הנוכחיים יוכלו להתקיים רק בעלי המקצוע. תשלום הפועל הפשוט וכן גם האוכל הניתן לו אינם מספיקים ולפיכך נחוצה תהיה עזרה כספית ידועה למען אפשר את קיום הפועלים. במשך זמן קצר מקווה אני - נוכל על-ידי קומבינציות שונות עם הממשלה לתקן את תנאי החיים והעבודה של כל העובדים במקום, כך שכל עזרה חיצונית לא תהיה נחוצה להם יותר. ברגע הנוכחי נדחתה העבודה לרגלי המצב. הממשלה חוששת להכנסת יהודים מחדש לתוך ערים ערביות, לפיכך הדבר יתחדש רק כשתשקט הארץ.

בי"ח אייר (26.5.1921) שלח דב הוז, מכתב לד"ר דוד (מונטיגו) אידר מוועד הצירים לא"י ובו הוא כותב כי קיבל הודעה לפיה "לג'נין לא יתנו ליהודים להכנס עוד זמן רב... הנני מעורר את תשומת ליבו שנית לדבר זה, כותב הוז לאידר, שיכול לשמש התחלת פרצדנט (תקדים) מסוכן מאד".

הסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל

Jewish Cooperative Labour Association

P. O. B. 231 - Tel Aviv

שדר לעבודות צבוריות

התקיימה 231 - תל אביב 77

דפוס, י"ח אייר תרפ"א, ח"א

מסמך 168/ש

לה"ד ר"ר אידר ועד הצירים לא"י

א.נ.

א. עבודה נגיין. בשיחתי אלו ביום א חודעתי לו, כי העבודה שהעצת לנו כנגיין נדחתה לזמן מה בגלל המצב. בשיחתי היום עם הודיעני, כי "לנגיין לא יתנו להכנס ליהודים עוד זמן רב". הקומנדוס חושש שכניסת היהודים לנגיין תסכן את מנוחת התושבים. הנני מעודר את השומע לבו שנית לדבר הזה, שיכל לשמש התחלה-פרצנטית מסכן מאד.

ב. עבודה שהתקנה ראש-אלעין. הנני מסכם עוד פעם את אשר נאמר בשיחתינו הנ"ל על דבר העבודה הזאת.

כל עבודה הנחת הפסים, החצץ וכו" אינן מסורות לנו, והרכבת הודיעה באופן כחלי רשמי, כי היא כעצמה תוציא עבודה זו לפעל בפועל, ו"א בר עבודה חדש לפועלים מצרים. אודה לו מאד אם יודיעני מה נעשה על ידו להבטיח את מסירת העבודה חזו לידני.

ג. חובנו לצנא בער צרכי-אכל. הד"ר ון פריולנד פנה, לפי בקשתנו, לה"ק קיסטריטש לשט ברוד החשבון, ומפאת מרדה זה האחרון נדחה תענין לימים אחרים, אנו מעניינים מאד לדעת את פרטי התביעה; מצד מי, על איזה סכום וכאיזה תנאים אשר יהיה לסדר את השלומים. מאד נכיר לו תודה, אם אחרי שהרשית חאלה יתבררו לכבודו, יודיעם לנו.

כבוד רב
המזכיר:

המסמך המקורי מצוי בארכיון תעודות המרכז, תיק מס' 59/1753

בחודש אב (אוגוסט) של אותה שנה (ה'תרפ"א, 1921), החלו פועלים יהודים, מתוכם כחמישים פועלי 'חבורת מרץ', לסלול כבישים בג'נין ובסביבותיה, לפי חוזה שנחתם בין ההסתדרות לבין הממשלה הבריטית. עד לתחילת החורף בשנת ה'תרפ"ב כבר מנה המחנה כ-90-80 עובדים. חברי 'גדוד העבודה על-שם יוסף טרומפלדור' שהגיעו לג'נין על מנת לעבוד בשלהי שנת ה'תרפ"א - לא התקבלו לעבודה, והצטרפו לחבריהם שעלו באותם הימים להתיישבות בעמק.

לדז'נין יחד איתם נסעו עוד כ-18 מחברינו לעבודת הכביש בדז'נין אך כפי שנודע לנו לא נתקבלה העבודה וגם חברינו אלה נספחו אל הנוסעים לעמק.

(מחיינו ט')

בי"ט חשוון ה'תרפ"ב (20.11.1921) סיימו את עבודתם בכבישי ג'נין כחמישים עובדי 'חבורת פועלי הכביש מרץ' ועשרה ימים אח"כ הגיעה לג'נין קבוצת וילנא, שהצטרפה לעשרות פועלים נוספים שעסקו בהקמת מחנה צבאי בגבעת חרובה על-יד ג'נין. העובדים בנו צריפים ממסגרות עץ מפורקות, יצקו רצפה וציפו את הקירות.

קבוצת וילנא בג'נין

שלמה כנרתי (ברונדיאק), חבר קבוצת וילנא, עבד בג'נין עם קבוצתו ומאוחר יותר התיישב עם חבריו ב'קבוצת כנרת'. הוא מתאר את חורף ה'תרפ"ב הקר, את העבודה החדשה סמוך לג'נין ואת מכלול החיים של קבוצת עבודה בני העלייה השלישית -

שלמה וחנה כנרתי

חיים של עמל ויגיעה לצד תחושה של חידוש ועשייה. "למחרת ראני המנהל ומיהר לבשרני כי יש עבודה מתאימה בשבילנו, וכי הוא רוצה לפצותנו על היחס הבלתי-צודק שגילה כלפינו אתמול. העבודה היא הקמת צריפים למחנה-צבא אנגלי ליד ג'נין, והוא מקווה, שאף כי איננו נגרים מומחים, נוכל לבצעה. בלא להסס רגע עניתי הן ומיהרתי למחנה לבשר לחברים. למחרת נפרדנו מהמקום ששהינו בו בלא חמדה ועלינו לקרון הרכבת הנוסעת לג'נין. בתחנת ג'נין חיכה לנו מנהל העבודה המקומי. הוא שאלנו לאוהלינו ולמיטותינו, ואנו ענינו לו בתמיהה כי במשרד נאמר לנו להשאיר הכל במקום, לפי שבג'נין הוכן לנו מחנה עם כל הסידורים. בבואנו למקום לא מצאנו דבר, חוץ משנים-שלושה צריפים שהחלו בהקמתם ואוהל-מטבח, שעמדו בו כיריים לבישול בפחמי-עץ. היו איתנו שלשה אוהלים בלבד. מיהרנו להעמידם והצטופפנו בהם ובאוהל-המטבח, וכך בילינו את הלילה הראשון.

התמונה המקורית מצויה בארכיון קבוצת כנרת

בנות הקבוצה עובדות במטבח במחנה ג'נין

על תקלה זו חיבר חברינו צ. ב-ך שיר ליצני: "גמרנו בחיפה - ג'דה לסלול את הכביש / לנסוע לג'נין מהר! הוי! חיש / וגם הבטיחו לנו אוהלים ומיטות / באנו ומצאנו רק יתדות / משרד, משרד, משרדנו..." עברו כמה ימים עד שהגיעו האוהלים וכל שאר האביזרים. העבודה ב'גבעת חרובה' ליד ג'נין היתה חדשה ובלתי ידועה לנו. הצריפים הגיעו למקום מפורקים והיה צורך להרכיבם מחדש. הגיעה שעתם של חברינו שהיו בקיאים פחות או יותר בעבודות עץ ומסור. עמלנו קשה עד שהצלחנו להקים את

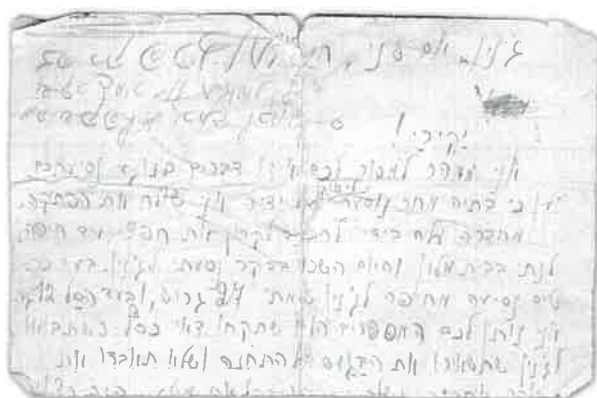
הצריף הראשון. פעמים הגיעו החלקים מאנגליה בערבוביה, ואף כי היו מסומנים במספרים, היו משתבשים בדרך הארוכה בעת הפריקה והטעינה ונאלצנו לחפש את החלקים החסרים בשטח העצום שבו היו מפוזרים חלקי הצריפים. לבסוף החלטנו לא להתחשב בסימון המספרים ולהרכיב את המסגרות הסטנדרטיות גם אם פה ושם היה צורך להתאימן. היתה זו דרך פשוטה יותר.

החורף עמד אז בעיצומו, ובלילות, בייחוד לפנות בוקר, שרר קור, ורוחות עזים היו מנשבים על-פני הגבעה החשופה. היינו ישנים באוהלים, מכוסים ומכורבלים בכל הבא ליד. בימים שמזג-האוויר היה נאה, היינו עוסקים בהקמת הצריפים ובהתקנת הגגות, ובימי גשם עבדנו בעיקר בפנים - בציפוי הקירות, ביציקת רצפות וכו'. שוב עלתה שאלת שכר-העבודה. בבואנו סבורים היינו שהעבודה היא יומית, אולם לאחר זמן-מה נאמר לנו כי העבודה היא קבלנית ויש לקבוע את המחיר.

במחנה זה עבדו חוץ מאתנו עוד כמה עשרות פועלים, רובם בודדים. נבחר ועד-פועלים שעסק בכל תחומי החיים במקום: חלוקת עבודה בין קבוצות טכניות, הנהלת מטבח, תרבות וכמוכן - משא-ומתן עם ההנהלה. לדיון בשכר-העבודה בחרנו במנוסים מתוכנו, שכן נוכחנו לדעת שעניין לנו כאן לא עם המדריכים התמימים מהר כנרת, אלא עם מנהלי עבודה היודעים לשמור על האינטרס של נותן-העבודה, ואפילו הוא גוף ציבורי כמשרד לעבודות ציבוריות, בלי להתחשב ביותר עם העובד. אין ספק, שהסיבה העיקרית לכך היתה זו, שכל העבודות נתקבלו במחירי-התחרות נמוכים למדי והיה הכרח למנוע גירעון, או לפחות גירעון גדול. אולם מצב זה חייב גם אותנו לעמוד על המשמר ולהצטייד במספרים ובנימוקים רבים לצורך שכנוע, בלי לקבל את טענות ההנהלה כתורה מסיני, כמו בחדשים הראשונים לעבודתנו בארץ. המשא-מתן עם ההנהלה נמשך עד שעות הלילה. התנהלו ויכוחים על כל סעיף וסעיף ועל כל חלק מן העבודה: כמה מסגרות-צריף אפשר להעביר במרחק מסוים בשעה אחת, כמה אפשר להרכיב, לכסות, לצפות, לצקת וכדומה, עד שלבסוף, יגעים ומרוגזים הגיעו שני הצדדים לידי הסכם.

החורף, שבילינו ב'גבעת חרובה' ליד ג'נין, שמור בזיכרונם של כל אלה שעבדו שם כקשה, קר וגשום. העבודה בגשם וברוח גרמה למקרי-הצטננות רבים, רופא לא היה במקום ובמקרים קשים יותר היה הכרח לשלוח את החולים לחיפה. סבל רב נפל בחלקן של החברות. הכיריים הצבאיים העלו עשן רב עד שאי-אפשר היה להימצא בתוך האוהל. העובדות העדיפו להוציאן החוצה ולעבוד בקור ובגשם. שנים רבות היו החברים נזכרים מתוך בדיחות-הדעת ב'ג'נינער בלאטעס' (ביצות ג'נין). לעת האביב, עם שוך הרוחות והגשמים, השתפר המצב. למדנו היטב את מלאכת הנגרות, העבודה התקדמה יפה וההספק ליום-עבודה עלה במידה ניכרת. חישבנו את רווחנו ובאנו לידי מסקנה, שכבר מצויה בידנו מחצית הסכום הדרוש לרכישת זוג בהמות ועגלה - משאת-נפשנו. את הסכום הנותר אמרנו ללוות. ידידנו מימי 'החלוצ' בחוץ לארץ הפנה

אותנו לאחד מותיקי הציונים, בן עירנו בעל מפעל תעשייתי בקרבת תל-אביב. שיגרנו אליו משלחת קטנה והיינו בטוחים שיראה זכות לעצמו לעזור לחלוצים בני עירו ביחוד למטרה קונסטרוקטיבית, כגון רכישת זוג בהמות ועגלה, ובפרט שהבטחנו לשלם את החוב תוך שנה מהכנסות ההובלה. אולם חברינו חזרו ממנו כלעומת שבאו. באותם הימים פרצה שביתה במפעלו והוא רגז, כנראה, על פועליו ועל פועלים בכלל, ולכן השיב פנינו ריקם. בעת ההיא מועטים היו בארץ מוסדות האשראי, והשגת הלוואה בבנק מסחרי בשביל קבוצת עובדי עבודות ציבוריות היתה קשה כקריעת ים-סוף. נאלצנו לדחות את עניין רכישת הבהמות, שכן בקרוב נגוז גם חלומנו על עודפי רווחינו..."

מכתב שנשלח מג'נין על ידי אחד העובדים

חתונה בג'נין

בקבוצות העבודה עבדו צעירים וצעירות, רובם רווקים. בקבוצת וילנא היו רק רווקים ובתקופת העבודה החלו להסתמן זוגות. ביום שישי כ"ז טבת ה'תרפ"ב (27.1.1922), התכנסו כל חברי קבוצת וילנא, בפעם השנייה מיום שהגיעו לארץ. הקבוצה התכנסה בג'נין - שם עבדו מרבית החברים, על-מנת לחגוג את החתונה הראשונה ב'קבוצת וילנא'.

לקבו וילנא - ג'נין, קבלו את ברכתו ההמה לנשואי הבריתכם
מאשה את בית פרלמין. תינו לראיתם מאושרים במשפחת העובדים.
מישה אלפרוביין.
היפה.

ברכה שפורסמה בעיתון 'הפועל הצעיר'

קבוצת וילנא בהרי ג'נין בחתונתם של מאשה ואליעזר פרלסון עומדים בשורה העליונה, משמאל לימין: שמואל זנדברג (הר-חול), מיישיק, חנה כנרתי, מוטקה חדש, מאיר מלמד, דוד כהנא, דוקור, בת אחות של החתן, שמואל זמירין, צבי בלוך, מאיר ספיר (אביה של נעמי שמר). שורה שניה באמצע: צבי פריד, יוסף שפירי, אסתר שפירי. יושבים בשורה מתחת: אחות של החתן ובתה הקטנה, שלמה כנרתי, אליעזר פרלסון (החתן), מאשה נתנזון (הכלה), רונה פרלסון (אחיו של החתן). יושבים בשורה התחתונה: גנסייה לויתן, רב סטוצקי, יהודה זמיר, אריה פריצי.

ג'נין, כ"ב בטבת הרפ"ב.

"המצב בעבודה אצלנו לא מן המזהירים. העבודה כמעט שנגמרה ואינה מספיקה אלא, להצי האנשים במחנה. נישאר פה כולנו, כי אין הגיון לשלוח אנשים להיפה בזמן שפה עוד אפשר להשתכר כדי אוכל בצמצום. לע"צ צריך להזדייק בסבלנות. באיך ברירה נהיה כולנו מוכרחים לאחוז באמצעי זה. ואחרון, אחרון חביב, ביום הששי, כ"ז בטבת, תהיה אצלנו חתונה של חברתנו משקה."

(מחוך מכתב של זנדברג)

סיום העבודה

בב' בשבט ה'תרפ"ב (30.1.1922), נסתיימה מרבית העבודה ומרבית העובדים עזבו את המקום. במקום נשארו חמישה עשר פועלים להשלמת העבודה.

מכתב ששלח י. שנקרמן, חובש המחנה, ב"ט טבת ה'תרפ"ב (19.1.1922) לקראת סיום העבודה:

לכבוד האדון כצנלסון, ירושלים

א.ג.!

בוזה הנני מתכבד להודיע לכבודו כי המחנה עומד להתפזר ביום 2-3 לחודש הבא. ישארו כשנים עשר איש. מטבח על המקום לא יהיה, כל אחד יאכל על חשבונו הפרטי, וגם אנכי אוכרח לאכול באופן פרטי, זה ימשך כששה - שבעה ימים. לכן אנכי מחכה לתשובה להישאר על המקום או לנסוע מכאן. הנני מחכה לתשובה טלגרפית.

בכבוד רב

י. שנקרמן

החובש והממונה על הבריאות

באדיבות ארכיון קיבוץ בית אלפא

בין השנים ה'תרפ"ג-ה'תרפ"ד (1923-1924) נמכרו צריפי מחנה צבאי על-יד ג'נין. בין הקונים היו קבוצות עובדים שעלו להתיישבות בעמק וביניהן: קבוצת צריפין, קבוצת בריסק וקבוצת חפצי-בה. בתמונה צריפי המחנה בקיבוץ בית אלפא בראשית ההתיישבות שם (שנות העשרים). כיום משמשים למתפרה ולחדרי עבודה לאמנים.

בשלהי שנת ה'תרצ"ח (ספטמבר 1938), הגיע לארץ בפעם השנייה סר צ'ארלס טגארט, מומחה בריטי לטרור. בכ"ב תשרי ה'תרצ"ט (17.10.1938), בעקבות המרד הערבי וחוסר האונים של המשטרה הבריטית מולו, הוטל משטר צבאי בארץ והמשטרה הוכפפה למרות הצבא, שדיכא ביד קשה את המרד. טגארט הציג הצעות לשיקום עתידי של המשטרה, לכשישוב השלטון להיות אזרחי, מתוך רצון לשלוט בשטח ולמנוע התפתחות של מרד ערבי נוסף או מרד יהודי עתידי (אם כי בשלב זה האיום של מרד יהודי היה קטן). הצעות טגארט נגעו למבנה, לאופי ולפריסת המשטרה בארץ. הצעתו כללה הקמת מבנים חדשים למשטרה הבריטית שייבנו בצורת מבצרים וישמשו כתחנות משטרה, מקום למגורי השוטרים ומשרדים ממשלתיים. מבנים כאלו יסייעו על פי טגארט לביטחון השוטרים והנשק המצוי בתחנות. המבנים ישמשו כבסיס יציאה לסיורים רכובים ויאפשרו שליטה טובה יותר במרחב, מגורי השוטרים בתחנות יפחיתו את חיכוך השוטרים עם האוכלוסייה. המלצותיו של טגארט התקבלו על-ידי הנציב העליון מקמייקל ובשנים ה'תרצ"ט-ה'תש"א (1939-1941), נבנו ברחבי הארץ חמישים וחמש תחנות משטרה בריטיות, בין השאר: בצפת, טבריה, ג'נין, עפולה, קלקיליה, רמת-גן ועזה. מאוחר יותר, בשנת ה'תש"ג (1943), נבנו שבע תחנות נוספות.

סר צ'ארלס טגארט

המיזם הגדול העסיק כ-5000 יהודים מכל רחבי הארץ: בבנייה, בהובלה, בפקידות, בתעשייה ובמלאכה. עשרות מיליוני לירות ארץ ישראליות הועברו לישוב העברי, אלפי פועלים יהודים רכשו ניסיון בעבודה, וישובים צעירים שלחו פועלים והתבססו כלכלית. בעקבות הקשרים עם טגארט, נמסרה כשליש מהעבודה לחברת 'סולל בונה', במכרזים או במשא-ומתן ישיר. חברת 'סולל בונה' קיבלה את העבודה מתוך רצון

לספק עבודה לפועלים היהודים בארץ ומתוך כוונה לחזק את ההתיישבות הצעירה. בניית תחנות המשטרה ומחנות הצבא באותן שנים, הגדילה והעצימה את חברת 'סולל בונה' שרכשה ניסיון בניהול ובביצוע של פרויקטים גדולים. העבודה חולקה לקבוצות לפי מקומות העבודה, הפועלים הגיעו מכל רחבי הארץ וחיו בתנאי קבוצה. כ-70 יהודים הועסקו בבניית המשטרה בג'נין במשך יותר מחצי שנה (ה'ת"ש-ה'תש"א, 1940-1941). שכר הפועלים הרגילים היה 300-350 מא"י ליום עבודה, פועלים מקצועיים יותר קיבלו תוספת של כ-25 מא"י ליום. אירעו מקרים בהם סירבו פועלים להגיע לעבוד במקומות מאוכלסים ערבים, ואולם ההסתדרות ראתה חשיבות בעבודה בכל רחבי הארץ. בט"ו תמוז ה'תש"א (10.7.1941) נמסר המבנה בג'נין למשטרה הבריטית.

באדריכלות ארכיון ההגנה

תחנת המשטרה בג'נין, צילום: S. J. SCHWEIG

מס/6/319

מס' 14
המנהלה הכללית
הממשלה
28 JUL 1940
88%

כ"ב תמוז, ת"ש
28.7.1940

להנהלה הכללית, בני
לודז' הפועלים, בנין

ה. ג.

בזה מסקנות ישיבתנו אהבם מיום 25.7.40.

1. כספון:
פוזץ לשמירה הסיימת בשמנה - יקבע בטרם יהודי.
טובתנו בענין זה עם מנהלת סולל-בונה והוסכם שהשומר יקבל רובם זיר.
2. מיום עמי יעבדו אפועלים 7 שעות ויקבלו עבור 8 שעות זכורות.
3. מכוח הע-ודה יסנה לקופת-פועלים דבר הטקת הומרי-רפואה למקום.
4. פרובי הע-ודה יראו להודלה מספר העמונים לשמנה וכן יסנה לועדה המרכזת דבר על ימם מדעים לשמנה.
5. כספיות לתושבת:
הנהלת העבודה הדרת את האשטרות על השנת הפועלית עם כספונים נאוסו טשא.
6. פרובי עבודה:
כמים השכר היטודי הנתו 350, 325, 300 טא"י. הנהלת העבודה תעש עם ועד הפועלים לקביעת הסוגים. אם יש מספר פועלים העולים בדרותם המקצועית, הקבע להם חומשת של 25 טא"י ליום עבודה, ז"א. 375 טא"י. כנהוג ביהר טקוסות העבודה. כמו כן תוכל לכוון בדיקה להערכת טעו לטוב ולעליה השכר בהסך העבודה.

בברכת-חברים

החבר: סולל-בונה, ת"ש
י. זמולובסקי
הועד הפועל של המסדרות ✓

מ/א

המסמך המקורי מצוי במכון לבון

מכתב שנשלח מ'הסתדרות העובדים העברים הכללית' לעובדי ג'נין

1. אבן שושן צבי, תקופת הכבישים, תולדות תנועת הפועלים בארץ ישראל, כרך א', עם עובד, תל אביב, תשכ"ג², עמ' 389-384.
2. ארז יהודה (עורך), כנרתי שלמה, ב'בלמינה' ובמשור, בונים צריפים ליד ג'נין, ספר העלייה השלישית, כרך ראשון, עם עובד, תל אביב, תשכ"ד, עמ' 264-273.
3. ארז יהודה (עורך), ספר העליה השלישית, כרך שני, עם עובד, תל אביב, תשכ"ד, עמ' 477, 489, 493, 498.
4. ארכיון ההגנה, מדן עד באר-שבע, תוכנית בניני המשטרה של מחלקת עבודות ציבוריות בממשלת המנדט, תיק 116/39.
5. ארכיון ההגנה, תיק 1/וועה"פ/87.
6. ארכיון מכון לבון, תיקים: IV-124-1-(8-17), IV-124-1-41.
7. ארכיון ציוני מרכזי, תיקים S9/1753, J113/6701, J113/559.
8. ארכיון קבוצת כנרת, מיכל קורות 3, חטיבה B2 תיק 15, תמונות: ר'1/73.
9. הפועל הצעיר, שנה ארבע-עשרה, גיליון 44-43, יפו, י"ד תשרי תרפ"ב, 16.10.1921, עמ' 21.
10. הפועל הצעיר, שנה חמש-עשרה, גיליון 15-14, תל-אביב, י"ב שבט תרפ"ב, 10.2.1922, עמ' 24.
11. חבס ברכה, החצר והגבעה/סיפורה של קבוצת כנרת, עם עובד, תל אביב, תשכ"ט, 1968, עמ' 183-182.
12. לביא שמואל, תושבי ג'נין חוששים מן "העולים החדשים", ידיעות אחרונות, כ"ט תמוז תשכ"ז, 6.8.1967, עמ' 7.
13. מרגלית אלקנה, גדוד העבודה, מטווח הדמיון של הקומונה הכללית להתנסות במעשה, קתדרה 7, יד בן-צבי, ירושלים, ניסן תשל"ח, עמ' 50.
14. מחיינו, עיתון גדוד העבודה ע"ש יוסף טרומפלדור, גיליון ט', תל יוסף, תרפ"א, עמ' 53.
15. מיכאלי עובד, אבידב הדסה, מדן ועד באר-שבע, עלילות גדוד העבודה, קיבוץ עין חרוד מאוחד, תשס"ה, עמ' 120-119.
16. קובץ העלייה השלישית בכנרת במלאת לה ארבעים שנה, קבוצת כנרת, תשכ"א, עמ' 104.
17. קרויזר גד, 'חזרה לשליטת התחנה' - פרשת תכנון מבצרי המשטרה ('טגארטים') בארץ-ישראל, קתדרה 111, יד בן-צבי, ירושלים, ניסן תשס"ד, עמ' 128-95.

פרק ח | ההתיישבות הציונית בג'נין

1. מבוא

בשנים ה'תרפ"ח-ה'תרפ"ט (1928-1929) התרחב הישוב היהודי במקומות מסורתיים המאוכלסים בערבים. בג'נין, טול-כרם ורמלה החלו לצמוח קהילות יהודיות, אך מאורעות תרפ"ט הצמיתו את גרעיני ההתיישבות החדשים. בקהילת חברון העתיקה נערך טבח, וגרעיני ההתיישבות החדשים בג'נין ובטול כרם פוגו. על אף המאורעות, התגוררו (על-פי המיפקדים הרשמיים) יהודים בג'נין עד לפרעות תרצ"ו. בשנים ה'תרפ"ד-ה'תרפ"ט (1924-1929) שרתו יהודים במשטרת ג'נין. השירות במשטרה באותן השנים נחשב למשימה לאומית, ולשירות התנדבו ממיטב הנוער העברי בארץ. בשנת תרפ"ט התגוררו בג'נין שני שוטרים יהודיים עם משפחתם. הם התגוררו בעיר הן מטעמי נוחות וקירבה למשפחה, והן מטעמי ציונות ורצון להרחיב את הישוב היהודי בארץ-ישראל.

בשנת ה'תש"ג (1943) כתב משה סנה ראש המפקדה הארצית של ההגנה (רמ"א), תוכנית התיישבות לפי שיקולי הביטחון. התוכנית, נועדה להבליט את הקשר בין ההתיישבות לביטחון ולקבוע יעדים להתיישבות לשנים הבאות. אחת ממטרות ההתיישבות על-פי התוכנית היא, להקיף את ג'נין בישובים יהודים.

2. א. ההתיישבות ערב מאורעות תרפ"ט

הגעתם של אלפי יהודים לארץ ב'עלייה הרביעית' ביססה את ההתיישבות העירונית היהודית בארץ. בתקופה זו החלה התיישבות גם במקומות מסורתיים כגון רמלה בית שאן וג'נין. בג'נין נפקדו שבעה יהודים כבר בשנת ה'תרפ"ב (1922).

בסוף שנות העשרים התחילו ניצני ישוב יהודי נובטים בכל פינות הארץ. עשרות יהודים ישבו בעזה, בבאר שבע, ברמלה, בטול-כרם, בג'נין, בבית-שאן ואף בשכם. מאות אחדות ישבו בעכו, קהילת חברון החלה להתאושש, לאחר שהשתכנה בה ישיבת סלובודקה. היתה זו תופעה מיוחדת בהתפתחות היישוב, שנשכחה כעבור זמן קצר לאחר שנגדעו התחלות אלו בימי מאורעות תרפ"ט.

(תולדות ההגנה ב'1)

החל משנת ה'תרפ"ד (1924) עבדו במשטרת ג'נין שוטרים יהודים במסגרת 'המשטרה המעולה' (ז'נדרמיה). בשנת ה'תרפ"ה (1925) אוחדה 'המשטרה המעולה' עם המשטרה הכללית, שוטרים יהודים הוסיפו לעבוד בג'נין עד לפרעות תרפ"ט. בין השוטרים העבריים היו: משה מולדובסקי, פנחס מיטלמן, נפתלי שדכן, וסלומון אגוזי.

פנחס מיטלמן

משה מולדובסקי

בשנת ה'תרפ"ט, התגוררו בג'נין לפחות שני שוטרים יהודים עם משפחותיהם. השוטר חיים בן אפרים גולדשטיין, ויוסף ליבר, שאשתו עברה מעפולה והצטרפה אליו. מלבדם עבד במשטרת ג'נין השוטר אריה אלכסנדרוביץ. עם פרוץ המהומות הוחבאו היהודים במשך יומיים (שישי-שבת, י"ז-י"ח אב, 23-24.8) בג'נין, והוברחו ממנה במוצאי-שבת לעפולה.

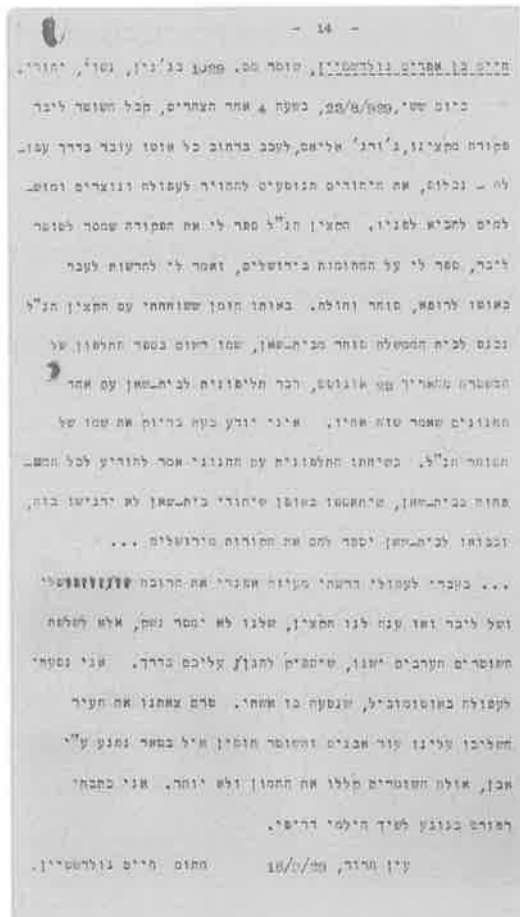
חיים גולדשטיין, כתב דו"ח מקיף על פרעות תרפ"ט בג'נין כפי שראה אותם במו עיניו, עד שפונה לעפולה.

באותו רגע נשמעו צעקות ברחוב. עליתי לקומה השנייה ושמה מצאתי את עיזת אפנדי, קצין המשטרה והמופתי של ג'נין, שאיני יודע את שמו, ושיך חילמי אידריסי, אחיו של סגן מפקד המשטרה בג'נין... בהכנסי שמעתי את עיד בברברה צועק, הנה היהודי והתכוון אלי. איני יודע מה התכוון במילים האלה אולם המילים הובעו מבלי איום... השוטר יוסף ליבר הלך בלוית שוטרים לשמור על ביתו הנמצא בג'נין, ומיד נשמעו צעקות ממקום שהלכו. נכנסו ערבים למשטרה וערבי אחד צעק שליבר פצע אותו... אותו זמן הפיצו שמועה בעיר שהרגו ערבי, כלומר שהיהודים הרגו ערבי, ואח"כ נתברר שהנהרג נפל מאוטו בנסיעה מערבי... הרימו אותו (את שיך חילמי אידריסי) על כתפיים, נתנו לו חרב, ועורר את ההמון בשיר "נדבח איל יהוד (נשחט את היהודים) דין מוחמד ביל סיף". אני ראיתי הכל בעמדי בחלון המשטרה בקומה השניה. ההמון הנ"ל פנה לצד בית ליבר השוטר ושברו את החלונות. השוטר יוסף רימיני שאל את הקצין עיזת אפנדי מה לעשות, ענה לו, "מוטב שישברו חלונות מאשר ראשים וימח שם אלה שהביאו את היהודים הנה". המילים האלה נאמרו ברצינות גמורה. שלוש פעמים ראיתי את ההמון רץ לצד עפולה, כלומר לצד צפון... בעברי לעפולה דרשתי מעיזה אפנדי את הרובה שלי ושל ליבר ואז ענה לנו הקצין, שלנו לא ימסר נשק, אלא לשלושת השוטרים הערבים ישנו, שיספיקו להגן עליכם בדרך. אני נסעתי לעפולה באוטומוביל שנסעה בו אשתי. טרם צאתנו את העיר השליכו עלינו עוד אבנים והשוטר

חוסין איל בטאר נפגע על ידי אבן. אולם השוטרים קיללו את ההמון ולא יותר.

יעקב קנמון, נשיא מועצת עפולה, כתב בתוך עדות שמסר על המאורעות:

בהתחלת הערב, הובאו לעפולה באומניבוס מג'נין 2 משפחות שוטרים יהודים, אשר הממשלה החביאם שמה במשך יום שישי ושבת ורק בערב העבירה אותם לעפולה ומפיהם נודע לנו שבג'נין הרוחות עדין סוערות ושדנים שם באספות על התקפה על עפולה.

המסמך המקורי מצוי בארכיון הציוני המרכזי, תיק מס' 159/154

ניסיון ההתיישבות נגדע עם פרוץ אירועי ה'תרפ"ט (1929) והתגברות הלאומנות הערבית. היהודים פונו מבתיהם אל מרכזי הישוב היהודי עקב חשש לחייהם. בכך למעשה עיצבו פרעות ה'תרפ"ט את גבולות ההתיישבות היהודית עד לשנת ה'תשכ"ז.

בכל הערים האלו, בשכם, בג'נין, בטול כרם ובעזה, היו בשנת תרפ"ט נבטים של קהילות יהודיות. מאורעות תרפ"ט הצמיתו נבטים אלה בעודם באבם. גם גורלו של הישוב העברי בחברון נחרץ למעשה בשנת תרפ"ט, אם כי חלק מן היהודים עוד חזר אליה לאחר המאורעות. מבהינה זו היתה למאורעות השפעה גדולה על עתידה וגורלה של הארץ יותר משאנו נוטים לחשוב. חודרתם של היהודים לכמה אזורים נפסקה. ישובים יהודים זעירים בערים ובעיירות ערביות התפוררו והמגמה להתרכז בישובים יהודיים טהורים - גברה. מפתה של מדינת ישראל נקבעה במידה מסוימת כבר באב תרפ"ט.

(תולדות ההגנה ב'1)

שנתיים אחרי פרעות תרפ"ט, בשנת ה'תרצ"א (1931) מופיעים במפקד בריטי מאותה השנה, ארבעה יהודים המתגוררים בעיר. לדיסלס פרגו כתב בספרו Palestine on the eve כי בשנת ה'תרצ"ו (1936) התגוררו בג'נין שבעה יהודים לעומת 2500 ערבים.

2. ב. תוכנית ההתיישבות של ההגנה

בשנת ה'תש"ג (1943) הכינה מפקדת ההגנה בראשות משה סנה תוכנית התיישבות שנקראה: 'תיכון ההתיישבות היהודית מבחינת ההגנה'. בתוכנית כתב סנה, על הצורך בהחדרת ישובים למרחבי השומרון, מרמאללה ועד לג'נין.

משה סנה

1. ההכרה כי תפקיד ההתיישבות ותפקיד ההגנה בתהליך הכיבוש הציוני של הארץ משולבים זה אל זה ולא במעט אף תלויים זה בזה, נשתרשה אצלנו בחזקת מושכל ראשון, ואף על פי כן אין עדיין שיטת שיתוף קבועה תקינה ומקיפה בשטח התיכונן והביצוע בין שני מכשירי הגשמה אלה... ההתיישבות הציונית אינה מטרה בפני עצמה בלבד, היא גם אמצעי לכיבוש מדיני של הארץ, לכן היא חייבת להתור בעת ובעונה אחת להקמת ישובים עבריים הן בתוך המרכזים הפוליטיים והכלכליים של הארץ, בקרבתם ומסביבם, והן באותן הנקודות העלולות לשמש משלטים טופוגרפים ועמדות מפתח מבחינת השליטה הצבאית... שכן הכיבוש הציוני של הארץ לא יהיה שלם ויציב, אלא אם כן תפעם את מדיניותו ההתיישבותית בד בבד עם השאיפה לקליטת עלייה ולהרחבת הישוב העברי בכפר ובעיר, גם הדאגה להבטיח מבחינתנו גם את המרכזים האסטרטגים טקטיים של הארץ... מחקר זה מתעלם, כמובן, לחלוטין מ'יחוק הקרקע' (1940) וכן מהבעלות הנוכחית על האדמה, באשר כל תכנון ציוני מושתת על הנחה של ביטול ההגבלות הללו...

2. ממבט ראשון על מפת ישובינו בארץ בולטים שלושה מרחבים גדולים הפנויים לגמרי מהתיישבות עברית, והם: א. החלק התיכון של הגליל. ב. המרובע עם שכם במרכזו המשתרע מג'נין ועד רמאללה ומטול כרם ועד הירדן. ג. כל החלק הדרומי של הארץ... החדירה לתוך המרחבים הפנויים עדיין מישובים עבריים מכוונת: א. לחלק התיכון של הגליל. ב. למרובע המסוכן במרכז הארץ. ג. לסביבות בית לחם - חברון - באר שבע כפתיחה לכיבוש הנגב.

סנה מנה בתוכנית 243 אתרים בהם הוא ממליץ להקים ישובים, מאזור הבניאס בצפון ועד דרומית לעזה. כעשרה ישובים ממליץ סנה להקים בסביבות ג'נין במרחק של 3 עד 10 ק"מ מהעיר על מנת להקיף את ג'נין בישובים יהודים. הקמת מרבית הישובים מופיעה ברמת עדיפות 3 (בסמוך לכל ישוב ברשימה מופיעה רמת ה"דחיפות ההגנתית" שבהקמת הישוב - הרמה הגבוהה היא 1 והנמוכה היא 3) והם יועדו להיות קיבוצים.

ק	1	ח.	כרוש הגלבוש.	על הגלבוש.	60
ק	3	ח.	הקפה ג'נין.	בערך 1-2 ק"מ צרופים - פזרתי לג'נין.	60
ק	3	ח.	הקפה ג'נין.	בערך 10 ק"מ סדרה לג'נין.	61
ק	3	ח.	הקפה ג'נין.	בערך 10 ק"מ דרום - פזרתי לג'נין.	62
ק	3	ח.	הקפה ג'נין.	ע"י הכביש ג'נין-טובס בערך 5 ק"מ דרום - הזרתי לג'נין.	63
ק	3	ח.	סליטה על יד פריה.	בקצה המעפוף הכביש דרך ואדי פריה בנקודה סליטה על ג'בל סמון.	64
ק	3	ח.	סליטה ע"י פריה, כבו- כן הקפה של סכס.	ע"י המעפוף הכביש דרך ואדי פריה, בנקודה סליטה על ג'בל אל כביר.	65

יגאל אלון, מפקד הפלמ"ח, ביקר בי"ט אדר ב' ה'תש"ח (30.3.48) בגוש עציון ושיבח את המתיישבים במקום. בדבריו הביעה אלון צער על שלא עלה בידי ה'שוב' להקים גוש ישובים דומה באזור שכס טול-כרם וג'נין.

יגאל אלון

גוש עציון מהווה עמדה קדומנית חשובה להגנת ירושלים. לו לא היה לנו גוש ישובים זה היינו צריכים להילחם כדי לכבוש אזור כזה. המצאו של הגוש בנקדה כה רגישה לתחבורת האויב מהווה שיקול חשוב למערכת המלחמה בארץ כולה. מה חשוב היה אילו יכולנו להציב גוש כזה במשולש טול-כרם - ג'נין - שכם...

3. א. מיפקד הבריטים בארץ ישראל בשנים 1922, 1931

שטחה של ארץ-ישראל, מספר תושביה (יהודים ולא-יהודים) לפי הנפות (מפקדי 1922 ו-1931)

הנפה	מפקד 1922				מפקד 1931			
	השטח בק"מ	תושבים	מהם יהודים	% היהודים	השטח בק"מ ²	תושבים	מהם יהודים	% היהודים
עזה	1,196	73,885	330	0.5	1,196	94,634	421	0.4
באר-שבע	11,872	73,464 ¹	98	0.2	11,872	51,082	17	—
יפו	335	65,314	24,138	37.0	335	145,502	69,789	48.0
רמלה	814	49,075	3,933	8.0	814	70,579	8,496	12.1
חברון	2,120	53,571	430	0.8	2,120	67,631	135	0.2
בית לחם	520	24,613	2	—	520	23,725	42	0.2
ירושלים	420	91,272	34,431	37.7	420	132,661	54,538	41.1
יריחו	676	1,919	6	0.3	676	3,483	243	7.0
רמאלה	542	30,005	7	—	542	39,062	1	—
תול-כרם	751	34,972	23	0.1	751	46,328	666	1.4
גבלוס	1,618	56,695	17	—	1,618	68,706	10	—
ג'נין	800	33,534	7	—	800	41,411	4	—
היפה	1,022	56,457	8,745	15.5	1,022	95,472	23,367	24.5
נצרת	507	22,681	700	3.1	507	28,592	3,172	11.1
בית-שאן	446	10,679	700	6.6	395	15,123	1,950	12.9
טבריה	451	20,721	6,239	30.1	453	26,975	7,785	28.9
עכו	673	35,535	144	0.4	720	45,142	296	0.6
צפת	492	22,790	3,844	16.9	712	39,713	3,678	9.3
כל הארץ	25,256	757,182	83,794	11.1	25,483	1,035,821	174,610	16.9

3. ב. התכתבות בין הרב קוק לשוטרי משטרת ג'נין

בשנת ה'תרפ"ח (1928) שרת יוסף הירש ליבר במשטרת ג'נין. ליבר, שאשתו גרה אז בעפולה, כתב בחודש סיוון באותה שנה מכתב לרב קוק, הרב הראשי לארץ-ישראל, בו הוא מבקש מהרב לעזור לו לקבל יום חופשי בשבת על-מנת לשהות בחברת משפחתו בעפולה.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק

לכ' הרב הראשי הרב קוק

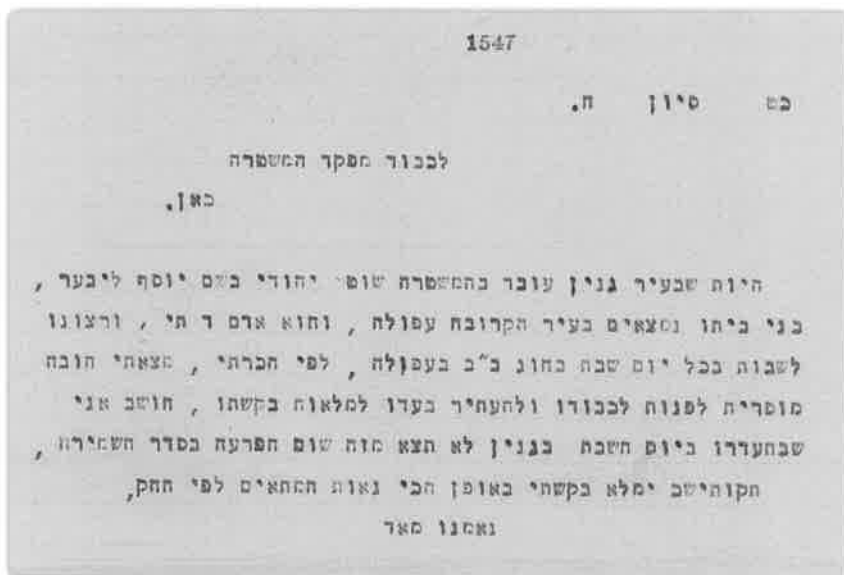
בזה הנני פונה לכ' בכתב והנני מקווה שכ' ימלא את בקשתי כמו שהבטיח לי בזמן היותי אצלו בחג השבועות. במכתב הזה הנני בא לספר לכ' את המצב שבו הנני נתון פה בעיר ג'נין. הנני בעיר ג'נין שהיא כולה עיר ערבית ולא נמצאת בה אף משפחה אחת עברית והנני נמצא פה רק יחד עם עוד שוטר אחד עברי. ואין פה בעיר להשיג לאכול רק בבית אוכל ערבי. הנני בעל משפחה, משפחתי נמצאת בעפולה שזה

במרחק 17 ק"מ מגנין ואין לי אפשרות אפילו פעם אחת בשבוע ביום השבת לנסוע למשפחתי ולהמצא בין יהודים ולהתפלל בבית-הכנסת וגם לאכול אוכל בשר פעם בשבוע. בכן הנני פונה לך בבקשה שישתדל בעדי בכדי שאוכל בכל יום שבת בזמן שהנני חופשי מעבודתי וזה קל לסדר שכן אהיה חופשי ליום שבת מפני שאנו פה רק שני יהודים ואם רק יש רצון טוב אצל המפקד אז הוא יוכל לסדר את זאת בנקל מבלי שזה יפריע את העבודה שאוכל לרדת לעפולה ולשבות את השבת יחד עם משפחתי ובין יהודים ככל יהודי ויהודי.

הנני מסים את מכתבי בתקווה שיסדר לי את בקשתי ועל מה הנני מודה לך מראש.

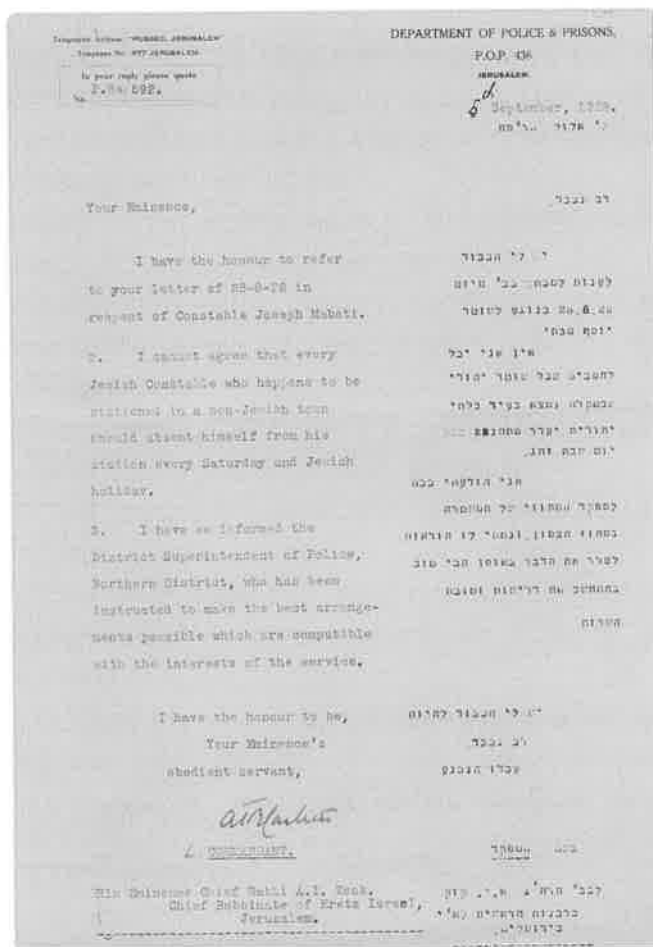
בכ' יוסף הירש ליבר
שוטר מגנין

הרב קוק פנה בכ"ט בסיוון ה'תרפ"ח (17.6.1928) למפקד המשטרה הבריטית וביקש ממנו את שחרורו של ליבר. "...מצאתי חובה מוסרית לפנות לכבודו ולהעתיר בעדו למלאת בקשתו" כתב הרב במכתבו.

בי"ב באלול ה'תרפ"ח (28.8.1928) נשלח מכתב מלשכתו של הרב קוק למפקד המשטרה הבריטית בעניין השוטר מבטי. במכתב מודה הרב על ההיענות לפנייתו במקרה של ליבר ומבקש את שחרורו של מבטי "בתקווה שגם הפעם הזאת ישים כבודו את ליבו לבקשתי".

בתשובה כתב מפקד המשטרה לרב קוק: "אין אני יכול להסכים שכל שוטר יהודי שבמקרה נמצא בעיר בלתי יהודית יעדר מתחנתו בכל יום שבת וחג", אם זאת, "אני הודעתי ככה למפקד המחוזי של המשטרה במחוז הצפון, ונתתי לו הוראות לסדר את הדבר באופן הכי טוב בהתחשב את דרישות וטובת השירות".

המסמכים של הרב קוק נמצאו ופורסמו באדיבות הרב אברהם זק"ש

1. אלישיב אורון, הקצין מיטלמן, חדרה, תש"ס, עמ' 30.
2. ארכיון ההגנה, עדות משה מולדבסקי, תיק 177/41.
3. ארכיון ההגנה, תיכון ההתיישבות מבחינת ההגנה, תיק 2/ב73.
4. ארכיון ציוני מרכזי, תיק L59/154.
5. גורביץ דוד, ספר סטטיסטי לארץ ישראל תרפ"ט 1929, קרן היסוד, ירושלים, תר"ץ, עמ' 25.
6. ואלך יהודה, מאורעות תרפ"ט, אטלס כרטא לתולדות ארץ ישראל מראשית ההתיישבות ועד קום המדינה, כרטא, ירושלים, 1974², עמ' 53.
7. מולדובסקי משה, על הסוס, משרד הביטחון, תל אביב, תשמ"ז, עמ' 68.
8. מילס אריק, נפת ג'נין, המפקד לשנת 1931, ירושלים, 1931, עמ' 68-69.
9. נאור מרדכי, מאורעות תרפ"ט, לקסיקון כח המגן ההגנה, משרד הביטחון, תל-אביב, 1994², עמ' 228-229.
10. סלוצקי יהודה, נספחים, טבלה ב', ספר תולדות ההגנה ב'3, מערכות ומשרד הביטחון, תל אביב, 1963, עמ' 1389.
11. סלוצקי יהודה, העלייה הרביעית וההתיישבות עד מאורעות תרפ"ט, ספר תולדות ההגנה ב'1, מערכות ומשרד הביטחון, תל אביב, 1959, עמ' 195.
12. סלוצקי יהודה, מהלך המאורעות, ספר תולדות ההגנה ב'1, מערכות ומשרד הביטחון, תל אביב, 1959, עמ' 333.
13. סלוצקי יהודה, מלחמת גוש עציון, ספר תולדות ההגנה ג'ב, עם עובד, תל אביב, תשל"ג², עמ' 1434.
14. סלוצקי יהודה, נספח כ"א, תיכנון ההתיישבות היהודית מבחינת שקולי הביטחון, ספר תולדות ההגנה ג'3, עם עובד, תל אביב, תשל"ג³, עמ' 1876.
15. קדר בנימין זאב, ג'נין, מבט ועוד מבט על ארץ ישראל, יד בן-צבי ומשרד הביטחון, 1993⁵, עמ' 202.
16. Farago Ladislas, *Palastin on the eve*, 1936, London, p.22.
17. *Plestine Blue Book*, 1938, Jerusalem, p. 332.

פרק ט | ג'נין ערב קום המדינה

1. מבוא

מראשית מאורעות הדמים בארץ, היתה ג'נין אחת מהערים הנאמנות למופתי, והעוינות ביותר את הישוב היהודי. במאורעות תרפ"ט יצאו ערבים מג'נין ומכפרי הסביבה לפרוע ביישובי העמק. בשנת תרצ"ו (1935), במהלך דיכוי הכנופיות על ידי הבריטים, נהרג סמוך לג'נין שייח' עז-א-דין אל-קאסם, מנהיג הכנופיות באזור. במרד הערבי (תרצ"ו-תרצ"ט), (1936-1939), נשלטה ג'נין על ידי הכנופיות והיתה למוקד לפעילות חבלנית כנגד יישובי העמק היהודיים, ולאזור קרבות בין הבריטים לערבים.

במסגרת המאבק להקמת מדינת ישראל, תקף הפלמ"ח בליל כ"א אדר א' ה'תש"ו (22.2.1946) את המשטרה הניידת הבריטית (ה-P.M.F.) ברחבי הארץ: בשרונה, בכפר ויתקין, בשפרעם ובג'נין. בג'נין התגלה הכוח בטרם הצליח לבצע את הפעולה, ונסוג חזרה לעמק יזרעאל. בשאר המקומות השלימו כוחות הפלמ"ח את משימתם.

ערב מלחמת הקוממיות גברו מעשי האיבה של הערבים כנגד היהודים. התרבות מעשים אלו, גרמה למחתרות לצאת לשורה של תקיפות בכפרים ובדרכים בהם שלטו הערבים. שתי פעולות כאלו נעשו על-ידי הגנה בצירים המוליכים לג'נין. נסיון לפוצץ מכונית תופת במרכז ג'נין נעשה על-ידי האצ"ל ונכשל, נהג המכונית נתפס ונרצח על-ידי הערבים.

2. א. פעולת הפלמ"ח בג'נין

יצחק רבין, מפקד צעיר בפלמ"ח, קיבל הוראה להכין את תקיפת בסיס המשטרה הניידת בג'נין. אביו של רבין עבד בחברת החשמל ובעזרתו נסע רבין למשטרת ג'נין בחברת עובדי החברה, שנסעו לבצע עבודות חשמל במקום. שלוש וחצי שעות שהה רבין במקום והכין את תוכנית ההתקפה, אולם בחזרו לביתו רכוב על אופנועו, התנגש במשאית ושכב זמן ממושך בבית החולים.

בליל כ"א אדר א' ה'תש"ו (22.2.1946) תקפו כוחות הפלמ"ח יעדים של המשטרה הניידת הבריטית ברחבי הארץ (ה-P.M.F Mobile Force): בשרונה, בג'נין, בכפר ויתקין, ובשפרעם. במהלך הפריצה לתחנת המשטרה בשרונה, נפלו ארבעה לוחמים ואולם חרף זאת השלימו הלוחמים את משימתם. בכפר ויתקין ובשפרעם, בוצעו הפעולות בהצלחה.

לאחר מסע רכוב ורגלי ממושך, הגיעה פלוגה ד' של הפלמ"ח, בפיקודו של אבינועם חיים לג'נין, שם היתה מפקדת המשטרה הניידת ובסיס האימונים שלה. ביצוע הפעולות האחרות מוקדם יותר באותו הערב, גרם לערנות מוגברת אצל הבריטים. לוחמי הפלמ"ח נתגלו, אש כבדה ניתכה עליהם, והם נסוגו חזרה לעמק.

נרשם ע"י אורי ברנר

עדות חיים: זכרון (מפקד פל. ד' של הפלמ"ח)

הנסיון לפוצץ משטרת ג'נין (22.2.46)

כמפקד פלוגה ד' באותה שעה, יעליה הוסלה המשימה (ע"י הסג"ד אורי יפה) לפוצץ את בסיס-ה-P.M.F במשטרת ג'נין (במסגרת התקפה על ה-P.M.F ברחבי הארץ) - בצעתי שני סיורי הכנה טקטיים.

האחד בתוך הבסיס כנלווה לאיש חברת החשמל. במהלך הסיור בדקתי גם את בונקר הנשק והתחמושת ואת מוסך השריוניות.

השני - סיור לילה לבדיקת דרכי הגישה, גדרות ועמדות.

כעת בצוע המשימה ניחן אות אזעקה בבסיס כאשר תוליה הפריצה שלנו הגיעה לקרבת הגדר מדרום. כל השטח הואר בזרקורים, העמידה נתפסו ע"י השוטרים והשריוניות הוצאו ממוסכן. לאור זאת נמנענו מחקוף - רנסובנו דרך הגלבוץ.

לדעתי בוצעה האזעקה כתוצאה מנחוק מוקדם מדי של זרם החשמל על ידינו.

המסמך המקורי מאוי בארכיון התנועה

תיאור הפעולה

"...בג'נין אירעה תקלה דומה, אם-כי היא נסתיימה ללא אבידות. אנשי היחידה של הגדוד השלישי התאספו במשמר-העמק בחשאי וללא-נשק, על מנת לצאת, עם חשיכה, לעבר ג'נין. נשקם הוטען על מכונית-משא המותקנת להעברה מוסווית של נשק, כדי להביאו לפני הפעולה אל בסיס היציאה. המכונית נעצרה בקרבת עפולה, על-ידי המשטרה הבריטית, שערכה בה חיפושים כבשאר מכוניות אזרחיות, שאף הן נעצרו אותו יום. סידוריה של המכונית, אמנם, עמדו לה בחיפוש והנשק לא נתגלה - אולם, אף על פי כן בוזבז זמן יקר, ואף שלאחר החיפוש עשה הנהג דרכו במהירות רבה - הנשק איחר להגיע, והיחידה גם היא אחרה לצאת למבצע. היא שמה לדרך פעמיה במכונית-מסע, בשעת חשיכה, כשלפניה נוסעת מכונית קטנה, לגישוש הדרך. כמה ק"מ לפני מחנה ה-פ.מ.פ. קפצו הפלמחאים מהמכונית, וזו המשיכה דרכה חזרה אל העמק. לפני צאתם לדרך הוזהר המפקד שלא יבצע את הפעולה אם ירגיש בתכונת האויב, עקב האיחור. ואמנם, בעוד היחידה מתנהלת בשלוחה האחרונה של הרי-ג'נין, לא הרחק מן המחנה, נשמעו, בשעת-האפס, רעמי התפוצצויות במחנה שפרעם, ועמם כבה מאור החשמל במחנה ג'נין, עקב פעולת חבלנינו, שניתקו את הכבל עפולה-ג'נין, בהתאם לתכנית המבצע. מיד הופעלה במחנה צפירת האזעקה. כל השוטרים חשו לעמדותיהם, ויחידת הפריצה שלנו, שהחלה כבר מטפלת בגדר - נתגלתה על ידי אחד המשמרות, והלה פתח עליה באש. כפי שנקבע מראש, פתחו אנשינו באש לחיפוי הנסיגה. המגע עם האויב נותק, ואנשינו נסוגו ברגל והגיעו עם בוקר לעמק. מבצע זה תוכנן בקפדנות עוד זמן רב קודם שנקבע מועד ביצועו. הסיירים ומפקדי הפעולה עצמם, סיירו את הדרכים ואת המטרות בסמוך לליל הפעולה; ואלמלא המחסור החמור במכשירי-קשר-של-שדה, היתה התכנית מתגשמת, ודאי, במלואה. ואף-כי בשרונה הושגה המטרה אך בחלקה, ובג'נין לא הגיעו לוחמינו לכלל ביצועה, בכל זאת ראו השלטונות, בפעולה זאת, מפנה הרה-סכנות. ההתגרות ב-פ.מ.פ., ההצלחה המלאה בכפר-ויתקין ובשפרעם, העזת היהודים להגיע לג'נין - שהיא תחום ערבי טהור - וההצלחה החלקית בשרונה, על אף העובדה כי כאן ציפו לבואנו, ועל כל אלה, הערך המדיני שנתגלה בהזדהות המונית-תל-אביב עם המבצעים, שבאה על ביטויה בהלווית חללי שרונה - כל אלה רמזו על מבצעים מוגברים בעתיד, ועל אחדות הציבור עם לוחמיו על אף חוקי החירום, שנועדו להפחידו."

(ספר הפלמ"ח)

בראשית מלחמת הקוממיות, עברו מסיתים ערבים בכפרים ובעיירות והסיתו למלחמה ביהודים. עבד אלקאדר אלחוסייני הסתובב באיזור ג'נין והסית את התושבים להתגרות ביהודים ולפגוע בישוביהם. בח' שבט ה'תש"ח (19.1.1948) פירסמה ההגנה כרוז הקורא לערביי מחוז ג'נין להימנע מלהתגרות ביהודים, שאינם רוצים "אלא את השלום והביטחון... לכן אל תאמינו לדיבורים אשר בכוונתם להביא עליכם הרס וחורבן".

الى اهالي قضاء جنين

علما ان عبد القادر الحسيني طاف في أنحاء قضائكم وطلب
منكم الابتداء بتأوشات لليهود والهجوم على مستعمراتهم وأنه
أخذ ينشئ قيادات في مختلف الأسماء.

ومن واسبنا ان نحثكم من الإصغاء لمثل هذه الدعايات
المفضلة التي ينشرها عبد القادر المذكور صاحب الاسبقيات في
الجرائم.

وتنذركم بان كل رصاصة تطلق على المستعمرات اليهودية
ستجيب عليها لا بالرصاص فقط ونحن لا نريد غير السلام
والأمان حرصاً على مصلحة البلاد وحماية الارواح والاملاك،
فلا تصدقوا اقوال الذين يريدون لسكم الدمار والحرب
وقد اعذر من انذر.

﴿الهاجنا﴾

19/1/48

המסמך המקורי מצוי בארכיון הצינני המרכזי תיק S25/7999

אל תושבי מחוז ג'נין

נודע לנו שעבד אלקאדר אלחוסיני הסתובב ברחבי המחוז שלכם ובקש מכם להתחיל להתגרות ביהודים ולהתקיף את יישוביהם, ושהוא החל להקים מפקדות באזורים השונים (של המחוז).

מחובותינו להזהירכם מלהקשיב לקריאות כגון אלו המדיחות מן הדרך הישרה, אשר מפרסם אותם עבד אלקאדר הנזכר, שיש לו 'זכות ראשונים' על הפשעים. ואנו מזהירים אתכם שכל כדור שיירה על הישובים היהודיים, נגיב עליו לא בכדורים בלבד. ואנו איננו רוצים אלא את השלום והביטחון, בשקידה על טובת הארץ וההגנה על הנפש והרכוש, לכן אל תאמינו לדיבורים אשר בכוונתם להביא עליכם הרס וחורבן.

והמזהיר יצא ידי חובתו!
ההגנה

19.1.48

התרגום מערבית באדיבות נסים סבתו

2. ג. המאבק על התחבורה

השלב הראשון במלחמת השחרור כונה, 'המאבק על התחבורה'. הערבים ניסו לנתק את הישובים ברחבי הארץ ולהקשות על התנועה בדרכים. בתגובה נעשו פעולות מניעה ותקיפה על-מנת להבטיח את התנועה בין הישובים היהודים. בי"ב אדר ב' התש"ח (23.3.1948) פוצץ הפלמ"ח את הכביש בציר לג'ון-ג'נין. בי"ז אדר ב' התש"ח (28.3.1948) פוצצו שתי פלוגות של הפלמ"ח את הגשר המוביל לג'נין ותקפו את הכפר סנדלה, הפעולה בוצעה בהצלחה והלוחמים שבו לבסיסם.

28.3.48 : אמש יצאו שתי פלוגות מגדוד 'העמק' להתקיף את הכפר סנדלה ולפוצץ את הגשר לג'נין, הסמוך לו. כשהתקרב הכח לכפר נתגלו אנשינו על-ידי האויב, שפתח עליהם באש מכונת-ידיה ומרגמה של 3". אנשינו נכנסו בקרב עם האויב, התגברו עליו וחדרו לכפר. בתים מספר פוצצו והוצתו. תגבורת חזקה, שיצאה ממוקיבלה במכוניות, הותקפה על-ידי אנשינו. מכונית מלאה אנשים מזויינים עלתה על הגשר הממוקש. רוב אנשיה חוסלו והגשר נהרס כליל. גם לתגבורת שהגיעה ברגל נגרמו אבידות. עם הגיע תגבורת נוספת ממזרח נסוגו אנשינו בשלום לבסיסם.

(ספר הפלמ"ח)

2. ד. פעולת האצ"ל בג'נין

לאחר שני נסיונות של החדרת מכוניות תופת למרכזי האוכלסין הערבים שנעשו על-ידי הלח"י (ליפו בכ"ב טבת ה'תש"ח, 4.1.1948, ולשכם בכ"ד אדר א' ה'תש"ח, 5.3.1948), ניסה האצ"ל להחדיר מכונית תופת לג'נין. חמודה אבו לעינין נולד למשפחה מוסלמית ונתייתם בנעוריו מאימו שהיתה ממוצא יהודי. לאחר שבע שנות לימוד, עבר חמודה ללמוד בבית הספר 'אליאנס', שם למד עברית ותנ"ך ונפשו נקשרה ביהדות. הוא עלה לירושלים, התגייר ונקרא ברוך מזרחי. ברוך הצטרף לבית"ר ומאוחר יותר לאצ"ל. משהוחלט על החדרת מכונית הנפץ לג'נין הוטל התפקיד על ברוך שהיה דובר ערבית והכיר את המנהגים הערביים. בט' בניסן ה'תש"ח (18.4.1948) עלה ברוך על אוטובוס מחיפה לג'נין לבוש כערבי עירוני, על-מנת להכין את הפעולה. במחסום במבואות ג'נין עמד שוטר ששרת בעבר במשטרת בית-ליד. השוטר זיהה את ברוך והוא נכבל, הובא למשפט בפני המפקדה של קאקוג'י, והוצא להורג יחד עם עוד שלושה נוסעים עימם שוחח בשעת הנסיעה. עד שנת ה'תשכ"ז (1967) נחשב ברוך לנעדר ומצבה הוקמה לזכרו בהר-הרצל. לאחר שחרור השומרון נמצאה גופתו והובאה לקבורה בבית-הקברות הצבאי בנתניה.

ברוך מזרחי

גר הצדק
הערבי
שנפל
בשרות
האצ"ל
בג'נין

ברוך מזרחי,
בן למשפחה קנאית
מצפת, שדבק
במצוות היהדות
ונתן את נפשו
לתקומת המדינה.
יובא היום
לקבר ישראל
מאת דניאל דגן

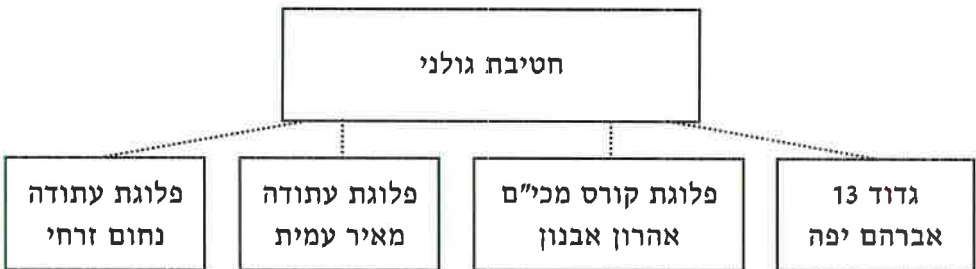
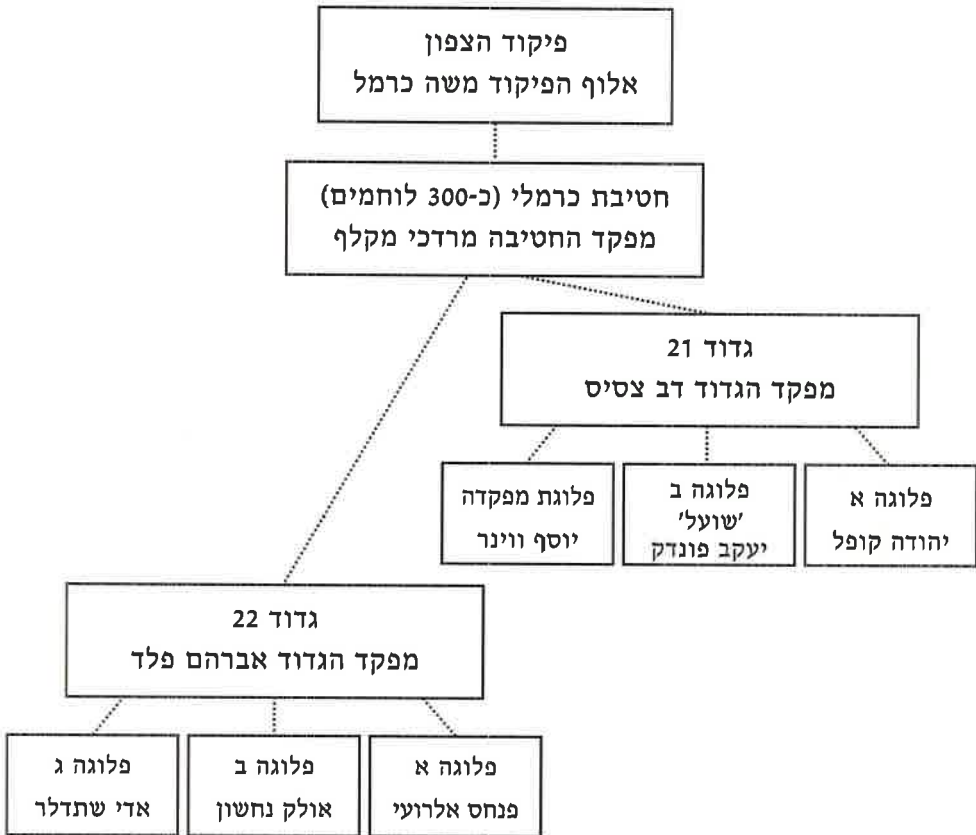
עיתון היום, כ"ז תשרי תשי"ז (9.10.1969)

3. מקורות

1. ארכיון ההגנה, עדות חיים אבינועם, תיק 1/24.
2. ארכיון מכון ז'בוטינסקי, תיק פחמ/15.
3. גולדשטיין דב, גילגוליו של גר צדק מצפת עד ג'נין, מעריב, כ"ח תשרי תש"ל, 10.10.1969, עמ' 14.
4. גלעד זרובבל, הפלמ"ח פועל נגד הפ.מ.פ., ספר הפלמ"ח א', הקיבוץ המאוחד, תל אביב, תשי"ג, עמ' 558-559.
5. גלעד זרובבל, מיומן הפעילות, ספר הפלמ"ח ב', הקיבוץ המאוחד, תל אביב תשי"ג, עמ' 168.
6. דגן דניאל, גר הצדק הערבי שנפל בשרות האצ"ל בג'נין, עיתון 'היום', כ"ז תשרי תש"ל, 9.10.1969, עמ' 8.
7. ואלך יהודה, פעולות לערעור השלטון, פעולות ההגנה, אטלס כרטא לתולדות ארץ ישראל מראשית ההתיישבות ועד קום המדינה, כרטא, ירושלים, 1974², עמ' 98.
8. ואלך יהודה, המאבק על התחבורה עד מבצע נחשון, אטלס כרטא לתולדות ארץ ישראל מראשית ההתיישבות ועד קום המדינה, כרטא, ירושלים, 1947², עמ' 113.
9. זכרם נצח, הוצאת של"ח - איגוד למען שחרור לוחמי חופש, תשי"ט, עמ' 324.
10. יזכור, משרד הביטחון, עמ' 509.
11. נאור מרדכי, המשטרה הניידת, לקסיקון כח המגן ההגנה, משרד הביטחון, תל אביב, 1994², עמ' 281-282.
12. סלוצקי יהודה, ההתקפה על תחנות המשטרה הניידת, ספר תולדות ההגנה ג'2, עם עובד, תל אביב, תשל"ב, עמ' 868.
13. סלוצקי יהודה, האצ"ל ולח"י בראשית ימי מלחמת-העצמאות, ספר תולדות ההגנה ג'2, עם עובד, תל אביב, תשל"ב, עמ' 1545.
14. רבין יצחק, גולדשטיין דב, שער ראשון, פרק שני, פעולה צבאית ראשונה, פנקס שירות, ספרית מעריב, אלול תשל"ט, ספטמבר 1979, תל אביב, עמ' 29.

1. מבוא

הקרב לשחרור ג'נין היה אחד הקרבות הקשים, המרים ומרובי-החללים במלחמת השחרור. הרצון למשוך כוחות ירדנים צפונה ובכך לשחרר את הלחץ על ירושלים והמרכז, חבר לצורך להפחית את הסכנה המאיימת על עמק יזרעאל ולשאיפה לפתוח את הדרך אל גב ההר. שלושה גורמים אלו הביאו לפתיחת המערכה לשחרור ג'נין. אור לכ"ה באייר תש"ח (2.6.1948) יצאה חטיבת כרמלי, שכללה את הגדודים 21 ו-22, לכבוש גבעות שולטות ממזרח וממערב לעיר. בבוקר החלו ערביי הכפרים הסמוכים וכוחות האויב, שהתרכזו בבנין המשטרה, לתקוף את כוחות כרמלי. כאשר היה נדמה כי שככה ההתקפה, הגיע לכיוון ג'נין גדוד עיראקי שחנה בשכם ושמע מפליטי ג'נין על ניסיון הכיבוש הישראלי. הגדוד העיראקי החל להפגז ולתקוף את גדוד 21. כוחות העתודה נכנסו לעיר על מנת להפחית את הלחץ מגדוד 21, ומצאו עיר נטושה שתושביה נמלטו עוד בטרם החלו הקרבות. גדוד 21 נסוג תחת הלחץ העיראקי, ולעת ערב התקבלה פקודת נסיגה כללית. בצער רב נסוגו החיילים מהעיר אותה כבשו בדם חבריהם, וחזרו לעמק כשהם חושבים בלבם: "ג'נין תיפול לידי האויב, ואנו, הנזכה לחזור אליה?" ניסיון נוסף לכבוש את העיר נכשל אף הוא, מאחר שחומר הנפץ שהביאו עימם הלוחמים לא הספיק על מנת לפרוץ פירצה משמעותית בבנין המשטרה.

טכני / אגף
חזית צפון
1 ליוני 1948

יו"מ
אלכסנדרוני
ח. התוחננים
ח. האויר
אפי
הלץ
רון
אגא
חזית דרום
מודיעין
סליקס

פקודת מבצע לפעולת ייצחקי.

ביום 1.6.48

1. **האויב**
כח סדיר עיראקי בגודל - משוער - של כריגדה עד 2 כריגדות
עם מטורדינים, תוחחי זרה וימכן אף מספר של סנקים. כח זה
מחויב בכבישים!

ימכן
ג'נין
סול-ברם
קלקיליה
ראש העין.

בסיסים קדמיים אחר כח סדיר וסדיר למחנה נמצא בחט חסו
בצפון - מוקיבלת וג'למח
בצפון מערב - אום-אל-פהק, ערה וערה.
במערב - קרון, קלנסואח וסירה.

2. **המטרה הכללית**
ליצור עובדה של חרידה עמוקה להוך המסולש ולהוות לחץ מכל
הצדדים, על שטח סוכני זה יל האויב.

3. **התפקידים**
א. ירמיהו -
1) יתקוף ויכבוש את ג'נין.

2) כצוע פעולות פשיטה מתאי מוח בבקעת הירדן. הצעחנו
חיא - פגזן הגשרים ומייה וואדי-עארע והחנפלות אש
חזקה על מחנה המספרה בג'יסליק. המטרות חסופות -
חקבנה בין ירמיהו לבין קצין האגם לחזמת צפון.

ב. על אלכסנדרוני לסייע למבצע המוסל על ירמיהו ע"י -
1) פעולת הסדרה בואדי-ערה, נגד ערה וערה.
2) החקפת ריחוק חזקה ומסושכת בגד סול-ברם.
3) כבוש ראש-העין ע"י כוחו אצל.

ג. **חיל התוחננים** -
על חיל התוחננים להעמיד לרשותו של ירמיהו -
6 תוחחים 65 מ"מ
2 מרג. 120 מ"מ
לרשות אלכסנדרוני -
3 תוחחים 65 מ"מ
2 מרג. 120 מ"מ.

ד. **חיל האויר** -
1) חיל האויר יפאץ בשעות לא יאוחר מ-2000 עד 2130,
את המטרות הבאות לפי הסדר דלקסון -
(1) ג'נין
(2) סול-ברם.
2) זני אוירוני מסבטיסים, לפחות, יעמדו במצב הכן, החל
מיום רביעי 2/6 משעות הבוקר המוקדמות - לפעולה מידית
נגד התקפות ארוכות.

מנחל האגם .

ממספר המקורי מאני באורליון ע"ל

כיבוש הכפרים הסמוכים לג'נין

לפי התוכנית המקורית, היו כוחות חטיבת כרמלי וגדוד 13 של גולני אמורים לסיים את כיבוש משלטי ג'נין והכפרים הצפוניים לעיר תוך לילה אחד, בכ"ד באייר ה'תש"ח (ה-1.6.1948). מיד לאחר מכן תכבוש חטיבת כרמלי את משלטי העיר, ועם שחר תבקיע פלוגת המכי"ם את הדרך לתוך העיר.

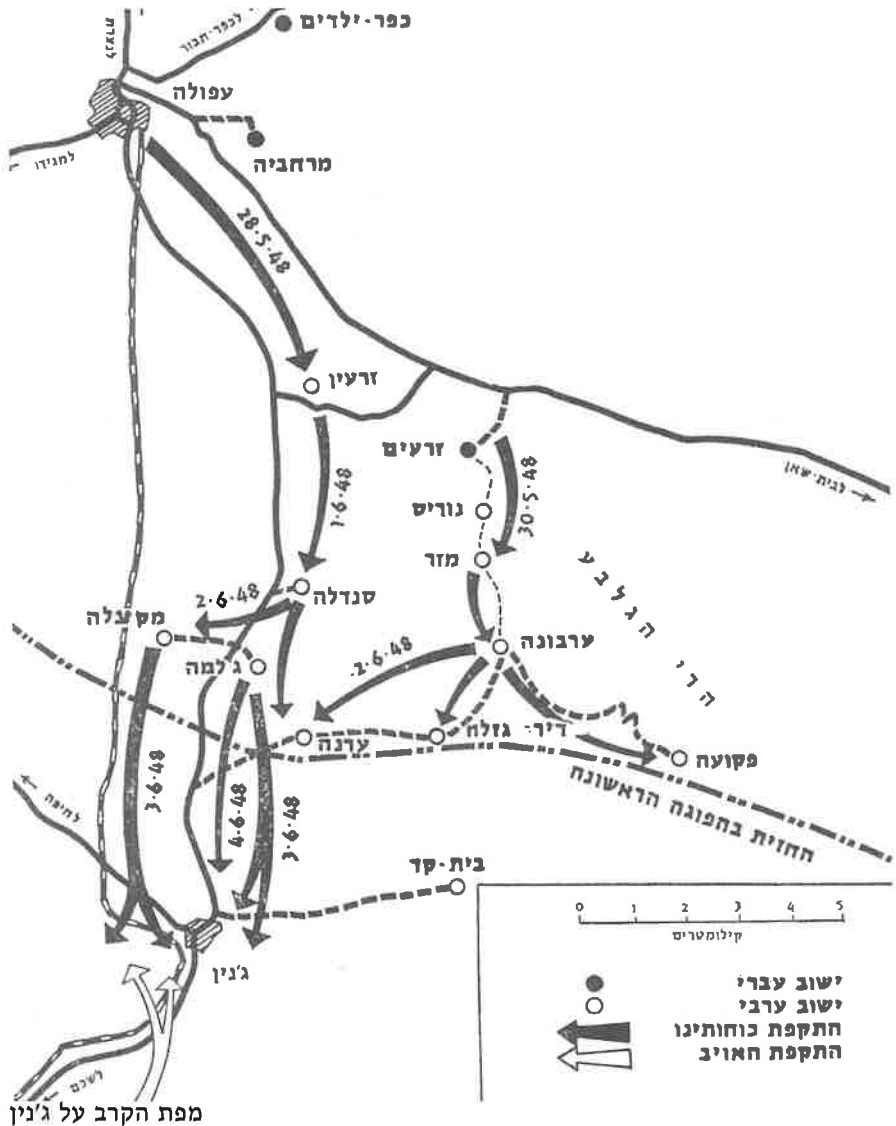
גדוד 13 יכבוש את מוקבילה ומחנה הצבא, את עראני וג'למי לא יאוחר מ־23:30 בתאריך ה-1.6. גדוד 21 יכבוש את המשלט מערבית לעיר ג'נין ויתבצר בו ב־2:30 ביום ה-2.6 (שעתיים מסיום כיבוש הכפרים). גדוד 22 יכבוש את המשלט מזרחית לעיר ויתבצר בו ב־2:30 ביום ה-2.6. הפלוגה המשוריינת ופלוגת המכי"ם יתקפו את העיר ג'נין מכיוון כביש זרעין-ג'נין ותפרוץ לתוך העיר ב־3:30 ב־2.6. (מתוך פקודת מבצע לג'נין שהוציא מרדכי מקלף, מח"ט כרמלי)

בפועל סיים גדוד 13 את ההשתלטות על הכפרים רק בעלות השחר של יום כ"ד אייר (2.6), השתלטות שנעשתה ללא התנגדות של האויב. כוחות כרמלי חזרו לבסיסם וכיבוש ג'נין ומשלטיה נדחה ליום הבא. התקפת הנגד העיראקית החלה עם סיום התארגנות גדוד 13 בכפרים ונמשכה כל היום. עם ערב נסוג האויב לכיוון שכם.

כיבוש משלטי הדרך על ידי גדוד 13 של גולני

לאחר יום של הדיפת התקפת-הנגד העיראקית על מוקבילה, נצטוו כוחות גולני לצאת עם חשכה אל המשלטים שבשני צידי הכביש, 2 ק"מ צפונית לג'נין, ולוחמי חטיבת כרמלי, הרעננים יותר, החלו במסע לעבר משלטי העיר עצמה. פלוגה ג' מגדוד 13 הגיעה אל המשלט המערבי מכיוון דרום והפתיעה את האויב. לאחר קרב קצר שערך כמחצית השעה, טוהר המשלט והפלוגה החלה להתבצר בתוכו. שתי מחלקות מפלוגה אחרת של הגדוד כבשו בשעה מאוחרת יותר את המשלט המזרחי כמעט ללא התנגדות. עם שחר התברר כי העמדה העיקרית במשלט המזרחי, עליה לא ידעו המפקדים, נותרה בידי האויב. לאחר רגעים ספורים של מבוכה, התארגן הכוח ופרץ את העמדה, תוך שהוא נתקל בהתנגדות עיקשת של האויב שנלחם בחירוף נפש. באותה שעה החלה הפלוגה המשוריינת לנוע לעבר העיר. ולוחמי האויב שראו את הכוח הנע לעברם - ברחו, והמשלט טוהר מידי האויב. מטרה נוספת של גדוד 13 היתה להשתלט על

מחסום אויב המוצב על גשר ואדי חרובה, דרומית למשלטים. אולם, עוד בטרם הגיעה הגדוד למקום, נכבש המחסום על ידי משאית שטעתה בדרכה. וכך היה המעשה, משאית ישראלית עמוסת תחמושת טעתה בדרכה והגיע אל הגשר, משקרבה אל המחסום פתחו הערבים באש. מלווי המשאית שהבינו כי טעו בדרכם, קפצו החוצה בחיפוי רימונים והחלו לנוס על נפשם, הערבים שראו אותם בורחים הבינו כי מדובר במשאית נפץ העלולה להתפוצץ בכל רגע וברחו גם הם.

כיבוש משלטי העיר על ידי חטיבת כרמלי

גינין העיר, שוכנת בתוך גיא עמוק שבין הרים, מצפון נשקף עמק גינין רחב ידיים ומעבר לו, במרחב המדומדם, עמק יזרעאל והרי הגליל התחתון, מכל שאר העברים סוגרים עליה הרים נישאים. הרוצה לאבטח את העיר ולהגן עליה צריך לכבוש את ההרים הסוגרים עליה כטבעת, המחזיק בהם - כמחזיק בעיר גופה.

(מערכות צפון, משה כרמל, אלוף פיקוד הצפון)

לע"מ צילום: משה פרידן

משה כרמל

מתוך תפיסה זו יצאו גדודים 21 ו-22 של חטיבת כרמלי בליל כ"ה באייר (2.3-6), לעבר המשלטים החולשים על העיר.

גדוד 21: בשעה אחת אחר חצות, הגיע הגדוד אל הכפר מוקבילה במכוניות ויצא משם רגלית אל עבר משלטיה המערביים של העיר. לאחר מסע של שבעה ק"מ כבש הגדוד עד שעה חמש וחצי את המשלטים העיקריים, ללא התנגדות רצינית, והחל להתחפר בהם. פלוגת המפקדה בפיקודו של יוסף ווינר, ומטה הגדוד, החלו להתחפר. פלוגה א' בפיקודו של יהודה קופל, התקדמה מזרחה והתמקמה בגבעה הצופה אל העיר ועל בנין המטרה. פלוגה ב' בפיקודו של יעקב פונדק, המכונה 'שועל', התקדמה עוד כק"מ לכיוון דרום-מערב, כבשה שם משלט והחלה להתחפר בו. האדמה הסלעית מנעה התחפרות מספקת.

גדוד 21 בדרך לג'נין

גדוד 22: בשעה שתיים לפנות בוקר, החל הגדוד במסע רגלי, מהכפר סנדלה אל עבר המשלטים המזרחיים של העיר. הדרך היתה קשה ואת הציוד הכבד שהועמס על הג'יפים נאלצו החיילים לסחוב בידיים במעברים קשים. בשל ניווט לקוי, טעה הגדוד בדרכו והגיע עם שחר אל פאתיה המזרחיים של העיר. פלוגה א' נתקלה במשוריין אויב והתפתח במקום קרב קצר. לאחר מכן, המשיכה הפלוגה לכיוון ג'נין וניסתה לכבוש את יעדה, ללא הצלחה, ונותרה מאחור במשך היום כולו. פלוגה ג' בפיקוד אדי שתדלר הגיעה אל יעדה המקורי והחלה להתחפר בו. פלוגה ב' בפיקודו של אולק נחשון, המשיכה דרומה אל הרכס המרכזי וכבשה אותו. כוח מפלוגה ג' של הגדוד, שהיה אמור להציב חסימה על הכביש מדרום לג'נין, לא הצליח להגיע ליעדו. עקב אש כבדה מכיוון המשטרה נאלץ הכוח להיצמד לקרקע במשך היום כולו.

הפלוגה המשוריינת בפיקודו של אהרן אבנון, שהורכבה מצוערי קורס מכ"ם של חטיבת גולני, התקדמה בדרך הראשית בואכה ג'נין בנסיעה באוטובוסים משוריינים. דרומית לואדי חרובה נתקלה הפלוגה באש שפגעה בצמיגי האוטובוסים והפלוגה נסוגה אחורה להתארגנות מחודשת.

דינו על העליונה בקרב ג'נין

כוחות העירקיים מן המשולש לעבר כפר יונה ועין זורד בנקו זה הצרה ביותר של השפלה ה' יחדית.

דיע על ההסתערות היהודית ל' עבר ג'נין. "יונייטד פורס" מוסר כי כר חות ההגנה עולים על ג'נין מש" ני כיוונים: מצפון מזרח ומכ" וון מגידו. אותה שעה עולים ה'

תחנת השדרה של המורה ה' קריב (תחנה ערבית בפיקוח ב' ריטי) מודה כי בקרב על ג'נין יד היהודים על העליונה. גם ראדיו לונדון בסקרו את המצב בחזיתות ארץ ישראל כר'

מעריב, כ"ו אייר תש"ח, (3.6.1948)

מתקפת הנגד הערבית

עם שחר החל האויב לתקוף את המשלטים אותם כבשו כוחותינו, היום היה שרבי ובמשך היום סבלו כוחותינו מחסרון במים. את עיקר האש ספג גדוד 21 שכבש את המשלטים המערביים לעיר. מבנין המטרה של ג'נין נורו פגזים שאחד מהם פגע ישירות במטה הגדוד והרג את סגן מפקד הגדוד, שרגא מוסטובולסקי, שהתנדב לתפקיד ולמשימה רק אמש. בעקבות פגיעה זו התמקם מטה הגדוד מחדש במקום נמוך יותר, מערבית לעמדה הקודמת. כפריי בורקין הטרידו את פלוגה ב' של הגדוד באש צלפים לא יעילה. בשעה תשע נראה כי אש האויב דועכת וההתקפות נפסקו. גדוד 5/2 העיראקי בפיקוד עומר עלי, שפינה את ג'נין יום קודם, חנה אותו הבוקר בשכם. עם הגעת פליטי ג'נין לשכם והידיעה על הנעשה בעיר החליט עומר עלי על דעת עצמו ובניגוד להנחיות שקיבל, לפנות חזרה צפונה לכיוון ג'נין. בערך בשעה תשע וחצי בבוקר, הבחינו כוחותינו בשיירה עיראקית של עשרות מכוניות הנעה לעברם, ובקשו עזרה מהפיקוד. כוחות הארטילריה הישראלית היו רחוקים מקו החזית בגלל הרצון לשמור על הנשק הכבד מפני האויב שהתבצר בבנין המטרה. אש הארטילריה בעלת הטווח המוגבל סיכנה את החיילים הישראלים והופסקה לפי בקשת הלוחמים. משהתקרבו העיראקים אל משלטי פלוגה ב' הדרומיים יותר והחלו להתקיפם, נתן המג"ד, דב צסיס, פקודה לפלוגה ב' לסגת אל עבר המשלט בו שכנה המפקדה. במהלך הנסיגה נהרג סגן מפקד הפלוגה וכתוצאה מכך הפלוגה התפזרה וחלקים גדולים ממנה ירדו לעבר העיר, מתוך הבנה כי העיר בידי צה"ל. חלקם של היורדים לעיר חשבו בטעות כי בנין המטרה נכבש על ידי צה"ל ונתקלו באש חזקה כאשר הגיעו למקום. פלוגה א' של הגדוד איתה נותק הקשר, הבחינה בחיילים הנסוגים ממטה המפקדה והבינה כי נתנה פקודת נסיגה. הפלוגה ירדה אל העיר ועלתה מצידה המזרחי לעבר משלטי גדוד 22, תוך שהיא סופגת אבידות מאש שנורתה לעברה מבניין המטרה. פלוגת המפקדה נשארה במקומה והדפה בקרבות פנים אל פנים את העיראקים התוקפים. הקשר עם מפקדת החטיבה בסנדלה נותק ולפנות ערב החליט המג"ד על דעת עצמו על נסיגה.

הפעלת כוח העתודה

עם קבלת הידיעה על המתרחש בגדוד 21 של כרמלי, החליט מקלף על שימוש בכוח העתודה לצורך הורדת הלחץ מגדוד 21. הפלוגה המשוריינת ובעקבותיה שתי פלוגות העתודה מחטיבת גולני, פרצו לעיר וחברו לאנשי גדוד 21 הנסוגים שהסתובבו בג'נין הנטושה. בדרך לעיר נסעו לוחמי גולני באוטובוסים שהתקדמו תחת אש. על הרגשתם של לוחמיו, כתב מאיר עמית מפקד אחת הפלוגות:

האנשים ישבו כאילו כפאם שד... העיר מתקרבת, הדרך אינה ארוכה, הנה ניתן האות, המחלקות נוטשות את האוטובוסים

ונפרסות בתוך שדה הקמה שממזרח לכביש, הרוח מתרוממת,
סוף סוף נפטרנו מהאוטובוסים. חלפה ההרגשה המעיקה של
צאן המובל לטבח, עתה רץ הנך בשדה הפתוח קופץ וזוחל
ככל אשר עם לבבך.

(אילן ושלח)

אהרן אבנון, מפקד הפלוגה המשורינת, השאיר את פלוגתו בעיר, העלה את לוחמי
גדוד 21 המפוזרים על המשוריינים ופינם לעורף. שתי הפלוגות של גולני השתלטו על
גבעות שולטות דרומית מזרחית לעיר והתמקמו בהן.
תקיפת הסחה על טול-כרם שהיתה אמורה להתבצע על-ידי חטיבת אלכסנדרוני,
במטרה למשוך את כוחות האויב, לא התבצעה.
עם חשכה נעשה ניסיון לכיבוש בנין המשטרה על ידי לוחמי גולני. חומר נפץ שהובא
למקום פרץ פרצה קטנה בחומות המשטרה, דרכה ניסו להכניס את הרזה ביותר מבין
הלוחמים - אהוביה טבנקין, אולם אפילו הוא לא הצליח להיכנס כולו וחבריו משכוהו
החוצה בקושי רב.

הנסיגה

תוך ניצול החשכה, נסוגו שרידי גדוד 21 מהמשלטים המערביים, לאחר שהסתירו את
מכשיר הקשר ואת הפיאט הגדודי בתוך מערה. בדרכם, אספו את הפצועים שהיו
פזורים בשטח. בשעה ארבע בבוקר הגיעו הלוחמים אל כפר יחזקאל ושכבו לישון
במיטות, אותן פינו למענם תושבי המקום.
מפקד גדוד 22, אברהם פלד, שגדודו ישב במשלטים ממזרח העיר ולא סבל מהתקפות
העיראקים, ראה את נסיגת פלוגות א' ו-ב' מגדוד 21 והבין כי אין טעם בישיבה
במשלטים המזרחיים, כאשר המשלטים המערביים בידי האויב וביקש כבר בצהריים
רשות לסגת. מפקד החטיבה מרדכי מקלף, הורה לו להישאר במקום בכל מחיר.
לאחר ניתוח מדוקדק של הנעשה בשטח, התקבלה פקודה מאת סגן הרמטכ"ל - יגאל
דין, לסגת מג'נין. גדוד 22 התקפל לתוך העיר ופונה ממנה במכוניות לאחור. פלוגת
המכ"ם נשארה לאבטח את הפינוי וכן הושארו חוליות שסרקו את השטח ופינו את
הפצועים הרבים שנותרו בו. שמואל ליס סגן מפקד פלוגה א' מגדוד 22, מצא עם
חולייתו שבעה עשר לוחמים פצועים מגדוד 21, דרומית מערבית לג'נין. כחמישים
חיילים נפלו בקרב, רובם מגדוד 21 של חטיבת כרמלי. חלקם הגדול של הנופלים
הושארו בשטח ונחשבו זמן מה כנעדרים. החללים הובאו לקבורה שנתיים מאוחר
יותר בקבר אחים בהר-הרצל בירושלים (עיי'ן בפרק הבא). בשעה שלוש היו אמורים
להגיע אוטובוסים לפינוי אחרוני החיילים בג'נין, אולם האוטובוסים בוששו לבוא

ומפקד פלוגה ג' מגדוד 22, אדי שתדלר, פקד על נסיגה רגלית מחשש לחידוש לחימתם של העיראקים עם שחר. מאיר עמית תיאר את התחושות למשמע פקודת הנסיגה:

ואכן כאשר בא הרץ בחצי הלילה ובפיו פקודת הנסיגה, לא האמינו האנשים למשמע אזנם. לא ידעו האנשים והמצב הכללי מחייב נסיגה. במועקה כבדה נעזבה הגבעה, הגלישה במדרון אל העיר היתה אמנם נוחה יותר מהעלייה, אך בלב ניקרה המחשבה: ג'נין תיפול שוב לידי האויב ואנו הנזכה לשוב אליה.

(אילן ושלח)

לאחר השלמת הנסיגה חזר גדוד 13 מגולני לשבת בכפרים, אותם כבש ביממה קודם.

דבר, כ"ו אייר תש"ח (3.6.1948)

ניסיון נוסף לכיבוש העיר

אור לג' סיון ה'תש"ח (9.6.1948), שבוע לאחר הניסיון הקודם שנכשל, יצאה פלוגה מגדוד 13 של גולני, בפיקודו של עמנואל ברושי, לעבר משטרת ג'נין בניסיון לכבוש את המשטרה ולהיאחז בעיר. הכוח הגיע עד סמוך למשטרה ממזרח והחל בירי חיפוי,

כאשר החבלנים מתקרבים אל הבניין ומניחים את חומרי הנפץ. קשיים טכניים מנעו את הצמדת חומר הנפץ למבנה ושכבה נוספת של בטון מזערה את הנזק שעשה הפיצוץ למבנה. הלוחמים ירו ממרגמה בכיוון ישיר אל עבר הפתח, אך גם אמצעי זה לא הועיל לפריצת המקום והכוח נסוג חזרה. בשעת הנסיגה הבחינו הנסוגים, כי כוח האויב המוצב בתוך בנין המשטרה קטן ביותר, אך החיסרון באמצעים לפריצה מנע את כיבוש המקום.

3. א. רב שיח לוחמים

ארבעים שנה אחרי הלחימה בג'נין התאספו לוחמים מגדוד 21 של חטיבת כרמלי וסיפרו על חוויותיהם בקרב.

שוועל: "אני מוחזר 40 שנה אחורה - קרב שתוכנן ע"י חטיבת כרמלי. היינו צריכים לתקוף את המשולש מצפון, כשחטיבת אלכסנדרוני מכיוון נתניה - פתח תקוה". אנחנו היינו צריכים לפעול, גדוד 22, וכן גדוד 13 וכן פלוגה של קורס מכי"ם. בפעם הראשונה הלכנו לכיוון ג'נין מספר שעות עד לאחר מוקיבלה ואז הגיעה הודעה שהמבצע מתבטל. חזרנו לחורשה שהיינו בה - אבל למחרת הגיעה שוב הוראה לצאת לג'נין. הלכנו כל הלילה - טיפסנו על הרכסים - כשהאיר ראיתי שהמשלט מימין (מערב) שולט על הרכסים שלנו. ביקשתי וקיבלתי רשות מהמג"ד לעלות לשם. הקשר היה בקשר וקשורים. בהתחלה לא היה משהו מיוחד, ירינו על כמה ערבים, תפסנו שבויים ולאחד מהם היה רובה עם צלב הקרס על הדיסקה. ריכזנו את השבויים וכל מחלקה קיבלה גזרה. לאחר זמן שמענו קולות פיצוצים מהפגזות על המשלט הסמוך. ההפגזות הגיעו גם אלינו - ביני לבין אברהם בורנשטיין נפל פגז ונבקע לשניים. בערך בשעה 9:00 ראינו כוחות גדולים מכיוון דרום ולא יכולנו לעשות כלום נגדם. שלחתי קשר ובקשתי מק"ב (מקלע בינוני). הערבים הסתדרו בחופשיות במחלקות ובפלוגות - ובערך ב-10:00 התחילו לעלות ולתקוף אותנו. לא קיבלנו את המק"ב, ולאחר מכן נודע לי שהמטה נפגע בהפגזה והכל שובש. אביהו אפרת נפגע בצרור ברגל. קצת לפני שנפגע הגיע רץ, איני זוכר מי בדיוק. ההוראה: "להחזיק מעמד ואחר כך לסגת". התחילו לאגוף אותנו והמצב היה רע - החלטתי להצטרף לכל הגדוד. סחבנו את אביהו לאחור. עברנו את הואדי (אוכף) וכל הקבוצה שלנו הותקפה בצרורות - גם אני נפגעתי בידי. היו לנו פצועים חדשים והמשכנו לכיוון הגדוד. כשהגענו לא מצאנו כלום - רק אי סדר ועדר בלי רועה".

גדעון רוטשילד: "ראינו את דוד נהרי נסוג דרכנו והוא אמר לנו שיש פקודה לסגת. השעה בערך 11:00, היינו במצב טוב".

שועל: "התחלנו עם 115 איש, במסדר הבא היינו 65, היתר פצועים, הרוגים ונעדרים. אפיזודה, משם עבר משהו - איני זוכר מי - וחילק מים, משהו פיקפק בנקיון המים ושפך אותם ואז אותו גבר קילל אותו. באותו זמן לי לא היתה יותר פלוגה - היינו עייפים עוד לפני שהגענו. שכבתי וחיכיתי לערב, והחזקתי בידי רימון. בשעה 17:00-17:30 בערך נפגעתי, הרמתי את ראשי וראיתי ערבי מכוון אלי רובה מהמותן. זרקתי עליו בכל כוחי את הרימון, למזלו ולמזלי לא הוצאתי את הניצרה, והוא ברח. בירידה מצאתי עוד שני פצועים וכולנו תשושים, הלכנו מג'נין למוקיבלה כ-4 שעות. סיפרו לי אח"כ שראו אותי עובר וקראו לי. לא, לא שמעתי. הקרב מלווה אותי כל החיים. מה שאוכל אותי כל החיים זה שאף פעם לא נקראתי לסיכומים והוצאת מסקנות. נאמר לי שלו הכל היה מתבצע כמתוכנן היינו מצליחים".

מרדכי למברג, פל' מסייעת: "ב-9:30 בערך, לאחר הפיצוץ במטה הגדוד, דב צסיס איבד עשתונות והחל לזעוק: עזרה, עזרה, הגדוד אבוד! וזה השפיע על כולם. מילותיו האחרונות של שרגא לפני שמת: "איזה מזל מחורבן למות במקום כזה".

אריה בנדנר (בר): "אני זוכר כשהגענו לג'נין בערך בשעה 6:00 - גבי הגבוה פלט כדור. התבססנו במשלט מעל ג'נין - מחלקה 1 מעל המשטרה. תוך כדי הנסיגה דרך העיר, נפגשנו בקבוצת ערבים מזויינים. הם ברחו ואנחנו התעלמנו מהם. הלכנו לכיוון גדוד 22 (מזרחה מכביש ג'נין-שכם). בהתחלה, חיילי גדוד 22 ירו עלינו אך כשצעקנו את הסיסמה (שהיתה 'מאה-אחוז') אפשרו לנו לעלות. היתה שם קייטנה: שיזופים, קלפים והכל. עם דוד נהרי ירדתי לעיר והבאנו לחברה מי שתייה. אני רוצה בנימה אישית להוסיף: מקום שבו הייתי בטוח שאני יוצא מזה בשלום".

גדעון רוטשילד: "באמצע הדרך ראיתי את כל הבעיות, ושאין עם מי לדבר. ב-11:00 חשבתי שעלינו להישאר, קיוותי ש-22 יבואו וישלימו את המלאכה. ההיסטריה הגיעה עם דודיק נהרי שעבר דרכנו. אמרתי לו בוא הצטרף, אין סיבה לברוח, אבל שם היתה כבר אנרכיה, היה וויכוח קולני והוא לא רצה להישאר. כשראינו שהשטח מתרוקן, נסוגנו לתוך ג'נין, היו שם מקומיים עם נשק, אנחנו עוד היינו מסגרת. המחלקה עוד תפקדה, אני זוכר שאריה לקח ממני את ה'מרגמה 2' שהוצאתי, עברנו בכל ג'נין ועלינו לגדוד 22. קודם ירו עלינו קצת, עד שראו שאנו יהודים. היינו שם כ-שעתיים, ב-15:00-16:00 הלכנו למוקיבלה ומשם לכפר יחזקאל. אף נפגע לא היה לנו, מעלינו איבדו את השליטה".

צביקה מנדלמן, פל' מסייעת: "אני מהמסייעת, עלינו עם 4 מקלעים בינוניים (בראוננינגים) לקצה הגבעה שמשם ראו את העיר. ההוראה, לירות לתוך רחובות ג'נין. לאחר מכן, לאחר כחצי שעה של הפגזה מסיבית, עברנו למקום אחר. התפוצץ על ידי פגז ונפצעתי בשתי הידיים. הפצועים רוכזו והחובש חבש אותי. כל הזמן סביב המון פגזים והמון פצועים והרוגים. דב צסיס לא היה רחוק ממני, הוא תפס את מכשיר הקשר וצעק לתוכו: "תגבורת, הגדוד אבוד". כל הזמן הודעות שחורות - הפלוגה של שועל נפגעה, הרוגים, פצועים ולנו אמרו להישאר עד הערב ואז נתפנה צפונה. ב-18:00-19:00 התחלנו לרדת. הפצועים קשה נשארו. פגשתי את אברהם בורנשטיין, הלכנו לאט ומישהו עוד דחף אותי, הגענו לכביש. שכבנו על כל רוחב הכביש, הגיע ג'יפ (אולי של תותחנים?) ולקחו אותנו".

לוחם במשלטי ג'נין

אברהם בורנשטיין: "להמשיך את דברי שועל, עלינו והתמקמנו על הגבעה, בשעות הבוקר החלו להגיע מקומיים, ירינו בהם והם צעקו "יהוד". ראינו שיירה ענקית שברחה מג'נין, קשה היה לראות מה ומי בגלל ענן אבק שהקימו. בשמונה ושלושים בערך ראינו שיירת מכוניות מגיעה מדרום, מכיוון עמק דותן לרגלי הגבעות המרוחקות, ספרנו 57 מכוניות צבאיות. היו שם גדוד חי"ר וגדוד תותחנים עיראקיים. הגדוד התפרש בעמק לפי תתל"ג בריטי, כאשר שתי פלוגות קדימה ופלוגה מאחור. ראינו איך שמציבים את התותחים ולא יכולנו לעשות כלום. כשהתחילו להתקדם נתתי הוראה למקלע מ"ג לפתוח באש מ-1400 מטר. כמובן שזה לא השפיע. דרישה ע"י השועל לשלוח לנו מק"ב לא נענתה וחיל הרגלים החל להתקדם לעברנו בשלבים.

אסף כץ נפגע, איזי גולדברג נכווה מקנה המ"ג, האויב כתקדם והגיע לטווח רימונים. מאחור צעק יוסי שדה: "פקודה לסגת". עייפים ותשושים החלנו לסגת במעלה הגבעה (היינו במדרון קדמי). מימין ומשמאל כבר נסוגו. הגענו למעלה הגבעה - היתה שם גדר צאן, ראיתי פגזים נופלים מאחור ומלפנים. שמחצי שאינם יודעים לקלוע, לא ידעתי עדיין שזו תרגולת תותחנים... ואז, החלו הפגזים לרדת עלינו כשמכל עבר נשמעות צעקות חובש, חובש. אני זוכר בבירור איך שרובש רוכן על פצוע ופגז יורד על שניהם ומעיף אותם. צעקתי להתפנות מכאן מהר וכל אחד תפש לו מחסה. יצאתי עם אלי אבידן ומצאנו איזה חור קטן לשנינו. עבר שש מישהו וחילק מים, אמרתי לאלי שאם נמשיך לחיות עד הערב נצא מזה. למזלנו, הערבים ירו אך פחדו להתקדם הודות לוולודיה ז"ל שהתקדם לכיוונם עם מק"ב ועד שעה 16:30 שמעתי צרורות שלו. ב-12:30 יצאנו לכיוון המטה. ב-20:30 בערב יצא דב צ'יס מאיזה מקום ואמר: "מי שיכול שיסוג". ראה אותי מלא דם ואמר לי: "תן לי את הרובים שלך (היו לי שנים אחד שלי ואחר של פצוע) וקח את אקדחי". בקבוצה שלי היו כ-25 איש. רובם פצועים, עברנו ק"מ אחד ב-4 שעות. רצוני להזכיר לצבי מנדלמן: באחת הפעמים כשאמרתי לקום. אמר: "עזוב אותי, איני יכול", לאחר שצעקתי כליו הוא קם והלך. התקרבו לכביש. קומנדקר עם אברהם אייזנברג עבר ושאל כמה פצועים יש לי? השבתי-23. הוא השאיר לנו נאד מים. כשנדחפו הבריאים יותר, לקח יהושע גרוס את נאד המים באיזונים, הרחיק את הבריאים והשקה את הפצועים. אח"כ הגיע רכב משורין ואסף את כולנו למוקיבלה. לפי זכרוני, היינו בפלוגה ב' 120 איש ביציאה, במפקד הבא היו רק 56. אגב. המקלעים לא היו במצב טוב, אחד היה סתים עם כדור בקנה ואחד סתם לא ירה".

צילום: ז'אבו ארליך

אברהם בורנשטיין

מרדכי סלע: "הייתי מ"כ בפלוגה א'. יצאנו בראש הגדוד. עלינו מעל עמק דותן - ואח"כ לכיוון המשטרה. ירינו לתוך חצר המשטרה, היה שם בלגן. במשטרה עמדו המון מכוניות, לדעתי, הם חיכו שיבוא מי שהוא מכוחותינו על מנת שיוכלו להיכנע לו.

עם פקודת הנסיגה בערך ב-11:00, עלינו לכיוון המטה אח"כ ירדנו בין האחרונים בפלוגה לכיוון גדוד 22. האנשים היו באנדרלמוסיה - זרקו נשק, לקחתי מקלע. עברנו את כביש ירושלים. מחלקה אחת פונה שמאלה (צפונה) לכיוון גדוד 13. בהתחלה ירו עליהם, אנחנו עלינו מעבר לכביש. ראיתי 3 ערבים היורים עלינו, הצבתי את המקלע מאחורי שיח הייתי עייף מדי כדי לשנות עמדה, פתחתי עליהם באש והם נמלטו. המשכנו לגדוד 22 - הם היו בשלווה מוחלטת. אמרנו להם ש-21 חוסל. קבלנו שם הוראה לגשת למוקיבלה. בדרך פגשנו 3 משוריינים. קראו לי להצטרף עם המקלע - משם עשינו איגוף עד תחנת הרכבת - וצעקנו: חבר'ה, חבר'ה. רק אחד התרומם ואמר שעיראקים לקחו קבוצה של פצועים בשבי (אחר כך הוציאו אותם להורג), לו אמרו העיראקים שהוא פצוע קשה מדי, והשאירו אותו למות. הוא חי ובריא עד היום. לא האמנתי שיש עוד מי שהוא על הגבעה".

אברהם בורנשטיין: "ראינו 5-6 משוריינים מתקרבים ושמחנו, אולם מהמשטרה נורו עליהם כמה צורות והם חזרו ברוורס. כנראה שאלה היו מהקורס של אבנון".

סנטו קפון: "אני יכול לספר חוויות שלי מג'נין כחייל מהשורה בפלוגה א'. המ"כ שלי היה מרדכי סלעי. אנו התארגנו בבי"ס טיץ ומשם המשכנו יחד לאורך כל הדרך. וביחס לאפופיאה של ג'נין: נכון מה שאמר השועל, היה צריך להיות תחקיר, אבל טאטאו הכל. בלילה הראשון, לאחר חצי לילה וכבר עברנו את מוקיבלה. ניתנה הוראה לחזור. הנוסח היה: "בן-גוריון ביטל את המבצע". חזרנו לכפר יחזקאל וחיכינו לבאות. למחרת פקודה: "עולים על ג'נין". עלינו לגבעות מול המשטרה - המ"פ יהודה, מפקד המחלקה נפתלי. אחד מהבחורים - עולה מקזבלנקה. כאשר התקדמנו בראש הגדוד ובקשו קשר, רץ, התנדב, עבר למטה הגדוד והוא בין הנעדרים. חוץ מהיריות על המשטרה ירינו על דמות שנופפה בידיים ועשתה כל מיני תנועות, האיש כנראה לא נפגע. כשהתחילה הבריחה, ראיתי את וולודיה מתקדם נגד הבריחה המבוהלת. יהודה המ"פ עמד על ידנו ולא ידע מה להחליט, לסגת או להשאר, ואז שלח אותי למטה.

משטרת ג'נין

הגעתי לשם וראיתי את 'הברוך', אין עם מי לדבר והמון נפגעים. חזרתי, אמרתי ליהודה ואז הוא החליט על הנסיגה - ב-11:00 לערך. החום היה נורא ומים לא היו לנו. ירדנו לכביש שכם ועלינו לגדוד 22, אחר כך ירדה כל הכיתה לעמק, נחנו בשדה ואח"כ חזרנו למוקיבלה".

שועל: "את המקלעים קבלנו רק לפני מוקיבלה. לא ידענו להשתמש בהם. האמת - הנסיגה לא היתה מאורגנת, אנחנו סחבנו את אביהו. העברתי פקודת נסיגה. כשדב צסיס צעק "עזרה" - לא היתה שום זרבה, כך שלא היה לנו שום סיוע. לילות ושנים אני זוכר את ג'נין וכואב על פצועים שנשארו על המשלט כשעוד היה ריק. זה לא היה הכישלון הראשון ולא האחרון, אבל שנים רודף אותי הקרב הזה".

אברהם בורנשטיין: "התכנית ביסודה היתה טובה, תפיסת המשלט של פלוגה ב' והצבת המחלקות היתה ברמה טובה. לא יכולנו בכוחות של הפלוגה להחזיק משלט כזה ללא תגבורת וללא כוח אש".

גדעון: "בדיעבד, לא פעל הגדוד בסדר, לו הייתי יודע אז מה שידעתי אחר כך - גם מ"מ בעל יוזמה יכול היה להפוך את המצב ולמנוע את ההיסטריה. אולי בגלל שרוב הגדוד לא ראה קרבות כמו עם הדרוזים? ברמת הגדוד לא היה מי שיפעל".

מספר עמי שולדברג: "יצאתי עם פלוגה א', בפיקודו של יהודה קופל, לחורשת עין חרוד. בערב נסענו באוטובוסים לכיוון מוקיבלה, משם המשכנו רגלי לכיוון ג'נין. אולם באותו לילה לאחר שנודע לנו על הסכם שביתת הנשק, חזרנו לחורשת עין חרוד. בלילה השלישי, יצאנו שוב לאותה משימה. עברנו על יד משטרת ג'נין כאשר פלוגה א' מובילה אל ראש ההר, הגענו, וקיבלנו פקודה להתחפר. פעולה זו נמשכה עד הבוקר. עם שחר הותקפנו בפגזי מרגמות, זכור לי שמשה שואבי נפגע מהפגזה זו. השמש היתה במרכז השמיים והיה יום חמסין רציני, הצימאון הציק והמים אזלו, אנחנו נסוגנו לכיוון העיר. בדרך ראיתי את וולודיה לסיצין מהמסייעת. הוא היה בחור כארז, לבד נשא בראונונג עם חצובה וארגז כדורים. ביקשנו ממנו שיתן לנו סיוע כך שנוכל להחליף את העמדות. הוא עזר לנו וזו היתה הפעם האחרונה שראינו אותו. צעדנו בשורה עורפית על הכביש. ממולנו, צעדה יחידה של חיילים עיראקיים עם דגל ירוק. עברנו משמאל והם מימין ולא הפרענו אחד לשני..."

3. ב. השבוי מג'נין

יום טוב חנונו עלה ממצרים, עבר אימון במשך ארבעה ימים והיה ללוחם בפלוגה ב' של גדוד 21. במהלך הקרב על ג'נין, נפצע יום טוב ונשבה בידי העיראקים. יום טוב הגיע למחנה האסירים בירדן והשתחרר לאחר שנה בשבי. זאב כחל ראיין את יום טוב במחנה שבויים בירדן והדפיס את הראיון בספרו 'סכרים בפרץ' העוסק בשבויים ממלחמת השחרור.

יום-טוב חנונו בשבי (במרכז)

יום טוב ח. מיוצאי מצרים, מספר בצרפתית רצוצה את קורותיו, וכיצד התגלגל אלינו, למחנה השבויים ב'אום אל ג'מל':

שלוש קבוצות היינו, כל אחת מנתה מאה וחמישים איש, לא אימנו אותנו לטפס בהרים וללחום אלא רק במשך ארבעה ימים. אח"כ הסיעו אותנו במכונית לעפולה. לילה אחד לנו בין העצים. בארבע אחר הצהריים הודיעו לנו שכעבור שעתיים נצא להתקיף את ג'נין, בסיוע טנקים ואווירונים. היו לנו ברנים סטנים ומרגמות. בשעה שש התפקדנו. שתינו תה ומילאנו את המימיות מים. קבוצתנו יצאה לדרך בשלוש מכוניות, בכל מכונית היו חמישים איש. במחצית הדרך לג'נין ירדנו, השארנו את כל החפצים, פרט לנשק, אוכל ומים. המכוניות חזרו כלעומת שבאו, נמצאנו בתוך שדה שיבולים. נחנו כחצי שעה במקום ובשעה תשע בלילה יצאנו ברגל. בשעה 4:30 בבוקר הגענו להרים, ומשם צריכים היינו לרדת לג'נין. הערבים השגיחו בנו ופתחו באש מרגמות חזקה, פתחנו גם אנו באש מרגמות נגדית. שתי פלוגות שלנו ירדו מההרים והתקדמו בזרקם רמוני יד לעבר העיר. אנו חיפינו עליהם מההרים. הקרב נמשך עד שעה עשר. לא ידענו מה היה גורלם של אלה שירדו לג'נין. בשעה עשר נפסקה פתאום האש והודיעו לנו שג'נין בידנו, אולם פתאום הגיחו לעומתנו מכוניות עם צבא עיראקי שבאו מכביש צדדי לעזרת ערביי ג'נין. ירדנו מרכסי ההר לגבעה נמוכה יותר כדי לחסום את הדרך בפניהם. אז נטשו הערבים את מכוניותיהם, עלו לרכס ההר שנעזב על ידנו ופתחו עלינו באש. אף אנו ענינו באש חזקה והיו בינינו

כמה פצועים. מכונית משוריינת שלנו התקרבה אלינו. ואולם היא נתקלה באש האויב ונאלצה לחזור. אווירון ערבי חג מעלינו. פתאום הרגשתי כצלופת שוט בכתפי השמאלית. נפצעתי בכדור בכתף וברסיס פגז בזרוע הימנית. חבר אחד עזר לי לחבוש את פצעי בתחבושת האיטית שנשא כל אחד מאתנו עליו. תחבושת שניה לא היתה לי ואיש לא חפץ לתת לי את תחבושתו. איבדתי הרבה דם והרגשתי שתנומה ננסכת עלי. האש נפסקה, חם היה מאד, היינו צמאים ורעבים. מצאתי לי מקלט בנדיק סלע. שאר החברים התפזרו אף הם בהרים. רבים מהם היו פצועים וכמה מהם אף פצועים קשה.

יום-טוב חנונו (משמאל)

השעה היתה שבע בערב. השמש נטתה לערוב. מישהו בא והודיע שעלינו לחזור לעפולה. לא היה לי כוח לעמוד על רגליי. הכל הלכו. נשארתי שוכב לבדי, אדיש לכל, חרה לי שחבריי עזבוני. לאט, לאט אזרתי מעט כוח, ירדתי מהגבעה וצעדתי לעבר ג'נין. הכל נראה ריק ועזוב. אחר כמאתיים מטרים, מצאתי בית ריק ונכנסתי אליו. הייתי עייף השתטחתי על הרצפה ונרדמתי. כשהקיצתי היתה השעה חמש בבוקר. בחוץ ראיתי מספר מכוניות וחשבתי שאוכל להשיג מעט מים. התקדמתי לעומתן. פתאום שמעתי קול קורא אלי בערבית: מה אתה מחפש שם? - הקול בקע מחלון בית הסוהר. עניתי בערבית: אני מחפש מים. בוא אלינו ונשקה אותך - קרא האיש. ניגשתי אליהם. הם פתחו לי את השער ומיד ראו שאני חייל יהודי. אחד שדד ממני את שעוני,

שני תפש את הארנק שהיה בו כסף וגם תצלומים של בני משפחתי. אחרי זה נתנו לי מים. הופיע קצין והחל חוקר אותי. אמרתי לו כי אני סובל מכאבים חזקים וכי איני מסוגל להגיד לו יותר מזה שאני מההגנה.

הקצין היה אדיב, כיבדני בסיגריה, ובקש לדעת מנין באנו, אחר כך שאל אם להגנה יש טנקים ואווירונים. אמרתי לו כי אני חייל פשוט, כי זו לי הפעם הראשונה שאני משרת בצבא וכי איני יודע דבר. הוא הבטיח שיתן לי אוכל ובלבד שאמסור פרטים. אמרתי לו כי אין לי מה לגלות ואין לי מה להסתיר.

בינתיים הביאו עוד יהודי פצוע, כולו זב דם, כבן שלושים וחמש. הקצין שאלני מדוע באתי ממצרים כדי להלחם בהם. אמרתי לו שלפי מקצועי הריני זמר. באתי לארץ כדי להופיע על הבמה, ובינתיים גויסתי. אם אתה זמר - אמר לי - שיר לנו איזה שיר. שרתי להם שיר בערבית כשדמי זורם מפצעי. מעניי נהנו וצחקו. אחר הכניסו את היהודי השני שהיה שם ואותי למשרד. הבחור השני, שהיה פצוע, אמר לי שהוא טבח. שאלו אותו אם הרבה חיילים לחמו יחד איתו. הוא אמר, שהיו עמו כ-4000 לוחמים. 4000 חיילים היו עמכם - פנו החיילים אלי - ואתה אינך יודע דבר. אני חייל פשוט - טענתי - ואיני יודע דבר. אתה יהודי ואתה מסרב לדבר - אמרו לי.

יחזק ניצני נשבה עם יום-טוב חנונו ומת בשבי

הכניסו אותנו לשתי תאים נפרדים. הם לא חבשו את פצעיו של חברי והוא הפסיד דם רב. שמעתי צועק מן התא השני: "מים" אך לא הביאו לו מים. בתא שלי היו מים אך לא יכולתי להגיע אליו.

פתאום שמענו יריות מרגמות מההרים. נתברר כי 300 איש מחיילנו חזרו ותפשו מחדש משלטים בהרים. ואני עלוב שכמותי, הסגרתי את עצמי לאנשי ג'נין. כ-36 שעות לא בא אוכל לפי. אחר הופיעה מכונית קטנה והכניסו את שנינו לתוכה.

בהיכנסו למכונת הרביצו לחברי מכות רצח. בדרך התחיל לגסוס. עברנו בכפרים ערביים, בכל כפר הזעיקו 'שומרי ראשינו' את התושבים והציגונו לראווה. כנראה שנסענו בדרך שהובילה לשכם. במבואות שכם עברנו ליד 'הסהר האדום' העיראקי. היו אלו שני אהלים שעמדו בפרדס אחד ושימשו כבית חולים שדה. הורידו את שנינו, אך העזרה בוששה לבוא. חברי כבר השיב את נפשו לאלהים, ולא נשאר להם אלא לכסות אותו בשמיכה. לי הזריקו זריקה, אחר קשרו מטפחת על עיניי ושוב הכניסוני לתוך המכונת. המכונת סבבה מעט ונעצרה. הורידו את המטפחת מעיניי והעמידוני בפני שני קצינים עיראקים אשר שאלו אותי מנין באתי? כמה אווירונים וכמה חיילים יש ל'הגנה'? ענית שאיני יודע דבר. למה אתה מיגע את עצמך? - אמר אחד הקצינים למשנהו. הרי יודע אתה שחיילים יהודים אינם מוסרים כל ידיעות. קצין שלישי התערב בענין ואמר שצריך לירות בי ולחסל אותי. ואולם השנים הסבירו לו כי אני שבוי וכי אין לפגוע בי. היית נתין ערבי וחיית במצרים - אמר אחד מהם - באת להלחם בנו וכעת אתה אומר שאינך יודע דבר? שתקתי.

לא נתנו לי שום אוכל עד שעה תשע בערב. הייתי עייף, צמא ורעב. לבסוף הופיע רופא בשם ד"ר אקרם. הוא הביא לי כריך ואולם לא יכולתי לאכלו. הוא הביא לי גם מים ואחרי כן הזריק לי זריקת הרדמה. במשך כל הזמן נמצאתי במכונת של 'הסהר האדום'. למחרת נתנו לי חבילת ביסקוויטים ותה. אחד הקצינים הרגיע אותי ואמר שלא יאונה לי כל רע, אם רק אתן לו את טבעת הקידושין שלי. אם אינך רוצה לתתה לי - אמר לי - יבואו אחרים ויקחוה, אולם אם תתן אותה לי, אשוחח עם הרופא ואבקשו לשלוח אותך מיד לבית חולים. נתתי לו את הטבעת. הוא הביא לי כמה ביסקוויטים, ובשעה עשר שלח אותי לבית חולים לשכם. ד"ר אקרם ציוה לקצינים שלא יגידו בבית החולים שאני יהודי. נכנסתי לבית החולים כעיראקי וכיניתי את עצמי בשם בדוי. קבלתי פיז'מה וגופיה ועיתונאי אחד בא לשם וצילם אותי. אחרי זה אמר לי ד"ר אקרם כי לא רצוי הדבר שאשאר שם לבדי, כיון שפעמיים בשבוע באים הקרובים לבקר את הפצועים, וכי מוטב שיעבירו אותי למקום אחר.

הוא הכניס אותי למכונת והסיעני לבית חולים עיראקי אשר קודם לכן שימש כבית סוהר בשכם. קבלתי מיטה, שתי שמיכות, שני כרים וזוג נעלי בית. הושיבו אותי בתא נפרד שלא היה בו צוהר, אשר שימש פעם בתור צינוק. הגישו לי חלב וביסקוויטים והודיעו לי כי בכל שעות מתחלף משמר וכי בכל יום אהיה רשאי לצאת לחצי שעה לפרוזדור לשאוף אוויר.

הרגשתי את עצמי חלש מאד ונשארתי על משכבי במשך עשרה ימים. בלילה סובל הייתי כאבים קשים, הזריקו לי זריקות, ידי הפצועה היתה נפוחה, בכיתי מרוב כאב. כעבור עשרה ימים נוספים החליטו לבסוף לנתח אותי. העבירו אותי לאולם הניתוחים ונתחוני.

חיילים עיראקים באו לבקר אותי, אחדים היו מקללים והאחרים מנחמים אותי. הרופא אסר עליהם לבקר אותי. נשארתי שם כחודש וחצי. מסרו לי כי שורת הפוגה בארץ וכי בקרוב אחזור הביתה.

יום אחד הודיעו לי כי היהודים והערבים דחו את הצעת ברנדוט, כי הקרבות נתלקחו מחדש, וכי בעוד ימים מספר יעבירו אותי למחנה שבויים ליד 'מפרק'. יום אחד בשעה תשע בבוקר, ציוו עלי לקחת את חפציי. יצאנו לדרך במכונית, נסענו לרבת עמון. הקצין החליט להלין אותי בבית הסוהר. הכניסו אותי לצינוק וכפתו אותי בשרשרות. למחרת כלאו אותי בתא המשוגעים. היו שם עשרים תאים מסוג זה. בכל אחד מהם היה צוהר קטן. אסיר ערבי שעבד בניקוי תאי המשוגעים הביא לי פרוסת לחם. הצחנה היתה ללא נשוא. השליתי את עצמי כי לא אשאר שם אלא לילה אחד בלבד. ואולם איש לא בא לשחרר אותי.

בבוקר שלחו לי חמשת האסירים היהודים, על ידי האסיר שהיה ממונה על נקיון בית הסוהר, חלבה, סיגריות וספל תה. אחרי הצהרים שלחו לי סרדינים וחלבה, ובערב גם גבינה. הייתי מקבל לבניה ושלוש פיתות ליום.

האסירים היהודים קבלו רשות לשוחח איתי. הם הרגיעו אותי ונתנו לי פתק עם שמותיהם, כדי שאמסורו לצלב האדום, שיודיע למשפחותיהם שהם חיים. כל אחד מהם נידון לשנת מאסר באשמת ריגול.

גם ביום השבת נשארתי בבית הכלא. ידי כאבה, פתחתי את התחבושת וגליתי רסיס פגז שבלט מפצעי, הוצאתי אותו. ביקשתי שיעבירו אותי לבית חולים וינקו את הפצע. ערבי אחד עזר לי לנקות את פצעי. היה זה אדם שנידון לעשר שנות מאסר באשמת זיוף כסף ערבי. היו שם עוד שני ערבים נוצרים שהאשימו אותם בשיתוף פעולה עם יהודים ובהעברת איזה מסמכים ליהודים.

יום אחד ציוו עלי לקחת את חפציי, העלוני במוכניות, כיסו אותי במעיל, כדי שלא יראוני מבחוץ ויצאנו לדרך.

הפתגם הערבי אומר: "אל תבקש מזמר לשיר, ואל תבקש מרקדן שירקוד לפניך" לעולם לא אשכח - מסיים יום טוב ח. את דבריו - כיצד דרשו ממני הערבים שאשיר להם שיר כשאני עומד על אדמת נכר, והדם זב מפצעי והעצב מקונן בנפשי.

4. מקורות

1. ארכיון צה"ל, פקודות למבצע יצחק, שנה 1975, משלוח 922, תיק 208, עמ' 37, 165-167.
2. אשל צדוק, מבצע 'יצחק' הקרב על ג'נין, חטיבת כרמלי במלחמת הקוממיות, מערכות ומשרד הביטחון, תל אביב, תשל"ג, עמ' 189-201.
3. בן דוד דוד, ב'אום אל ג'מל', גשר על תהומות, ניר עציון, תשנ"ו, עמ' 254.
4. דונביץ נתן, צה"ל חדר לתחומי העיר ג'נין, עיתון דבר, תל אביב, כ"ו אייר תש"ח, 4 ביוני 1948.
5. ואלך יהודה, קרב הנסיגה מעמק ג'נין, אטלס כרטא לתולדות מדינת ישראל שנים ראשונות, כרטא ומשרד הביטחון, ירושלים, 1978, עמ' 41.
6. כחל זאב, השבוי מג'נין, סכרים בפרץ, המתמיד, תל אביב, תשי"ז, עמ' 288-292.
7. כרמל משה, אל חוד המשולש, מערכות צפון, מערכות והקיבוץ המאוחד, תל אביב, תש"ט, 1949, עמ' 163-191.
8. מבצרי מאיר, פולי יניב, קפלן מתניה, ג'נין, בעקבות לוחמי תש"ח גדוד 21, חטיבת כרמלי, תשמ"ח, עמ' 66-74.
9. מעריב, ידינו על העליונה בקרב-ג'נין, תל אביב, כ"ג אייר תש"ח, 1.6.1948.
10. עציוני בנימין, המערכה במבואות ג'נין, אילן ושלה, ספר הקרבות של חטיבת גולני, מערכות, תל אביב, 1951, עמ' 209-219.

פרק יא | גן נעול מעין חתום - בין תש"ח לתשכ"ז

1. מבוא

לאחר סיום מלחמת השחרור, יצאו הכוחות העיראקים משטחי ה'משולש' והעבירו את השליטה באזור לידי הלגיון הירדני. עשרות גופות של חללי צה"ל נותרו פזורות באזור הקרבות על-יד ג'נין. האלוף הרב שלמה גורן, הרב הצבאי הראשי דאז, עבר את הגבול בתיאום עם הירדנים על מנת לחפש את עצמות הנופלים במלחמה ולהביאם לקבר ישראל. בכ' אב ה'תש"י (3.8.1950) הובאו מרבית הנופלים לקבורה בקבר אחים בהר הרצל בירושלים. חללים נוספים הובאו לקבורה מאוחר יותר. בעקבות התגברות מעשי האיבה נגד ישראל, יצא צה"ל לפעולות-תגמול רחבות היקף מעבר לגבול. ג'נין הפכה לקן לטרור, והיתה אחת מהערים עליהן פשט צה"ל. לאחר שביית יצחק ג'יבלי, במהלך פעולת תגמול, יצאה חוליה מסיירת צנחנים לג'נין במטרה לחטוף לגיונרים ירדנים כבני ערובה (ג' אב ה'תשי"ד, 2.8.1954), הפעולה הסתיימה בהצלחה. בעקבות חדירה לעפולה ולרמת הכובש, הוחלט על מבצע 'צוק סלע'. אור לכ"ו אייר ה'תשכ"ה (27-28.5.1965), ב'ליל שלוש הפעולות', יצאו כוחות צה"ל לג'נין והרסו במקום טחנת קמח ובית חרושת לקרח, כוחות צה"ל יצאו מהעיר עם תום הפעולה ללא נפגעים והפעולה הוכתרה בהצלחה.

2. א. הבאת עצמות הנופלים לקבורה

יותר מחמישים חיילי צה"ל נהרגו בקרב על ג'נין במלחמת השחרור. רוב הגופות נותרו בשטח, בשל הנסיגה החפוזה והבלתי מאורגנת. באביב וקיץ ה'תש"י (1950) עבר האלוף הרב שלמה גורן את הגבול, על-מנת לחפש את עצמות הנופלים בקרב ולהביאם לקבר ישראל. סגן אלוף הרב יצחק מאיר שעבר עם הרב גורן את הגבול, סיפר בפרוטרוט את השתלשלות האירועים מהחיפוש ועד ההבאה לקבורה בהר הרצל בירושלים:

ערביי ג'נין לא נאותו לשתף פעולה

"פעמים רבות חציתי את הקווים לשטח האויב יחד עם הרב גורן, אולם לא כל המקומות ולא כל הזמנים היו שווים. לפעמים התקבלנו על ידי אנשי הלגיון והתושבים הערביים ללא שנאה ולפעמים גם הואילו לשתף פעולה ולעזור לנו בגילוי מקומות בהם מצויות גוויות חיילינו, ברור שהסיוע שלהם היה בגין 'בקשיש' של דינרים שקבלו מאתנו או על ידי ששכרנו אותם לעבודת החפירות וכו'. גם למצב הפוליטי ולשקט ששרר במדינה היתה השפעה על התנהגותם.

העיר ג'נין היתה אחד המקומות הקשים והמסוכנים, בשרשרת פעולותינו שם נתקלנו בשנאה גלויה, ואי רצון לשתף פעולה בשום פנים. היו לכך סיבות שונות: א. האוכלוסייה שם היתה תחת השפעתו של המופתי חג' אמין אל חוסייני, והם שנאו את 'היהוד'

תחת לחץ אנשי המופתי הובסו החיבושים אחרי חללינו באיזור ג'נין

מאת ספרנו בירושלים – הטניות ההרשגות שני שדי – מנינת ישראל בעיקר של הרבנית הצבאית הראשית אל צ'רינות עבר הורין להרשות את הביטח דחרי פחיש ארזי נייית הכיני כאור נעז לא נשאי פני ער כה. החיבושים הובסו משטורית עבר הידין הויתנו כי ידיו נכונים יגיון במשיח על המשטרה ול ארזי הכי חירות, המדמנט הידינו, כפי שמוסרים נעשתה כבר כאור גיון עבודה רבה תרין כניית הצבאית הצליחה לניית מספר ניכר של נייית אר הכי

מאת ספרנו בירושלים – הטניות ההרשגות שני שדי – מנינת ישראל בעיקר של הרבנית הצבאית הראשית אל צ'רינות עבר הורין להרשות את הביטח דחרי פחיש ארזי נייית הכיני כאור נעז לא נשאי פני ער כה. החיבושים הובסו משטורית עבר הידין הויתנו כי ידיו נכונים יגיון במשיח על המשטרה ול ארזי הכי חירות, המדמנט הידינו, כפי שמוסרים נעשתה כבר כאור גיון עבודה רבה תרין כניית הצבאית הצליחה לניית מספר ניכר של נייית אר הכי

<p>ההרשגה בית המשוחך הקומה להנחה במקום מרכזי ברחוב כול</p> <p>החלה פל הררות ארית לחיות מחיר הדירות בכך הקיסות – א ת'ד.</p> <p>זרמים ירועים פרט לשני יושבי אצל אימר זיכנסקי ארבע ארצית שני סין-4</p>	<p>למכירה ביתר מפורזת כח חדר כניסה מידיה בעודת אסטרטגיה 6. הלאכיני למנוח בירנכניוס. הלאכיני החונכרונ' בשנות 6-8 בערב</p>	<p>דרוש נער עם אופניים 11011 : הנהרה, היניית אחרונות הלאכיני שריר 36, ברז כנסקי.</p>
--	---	---

ידיעות אחרונות, כ"ג ניסן תש"י (10.4.1950)

שנאת מוות. ב. הם נימקו זאת בטענה כאילו חיילי צה"ל לא נהגו בהם כיאות, ברור שהיתה זאת טענת סרק כדי להתחמק ממתן סיוע. עובדות אלה גרמו להתנגדותם התקיפה למתן סיוע מצדם. לא עזרו הדיבורים ולא עזרו הדינרים, ולכן ארכו החיפושים שם תקופה ארוכה. רק לאחר שהצלחנו לשנות את יחסם כלפינו נסתיימה הפעולה בהצלחה.

החיפושים החלו בחודשים סיון-תמוז, תש"י (מאי-יוני, 1950) בפעם הראשונה נכנסו הרב גורן וקצין הדת של חטיבה - 1 (גולני) סגן נפתלי זעירא. הרב גורן היה מעוניין שזעירא יתלווה אליו מאחר והוא הכיר שם את הערבים ודיבר ערבית רהוטה. 'קבלת פנים' הראשונה היתה מאוד לא סימפטית, וכפי שסיפרו היתה כרוכה כמעט בסכנת נפשות, אולם כל זה לא מנע מאיתנו להמשיך בפעולותינו ולנסות להתגבר על כל המכשולים והסכנות.

הרב יצחק מאיר בחיפושים

בפעם השניה הצטרפתי אף אני לחיפושים, הכניסה היתה דרך עפולה - מוקבליה. בשטח ההפקר נפגשנו עם אנשי מודיעין של הלגיון הירדני, עם קצין הלגיון אמושי וקצין מודיעין לבוש אזרחית שהיה ממונה על הקצין אמושי. הם העמידו לרשותנו מכונית משלהם, כיסו לנו את העינים בכפיות והביאו אותנו למקומות שסימנו להם במפות, בהתאם לידיעות שקיבלנו מהיחידות שלחמו במקום.

עמדתי בודד, בבוסתן פואד, ומולי קבוצת שאבאב

בתחילה סרבו להביא אותנו לכל המקומות שציינו, אולם לאחר לחץ כבד מצדנו ביטלו את התנגדותם. התברר שהסיבה להתנגדותם היתה כי באותם המקומות או בקרבתם

שכנו מחנות צבא שלהם, או מחנות פליטים.

בהתאם לידיעות שקיבלנו מחיילים שלחמו בג'נין, נפלו מספר חיילים ב'בוסתן-פואד'. היה זה גן נהדר וגדול של עצי פרי וירקות, המושקה על ידי תעלות מיוחדות, בעמק הגובל בהר גבוה. באחד הימים הלכתי לשם עם הרב גורן. הרב עלה עם הלגיונר על צלע ההר, ואני נכנסתי עם אחד הפועלים הערבים לתוך הבוסתן. כשראיתי מרחוק שבתוך הבוסתן יושבים כמה ערבים צעירים, החלטתי לגשת אליהם ולדובב אותם ע"י מתן 'בקשיש', שיגלו לנו את מקום חללינו. אולם כאן ציפתה לי הפתעה מרה שעלולה היתה להסתיים במשהו רציני ביותר.

גופא דעובדא הכי הווה - כשניגשתי אליהם וברכתים לשלום הם לא ענו לי רק פנו אל הערבי שליווה אותי והתנפלו עליו בצעקות ובקללות נמרצות על שהוא הולך לעזור ליהודים. הערבי נבהל מהצעקות ולא ידע מה לעשות ניסיתי לדבר אליהם ולרמוז להם על 'בקשיש' הגון שאני מוכן לתת להם תמורת עזרתם, אך הם התרגזו עוד יותר ודרשו שאני אסתלק משם והתחילו לאיים עלי. אחד מהם אף החל למשמש בכיסו כאילו רוצה להוציא משם איזה סכין או כלי נשק אחר. לא רציתי לבייש את 'הפירמה' והחלטתי לא לברוח משם ויהי מה, למרות שלא היה בידי שום נשק שאוכל להתגונן נגדם וגם לא יכולתי לקוות לשום עזרה, רק מהקב"ה בלבד, מאחר שהרב גורן והלגיונר עלו לצלע ההר ולא ידעו מה מתרחש בבוסתן. הדי הצעקות של הערבים נשמעו בסביבה, ופתאום ראיתי את הרב גורן עם הלגיונר קרבים אלי. משראו הצעירים את הלגיונר ונשקו דרוך בידו קם אחד הערבים והשתיק את הצעקות. היו אלה רגעים של פחד וסכנה. יהודי יחידי ניצב לו בעיר ג'נין, נגד פורעים ערבים מתומכי המופתי. מצבים כאלה לא חסרו בכל תקופת החיפושים ולמרות כל זאת המשכנו בעבודת הקודש ממש במסירות נפש.

הפגישה עם המוכתר של כפר בורקין

בשיחתנו עם קציני הלגיון ביקשנו מהם להפגיש אותנו עם המוכתר של כפר בורקין, כי אנשי המודיעין שלנו הודיעו לנו שהוא היה בין הפעילים בענייני הביטחון של ג'נין ובידו ידיעות רבות בקשר לחללי צה"ל, ואם נצליח לשכנע אותו שישתף פעולה אתנו, נוכל לקבל ממנו את כל הידע הדרוש לנו. נציגי הלגיון הבטיחו לעשות כל מאמץ להביא אותו לפגישה שתתקיים כשנעבור את הקווים בפעם הבאה. החלטנו לצרף אלינו את קצין הדת נפתלי זעירא, שכאמור דיבר ערבית שוטפת והיה בקי בקוראן ובכל 'הצ'זבטים' של הערבים והם הכירו אותו מכבר הימים והוא מכובד בעיניהם. כשעברנו את הקווים כבר המתין לנו המוכתר של כפר בורקין, גם הוא היה מראשי התומכים במופתי הירושלמי. ובשיחה הראשונה איתו הוא לא הפסיק לדבר על הסיבוב השני שיהיה ואז ינצחו הערבים ויחריבו את מדינת ישראל. הקצין הירדני הציע למוכתר שיזמין אותנו לביתו ושם נוכל לקיים שיחה על כוס קפה ופירות הוא הסכים

לקיים הכנסת אורחים והזמין אותנו לביתו שם התיישבנו כולנו על הארץ בצל העצים שבחצרו. הוא קטף מהעצים תפוחים, גדולים ויפים, תלש מגן הירק מלפפונים והגישם לנו עם כוסות קפה ריחניים.

ביקשנו מקצין הדת, נפתלי זעירא שישא את דברו וישכנע אותם שהם חייבים לעזור לנו למצוא את חללינו. 'חוג'ה מפתלי' (כך כינו אותו הערבים) פתח את דבריו ואמר כשיש מלחמה בין העמים אז נלחם כל צד כדי לנצח במלחמה. אבל כשהמלחמה מסתיימת כתוב בקוראן שחייבים להביא לקבורה את כל החיילים שנפלו בקרב, ואסור להשאירם על פני השדה לטרף לחית השדה ולעוף השמים. כל אחד שיודע על מקום הימצאם של חללים חייב לגלות את מקום הימצאם ואם ישנם אנשים שאינם עושים זאת יבוא עונש מהשמים על כל תושבי העיר: תפרוצנה מגפות, דבר, רעב ומחלות. ולכן הנני פונה אליכם ואומר "בזמן חארב זה חארב" (בזמן מלחמה זה מלחמה) אבל כיום עליכם לפעול כפי שכתוב בקוראן ולעזור לנו למצוא את חללינו ולהביאם לקבורה.

כל המסובים שיסבו עם המוכתר האזינו רב קשב לנאום של 'חוג'ה מפתלי' והתפעלו מאד מהידע שלו במקורותיהם והסיפורים שלהם, המוכתר קם ואמר 'חוג'ה מפתלי' יודע מה שכתוב בקוראן ומה שהוא יגיד לנו אנו נעשה ואז נשברה המחיצה בינינו והסכימו לעזור לנו, להצביע על המקומות ששם נמצאו חללינו. במשך הזמן עברנו עוד כמה פעמים את הקווים לאסוף את כל חללינו.

יו"ר ועד 'יד-לבנים' בחיפה, מר אברהם שבט שאחד מבניו נפל בג'נין, ביקש שיצרפו אותו לחיפוש האחרון

לפני סיום הסריקות פנה אלינו מר אברהם שבט, יו"ר 'יד-לבנים' בחיפה, ששיכל שני בנים במלחמת השחרור ואחד מהם נפל בקרב על ג'נין וביקש שנצטרף אותו ליום האחרון של החיפושים. פנינו לנציג הלגיון ובקשנו שיאפשר למר שבט להצטרף אלינו וקיבלנו הסכמתם.

ביום האחרון סרקנו הר גבוה שחולש על כל הסביבה ומצדו השני של ההר שכן מחנה צבאי שהלגיון לא רצה שנראה אותו. אנו לעומת זאת היינו מעוניינים לחפש גם שם: סיכמנו בינינו שכאשר הלגיונר ילך עם הרב גורן לכיוון אחד נשתדל אנו ללכת לכיוון שיפוע ההר, לצד המחנה הצבאי לבדוק את השטח. וכך היה, הרב גורן התרחק מאיתנו ומר שבט ואנוכי צעדנו במהירות לכיוון שיפוע ההר לצד מחנה הצבא. הקצין הירדני הבחין לפתע שנעלמנו מהשטח, הוא התחיל לרוץ ולחפש אותנו וכמובן הוא מצא אותנו לא רחוק מהמחנה הצבאי ואז התחיל לצעוק ולהשתולל ושאל: האם באתם לחפש גוויות או לרגל בשביל הצבא שלכם? הרגענו אותו וחזרנו איתו לגב ההר ששם חיכה לנו הרב גורן. בחיפושים והסריקות בג'נין הוצאנו כחמישים חללים.

הויכוח בין ההורים השכולים על מקום קבורתם

לאחר שהוצאנו את חיילינו הגיבורים והקדושים משטח האויב, התברר כי אין אפשרות לזהות את כולם. הוחלט להביאם לקבר ישראל בקבר-אחים. ואז התעוררה השאלה באיזה מקום יובאו לקבורה. החלטנו לזמן את ההורים השכולים ולהעמיד בפניהם את השאלה ולבקש שהם יחליטו על מקום הקבורה. בישיבה זו התגלו חילוקי דעות בין ההורים השכולים: היו הורים שביקשו להביאם לקבורה בבית הקברות הצבאי בעיר חיפה, כי רבים מבין החיילים נולדו וגדלו בחיפה. לעומתם היו הורים שהציעו את בית הקברות הצבאי בנהריה, כי חלק מהנופלים נולדו וגדלו שם. אך חלק גדול מההורים הביעו את דעתם כי יש להביא אותם למנוחת עולמים בבית הקברות הצבאי בירושלים.

אנו אנשי הרבנות הצבאית נטינו לדעה שמקום מנוחתם צריך להיות בירושלים, אבל החלטנו לא להביע את דעתנו ולתת להורים עצמם להחליט בדבר. הישיבה ארכה שעות וכל צד ניסה לשכנע את הצד השני בצדקת עמדתו אבל כל צד עמד על דעתו ולא רצה לוותר על עמדתו.

לפתע קם מר שבט, אב ששיכל שני בנים במלחמת השחרור, ונטל את רשות הדיבור. וכה אמר: בראשית דבריי ברצוני למסור לכם דו"ח על כניסתי עם הרב גורן והרב

חללי ג'נין מובלים למנוחת עולמים

— 10.8.1950 בירושלים —

צ"ל חיסה זמסס צפיה תוליה לצאה לבורה.	היום מצהרים הובאו חללי מנוחת ג'נין לקבורה בבית העימות הצבאי על הר הרצל.
צפנת עשרה מבין חיאי סמלו בבית חיסה בנת שמינור תוליל יבשו למבראחים יתר עם הארבעה יבכרו וקברו ליד הסובין.	תוליה יצאה מסמנה בשעה 8.15 בבוקר, וצפנה לתעסב כנגד. תוליל זכר, ביתהכנסת תוליל כיהים הר'

ידיעות אחרונות, כ' אב תש"י (3.8.1950)

יצחק מאיר לשטח האויב בג'נין. ראיתי במו עיני איזו עבודה קדושה עושים ראשי הרבנות הצבאית מתוך מסירות נפש ממש, הם נמצאים ימים רבים בשטח האויב ומסכנים את נפשם לחפש ולמצוא גוויות בנינו היקרים ולהביאם לקבר ישראל. עלינו לדעת להעריך את עבודת הקודש שלהם.

במיוחד יש להעריך את פעולתם בימים האחרונים בעיר ג'נין, שרוב תושביה הם מתומכי המופתי ושונאי ישראל שלא ניאותו לשתף פעולה עמנו ולא רצו לגלות את מקום קבורתם של בנינו. בזכות עבודתם המאומצת של אנשי הרבנות הצבאית נמצאו

מסילות לליבם הקשוח והצליחו לשנות את דעתם שישתפו פעולה אתנו וגילו את מקום הימצאם של גוויות בנינו, ועל-ידי זה הצלחנו למצוא את כל החיילים שנפלו בקרב הקשה הזה, להוציאם משם ולהביאם לקבר ישראל. עכשיו ברצוני להתייחס לשאלה ולהביע את דעתי בנוגע למקום מנוחתם של בנינו הקדושים:

אני אבא ששכלתי שני בנים במלחמה זו. ברצוני לומר לכם כי כל מקום שבנינו נלחמו הם לחמו בעד ירושלים, ואיפה שהם נפלו - נפלו למען ירושלים, ואז הוא פרץ בבכי סוער ואמר בקול חנוק מדמעות: אני פונה אליכם ומבקש מכם הבה נחליט כולנו פה אחד בעמידה שיביאו את בנינו היקרים למנוחת עולמים בירושלים עיר הקודש, עיר הנצח של עם ישראל, אולם ההלוויה תעבור דרך העיר חיפה מקום ששם רוב הבנים נולדו וגדלו. לרגע השתררה דממה באולם ומיד קמו כל ההורים ואמרו פה אחד: "בירושלים... בירושלים".
(לא בחיל ולא בכח)

קבר האחים בהר-הרצל

על מקרה נוסף שארע במהלך החיפושים, סיפר הרב גורן:
"במבצע ליקוט עצמות מעבר לקווי האויב, בשנים תש"ט-תש"י, כשעברתי את קווי
האויב לחפש את הנעדרים שנפלו בהרי ג'נין, התעוררה בעיה חמורה. במערה אחת
מצאנו גל של עצמות שלא יכולנו לזהות אותן אם הן של יהודים או של האויב. היה
ברור שלא כולן של יהודים, כיון שהיו שם יותר הרוגים מאשר חסרו לנו. כיצד לנהוג
באוסף עצמות זה, האם מותר לקברן בבית קברות צבאי שלנו לאור ההלכה "שאין
קוברין רשע אצל צדיק"? כל שכן בנדון דידן שחיילנו נפלו על קדושת השם, בדין הוא
שלא יקברו ליד אויבי ישראל שזממו להשמידנו... אמנם ביחס לתערובת העצמות
עצמן אין לנו ברירה אלא לקבור אותן ביחד, אך שמא יש לקבור אותן במקום נפרד
כדי לא לפגוע בשאר הקדושים הקבורים בבית הקברות.

הלכתי ושאלתי את גאון ישראל בעל החזון-אי"ש זצ"ל (הרב אברהם ישעיהו קרליץ,
ממנהיגי הציבור החרדי), להורות לנו איך לנהוג בנדון זה. החזון-אי"ש ענה שאפשר
לקבור את העצמות בבית קברות של ישראל, ואין בזה משום אין קוברין רשע אצל
צדיק, משום שרואים את עצמות הנכרים כאילו הן אבנים ואין קוברין אותן בתור
קבורה אלא כאבנים בעלמא. כמו שמצינו במשנה במסכת זבחים: "אברי חטאת
שנתערבו באברי עולה (והרי אברי עולה צריך להקטיר במזבח ואברי חטאת אינם
מוקטרים), ר' אליעזר אומר יתן למעלה ורואה אני את בשר החטאת מלמעלה כאילו
הן עצים" אלא שלמעשה, כדי שלא נכנס לבעיות הלכתיות ורגשיות, החלטנו על דעת
ההורים השכולים ועל דעת בית דין, לפתוח בבית הקברות הצבאי בחיפה חלקה
מיוחדת לחיילים מסופקים, ושם קברנו את עצמות המערה עד אשר נזכה לתחייה
הגדולה".

(משיב מלחמה)

ל"ע"ו, צילום: Pinn Hans

הרב שלמה גורן

רצח חקלאי זקן ברעננה, גרר אחריו פעולת תגמול ישראלית נגד צבא ירדן. היתה זאת פשיטה ראשונה על יעד צבאי מובהק: מחנה הלגיון שממזרח לעזון. כח בפיקודו של הסמג"ד אהרון דוידי ביחד עם חמישה מטובי הסיירים יצא לפעולה. הכח ביצע את משימתו על אף מארבים ומכשולים שהיו בדרכו. במהלך הנסיגה נפצע יצחק ג'יבלי ונישא על גב חבריו, אולם בהמשך נאלצו חבריו לעוזבו על מנת שלא יפלו כולם בשבי, עם שחר נלכד ג'יבלי בידי הירדנים נשבה ועונה. במסגרת מבצע גי"ל (גיבלי יצחק לחופש), יצאו מאיר הר-ציון וחבריו לחטוף בני ערובה. בג' באב ה'תשי"ד (2.8.1954) חדרו הלוחמים לג'ינ, חטפו שוטר ירדני כבן ערובה והרגו שלושה. ניסיון אחר לחטוף את מפקד משטרת ג'ינ נכשל. לאחר ארבעה חודשי משא ומתן הסכימו הירדנים לשחררו תמורת הלגיונרים החטופים ויצחק ג'יבלי הוחזר לישראל. ג'יבלי צוין לשבח על ידי הרמטכ"ל ועוטר בעיטור העוז.

2. ג. מבצע 'צוק סלע'

ב'ליל שלוש הפעולות', אור לכ"ו אייר ה'תשכ"ה (27.5.1965), יצאו כוחות צה"ל לפעולות תגמול רחבת היקף, בעקבות ריבוי פעולות הטרור. היתה זו פעולה ראשונה נגד מטרות ירדניות מזה תשע שנים. מטרת הפעולה היתה פגיעה בתשתיות האזרחיות הירדניות, על מנת להניע את הצבא הירדני להלחם במחבלים. כוחות צה"ל פשטו על יעדים בקלקיליה, שונה וג'ינ. בג'ינ פעלו כוחות צנחנים, חי"ר, שריון ותותחנים, בפיקוד מפקד גדוד 202 של הצנחנים, סא"ל אפרים חירם (פיחוטקה). הכוחות נכנסו על מנת לפגוע בטחנת-קמח מקומית ובבית-חרושת לקרח. בשעה שמונה בערב חצו הכוחות את הגבול בתנועה איטית מחשש למארב הלגיון. בחצות הגיעו הלוחמים לעיר, זיהו את היעדים ופוצצו אותם. תוך כדי הנחת המטענים הבחינו בהם ארבעה לגיונרים ופתחו לעברם באש. חרף זאת, הושלמה המשימה במהירות וכוחות צה"ל נסוגו, תוך ניצול העלטה שירדה על העיר. בשעה 2:30 הגיעו הכוחות לנקודת האיסוף במושב רם-און. כל המשימות בוצעו בהצלחה והביאו לשינוי במדיניות הלגיון כלפי המחבלים.

את צעדיו של שומר המקשה. אין חכם כבעל ניסיון. עוקפים. שוב מקשה ושוב עוקפים. מקשה שלישית חוסמת את דרכנו. מה יהיה הסוף? אני חוצה אותה לרחבה. "מן הד?! לעזאזל. שומרים ארורים אלה יכפילו את דרכנו. אנו דוהרים חזרה לשדה השומשום הבטוח ועוקפים גם מכשול זה. כלב ממורטט מרדף אותנו באף ובחמה. אנו ממשיכים להתקדם במהירות בין המקשאות ושדות הדורה. אי-שם נשמעת קריאת רועה בודד, או יבבת כלב שגורלו המר לו משום מה. הזמן עובר, חולף. הגוף המיוזע ומיוגע תובע מנוחה. אנו ממהרים לפצות אותו באבטיחים עסיסיים המתקבלים על ידו בתרועת שמחה. שוב צועדים. מתקרבים לעיר. תעלות רחבות מזרימות מים לגני הירקות ושדות התירס הגבוה. אנו צועדים בצד פרדס עבות, מדלגים מספר גדרות ומוציאים את עצמנו בפרוור הקיצוני של העיר. כלב מקבל את פנינו בקול אימים. מתקדמים בזהירות, עקב בצד אגודל. בנין המשטרה הגדול בוחק בשפע אורות - מימין. לפנינו בתי אבן גבוהים ומאחורינו רחוב מואר במנורות חשמל חזקות, בו אנחנו צריכים לבצע את המארב. אימה מתגנבת ללב. המקום ממש בתוך העיר, עשרות מטרים ממצר הליגיון! אני מתחיל לזחול לאורך שדרת קאזוארינות מצילה. פססט! השורה נצמדה לקרקע. אנשים עוברים ברחוב. לעזאזל הפנסים הארורים הללו. גורם זה לא הובא בחשבון. ממשיכים לזחול. מסביבנו בתי העיר השוקטים-מחרישים, ולפנינו מזדקר הגוש המאיים של בניין המשטרה. אנו מתקדמים. לבותינו הולמים בהתרגשות, תת-המקלעים מוכנים. אנחנו נצליח, מוכרחים להצליח! מסתדרים למארב. שלושה מטרים מאתנו - הכביש. מעלינו - פנס רחוב, מוסתר, למזלנו, בענף קאזוארינה רחב. אני מוציא את סכין הקומנדו, בודק את החבל. מאיר יעקובי מניח את גופו העצום לימיני ואריה - משמאל. שש זוגות עיניים שולחות מבט צפיה מתוח אל הכביש הריק. שש גופות מוכנות לזינוק בכל שנייה. פסט! להוריד את הראש! מספר אזרחים מתקרבים כשהם משוחחים בניחותא. היבחינו במתרחש? אנו מצטמצמים עד למינימום האפשרי, הברנשים עוברים על פנינו. ממשיכים להלך בנחת ברחובה של עירם מבלי לדעת כי מרחק שלושה מטרים מהם רובץ אויבם. הזמן זוחל. אנו שוכבים במקומנו. שלווה מתוחה משתלטת על הגוף, העיניים נעצמות מפעם-לפעם בתרדמה טרופה. המוח ריק, מנוער מכל מחשבה. אין מקום עכשיו להרהורים ומחשבות. את מקומם של אלה תופסים אינסטינקטים פרימיטיביים, רצון פשוט וכנה לזרוק לכל הרוחות את הכל ולשמור על היקר לך מכל - על עצמך. הגורם האחד שיצטרך לעמוד כנגד כל אלה הוא כוח הרצון, העקשנות. קול צעדים נוקש על גבי האספלט. הרחוב מגלה שתי דמויות מתקרבות. אני מבחין ברובה המזדקר מעל כתפו של אחד מהם. זהו זה! אנו דרוכים, כל שריר מתוח ומוכן לתפקידו, הנה הם לפנינו. זנק! אני לופת בחוזקה את בעל הרובה ומנסה לגררו אחרי. מאיר יעקובי נאבק בכל כוחותיו עם השני. שאגות פרא ממלאות את הרחוב השקט. מספר דמויות מתקרבות בין הבתים. ארול פותח באש שלקולה נכנע הבלתי מזויין ומניח למאיר

לגררו הצדה. אני ממשיך להאבק עם היצור המבוהל שבידי. איזה כוחות ענקיים מתגלים ברגעים כאלה! במשטרה מתחילה מהומה, כל רגע מחמיר את מצבנו. אני מתייאש מלהשתלט על הברנש הממשיך להאבק בכל עוז על חייו, מחסלו ומפרק אותו מנשקו.

עתה עלינו לסגת. אש מקלע נפתחת מהמשטרה. רקטות מאירות את השטח באור זוועות. השבוי לא חדל מלילל ולבקש רחמים, שום מכות לא מצליחות להשתיקו. אנו נדחקים בין הגדרות. שומר מזויין רץ לקראתנו בצעקות. אני עונה לו בערבית ומיד משלח צרור קצר המשכיבו למנוחת עולמים. אנו נוטלים את נשקו וממשיכים בנסיעה. עתה התגברה האש. מקלע שני רועם באגף, אנחנו נסוגים בין גינות הירק, נתקלים בערבים מבוהלים המתרוצצים בין החלקות, טופחים על שכמו של זקן מבולבל ושואלים שני אם לא ראה פה יהודים מסתובבים...

תוך עשר דקות כבר מצאנו את עצמנו בשדות הבטוחים כשהאש העצבנית הרחק מאיתנו. מתיישבים למנוחה על פלח אבטיח עסיסי. השבוי נרגע. אנו כובלים את ידיו וארול מופקד כשומר ראשו. מכבדים אותו בפלח אבטיח ומקבלים בתמורה שפע ברכות. הולכים. הגבול בדמות חורשת האקליפטוסים כבר מרמז מספר מאות מטרים לפנינו. שלוה מהולה בשמחת ניצחון מפעפעת ועולה מתוכנו, איננו יודעים עדיין על הסכנה האורבת לנו.

טח, טח, טטט... נשכבים אינסטינקטיבית. השטח - מישורי פתוח. אש איומה מומטרה מטווח של שלושים מטרים. מארב. "רימונים! להוציא רימונים!" אני שומע את עצמי שואג, רעם הרימונים מבליע הכל בענן עשן ושחור. "להסתער!" מתרוממים. הטומים צמודים למותן. דוד נופל מיד ממכת כדור. ארול נשאר עם השבוי. אנו הארבעה מסתערים על כיתה ערוכה עם מקלע.

אילון ראובר, יהודאי במחנה, אילון, רחובות.

מאיר הר-ציון

שקט. האויב נסוג כחמישים מטר והפסיק את האש. פה התגלה כוחה העצום של התוקפנות. אני לוחש למאיר לטפל בפצוע ובעצמי זוחל עם אריה - קדימה. אנו מתקרבים בדממה מתוחה אל האויב. יש להמשיך לתקוף, לא לתת לו להתאושש. אני שומע לחישות. הנה, הם פה, כל-כך קרובים! הם מתלחשים. מפחדים? כן הם מפחדים מפנינו! הרגשת עוצמה וכוח משתלטת עלי. פה, לפני, במרחק שלושים מטרים שוכב, לא אויב מפחיד ומאיים, אלא בני אדם מבוהלים, אנשים ככל האנשים... אני מטיל רימון לעבר הלחישות. מטח של אש עצבנית נשלח כתשובה. צרור המקלע חותך את הקרקע כמטר לפנינו. אנו זוחלים חזרה ומגיעים לפצוע שנחבש בינתיים. אני קובע מפגש ופוקד על מאיר לסגת עם הפצוע. יואב נשאר לחפש את האלונקה שנפלה בזמן ההסתערות. אני ואריה בחיפוי. החיפוי מיותר. האויב לא מעיז לזוז ממקומו. שעה 2:30 אנו עולים אל משלט 'מוקיבלה'. הפעולה הסתיימה".

(פרקי יומן)

1. גורן הרב שלמה, שער ו' אבלות וקבורה, קבורת עצמות חיילים מסופקים בבית קברות צבאי יהודי, משיב מלחמה, כרך ג', האיזרא רבה, ירושלים, תשמ"ו, עמ' תו-תח.
2. הר ציון מאיר, שוטר ירדני נחטף ממשטרת ג'נין, פרקי יומן, לוויין אפשטיין, 1969, עמ' 193-195.
3. ואלך יהודה, מבצע גי"ל, אטלס כרטא לתולדות מדינת ישראל שנים ראשונות, כרטא ומשרד הביטחון, ירושלים, 1978, עמ' 114.
4. ואלך יהודה, מבצע צוק סלע, אטלס כרטא לתולדות מדינת ישראל עשור שני, כרטא ומשרד הביטחון, ירושלים, 1980, עמ' 27.
5. מאיר הרב יצחק, החיפושים לאיתור חללי צה"ל בג'נין, בבית הערבה ובג'אבא, לא בחיל ולא בכח, האגודה לחקר תולדות בני ברק, בני ברק, תשנ"ט, עמ' 64-69.
6. רוזנבלום ה. (עורך), בקרוב יוצאו גוויות חללינו מאיזור ג'נין, ידיעות אחרונות, ז' אדר תש"י, 24.2.1950, עמ' 1.
7. רוזנבלום ה. (עורך), הופסקו החיפושים אחר חללינו באיזור ג'נין, ידיעות אחרונות, כ"ג ניסן תש"י, 10.4.1950, עמ' 1.
8. רוזנבלום ה. (עורך), חללי ג'נין מובאים למנוחת עולמים, ידיעות אחרונות, כ' אב תש"י, 3.8.1950, עמ' 1.
9. שיף זאב, הבר איתן, ליל שלוש הפעולות, לקסיקון לביטחון ישראל, זמורה, תל אביב, תשל"ו, 1976, עמ' 292-293.

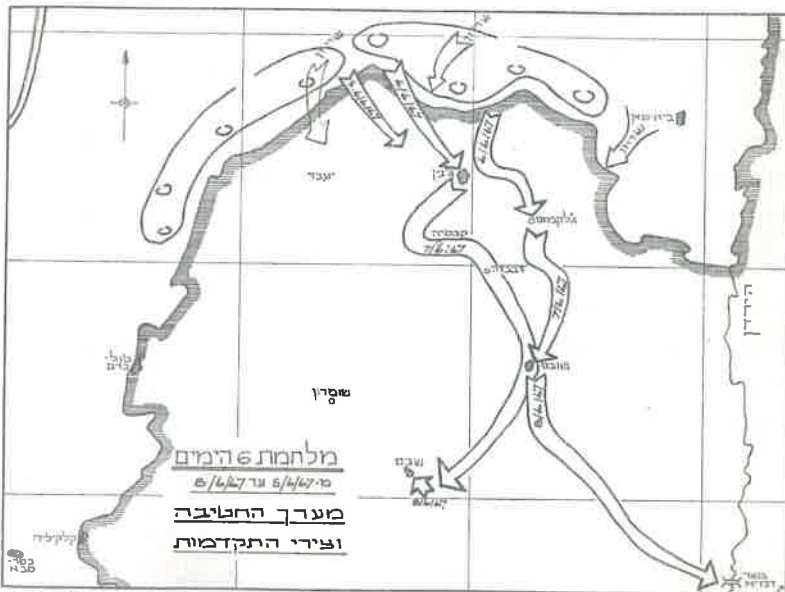
פרק יב | שחרור ג'נין - מלחמת ששת הימים

1. מבוא

בצהרי יום שני כ"ו באייר ה'תשכ"ז (ה-5.6.1967, יום פרוץ המלחמה), החלו כוחות הצבא הירדני בצפון השומרון להפגיז בארטילריה כבדה את יישובי הספר הישראליים שבעמק יזרעאל. ההפגזה יצרה איום קשה על שדה-התעופה ברמת דוד וחייבה תגובה ישראלית לחיסול סוללות הארטילריה. לשם כך נשלחה חטיבת השריון 45 בפקודו של אל"מ משה בר-כוכבא (בריל) לכיבוש וטיהור הכפרים המערביים לג'נין. לאחר השלמת המשימה המקומית קיבלה החטיבה פקודה חדשה: לשחרר את העיר ג'נין! בכ"ז באייר ה'תשכ"ז (6.6.1967) נכנסה החטיבה לעיר מכיוון דרום, כדי לבלבל את האויב שציפה למתקפה מכיוון עפולה ומגידו שבצפון. החטיבה שטפה באש את רחובותיה הראשיים של העיר ושברה למעשה את הצבא המסודר של האויב, מבחינה ארגונית ומורלית, עד להנפת דגלים לבנים ע"י הכוחות הירדנים הפזורים ברחבי העיר. הצבא הירדני, בניסיון להציל את שלטונו בעיר, העלה חטיבת שריון משכם וקבטיה לעמק דותן וחייב את השריון הישראלי לחזור כלעומת שבא לבלימת הכוח הירדני. 'הנסיגה' של חטיבה 45 זרעה תקווה חדשה בכוחות הירדנים הפזורים בעיר, שחשבו שהם אלו שהניסו את השריון הישראלי. חטיבת החי"ר 9, בפקודו של אהרון אבנון הגיעה מכיוון מגידו וכבשה ללא כל לחימה את מבנה המשטרה. כישלון כיבוש המבנה במלחמת השחרור, היה אחת הסיבות להפסד אז - הפעם, ננטש הבניין מרוב בהלה ללא קרב. משם התקדמה החטיבה בקרבות שטח בנוי עד לכניעתם של הכוחות הירדנים בעיר וחתימת הסכם-הכניעה.

כ"ו אייר (5 ביוני)

- 7:55 אזעקה נשמעת ברחבי הארץ.
- 11:53 ארטילריה ירדנית על ישובי-ספר ישראלים. ההפגזה על חבל תענך יצרה איום על שדה-התעופה ברמת דוד.
- 12:00 פיקוד צפון מקבל אישור מהמטכ"ל לפרוץ לעמק דותן לצורך השמדת הארטילריה. ההוראה ניתנה על-ידי אלוף פיקוד הצפון דוד אלעזר (דדו) לאוגדתו של האלוף אלעד פלד. המשימה הוטלה על חטיבת השריון 45 בפיקודו של אל"מ משה בר-כוכבא (בריל).
- 17:00 כוח המאמץ העיקרי של החטיבה תוקף בגזרת תל-תענך - ג'נין.
- 20:00 הכוח העיקרי משלים את משימתו, כובש את אל-ימון ומשמיד שם את סוללת 'הלונג-טום' הירדנית וכן כובש את כפר דן והמוצב המערבי של בורקין. כוחות החטיבה מתרכזים בעמק דותן.
- לילה קרבות בין יחידת הסיור החטיבתית לשריון האויב בצמתים ערבה וקבטיה.

מפת הקרב כפי שמופיעה בספר הלוחמים

כ"ז אייר (6 ביוני)

- 03:30 אוגדת האלוף אלעד פלד מכתרת את ג'נין.
חטיבה 45 מתחילה בהתקפה על רכסי ג'נין מדרום ומדרום-מערב. קרבות שריון בשריון בסיוע ארטילריה, החטיבה משמידה את כוח האויב וכובשת את יעדה.
- 05:00 כוח העתודה החטיבתי נכנס לג'נין המכותרת מדרום. תוך כדי הלחימה - שריון ירדני מגיע מטובס ושכם לעמק דותן. חטיבה 45 נסוגה מהעיר לעמק כדי לבולמו. חטיבת שריון מוקטנת 37 בפיקודו של אל"מ אורי תוקפת בכיוון שלוחות הגלבוע ממזרח ג'נין וכובשת את הכפרים דיר ע'זלה, דיר אבו דעיף וג'לקמוס.
- 08:00 חטיבת החי"ר 9 בפיקוד אל"מ אהרון אבנון חודרת לג'נין לאחר תנועה בציר תל-תענך - ג'נין ומטהרת את העיר מכוחות האויב שנותרו בה.
- 10:00 חטיבה 45 הודפת את השריון הירדני מעמק דותן.
- 10:15 חטיבה 37 מתייצבת ברכסי תלפית ומנהלת קרב עם האויב עד לנסיגתו בערב.
- 13:30 ראש עריית ג'נין מגיש את בקשת הכניעה של תושבי ג'נין.
- 20:00 טקס הכניעה הרשמי בחצר בית-החולים.

עירית ג'נין, ציור של לוחם (יוסי שטרן)

2. ב. כיבוש העיר על ידי חטיבה 45

אל"מ משה בר כוכבא (בריל) מפקד חטיבה 45 תאר את הקרב לכיבוש ג'נין: "החטיבה שלי חצתה את הגבול ביום ב', 5 ביוני בשעה 17:00, וחדרנו לעומק השטח שבידי הירדנים. בקו הקדמי ניצבו סוללות תותחי נ"ט והסוללה המפורסמת של תותחי 155 מ"מ ארוכי-הטווח. בחזית החטיבה הסתערו כ-150 כלי רכב משוריינים, כולל טנקים. אפשר לשער את ההלם השריוני, כשמישהו רואה עוצמה כזאת עולה עליו. הטנקים שטפו ועברו את תותחי הנ"ט, ובכך התגברנו על המעצור הראשון. רק לאחר מכן התעוררו הירדנים והפעילו אש נשק קל על כוחות החרמ"ש, שערכו את הביעור. היתה זו לוחמת לילה בשטח קשה, אבל הכוחות ביצעו את המוטל עליהם בצורה יעילה וללא בעיות מיוחדות. כבשנו כמה מוצבים מאורגנים היטב, שטנקים היו מחופרים בהם. ערכנו חדירת לילה לאזור ג'נין ובערך ב-03:00 פתחנו בהסתערות על העיר.

הסתערנו לאורך הבקעה כשכל העוצמה פרוסה. נתקלנו בשלושה אזורי נ"ט של האויב. אזור אחד, בשטח ההררי-הסלעי, היה מוחזק על ידי חיל-רגלים מתוגבר בנשק נ"ט. אזור שני, בבקעה, היו בו תותחי נ"ט מחופרים, אשר שלטו על צירי גישה אפשריים של טנקים. ואילו באזור השלישי היו כשלושים טנקי 'פטון', שהופעלו נגדנו בעת שהיינו בהסתערותנו על תותחי הנ"ט, ולפני שיכולנו להגיע אל כוחות החי"ר עצמם. שני צוותי-קרב הסתערו על עמדות הירדנים.

האויב לא נסוג ולא עזב את העמדות עד ששטפנו אותן פיזית. חייליו הפעילו את תותחי הנ"ט באורח תכליתי. התותחים היו מוסתרים בחורשות וקשה היה לגלותם. רק לאחר שהם פתחו באש, ניתן לאכנס לפי הבוהק. החסימה הנגד-טנקית היתה

פטון ירדני נכנע

יעילה כל כך, שאי אפשר היה להתחיל לעלות על החי"ר שהחזיק את הגבעות השולטות על ג'נין לפני שחוסלו עמדות נ"ט אלה.

אחר כך הגיעו שתי פלוגות 'פטונים' לאגף שלנו, והנחיתו עלינו מכה רצינית. הקרב היה קשה, כי חיילי האויב התעקשו ולחמו. הטנקים שלנו היו 'שרמנים', ואילו להם היו 'פטונים'. ה'פטון' הוא טנק טוב יותר מן ה'שרמן'. והנה, נוכחנו להפתעתנו, שבטווח 1200 התחילו ה'שרמנים' שלנו להדליק את ה'פטונים' בזה אחרי זה, ואפשר היה לראות מדי פעם אבוקת אש עולה על הגבעות. האויב התחיל להישבר, אבל עדיין לא התמוטט, אז הוכנסה העתודה שלנו - פלוגת-טנקים ופלוגת-סיור - באגפן של שתי פלוגות ה'פטונים', והיא שמוטטה את האויב וחסלה את התנגדותו כליל. כשחדרנו לתוך העיר היתה התנגדות עזה מאוד.

טנקים תפסו מחסות מאחורי בתים, ושלטו משם לאורך הכביש. הם החלו לכסות באש את ציר ההתקדמות שלנו. כאן שוב התפתח דו-קרב של שריון בשריון. תוצאתו היתה לטובתנו. כנראה שהצלחנו לגלותם מהר יותר משגילו הם אותנו. לא היו להם עמדות טובות על הטראסות. כל טנק היה גלוי. רוב הפגיעות היו במקומות ה'רכים' של הטנקים. כעבור עשרים דקות יכולנו כבר לחדור לתוך העיר, כשאנו ממטירים אש לכל הכיוונים, כנגד אש המקלעים, הצלפים ותותחי הנ"ט שנורתה עלינו מעמדות מוסתרות בין הבתים. ההתנגדות שותקה, ואנו התקדמנו לאזור המשטרה. היה זה אזור קשה מאוד. בקרבות באזור זה נגרמו לנו מספר אבידות, אך בסופו של דבר שותקה ההתנגדות גם בו. כאשר הגענו למשטרה פסקה האש, והונפו דגלים לבנים. עתה קיבלנו הודעה כי 'פטונים' עולים עלינו מכיוון טובאס, וצריכים היינו לחזור כדי לארגן את הגנתנו. כשאך הרגישו בעיר שאנחנו נסוגים, מיד התחילו שוב הצליפות וכל המערך התעורר והחל ממטיר עלינו אש מקלעים ונ"ט. אך פעולת טנקים של האויב בתוך העיר שוב לא חודשה..."

(ימי יוני 1967)

2. ג. השלמת הכיבוש על-ידי חטיבה 9

תיאור הקרב כפי שהובא בעלון החטיבתי שיצא לאור לאחר סיום המלחמה:

"אתמול, בשעות הבוקר המוקדמות היתה עדיין ג'נין תחת שלטון ירדני. כוח שריון תקף יום קודם לכן את המוצבים שחלשו על חלקה הדרומי-מזרחי של העיר. רביעיית 'מיסטרים' ריככה את הפסגות באש מקלעים ותותחים. תותחי שדה ומרגמות שלחו אלומות-אש מאיימות מעל העיר. אז ניתנה הפקודה לסיירת של החטיבה הממוכנת לפתוח בעזרת מקלעים את ציר התנועה - את הכביש העתיק המוליך מחיפה דרך לג'ון

(מגידו), לג'נין ומשם לשכם וירושלים. בשעה 7 בבוקר נפתחה הדרך והגדוד של זאביק החל לדהור לעבר ג'נין.

רבים מחיילי החטיבה הכירו את הדרך היטב. הם עשו אותה בעבר, לפני 19 שנה וחמישה ימים. אז בימי מלחמת העצמאות, נאלצו לסגת בעקבות התקפת-נגד עזה של כוחות אויב ואתמול הם חזרו אל הדרך ואל העיר פעם נוספת. המשימה היחידה שלא הושלמה אז באחד ביוני 1948, היתה כיבוש בניין המשטרה המבוצר החולש על צומת הכבישים לג'ון-שכם. אתמול נפתחה המערכה על העיר בהבקעת בניין המשטרה וכיבושו. חייל מחיילי החטיבה, עמיהוד כספי המכונה 'רמי', היה בין כובשי ג'נין לפני 19 שנה. מאז הוא זוכר את ג'נין לשמחה. אתמול היה עמיהוד בין הראשונים שנכנסו לבניין המשטרה הכבוש ומיהר להוריד את הדגל הירדני שהתנופף על התורן שמעל הבניין, ותלה במקומו את דגל ישראל. הוא אסף גם למזכרת - לדבריו בשביל בנו דניאל המשרת ב'גולני' - את תרמיל הפגז הראשון שירה על המשטרה.

צילום: ז'אבו ארליך

הפגז הראשון שנורה על משטרת ג'נין

המשטרה נפלה ללא קרב. תותחי נ"ט וג'יפים מצוידים בתול"רים נעזבו מבלי שנורה מהם ולו פגז אחד. הם נאספו מיד על ידי חיילינו והיה רק צורך לסובבם לכיוון הנגדי, כלומר לעבר האויב. המפקד הירדני, שעמד בראש כוח שמנה פלוגה ירדנית וכן שוטרים ויחידה של המשמר הלאומי, היה בין הראשונים שעזבו את המקום ונמלטו מן העיר. הנסיגה, כפי שנתברר, היתה חפוזה ומבוהלת. בחדרי משפחות הקצינים שבבנין המשטרה נשארו שיירי אוכל מפוזרים בסירים וצלחות. בחדרו של המפקד נערמו מספר ניירות, כנראה לצורך השמדה, שלא הספיקו לבצעה. ההתנגדות העיקרית לכוחותינו היתה בעיר עצמה. נתברר שלחיילי הפלוגה הירדנית ניתנה הוראה להתבצר בבתים במטרה להטריד את הכוח הנכנס כדי להשהות את המשך המתקפה. לאחר שנורו מספר פגזים מעל העיר, נכנסו חיילי הגדוד לסריקה. הכל נראה בתחילה רגוע ושקט. אלא שהיה זה שקט מטעה. מכמה בתים החלו יורים לעבר חיילינו. כיתה של חיילי הגדוד שסרקה את הרחובות והחצרות הבחינה בחמישה עשר חיילים ירדנים

בתוך בית דו-קומתי. על הבית נפתחה אש מקלעים וכעבור זמן מה נשמעה מתוכו קריאה: "הפסיקו אש, אנו נכנעים". האש נפסקה. מספר חיילים ירדנים יצאו בידיים מורמות והשליכו את נשקם על הכביש. כשניגשו חיילינו לשובות אותם ולאסוף את הנשק נפתחה עליהם אש מן החלונות. ארבעה מאנשינו נפצעו. אחד הפצועים, סמל ברוך המל, סטודנט בטכניון בחיפה, נפגע ברגלו השמאלית ובירכו הימנית. הוא זחל למקום מסתור ובעזרת אופניים שנמצאו עזובים באחת מחצרות הבתים הגיע בכוחות-עצמו למקום איסוף הפצועים. חייל אחר מאותה יחידה, שנפצע קל, 'גייס' מכונית ירדנית שחנתה בכביש, עזר להכניס לתוכה את הפצועים והגיע למקום האיסוף. אט-אט הגיעו למקום פצועים נוספים, שנחבשו מיד על ידי רופאי החטיבה וחובשיה והועברו במהירות אל בית החולים שבעורף. למקום איסוף הפצועים הובאו גם חיילים ירדניים, שביקשו קודם-לכן, לפגוע בחיילינו. הם קיבלו עזרה רפואית באותה מהירות ובאותו יחס כמו פצועינו, והועברו ביחד עם חיילינו באותם האמבולנסים לבתי-החולים שבעורף. בין השבויים נמצאו גם כאלה אשר הובאו לכאן לאחרונה, עם החרפת המצב המדיני בין ישראל לירדן, מאזור יריחו, רבת-עמון וחלקים אחרים בממלכה הירדנית. כן נתפס מפקד יחידת שריון מן הגדוד הירדני ה-12, בדרגת סרן. הוא היה מבוהל ונתון בהלם. לדבריו, נשלח עם יחידתו לעזרת ג'נין, אלא שחיל-האוויר הישראלי ושריקות הפגזים גרמו לכך שחייליו עזבו את רכבם ונמלטו לכל עבר.

ל"מ צילום: אריה קנפר

הנפת הדגל על בניין המשטרה

הוא נכלא עם השבויים האחרים אלא שזכה ליחס מיוחד כיאות לדרגתו, בהתאם לאמנת ג'נבה. יתר השבויים, שנראו בתחילה מבוהלים, נרגעו והודו בפה מלא, שנוכח דברי ההסתה כלפי חיילי צה"ל, הם נוכחו כי זכו ליחס הוגן.

בשעה 10:20 נאלצה הסיירת של החטיבה לשטוף את הרחובות באש מקלעים. היתה זו 'שירת הברבור' להתנגדותם של מגיני ג'נין. בשעה 11:30 התייצב אריק, מפקד היחידה המסיירת, בחבורת הפיקוד הקדמית והודיע: "ג'נין נקייה ונכנעת". אלוף הפיקוד הופיע בעצמו כדי לברך את חיילי החטיבה לכיבוש ג'נין. לפניו התייצב גם 'קשיש' החיילים ביחידה, ואולי גם בצה"ל כולו, בני מהרשק, אשר גילו זה למעלה מעשר שנים, אינו עולה על חמישים... אלוף הפיקוד ובני התחבוקו והתנשקו. בשבילם היה יום אתמול יום גדול בעל משמעות כפולה. שניהם נלחמו בצוותא במלחמת העצמאות בחטיבת הפלמ"ח 'הראל', ולא הצליחו לכבוש את נבי סמואל. אתמול נכבש המוצב הירדני שליד ירושלים. אתמול זכו שוב שני החיילים הוותיקים, שמרחק הגיל ביניהם גדול, להיפגש בשדה הקרב.

שקט שורר בעיר ג'נין. התושבים קיבלו את גזירת הכיבוש. הרופא הראשי של בית החולים הממשלתי בג'נין, ד"ר חאפז סאדר, העמיד את צוות רופאיו ואת בית החולים המצויד באביזרים משוכללים, לרשות צה"ל.

ראש העיר, חוסייני סוקי, הבטיח לעשות הכל כדי לשמור על השקט והשלום מצד התושבים. הוא ביקש לא להרע להם, שכן לדבריו אין הם שותפים להתרחשויות הפוליטיות, שהביאו למלחמה".

(אל גבול ירדן)

מסדר חטיבה 9 מול משטרת ג'נין

אל"מ אהרון אבנון, שהיה מפקד כוח העתודה בניסיון לכיבוש ג'נין במלחמת השחרור - פיקד על חטיבה 9 שכבשה את ג'נין במלחמת ששת הימים. בסיום הקרב על ג'נין קיבל אבנון מראש העיר את כתב הכניעה של העיר.

אהרון אבנון

בעלון החטיבתי, שיצא לאור לאחר סיום המלחמה, כתב אבנון ללוחמים על המשמעות של כיבוש ג'נין בעיניו של מי שכבר היה שם:

"נס החטיבה, העטור תגים רבים, המצביעים על מערכות מזהירות וכיבושים, שנרשמו גם בספרי ההיסטוריה של הלוחמה הבין לאומית - העלה עליו תג נוסף: ג'נין 6 ביוני 1967. כן, ג'נין בידינו.

ג'נין, בירת המשולש הערבי שבממלכת ירדן, נכבשה על ידי חיילי החטיבה במבצע מהיר יחסית, ובמינימום נפגעים, בהתחשב בעובדה שהלחימה נעשתה מבית לבית, באזור המאוכלס בצפיפות. העיר ג'נין - ידועה לשמצה. ג'נין שימשה במשך כל השנים, וגם בזמן השלטון המנדטורי, מרכז לכנופיות ליסטים וחממה לגידול מרצחים. במלחמת העצמאות נכבשה ג'נין על ידי כוחות צה"ל. רבים מחיילי החטיבה כיום השתתפו אז במסע הכיבוש הקשה. אולם בהעדר סיוע ארטילרי ומחוסר זמן להתמקם ולהתבסס בעיר הכבושה, נאלצו לסגת. היה זה רק לאחר שהאויב - בסיוע ארטילריה עיראקית - הפגז את כוחותינו וגרם לנו אבידות כבדות ויקרות. רבים נפלו אז במערכה, בהם מיטב הנוער. היו כאלה שנפלו בשבי ועקבותיהם אינם ידועים עד היום. לי אישית, ישנם זיכרונות מרים מן העיר. לפני תשע עשרה שנה, באחד ביוני, פקדתי על אחד הכוחות שהשתתפו במערכה, עם כוח שכלל חיילים מקורס מ"כים. חדרנו לעיר בעזרת טור משוריין ושלטנו בה עד לחצות הלילה. כאשר באה פקודת הנסיגה סרבו רבים לסגת. אלא שהצו לא הותיר לנו ברירה. הבטחנו לחזור למקום הזה! אתמול, בעזרתכם, מומשה הבטחה זו. אני מאושר שניתנה לי ההזדמנות לפקד שוב על הכוח שפרץ וכבש את ג'נין. ואני מאושר כפליים שחיילנו לא נהגו באותה מידה וצורה שנהגו בנו לפני 19 שנה.

אני שמח לציין, שחיילינו לא רק שנלחמו בצורה מזהירה, ללא ויתור, אלא התנהגו למופת עם חיילי האויב השבויים ועם האוכלוסייה האזרחית.

יד לזכר חללי גדוד 11 משחררי ג'נין
בבית הספר 'יד לחמישה' במושב ברק

בשם של אלוף הפיקוד, מפקדינו בצה"ל ובשם כל אלה אשר יש להם 'חשבון אישי' עם ג'נין - אני מודה לכם על מה שנתתם והקרבתם."

כתב 'קול ישראל', חיים יבין, שהצטרף בבוקר ה-6 ביוני אל חפ"ק החטיבה, תיאר את כיבושה של ג'נין ב'יומן החדשות':

"השעה 8:20. משטרת ג'נין לפנינו כ-500 מטר דרומה. ברגע זה אנו רואים את החיילים פורצים פנימה. הדי היריות נשמעים למרחוק. עתה נבלעו החיילים בתוך המשטרה.

אנו מתכופפים כדי לתפוס מחסה. אף שהכל נראה כאן כל כך בטוח ואווירוני סיור חגים מעלינו - אינך בטוח שלא יפגע בך משהו - מימין או רואים כוח ג'פים, המסתער דרך השדות לעבר ג'נין.

אנו ממשיכים להתקדם לתוך ג'נין. אנו מצויים בתוך מהלך הקרבות על משטרת ג'נין ועל העיר ג'נין. כנראה שצ'לף גילה אותנו והוא שולח לעברנו כדורים השורקים כמו משרוקית... תקענו את ראשינו עמוק עמוק באדמה. ברגע זה נמשך טיהור המשטרה של ג'נין, אותה משטרה שבקרבות קודמים של צה"ל עמדה מול כל הניסיונות לכבשה, ובה נפלו מיטב בחורינו. השעה 20 דקות לפני 9:00. אנו שוכבים כאן בתוך התעלה רק כעשר דקות - והזמן נדמה כנצח. בתוך ג'נין נמשכים הקרבות. כדורים שורקים מעל ראשינו. אכן שעה יפה מצאנו להתעסק ברדיו...

הפגזת ג'נין נמשכת. ברגע זה ראינו פגיעה ישירה בעמדה הנמצאת ממש בבית למולנו. יתכן מאד שהצ'לף שירה עלינו נמצא על גג הבית הזה. יחידת חיילי צה"ל נערכת להסתערות. הריכוך ממרגמות ומתותחים נמשך. עוד פגיעה של פגז בבית שלפנינו. החיילים מתחילים לזוז קדימה. מדי פעם בפעם רואים קבוצת חיילים קמה, רצה קדימה ומסתערת לעבר הבית. מצד ימין או רואים עכשיו כיתת חיילים המזנקת לעבר עמדת אויב ומתחילה לשתק אותה. כוחות נוספים יורדים ממכונית ומתחילים להסתער...

ג'נין נכבשה! וכוחות פיקוד הצפון פורצים דרומה כדי להתחבר עם כוחות פיקוד המרכז, המתקדמים בצירי לטרון והרי ירושלים לרמאללה".

2. ד. הכניעה

בצהרי היום יצאו ראש העיר חוסני בק והמופתי של העיר, לבנין המשטרה בו השתכנה מפקדת החטיבה, על-מנת לבקש הפסקת אש ולהיכנע. בשעה 13:30 הגיש ראש העיר לסגן אלוף זאביק מפקד אחד הגדודים את כתב הכניעה של 17,000 תושבי העיר. בשעה 20:00 בטקס רשמי בחצר בניין בית החולים הממלכתי, חתם ראש העיר על כתב הכניעה והבטיח בשם התושבים, לשמור על השקט. מפקד החטיבה, אבנון, הבטיח מצידו לעזור בשיקום העיר.

צבא הגנה לישראל מנשר כה"ל

גייש الدفاع الإسرائيلي

מנשר رقم 1

1. لقد دخل جيش الدفاع الإسرائيلي اليوم المنطقة واستلم فيها زمام الحكم وقرار الأمن والنظام العام.
2. ابن لعان يهزأ بوضع نظام منع التبول في المنطقة بأصبعه وولد يجوز له ان يغادر سكنه أبداً.
3. على السكان ان يتزودوا بمجانياتهم الضرورية في نطاق منطقة سكناتهم فقط وفي الساعات التي سيعلن عنها بالملازمات خاصة.
4. ان حركة وسائل النقل ممنوعة تماماً.
5. يحظر التجمع في الشوارع وفي الأماكن العامة الاخرى.
6. على كل شخص ان يحمل معه وثقماً شراهه تحمل صورته وتكمن من اثبات شخصيته.
7. تؤدي المذعات الموجهه في المنطقة للتلطاد . حسب التعليمات التي تصدر من قبلي .
8. كل من يخالف هذه التعليمات يعاقب بأشد العقوبات . وستعطي حاله كل محاولة للدخول بالاربع . وسيبقى جنود جيش الدفاع الإسرائيلي تأمين تنفيذ هذه الذ . بكل وقاه.

تأخذ قوات
جيش الدفاع الإسرائيلي
في المنطقة

1. צבא הגנה לישראל נכנס היום לאזור ונטל לידינו את השליטה וקיום הבטחון והסדר הציבורי באזור.
2. הנני מטריד בזה על עוצר בית בכל האיזור . לא יעזוב איש את הבית בכל שעות היממה .
3. הזנושבים יוכלו להצטייד במצרכים החיוניים בשכונות מגוריהם הקבועות, במועדים שיפורסמו בהודעות מיוחדות.
4. תנועת כלי רכב אסורה .
5. אסור להתקהל ברחובות או במקומות צבוריים אחרים .
6. כל אדם יצא עמו - בכל עת - תעודה הנושאת תמונתו והמאפשרת זיכורו.
7. השירותים החיוניים באזור יפעלו כסדרם, לפי הוראות שתנתנה מטעמי .
8. כל המפר הוראות אלה ייענש בכל חומר הדין וכל נסיון להפר את הבטחון ידוכא מיד . חיילי צה"ל יבטיחו מילוי קפדני של הוראות אלה.

1. א. א. א. א.
מפקד כוחות צה"ל
באזור

מנשר צה"ל לתושבי העיר הערביים בחתימת אל"מ אהרון אבנון

3. החובש והפצוע

סיפור המעשה בלשונו של סמל יונתן פרינץ: "סיפור הפציעה שלי וגבורתו של חברי החובש פנחס מודיאנו. בבוקר יום ה', 6 לחודש יוני שנת 1967, יצאנו מחניית לילה באזור יישובי התענכים נסענו באוטובוסים דרך כביש הסרגל - מגידו לעיר ג'נין, תוך כדי נסיעה התארגנו ללחימה.

השתייכנו לגדוד 11 מחטיבה 9. בכניסה לעיר שמענו יריות מכל הכיוונים התברר לנו כי המשטרה בידנו. אני הייתי שייך לכוח חילוף בפיקודו של סגן אורי אמיר מכפר גלעדי. היה לי רג"ט ויריתי לעמדות שאורי אמר לי, אורי נפגע ברגל ונשאר מאחור פנחס חבש אותו, המשכנו הלאה.

מאחור, צעקו לנו המפקדים לא לעצור. היינו כ-4 חבר'ה, הגענו לאזור החנויות, היו הרבה חיילים, היה צפוף והיינו חשופים לכדורים. החלטתי לפרוץ כמה חנויות, החברה נכנסו לתוכם המשכנו קדימה, כשהגענו למקום בו הכביש מתפצל, כל הזמן ירו, נשכבתי מאחורי מחסה בטון וכשקמתי לירות לכיוון הצריח צלף פגע בי בבטן. שכבתי מאחורי מחסה בטון ועשיתי סימנים לחברה ליד החנויות, שיוציאו אותי. המרחק

היה כ-10 מטר. לאחר כמה זמן הגיע אלי פנחס החובש ואמר לי "יונתן יהיה בסדר אל תדאג". הוא לקח אותי עליו וזחל איתי. היריות התגברו. ירדתי ממנו, מאוד פחדתי. פנחס העלה אותי, ואמר לי שזו הדרך היחידה שנשאר בחיים, וזחל איתי עד החנויות. פנחס חבש אותי, ולאחר כמה דקות אילן נפצע, כולו היה מלא בדם, פנחס חבש אותו ודיבר איתו שיהיה בסדר. חלפה כחצי שעה עד שהגיע רכב פינוי, פנחס העלה אותי ועוד כמה פצועים, הוא נשאר לטפל בשאר הפצועים. גם כיום, 34 שנה לאחר המלחמה, כשאני יושב ומשחזר את הפציעה, יש לי צמרמורת והתרגשות. אני מרגיש שפנחס עשה מעשה גבורה שהציל אותי, מאותו יום אני חב לו את חיי, ואנחנו כמו אחים".

החובש פנחס מודיאנו (משמאל) עם חברו יונתן פרינץ במפגש רעים 35 שנה אחרי הקרב

4. מקורות

1. המלחמה בשומרון, החטיבה שלנו, משרד הביטחון, תל אביב, תשכ"ט, עמ' 21-13.
2. יצחקי אריה (עורך), גרוסמן דוד, המערכה על השומרון במלחמת ששת הימים, מדריך ישראל - השומרון, משרד הביטחון וכתר, ירושלים, 1980, עמ' 262-265.
3. כהנא יהושע, אל ג'נין, משני עברי הגלבוע, אלבום החטיבה, משרד הביטחון, סיון תשכ"ח, יוני 1968.
4. מגד אהרן, כץ שמואל, המסע מול הרי שומרון, מהר גריזים עד חרמון, משרד הביטחון, תל אביב, תשכ"ז.
5. נאור מרדכי, ענר זאב (עורכים), בריל משה, קרב השריון על ג'נין, ימי יוני, תיאורים מן המלחמה 1967, מערכות, תל אביב, תשכ"ז, עמ' 193-196.
6. נאור מרדכי, ענר זאב (עורכים), נפרע החשבון - ג'נין נכבשה, ימי יוני, תיאורים מן המלחמה 1967, מערכות, תל אביב, תשכ"ז, עמ' 228-232.
7. שגב שמואל, שיחרור הגדה המערבית, פרק י"ד, סדין אדום, נ' טברסקי, תל אביב, תשכ"ז, עמ' 208-211.

נח"ל גינת

בחורף ה'תשמ"ב (שלהי 1981) החליטה הממשלה על הקמת היאחזות נח"ל ממערב לג'נין, מועד העלייה נקבע לט"ו חשוון ה'תשמ"ג (1.11.1982) ואולם עיכובים בהכשרת המקום, גרמו לדחיית העלייה לקרקע. ביום שלישי, י"ח שבט ה'תשמ"ג (1.2.1983), עלה הגרעין הראשון למאחז. תחילה נקרא המקום 'נח"ל גן' ומאוחר יותר הוסב שמו ל'גינת'. חברי הגרעין עבדו בבינוי, פיתוח וגינון ההיאחזות, וכן במפעל חשמל שהוקם במקום ובעבודות שונות בקיבוץ יזרעאל. שלוש וחצי שנים לאחר הקמת המאחז, התברר כי ההיאחזות הצבאית לא תהפוך לישוב אזרחי. גרעיני הנח"ל לא נשלחו יותר לגינת ובמקום הוצבה שמירה צבאית.

בשנת ה'תשנ"א (1991) הוקם גרעין 'גינת' על-ידי קבוצה דתית, שמנתה כ-20 משפחות, בתמיכת תנועת ההתיישבות 'אמנה'. הגרעין הורכב מבוגרי 'כולל מר"צ' במבשרת ציון וקבוצה מבוגרי הטכניון בחיפה. הגרעין שם לו למטרה להתיישב ב'גינת', בהתאם להחלטת הממשלה משנת ה'תשמ"ג (1983) אשר קבעה כי המקום יאוזרח. מטרות הגרעין היו: לחזק את ההתיישבות היהודית בצפון השומרון כקודקוד שלישי במשולש הישובים גנים-כדים-גינת, לתחום את התפשטות הבנייה הערבית צפונית לג'נין ולהוות מוקד דתי וחינוכי בעמק יזרעאל, על-פי רוח 'כולל מר"צ'. התעכבות העלייה לקרקע יצרה חשש לפירוק הקבוצה ומשום כך החליט הגרעין להתיישב באופן זמני בשדה יעקב (מושב דתי בעמק יזרעאל). הגרעין שהה במושב במשך כשנה, אשר במהלכה ניסה לעלות ל'גינת' מספר פעמים ואולם לא עלה הדבר בידו. במהלך אחד הניסיונות עוכבו חמישה עשר מחברי הגרעין למספר שעות במשטרת ג'נין. אנשי הגרעין ישבו מספר שבועות במאהל ב'מגן שאול' במחאה על שאינם מורשים לעלות לנקודה, והפגינו במחסום 'סאלם'. בשנת ה'תשנ"ב (1992), עלה הגרעין להתיישבות קבע בחיננית ב' שבצפון השומרון. מאוחר יותר נקרא שם הישוב 'טל מנשה'.

חברי גרעין 'גינת', המיועד להתיישב מצפון לג'נין, ניסו אתמול להיאחו באתר המיועד ליישוב, על-פי "החלטת הממשלה מ-1983. אנשי הגרעין וחברייהם נחסמו על-ידי כוח משמר הגבול. חברי הגרעין שוהים מאז ספטמבר במושב שדה יעקב, לתקופת הכשרה, לאחר שראש הממשלה יצחק שמיר, הודיע לחברי הגרעין, במאדס 1991, כי הוחלט לממש את החלטת הממשלה מ-1983 ולאזרח את מאחז הנח"ל

במקום. מאז הודעה זו נקבעו שני מועדים לעלייה לקרקע, אך הם בוטלו בגלל לחץ שהפעילה ארצות-הברית. לפנות ערב מסר יועץ השר סלי מרידור, לחברי הגרעין, בשם השר משה ארנס כי 'השעה אינה כשרה לעלייה לקרקע'.
(הארץ, ט' סיון תשנ"ב (10.6.1992))

עלייה לגינת

נח"ל כדים

היאחזות הנח"ל הוקמה ביום שני י"ז שבט ה'תשמ"ג (13.1.1983) במסגרת החלטה ממשלתית על הקמת 14 מאחזים חדשים. המאחז הוקם כשלושה ק"מ מזרחית לג'נין ונקרא בשם גנים. עם הקמת הישוב גנים (ה'תשמ"ד, 1983), שונה השם לגנים ב' ואח"כ לכדים. עבודות התשתית להקמת המאחז החלו כחמישה חודשים קודם לכן. העלייה לקרקע היתה ללא הטקס המסורתי, בשל הלחימה בלבנון. חיילי הנח"ל עבדו בשלוחה של מפעל ליצור חלקי חשמל שהוקם בהיאחזות. הגרעין עזב את המקום בכ"א שבט ה'תשמ"ד (25.1.1984) ובמקום נשארה חוליית אבטחה עד לאזרוח ההיאחזות, חודש לאחר מכן.

גרעין שא-נור

הישובים גנים וכדים, מחלוצי ההתיישבות היהודית בצפון השומרון, נוסדו על ידי גרעין חילוני מיסוד תנועת 'העובד הלאומי' שהתגבש על ידי יעקב אבן. הגרעין חיפש ישוב להשתקע בו בשביל איכות החיים ואידיאולוגיה ציונית. "ראינו בעיתון מודעה על הגרעין המתגבש התקשרנו והצטרפנו", סיפרה אחת מחברות הגרעין. הגרעין התיישב בראשונה בישוב שא-נור, (בצפון השומרון) בשנת ה'תשמ"א (1981) ושהה שם במשך כשלוש שנים. "לא היה חשמל ומים, אנשים באו מדירות גדולות בתל אביב ובחולון עם המון רצון לתרום".

גנים

בשנות השהיה בשא-נור, החלה הבנייה בישוב גנים והמשפחות עקבו, עם הרבה תקווה, אחרי התקדמות הבנייה. "כל שבת היינו מגיעים, עושים פיקניק ורואים את התקדמות הבנייה" סיפרה אחת מנשות הגרעין "הישוב מתוכנן בצורת ציפור, חלמנו על ישוב שיתפתח, המרחבים הפנויים מסביב - הבטיחו הרבה". בשנת ה'תשמ"ד (1983) הסתיימה בניית השלב הראשון בישוב גנים ושתי משפחות

מהגרעין התיישבו בו, אליהן נוספו עוד כעשר משפחות מעפולה שחיפשו מקום עם איכות חיים וחינוך טוב. "בשבילנו זה היה להגשים חלום, אתה יושב פה ורואה מולך איילות ודורבנים, איפה עוד אתה רואה את זה... קראנו למקום שוויצריה הקטנה". "העיר (ג'נין) היתה שקטה. היינו יורדים לקניות, בשבילנו זה היה כמו הקניון שלנו, הילדים שלהם (הערבים) היו מגיעים למדורות ל"ג בעומר אצלנו, ישנו ביחד עם הילדים שלנו באוהל". ערב האינתיפאדה השנייה (אלול ה'תש"ס, ספטמבר 2000) חיו בגנים כחמישים משפחות. עם פרוץ האינתיפאדה עזבו מספר משפחות את הישוב. היום (ה'תשס"ה, 2004) מתגוררים בישוב כשלושים וחמש משפחות, מתוכם שבע משפחות חד הוריות. מספר התושבים הוא מאה ותשע עשרה, מתוכם ארבעים מתחת לגיל שמונה עשרה, וחמישה מעל גיל שישים. בישוב: גן ילדים המשמש גם את ילדי כדים, ספרייה ובית כנסת הפתוח בעיקר בחגים. רוב תושבי הישוב (כ-80%) עובדים מחוץ לישוב, כשכירים.

הישוב גנים בעת הקמתו

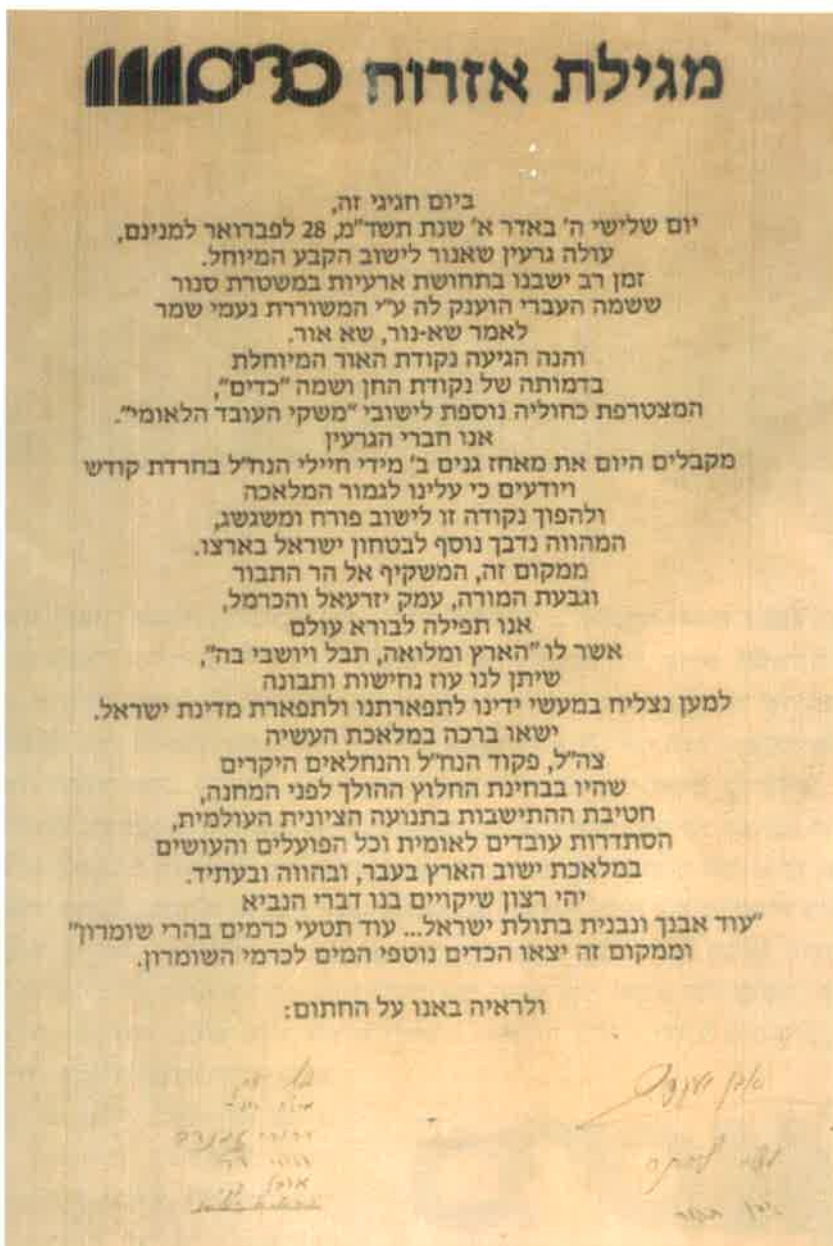
כדים

חצי שנה לאחר הקמת הישוב גנים - בכ"ה אדר א' ה'תשמ"ד (28.2.1984) אוזרחה היאחזות הנח"ל כדים על ידי חמש משפחות מגרעין שא-נור. כדים הנושקת לג'נין ממזרח, אוזרחה בטקס בו השתתפו שר הבריאות אליעזר שוסטק, עוזר שר הביטחון להתיישבות אורי בר-און ומפקד הנח"ל תא"ל אמנון אשכול. "אנו חברי הגרעין מקבלים היום את מאחז גנים ב' מידי חיילי הנח"ל בחרדת קודש ויודעים כי עלינו לגמור המלאכה ולהפוך נקודה זו לישוב פורח ומשגשג". במשך השנה וחצי הראשונות התגוררו התושבים במבנים הזמניים של היאחזות וב'ברונים' (קראוונים שכונו כך על שם תא"ל אורי בר-און שהביא אותם). "גרנו בעצם בתוך מחנה צבאי, עם מקלחות ציבוריות ובצפיפות איומה. לכל משפחה היו 24 מ"ר. רק אחרי שנה וחצי הגיעו קרוואנים, גנרטור ומיכלי מים, שהיו בעינינו פאר גדול". עם בניית בתי הקבע, ידע הישוב תקופות של גידול וצמיחה כאשר ערב האינתיפאדה השנייה מנה הישוב שלושים ותשע

משפחות. בכדים מתגוררים היום עשרים ושמונה משפחות שהם כמאה ועשרים תושבים. ילדי הישובים גנים וכדים, לומדים בבתי הספר בשקד, בגן-נר ובעפולה.

כדים

הישובים הינם ישובים חילוניים, קהילתיים וההחלטות היישוביות מתקבלות באסיפת
חברים. תנועת האם המלווה את הישובים היא תנועת העובד הלאומי ומשקי
חירות-ביתר.

מגילת האיזרוח של כדים

3. מהווי הישובים

עשור לכדים - אבי וגשל, חזית העובד, כסלו תשנ"ה (נובמבר 1994)

ב-19 ביוני 1994, נערכה בישוב כדים מסיבת עשור לעליה לקרקע. המסיבה נחוגה בהשתתפות אורחים מכובדים, אישי ציבור וחברי כנסת...

סקירה על הישוב: הישוב כדים עלה על הקרקע בפברואר 84 כשהוא מונה 6 משפחות בלבד. הגרעין שעלה, שם לו למטרה - בניית ישוב קהילתי בעל איכות חיים וקהילה גבוהים. הישוב הוא אחד משלושת

כדים- תצלום אוויר

הישובים של משקי העובד הלאומי בצפון השומרון. כדים ממוקם על הגבעות המיוערות בחלקו הצפוני של השומרון, ממזרח לג'נין וצופה אל נוף מרהיב של עמק יזרעאל והרי הגלבוע. הישוב כיום: מונה 30 משפחות, כשהתושבים מוצאים את פרנסתם באזור. המטרה היתה להקים ישוב קהילתי בעל איכות חיים גבוהה, פעילות תרבותית, מוסדות ציבור וחינוך. על המסיבה: במסיבת העשור חגגנו תושבי הישוב עם אורחים רבים

מקצוות הארץ, מסיבה ומופע שהועלה ע"י תושבי הישוב. בנוסף, השתתפה להכת הנוער הלאומי, שהלהיבה את הקהל בתכנית ריקודים ושירה. לקראת סיום, הוזמנו האורחים לכיבוד קל ולתערוכת תמונות המספרות על שלבי התפתחות הישוב מאז הקמתו. בהזדמנות זו רוצה הישוב כדי לברך ולהודות לכל האורחים שטרחו להגיע ולחוג עמנו את מסיבת הקשור.

תודה מיוחדת למחלקת ההתיישבות על העזרה והליווי לאורך כל הדרך. היזקו ואיכצו

פרידה ממשיכה לנסוע בג'ונין - דביר שרייבר, נקודה, שבט תשנ"ט (ינואר 1999)

כשקרלוס וסאלס התיישב בכדים בתחילת השנה, הוא לא שיער שבתוך זמן קצר שמו יאוזכר בנשימה אחת עם שם היישוב. אבל לפני כחודש וחצי, בעת שעשה דרכו הביתה, חוררו את רכבו 22 קליעים מתוך מכונית שעקפה אותו, ושניים מהם פגעו בגופו. אחד הקליעים חדר סנטימטרים כפורים מעל ללבו, שפשף את כלי הדם, ויצא מהצד השני. וסאלס נפצע בכתפו, הצליח להגיע למחסום צה"ל, ומצבו הוגדר אז בינוני. זה

מסיבת פורים בכדים

היה בדיוק בצומת ממנו הסתעף הכביש העוקף, ולמחבלים לא היתה בעיה להגיע בתוך דקות ללב ג'נין, ולהיעלם בתוכה כאילו בלעה אותם האדמה.

הפיגוע, מבחינת התושבים, היה נקודת שבר, אף שלא גרם להם הרהורי עזיבה. להפך, אפילו דיבורים על פיצויים אפשריים במקרה של פינוי מקוממים אותם. הוא רק המחיש להם באופן חי וכואב את מה שידעו כבר מזמן - שהם נתונים במצב חדש וקשה. הם, שעברו את שנות האינתיפאדה בצמוד לקן הצרעות בג'נין, שנסעו בלב לבם של מוקדי הטרור הקשים ביותר ולא עשו מזה עניין, מרגישים היום מין מועקה שצורת הביטוי האמיתית ביותר שלה היא אנחה כבדה. רוצים להמשיך לחיות לנצח על אדמתם, אבל חוששים שכל ממשלה, תהיה אשר תהיה, לא תצא מגדרה כדי להשאיר שתי מובלעות בעומק היישות הפלשתינית. תמי גרין, העובדת במזכירות היישוב, כבר עברה בחייה פינוי אחד, מאופירה. היא ובעלה לא עלו על הגגות. "היה עצוב מאוד, אבל הלכנו בשקט, עם הרבה כאב", היא נזכרת. אחרי פינוי סיני התיישבה משפחת גרין בנתניה, אבל רק בצורה זמנית, עד שימצאו יישוב קטן בטבע. "חשבנו לעבור לגור בגליל", מספרת גרין, "אבל אז ראינו מודעה שמתארגן גרעין להתיישבות בשומרון. הצטרפנו לעוד חמש משפחות, ויחד עלינו לשא-נור, כמחנה גיבוש. ב-1984 הקמנו את היישוב, שהיה עד אז היאחזות נח"ל. שנה וחצי גרנו בעצם בתוך מחנה צבאי, עם

הישוב גנים כיום

מקלחות ציבוריות ובצפיפות איומה. לכל משפחה היו 24 מ"ר. רק אחרי שנה וחצי הגיעו קרוואנים, גנרטור ומיכלי מים, שהיו בעינינו פאר גדול". תושבי כדים, 15 ק"מ מעפולה. ו-300 מטרים מג'נין, התיישבו במקום מתוך אהבה לאדמה ומחברת את השומרון עם יזרעאל, לאוויר הצח ולחורשת האורנים הקסומה העוטפת את היישוב. הם לא יכחישו שיש להם אידיאולוגיה, אבל היא אינה קשורה בהכרח לארץ ישראל השלמה. באותה מידה יכלו לגור בכל אזור אחר בארץ, וכאילו רק במקרה הגיעו לצפון השומרון, וגילו את גן העדן הפרטי שלהם. עיקר גאוותם של אנשי כדים היא על הגיבוש החברתי ביישוב. "מה שחשוב זה לא כל כך הביטחון, כמו תחושת הביטחון, והמצב החברתי הטוב תורם לו", אומר מונסנגו. עם פרוץ הסכמי אוסלו, כשהתחילו להבין שהאדמה תחתם רועדת, החליטו אנשי כדים לחזק את עצמם על ידי פעילות חברתית. הם מקיימים באדיקות ערבים משותפים, ויוצאים לטיולים ולסופי שבוע מחוץ ליישוב. תמי גרין מספרת בסיפוק שמתוך 39 משפחות, 30 יצאו לסוף שבוע שאורגן לא מזמן, הישג שהרבה יישובים אחרים היו מתקנאים בו. פרידה נפתלי הגיעה לכדים בשנת 1985 מאז היא נהגת ברכב של החברה לפיתוח השומרון. את כל השומרון היא חרשה, נקלעה לכל מארב אבנים אפשרי, ולא הרגישה שום פחד. אני שואל אותה אם האינתיפאדה, שפרצה כשנתיים לאחר שהגיעה ליישוב, לא גרמה לה חרטה, והיא נותנת בי מבט כועס. "מי חשב על זה? לקום ולעזוב את הבית?" נזפה בי. "באותה מידה גם תושבי תל-אביב וירושלים היו צריכים לעזוב. איפה נשמע שמישהו עוזב את הבית שלו?". "אז מה אם אני גרה 300 מטר מג'נין", אומרת תמי גרין. "בנתניה פחדתי יותר. פה אני משאירה את הבית ואת הרכב פתוחים, ושם, בתשע בערב הכל כבר היה נעול. אנחנו לא פוחדים". גם היום פרידה נוסעת דרך ג'נין. לא תמיד. רק כשצריך. בדרך כלל לא עושים לה בעיות, רק לפעמים מעכבים במחסום. אבל גם היא מודה שפיגוע הירי על הכביש העוקף שינה משהו. "היריות שינו את כל התמונה פה", היא אומרת. "נסעתי כבר בתקופות יותר קשות ובמקומות יותר מסוכנים, אבל היום אני מסתכלת לצדדים הרבה יותר".

1. במחנה נח"ל, גליון 7-8 (387-388), אייר תשמ"ד, מאי 1984, עמ' 48.
2. דואר יאיר, גינת, לנו המגל הוא החרב(ב), יד טבנקין ומשרד הביטחון, 1997, תשנ"ז, עמ' 82-83.
3. דואר יאיר, כדים, לנו המגל הוא החרב(ב), יד טבנקין ומשרד הביטחון, 1997, תשנ"ז, עמ' 137-138.
4. וגשל אבי, הישובים מתמודדים עם בעיות קשות, חזית העובד, ניסן תשנ"ד, מרץ 1994, עמ' 17.
5. וגשל אבי, עשור לכדים, חזית העובד, כסלו תשנ"ה, נובמבר 1994, עמ' 15.
6. עשת מיא, במחנה נח"ל, גליון 6 (386) אדר ב' תשמ"ד, מרץ 1984, עמ' 6.
7. קיל יהודה, דעת מקרא מלכים ב', י', י"ב, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשמ"ט, עמ' תקע"ז-תקע"ח.
8. רקנטי טובה, יישובי ג'נין, נקודה, גיליון מס' 190, כסלו תשנ"ו, דצמבר 1995, עמ' 22-25.
9. שרגאי נדב, הארץ, ט' סיון תשנ"ב, 10.6.1992, עמ' 1.
10. שרייבר דביר, פרידה ממשיכה לנסוע בג'נין, נקודה, גיליון מס' 221, שבט תשנ"ט, ינואר 1999, עמ' 39-41.

1. מבוא

בליל חג הפסח ה'תשס"ב, (27 במרץ 2002) בוצע פיגוע ע"י מחבל מתאבד במלון 'פארק' בנתניה. בפיגוע זה נהרגו 29 יהודים שהיו בעת עריכת הסדר ונפצעו כ-140 איש. היתה זו נקודת השיא בשרשרת פיגועים של ארגוני הטרור הפלסטינאים. בעקבות הפיגוע החל צה"ל במבצע 'חומת מגן'. מטרת המבצע היתה לפגוע בתשתיות ובגופים התומכים בארגוני הטרור, לרבות - כוחות מזוינים של הרשות הפלשתינית הנותנים חסות לפעילי הטרור. לצורך המבצע, גויסו בצו מיוחד (צו 8) כוחות מילואים, בעיקר מיחידות פיקוד המרכז. התייצבות לוחמי המילואים ביחידותיהם היתה מלאה.

הלחימה החלה בערים רמאללה, טול כרם, קלקיליה ובית לחם. ברמאללה הופנה עיקר המאמץ למרכז השלטון של הרשות הפלשתינית (מתחם המוקטעה). בהמשך המבצע לחם צה"ל אף בג'נין ובשכם. במקביל, פעל צה"ל גם במרחב הכפרי תוך מעצר מבוקשים, פגיעה בפעילי טרור חמושים וחשיפת מעבדות חבלה ומפעלים לייצור אמצעי לחימה. הלחימה במרחב העיר ג'נין ובמחנה הפליטים הסמוך, נמשכה עשרה ימים (כ"א-ל' ניסן ה'תשס"ב, 3-12.4.2002). בסיום הלחימה, נכבשו היעדים שהוגדרו, נחשפו מעבדות חבלה ובתי מלאכה ליצור נשק ותחמושת, נעצרו מבוקשים וחמושים רבים. עשרים ושלושה חיילי צה"ל נפלו בלחימה ושישים וארבעה נפצעו. בצד הפלשתיני נהרגו חמישים ושלושה מחבלים, נפצעו מאות, נעצרו מאתים שמונים וחמישה מבוקשים ובהם אחד עשר מבוקשים מן השורה הראשונה. נפילת החיילים עוררה תמיהות קשות בנוגע ליחס הראוי לאוכלוסיה עוינת בשעת מלחמה.

העיר ומחנה הפליטים בג'נין

מבצע חומת מגן חולק למספר מבצעי משנה, כאשר פעילות צה"ל בכל אחת מהערים נקראה בשם מיוחד. בעיר ג'נין נערך מבצע 'חומת מגן 4'. העיר ג'נין, הממוקמת בצפון השומרון, בפאתי עמק יזרעאל, שימשה כ'בירת הטרור'. מתוכה יצאו פיגועים רבים לשטח ישראל בכלל, ולאזור חדרה-עפולה בפרט. בסמוך לעיר ממוקם מחנה הפליטים ג'נין. המחנה נמצא בחלקה המערבי של העיר, סמוך לכביש המוליך למחסום 'סאלם' ולצומת מגידו.

המחנה, ששטחו הכולל הוא כ-750x600 מטר ומספר תושביו עמד על כ-10 אלפים איש, היווה את מוקד הפעילות החבלנית בצפון השומרון. במחנה הוקמו מעבדות חבלה, בהן יוצר חומר נפץ ששימש כ-30 פיגועי התאבדות שבוצעו בישראל, ביניהם פיגועים בחדרה, עפולה, נתניה, ומסעדת מצה בחיפה. כוחות הביטחון של הרשות הפלשתינית לא העזו מעולם להיכנס למחנה הנשלט על-ידי תנועות החמאס והג'יהאד האיסלמי.

המחנה בנוי על צלעה הצפונית של גבעה נשאה, במרחק של כ-2 ק"מ מנח"ל גינת, ובמרחק קצר ממרכז השלטון הפלשתיני בג'נין, שהיה ממוקם במבנה המשטרה הבריטית (בנין המשטרה פוצץ ע"י צה"ל בתחילת האינתיפאדה). לפי תחקירים שהתבצעו לאחר המבצע, במחנה נכחו מאות מחבלים נושאי נשק, שהתמקמו בעיקר במתחם צפוף ורווי מטענים של כ-30-40 בתים במרכז המחנה.

צילום: דיוויד סילברמן ל"מ

מחנה הפליטים של ג'נין

תוכנית מבצע 'חומת מגן 4'

משימת כיבוש העיר ג'נין הוטלה על עוצבת 'עידן'. העוצבה, המושתתת על כוחות מילואים, הכירה את המשימה זה מכבר, במסגרת ההיערכות המוקדמת לאפשרות של פעולה רחבת היקף. תוכנית הפעולה כללה פעילות במרחב הכפרי המקיף את העיר ובעיר עצמה, בביצוע חטיבת שריון במילואים, ופעילות במחנה הפליטים, על בסיס כוחות חי"ר סדירים ומילואים, בפיקוד מפקד חטיבה 5 דידי ידידיה. משימת החטיבה היתה: "חטיבה 5 תכתר, תבודד, תשתלט, תשמיד תשתיות טרור ותעצור מבוקשים ופעילי פח"ע במחנה הפליטים ג'נין".

התוכנית העוצבתית היתה לכתר את מחנה הפליטים מכל עבריו בתנועת לילה. לאחר הכיתור, יתחילו הכוחות להתקדם לכיוון מרכז המחנה, על מנת לגרום למחבלים לחוש נצודים ולהיכנע. עיקר המשימה הוטלה על כוחות החי"ר, שכן תנאי השטח אינם מאפשרים ניצול של שריון ונושאי גייסות משוריינים (נגמשי"ם).

כוחות שנטלו חלק בקרב

הכוח העיקרי כלל את חטיבה 5 בהרכב שני גדודים ויחידות חטיבתיות. הגדוד השלישי של החטיבה היה באותה עת בלחימה ברצועת עזה. תחת פיקוד החטיבה הוצבו גם גדוד 51 מחטיבת גולני (מוקטן) ופלגת לוחמים מהקומנדו הימי. בנוסף, הוקצו כוחות טנקים, דחפורים, כוח נ"מ המצויד בתותחים לירי קרקעי ('וולקן') וסיוע אווירי של מסוקי קרב, מסוקי תובלה להטסת כוחות ופינוי נפגעים. תוך כדי הלחימה, הוקצו כוחות חי"ר נוספים מחטיבת הנח"ל הסדירה, מיחידת המסתערבים דובדבן ומהקומנדו הימי וכן כלבים לאיתור חומרי נפץ ואדם וסלקי פצצות.

ל"ה צה"ל: דובר צה"ל

תדריך כוחות

מהלך הלחימה

התנועה לכיתור העיר ומחנה הפליטים החלה אור לכ"א ניסן, שביעי של פסח (ה-3.4). בשעות הבוקר החלה לחימה איטית של כל הכוחות לעבר מרכז המחנה, כל כוח מגזרתו. המחבלים שהתבצרו במחנה, לחמו לחימה עיקשת ועזה. עם התקדמות הכוחות נסוגו המחבלים לעבר מרכז המחנה.

ההתקדמות במחנה היתה קשה ואיטית מכמה סיבות:

1. התנגדות עזה של המחבלים שכללה הנחת מאות מטעני חבלה ומילכודים בסמטאות המחנה, כולל בכניסות לתוך בתים בהם התגוררו אזרחים.
2. קושי בשימוש יעיל בכלי רכב משוריינים וטנקים.
3. הרצון לוודא כי אזרחים אינם נפגעים בלחימה.
4. צפיפות המבנים במחנה אפשרה מעבר מחבלים מבית לבית בסתר, תוך ניצול יתרונם בהכרת המחנה.
5. תכונת השטח הבנוי, כשטח ה'בולע' כוחות, מזקיקה הפעלת מספר רב של לוחמים לכיבוש וטיהור כל מבנה, כאשר הכוחות כמעט ואינם מסוגלים לעזור אחד לשני בשל שדה הראייה הקצר.

2. ב. קרב המילואימניקים

מהלך הקרב כ"ז ניסן (9.4) - נפילת 13 חיילי המילואים

בערב שקדם לקרב, בשעה 9 בערב, פקד מפקד גדוד המילואים 'נחשון' על מפקדי הפלוגות להתכונן להמשך הלחימה במהלך הלילה והבוקר שלמחרת, ולהתייצב בקו בתים הקרוב ללב המחנה. התכנון היה לסיים את הלחימה עד ליום המחרת בשעה 6 בבוקר.

בשעת בוקר מוקדמת, סמוך לשעה 05:30, יצא מפקד הפלוגה המסייעת עם אחת המחלקות שבפיקודו והתקדם בנתיב אחר מן המתוכנן, כנראה בשל צרכים מבצעיים מקומיים. הוא הגיע לבית שעליו ביקש להשתלט, אולם אז החליט שהבית אינו מתאים והתקדם בראש הכוח לבית סמוך. חפ"ק המ"פ, וכעשרה חיילים נוספים נכנסו לחצר נחותה בין בתים, המכונה 'אמבטיה', והתכוננו לפוצץ מטען סמוך לדלת הבית, כדי להיכנס פנימה.

בשעה 05:45 הותקף הכוח על ידי כ-15 עד 20 מחבלים שהסתתרו בבית אחר שגבל באותה חצר. במכת האש הראשונה נהרגו 4 חיילים, ושניים נוספים, בהם המ"פ עצמו,

נפצעו. החיילים האחרים השיבו אש, ממקלע מא"ג ומנשק קל, לעבר חלונות הבית ממנו הותקפו, אולם לא נטרלו את המחבלים הרבים. לאחר קרב חילוץ שארך כחצי שעה, בו נלחמו בגבורה חיילי הפלוגה המסייעת וכוחות חילוץ נוספים, חולצו החיילים מה'אמבטיה'. בדיקת הכח כולל החללים והפצועים העלתה כי שלושה חיילים נעדרים. ואמנם, תוך כדי הקרב זיהה אחד החיילים מחבל הגורר אחד מחבריו לכיוון אחד הבתים. מפקד כח הקומנדו הימי נטל על עצמו את הסריקות אחרי הנעדרים. בשעה 13:00 נמצאו 3 הגופות בתוך בית המרוחק כמה עשרות מטרים לכיוון מערב, לאחר שנגררו על ידי המחבלים, ונטשו שם.

הכרעת הקרב

ביום התשיעי ללחימה, לאחר הקרב בו נפלו 13 חיילי מילואים, בבוקר יום הזכרון לשואה ולגבורה, התקבלה פקודה גורפת להמשיך ולכבוש את הבתים האחרונים במרכז המחנה. תוצאותיו הקשות של הקרב שינו את דפוס הפעולה ועיקר הלחימה נעשתה מכאן ואילך בדחפורי D-9 ונגמ"שי 'אכזרית', מהם ניתן להילחם ללא הוצאת גוף החיילים החוצה. באותו יום, התארגנו חיילי הפלוגה מחדש והמשיכו להילחם. למחרת, נכנעו בלב המחנה כמה עשרות מבוקשים, וביום שלאחר מכן, 50 מבוקשים נוספים. במהלך הלחימה במחנה הפליטים, נפלו עשרים ושלושה חיילי צה"ל ושישים וארבעה נפצעו. בצד הפלשתיני נהרגו חמישים ושלושה מחבלים, נפצעו מאות, נעצרו מאתים שמונים וחמישה מבוקשים ובהם אחד עשר מבוקשים מן השורה הראשונה. גדוד 'נחשון' שאיבד 13 מחייליו בקרב, היה האחרון שיצא ממחנה הפליטים בסוף הלחימה.

צילום: יונתן זאנון, ליל"מ

גדוד 51 של גולני נלחם ב'חומת מגן' בג'נין תחת פיקודו של אופק בוכריס, אופק נפצע לאחר מכן בשכם. בזמן שכיבתו בבית החולים, הגיע לבקרו אדם שאמר לאיפק: "אני מכיר אותך, אבל אתה לא מכיר אותי. הייתי מילואימניק בג'נין, יום לפני נפילת 13 לוחמים מהגדוד שלי. נפצעתי בבטן ויצאתי מזה. הרגשתי צורך עמוק לביא לעודד אותך... במהלך הלחימה שמעתי אותך קורא בקשר: "לא להתייאש, אנחנו ננצח. אנחנו יותר צודקים מהם, יותר קדושים מהם, יותר גיבורים מהם, אנחנו ננצח". מסביב שמעתי את כולם קוראים לעבור לרשת של גולני, כל החטיבה האזינה לרשת שלך, זה רגע שאני לא אשכח כל החיים שלי..."

צילום: לעילימ

חיילים פורצים לבית

יצחק זיני, מפקד מחלקת הסיור של גדוד 51 סיפר על תשעת ימי לחימה בתוך מחנה הפליטים:

אתה מבין שזה ממש הולך להיות מלחמה
אחרי היציאה מרמאללה סופחנו לפלוגה הרובאית של אביהוא (אביהוא יעקב הי"ד נפל בכ"א אייר בשכם), זה היה יום ראשון, אחרי ההלוויה של רומן (רומן שליאפשטיין הי"ד נפל בט"ז ניסן ברמאללה). ביום שני עוד הספקנו לקפוץ בדרך לליבוביץ', סמל המחלקה, שנפצע ברמאללה באירוע בו נפל רומן. בערב כבר נסענו לביתן אהרון, מקום

שבו התאסף הגדוד. נשארנו שם כל הלילה ולקראת בוקר יום שלישי כל מפקדי המחלקות קיבלו פקודות, לכל פלוגה הוגדר השטח 'שלה'. העיקרון היה פריסה של הגדוד על שטח מסוים וחלוקת השטח לקוי אורך ורוחב, קוי האורך הפרידו בין הפלוגות וקווי הרוחב נועדו להיות קוי תאום בין השלבים, שלא יהיה כוח שהתקדם יותר מידי ולא יהיה כוח שיתקדם פחות, כדי שיהיה תאום בין הכוחות. זה כבר היה יום שלישי בבוקר. הספקנו לעשות עוד כמה תרגולים קטנים, לפחות מה שהתאפשר עם המבנים שלנו, לא יותר מידי. בצהרים יצאנו לסאלם, שם המתינו לנו ה'אכזריות', קצת אחרי המחסום לכוון נח"ל-גינת לכוון ג'נין. הגענו לשם... זה היה הפעם הראשונה... זה גם היה באור יום... אז אתה רואה את זה בצורה יותר ברורה, אתה מבין שזה ממש הולך להיות מלחמה. היו רכבים בסד"כ של חטיבה, על כל המשמעויות של זה, טנקים ונגמ"שים, וה'אכזריות' נבלעו בכל ההמון הזה, מה שבדרך כלל לא קורה. סיימנו את הזיוד ועלינו ל'אליקים' לאכול, להתארגן טיפה, לארגן את הציווד ולרדת חזרה, להיכנס לג'נין.

צריך להמשיך גם אם יהיו נפגעים וכנראה שיהיו

כשעלינו ל'אליקים', התנדב שמואל להשאר עם ה'אכזריות', כי היה צריך להשאיר שומר. בעקרון מישהו אחר אמור היה להישאר, אבל באו לבקר אותנו, ההורים שלו או חברים, ושמואל התנדב להחליף אותנו ונשאר לשמור. למעשה מהשלב הזה הוא היה שקט ומכונס בעצמו מה שבכלל היה האופי שלו. ב'אליקים' היתה שיחה של המג"ד, אופק, הוא הסביר שהולכים לקראת מלחמה וצריך להמשיך גם אם יהיו נפגעים וכנראה שיהיו. התקפלו, המפקדים ירדו לקפ"ק 2 (הוראות אחרונות בשטח). הכוחות ירדו אחרינו, התארגנו בסאלם. השי"ן המקורי היה 21:00 אבל אח"כ זה נדחה ולבסוף יצאנו ב-2:00. יצאנו בשדרה כזו של כל הפלוגה, כאשר המחלקה שלי מרוכזת ב'אכזרית אחת: אושרי הלל, גדי עזרא הי"ד, אסף דהן, איתן יעקב, קובי חזן, מתניה ראבינסאן הי"ד, יהודה מעטוק, משה גריף, דרור שופן, יהודה עמוס, בני אוחיון, שמואל ווייס הי"ד, אורי סנדלגר ואני. שנייה לפני שיצאנו קבלנו דיווח שפזורים שם 6,000 מטענים שמחכים ועוד 30 מטענים נגד רק"מ פרוסים בצמתים. היתה תנועה מאוד איטית של ה'אכזריות', עם אור ראשון הגענו לפאתי מחנה הפליטים. היה איזה שביל שנענו עליו ונכנסנו שם לאיזה בור רציני עם ה'אכזרית' של המחלקה, הינו תקועים שם כמה שעות עד שהדחפור (ה-D-9) בא לחלץ אותנו. היינו אחרונים, גם מי שהיה מאחור כבר עקף אותנו. מכאן עלינו למעלה, למה שנקרא 'גן השעשועים' - גבעת האנטנות, למעשה עוד בעלייה לגבעה קבלנו דיווחים על מ"פ מלואים שנהרג, התחלנו לשמוע את הירות והבנו שזה רציני. החיילים היו רגועים והתנהגו כרגיל, היינו דחוסים בתוך ה'אכזרית' אחד על השני, לא היה איזה שינוי יותר מידי רציני, אולי קצת שקט והתכנסות עצמית כזאת.

לסרוק כל בית במחנה פליטים

הגענו למעלה, נערכנו, השארנו מי שצריך ב'אכזרית' כל השאר ירדו והתכוננו. זה כבר היה יום רביעי, בחג עצמו (שביעי של פסח, כ"א ניסן). התחלנו בהתקדמות. התקדמות פירושה שמגיעים לפתח של בית, דופקים, אם יש מישהו שעונה - מה טוב, הוא פותח. אם אין, מנסים לפרוץ את הדלת. לזה יש שתי אפשרויות: עם חומר נפץ - 'פריצה חמה', או באמצעות פטיש - 'פריצה קרה'. בעקרון עדיפה 'חמה', כי אתה לא לוקח סיכונים מיותרים. זהו, היו בתים שנשארו בהם תושבים, והיו בתים שננטשו. בבית הראשון שנכנסנו היו אנשים, בבית השני לא היו. עקרון ההתקדמות הוא שתוך כדי תנועה אתה מזהה איזה בתים רלוונטיים, קודם תופסים בית שיכול לעזור, אם יש לך חמישה בתים שאתה צריך לתפוס או לסרוק, אז קודם אתה תופס את הגדול ששולט על השאר ואז יש לך פחות בעיה. ברמה העקרונית סרוקו כל בית במחנה-פליטים.

צילום: לע"מ

כולם היו סחוטים, קצת בהלם

עברנו שנים שלושה בתים, ובבית השלישי או הרביעי כבר נשארנו ללון בלילה. בלילה הזה אנחנו נפרדים ממחלקה 1, מכאן המחלקה עוברת לתנועה עצמאית לגמרי. לפנות בוקר אנחנו מדלגים בחסות החשכה לבית אליו אנחנו צריכים להגיע. הפלוגה התחלקה לחפ"ק מ"פ וחפ"ק סמ"פ, שתי מחלקות עם אביהוא יעקב המ"פ, ואנחנו עם עוד מחלקה עם אלירז פרץ הסמ"פ. בבוקר (יום חמישי) התעוררו המחבלים בסביבה וכבר התחלנו לחטוף אש מכל מיני כיוונים, גם אנחנו וגם המחלקה השניה. אלירז עלה מולי כדי לשפר קצת קדימה, לנסות לזהות את היורים. ניסיתי, ראיתי שזה לא הולך. עליתי מולו, דיברתי גם עם אביהוא, אביהוא אמר "בסדר, תמתינו בבית". הבעיה המרכזית היתה שהאזור שממנו ירו עלינו, זה אזור שאותו מ"מ שנע במקביל אלי אמר שהוא נמצא בו, אז אחד מהשניים, או שהיו לו מחבלים בתוך הבית, או בית ליד, או שפשוט הם לא ידעו איפה הם נמצאים וטעו במקום. בכל אופן, לא יכולנו לירות חזרה כי ידעתי שהוא נמצא באותו אזור. היה נסיון התקדמות שלא הצליח... כשיצאתי החוצה בקושי הצלחתי לחזור חזרה לתוך הבית בגלל ירי מאוד מסיבי. אביהוא אמר להמתין בינתיים. ואז פתאום אלירז אמר לי שהוא יוצא אלי, ולהכין לו מכת אש. עוד לא הספקתי לדבר איתו והוא יצא מבלי לוודא שבאמת אנחנו מכינים לו מכת אש. הוא יצא עם ניסים (ניסים בן דוד הי"ד, קצין מסירת גבעתי שהתנדב והצטרף לכוח), ותוך כדי הדילוג שלהם שמעתי צעקה, אלירז עלה מולי, אמר לי לארגן חילוץ, הבנתי שכנראה זה או אלירז או ניסים. לא היה יותר מידי זמן להתארגן, יצאנו 'מי שבא ליד', לקחתי איתי את גדי (גדי עזרא הי"ד, סמל המחלקה) ואת שמואל (שמואל ווייס הי"ד, החובש), יצאנו, התפרסנו שם, ובשלב הזה אמרו לי שכבר הגיע חובש, אז שלחתי את שמואל חזרה אל הבית. כשסיימנו להעלות את ניסים על האלונקה ונערכנו לחלץ, חטפנו אש ממנה גדי נהרג. זה עצר לנו קצת את הלחימה לאותו יום. רק לקראת הערב יצא לי לחזור חזרה למחלקה, כולם היו סחוטים, קצת בהלם, בהתחלה פחדתי להגיד שגדי נהרג אח"כ הבנתי שהם כנראה יודעים, לא היתה בעיה, מכאן הלחימה היתה קצת יותר פשוטה, לא היו תקריות מיוחדות.

הייתה תחושה רעה כזאת, אי אפשר ממש להסביר אותה

המשכנו בהתקדמות, ההתקדמות היתה רק ביום. במהלך השבת הייתה התחממות מאוד רצינית במחנה הפליטים. ביום ראשון (כ"ה ניסן) בבוקר סרקנו כמה בתים והתחלנו להגיע לכיוון הריכוז של מחנה הפליטים, לכיוון הקסבה. החפ"ק התמקם שם מעל הצומת באיזה בית, עברנו דרכו והמשכנו לבית עם חומה וחצר. עברנו גם אותו, ונתפסנו בבית שלישי מהחפ"ק. התבצע לעברנו קצת ירי, לא התייחסנו אליו. אח"כ היה שקט, עד כאן זה יום ראשון. התמקמנו להתארגן ובלילה כבר התחלנו לקרוא למחבלים להיכנע ולהסגיר את עצמם. נערכנו בבית הזה להתקדמות שתהיה

למחרת, ובמהלך הלילה קיבלתי משימה. מה שאני זוכר, אם אני זוכר טוב, גם שמואל וגם מתניה (מתניה ראבינסאן הי"ד) היו קצת טרודים באותו לילה, היינו אמורים לצאת בחושך אחרון, לקראת הבוקר (כ"ו ניסן). ככל שהתקרב הזמן שבו היה צריך לצאת... גם לי היתה תחושה רעה כזאת, אי אפשר ממש להסביר אותה. התכוננו לצאת ב-6:00, אבל בגלל כל מיני עיכובים יצאנו מאוחר יותר, כבר באור יום. המשימה היתה להשתלט על בית מסוים, הינו צריכים לעבור דרך סמטה באורך 10 מטר. בעיקרון יש שתי דרכים: לשבור כמה קירות אבן, דבר שבלתי אפשרי היה לעשות, או לעבור בשקט דרך הסמטה לכיוון הבית שאליו היינו אמורים להגיע. נכנסנו לסמטה, היה שקט, לקראת סוף הסמטה נתקלנו באיזה חוט דייג שלא יחסתי לו יותר מידי משמעות, ברגע שזיהיתי שהוא לא ממולכד ולא מסכן את הכוח. בקצה הסמטה שלחתי חוליה להתפס על הפתח ומסתבר שהיה גם פתח וגם פרצה בקיר, הם הבינו אותי להתפס על הפרצה... ברגע שהם נתפסו שם נפתחה עליהם אש. בשנייה הראשונה חשבתי שזה ירי של כוחותינו, אז חדלתי אותם מיד, אח"כ הבנתי שלא. כשהחוליה נתפסה בפרצה, זרקו עליה מטען מהפתח של הבית, איכשהו הם הצליחו להיכנס לסמטה שלא הכרתי, וככה הם ניצלו בזמן הפיצוץ. אח"כ חיברתי אותם אלי והתחלנו לנהל אש קדימה. לא יכולנו לזרוק רימונים ליעד הגבוה, זאת אומרת לבית ששולט על הסמטה, בגלל שהיה שם וילון קשיח והיה סיכוי שהרימון יפול עלינו חזרה. התעכבנו קצת בקצה הסמטה להבין מה קורה.

צעקתי להם "לא את ווייס"

תוך כדי, החברה התחילו להחליף מחסניות ולתפעל מעצורים, מתניה ניגש להחליף את אחד החברה שהיה צריך לתפעל מעצור, כשמתניה חזר אחורה ועבר אותי, תוך כדי שאני מסתכל אחורה, גם כדי לראות אותו וגם לראות את מצב המחלקה, הוא נפגע בראש ונהרג. אנחנו ממשיכים עוד טיפה לזרוק רימונים לכיוון הפתח, בד בבד צעקתי להם שיתחילו לחלץ את מתניה, למעשה כבר שלישי או חצי מחלקה היו בחצר שממנה יצאנו לסמטה. צעקתי להם את זה וצעקו לי ששולחים את ווייס. צעקתי להם "לא את ווייס", מסיבה פשוטה ששמואל היה קודם כל חובש, חובש אף פעם לא בא לפינוי פצועים, דבר שני בגלל שהיינו מוגבלים במספר הקרמים (אפוד-מגן חסין כדורים) אז הוא היה בלי קרמי, הוא היה עם אפוד ופקל"ח (פק"ל חובש), בכניסה לסמטה זה הגביל אותו עוד יותר, לא הבנתי למה אם הוא נכנס הוא נכנס עם הפקל"ח עליו, זה סרביל אותו בכניסה לסמטה. מהקצה הפנימי של הסמטה צעקתי להם "לא את ווייס". בהתחלה היתה לי דילמה, לא הייתי סגור שאמרתי את זה או שצעקתי את זה חזק, אבל אחד החברה שהיה במחלקה, חזן, אמר לי שהוא שמע אותי צועק את זה. בכל אופן אני רואה את שמואל בפתח צעקתי לו "לא אתה". הוא נכנס פנימה, הספיק להגיע למתניה, ונפגע גם כן.

נתתי פקודה לחלץ אחורה

בשלב הזה הבנתי שאין טעם להמשיך להתעכב בסמטה לחכות שיכנס מישהו שיחלץ את הפצועים, נתתי פקודה להיחלץ אחורה, ונשארתי שם עם עוד שלושה חבר'ה, משכנו את מתניה עד שמואל שהיה קרוב יותר לפתח תוך כדי זה אנחנו מלווים בירי מאוד מסיבי. הגענו לשמואל, אמרתי לכולם להיכנס לחצר, משכתי אותו אלינו אל החצר. אותו עוד הצלחתי, תוך כדי חטפתי רסיסים, מה שאומר שאם היינו נשארים שם עוד איזה שנייה כבר הסיפור היה נגמר יותר גרוע. את מתניה לא הצלחנו בשלב הזה לחלץ והמחבל שהיה מעל הסמטה הצליח לצמצם את הזווית שלו כלפינו והצליח לירות ממש קרוב אלינו. עוד חייל נפגע ביד (יהודה עמוס). בשלב הזה, למעשה פעם הראשונה שאני מסתכל אחורה ומבין מה המצב של המחלקה, יש לי חייל עם הלם קרב מלא, כמה פצועים, כמה שהנשק שלהם תקוע, הבנתי שלא שייך לנסות לארגן פה איזה לחימה חזרה. ריכזתי את הכוח לאיזה מחסן שנוכל לתצפת לכיוון הסמטה ולמעשה התעסקנו קצת עם הפינוי של שמואל. יותר מאוחר הצליחו להרוג את המחבל מעל הסמטה.

מהשלב הזה אנחנו עוד התארגנו ללחימה למרות שבפועל לא היינו כשירים, אבל רק בשביל התודעה, שנדע שאנחנו מסוגלים להמשיך, ואז התחלפנו עם מחלקה אחרת. למחרת, יום שלישי (כ"ז ניסן), אחרי שהתברר מה היה עם המילואימניקים, ניגש אלי הקמ"ן ואמר לי שאנחנו היינו אמורים להיות המודל של זה. יצאנו מזה. אחרי שהכניסו את הדחפורים הסגנון השתנה, יש מ"פ או סמ"פ שמכוונים אותם לבתים והם מתחילים לחשף אותם. תוך כדי מתגלים כל מיני מחבלים חמושים. היה בית עם עשרים חמושים שהסגירו את עצמם, היו בתים עם מרתפים ועם סליקים.

אתה מרגיש שכל עם ישראל ממתין לך

מכאן הסתיימה הלחימה שלנו ברמת המחלקה. עד יום חמישי (כ"ט ניסן) היינו צמודים למג"ד ולתאג"ד, יותר אבטחנו אותם ופחות התעסקנו עם לחימה בפועל. החבר'ה היו קצת סחוטים, אבל המשיכו לתפקד למרות כל הקושי. גם הגדוד לא התקדם יותר מדי, נע אולי עוד בית אחד. ביום חמישי לקראת הערב, גדוד 12 הגיע משכם והחליף אותנו.

תחושה שליוותה אותי לאורך כל הלחימה, מה שהיה מיוחד בלחימה הזאת, גם אחרי האירועים האלו שנהרגו חיילים מהמחלקה, לפחות התחושה אצלי, לא יודע... ככה דמיינתי את זה כאילו כל עם ישראל נמצא שם במחסום סאלם ומחכה... ממתין לנו. עברתי את מחסום סאלם בחזרה, זו הפעם הראשונה שלמעשה הכול שקע. כשאתה בתוך הלחימה אתה לא יכול להרשות לעצמך להוריד את כל הרוח מהמפרשים, להוציא הכול, לחזור להיות בנאדם רגיש. יש לך אחריות, יש לך חיילים, אתה מפקד על לחימה. ברגע שיצאתי מסאלם... יצאנו מסאלם בלילה, פתאום אתה רואה שעם ישראל לא

מחכה שם באמת, זה היה דמיון, פתאום אתה נוחת למציאות... תוך כדי לחימה אתה מרגיש שכל עם ישראל ממתין לך שמה כמו איזה חבורה של אוהדים, וכשאתה יוצא אז פעמיים התחושה הזאת, פעם ראשונה במובן שאתה מגלה שזה סתם היה תחושה, ופעם שנייה כשפתאום נופל לך האסימון ואז, אחרי שיצאת מהמתח הזה... אתה מתחיל לעכל.

3. ב. יומן מילואים

תיאור הקרב במחנה הפליטים בג'נין במהלך מבצע חומת מגן, כפי שנראה דרך עיניו של חייל המילואים רתם ספיר:

הגיוס

לפני שנה, אחרי ליל הסדר, קראו לנו למילואים. נלחמנו במחנה הפליטים ג'נין במשך 12 יום, בערך. להלן חלק ממה שעברנו. אני חייל בגדוד חי"ר (חיל רגלים), משרת כחייל קרבי מאז 1987. בגדוד הזה אני מ-1990.

...מגיעים למחסן של הפלוגה. חלק מהחבר'ה כבר הגיעו. את רובם אני מכיר הרבה שנים. מתחילים לארגן ציוד. לאן הולכים? מה נעשה? אף אחד לא יודע. מחכים. דאגות הטווח הרחוק מתגמדות מול הטווח המיידי: איפה אוכלים ארוחת ערב? איפה ישנים? אין אוכל. לרוב האנשים גם אין מעילים כי עוד לא קיבלנו קיטבגים. רעבים, עייפים, קר. יושבים במחסן החשוך (אין נורה) וצוחקים. מישהו מביא מצות עם שוקולד. יממם. הערב היינו מוזמנים לדודים שלי לארוחת ערב. אני משוגע על מרק עם קניידלך. לא אכלתי מספיק מרק בליל הסדר ובנתי על הקניידלך של דודה דני. ומה אני מקבל? מצות עם שוקולד. מה מטריד אדם שהולך למלחמה: מרק עם קניידלך. עוד רבות ידובר באותן כופתאות...

ההערכות

טוב. הסתיים האימון ביום ג' בבוקר. הגדוד מוכן ללחימה. יומיים אימון ואנחנו מוכנים ללחימה. מה לעשות. זה מה יש. לקראת זה אנחנו מתאמנים שנים. רק במקום המטורף הזה אפשר לקחת קבוצת אזרחים שמנמנים, בעלי משפחות, מכל שכבות האוכלוסייה ולהפוך אותם ליחידה לוחמת ביומיים. הגיעה הפקודה לאסוף את הציוד, להזדכות על האוהלים ולעלות לטיוליות. בחוץ כל הזמן גשם. התחזית לימים הבאים: גשם. מה חי"רניקים הכי שונאים? ניחשתם נכון. גשם. ולנו חסר ציוד לגשם. על הטיוליות אנחנו מחכים ועוד מגיע ציוד. הצלחתי לשים יד על מין שכמיה מוזרה שאולי תעזור לי. נראה...

המג"ד עולה על אחד הנגמ"שים וכולם מתכנסים סביבו. אווירה טעונה. עם כל הציניות, אנחנו יוצאים להגן על הבית. לא נכנס לדעות פוליטיות. זה היה די קונצנזוס. הוא אומר כמה מילים. מה שאני הכי זוכר היו מילותיו על נושא הנפגעים. הוא היה מ"פ בלבנון וחזר עם כל חייליו. הוא גם מקווה ומאמין שכך יהיה הפעם. איש טוב המג"ד שלי. אני סומך עליו. שקט מאוד. לא מתעסק בשטויות, רק בתכלס. מנהיגות שקטה.

עכשיו עולה הרב הגדודי על הנגמ"ש. שמע ישראל. נדמה לי גם תפילת הדרך. אח"כ דיבר על נחשון. זה שקפץ ראשון לעבור את הים שנחצה בפני בני ישראל בצאתם ממצרים. הוא מקשר את נחשון מצד אחד לחג הפסח ויציאת מצרים ומצד שני ליחידה שלנו, הנקראת נחשון. קישור יפה. הסתיימו הטקסים והכל מוכן. נדחסים לתוך הנגמ"שים ומתחילים לנסוע מזרחה...

מתכוננים לכניסה

יום חמישי 4.4.02 - 'מימונה'. עדיין אין כמעט מה לאכול. כבר 6 ימים מאז הגיוס ואנחנו אוכלים בעיקר פרורי מצות.

אנחנו עומדים להיכנס ללחימה בתוך מחנה הפליטים. לא ברור איך ומה. הקצינים נעלמו לתדריכים. אבי, דן ואני מכינים את הנגמ"ש. משלימים ציוד. טוענים תחמושת. חשבתי שניכנס ונצא. כמו באנטנות - 24 שעות. אני מכניס קצת אוכל לאפוד. אין מקום לגזיה. משאיר אותה בנגמ"ש. אנחנו עוד ניפגש בנסיבות מפתיעות מאוד. פתאום מופיעים ארגזים עם באגטים. הייתם מאמינים? באגט אחד לכל אחד. אחרי שבוע של מצות. אני טורף את הבאגט ומתיישב לנוח. פתאום, כאבי בטן. אנחנו באמצע השדה. אין שירותים, כמובן, ואני עם חרמונית. מוריד אותה מהר, לוקח ארגז, גליל נייר ושועט אל אמצע השדה. אהההה... בהרגשת הקלה עצומה אני צועד חזרה אל הנגמ"ש. עכשיו אני לא מרגיש טוב. מזיע, סחרחורת, נשכב להרגע רגע. אבי ודן אומרים לי - "כדאי שלא תיכנס איתנו. תישאר פה". לא ברור אם אמרו לי את זה בצחוק או ברצינות אבל זה עובד. אני ישר מתאושש. עכשיו מתחילות המחשבות. יש זמן וזה מסוכן. אנחנו הולכים להיכנס לתוך מחנה פליטים. לתוך גיהנום. הם מחכים לנו. אף אחד לא יודע כמה ומה הם הכינו. מספרים על מאות מטעני חבלה. עשיתי כבר דברים מפחידים בצבא. אף פעם לא כאלה מפחידים. הבטן מתכווצת. נועה בהריון. מה יקרה אם לא אחזור? מה אני רוצה שהיא תעשה? מה עם ההורים שלי? עם האחיות? מחשבות קשות מאד. רגע קשה. אני מוציא את הפנקס מכיס החולצה. חייב לכתוב להם משהו. כותב פתק אחד לנועה ואחד למשפחה. אני מסיים לכתוב ואומר לדן בקול צרוד: "דן, יש לי פה בכיס שני פתקים, אחד לנועה ואחד להורים שלי". הוא ישר מבין ומהנהן. לא צריך להגיד יותר. אנחנו כבר חברים טובים יותר מ-10 שנים. הוא ישר מבין מה אני מבקש. הרגע נגמר. זה מאחורי. עושים קפה.

צוחקים קצת. מחפשים עוד אוכל. גיל מגיע. הוא מוביל את הפלוגה פנימה. גיל הוא סגן מפקד הפלוגה. חיים הוא מפקד הפלוגה. חיים נישאר באזור האנטנות. מקבלים תדריך קצר. עולים לנגמ"שים ויאללה. אל לוע הארי. השעה בערך 14:00.

4.4.02 מחנה הפליטים

הנגמ"שים נוסעים בטור. אף אחד לא מדבר. הקשר מרעיש. אני נכנסתי אחרון. זה אומר שאני יוצא ראשון מהנגמ"ש. חברים, הסיטואציה הזו מגדירה מחדש את המושג פחד עבורי. הלב עמוק בתחתונים.

עוברות כמה דקות. עוצרים. נשמעת הקריאה "היכון לפריקה". (במציאות משתמשים במילים אחרות. אני לא מציין אותן כאן כי לא ברור לי אם הקודים האלו אמורים להיות נחלת הכלל). אני מתנשם. הנה זה בא. הכבש מתחיל להיפתח. אלוהים יודע מה מחכה לי בחוץ. הכבש פתוח. אני מוציא קנה, דורך את הנשק ורץ החוצה. מחפש מחסה. מצאתי איזה חריץ. מסתכל ימינה ושמאלה. דן מגיע ומצטרף אלי. לאן עכשיו? מחכים לגיל. מסביב מהומה. הטנקים יורים ומפזרים מסך עשן. המון אש. המון כוחות. אני עוד חי. או קיי...

מתחילים לעבור דרך פירצה בגדר. מסביב הטנקים ממשיכים לפזר עשן. דן ואני מסתכלים על גיל. האפוד דחף לו את המכנסיים למטה. משום מה זה מצחיק אותנו. מסביב כולם יורים ואנחנו צוחקים מהתחתונים של המפקד. כמו ילדים בני חמש. אנחנו עוברים בפירצה. כל אחד מחפה לכיוון אחר. אני מסתכל מסביב. אנחנו בחצר של בית. עצי נוי מסביב. כוח פורץ פנימה. יש בבית משפחה. אוספים אותם בחדר אחד ושמים עליהם שומר.

5.4.02 יום שישי

ממשיכים לבית הבא. הבית הזה היה בודד. חייבים לעבור בשטח פתוח. עוברים בזהירות. בכל מקום מטענים. לוקחים צינור קטן וממלאים בחומר נפץ, אבק שריפה או אפילו ראשים של גפרורים. כמו שעשינו שהיינו ילדים. זה די מסוכן. מגיעים לבית הבא. מטהרים את הקומות. אין אף אחד. כולם ברחו. נכנסים לקומה העליונה. מתחילה להתפתח שגרה. כל מחלקה תופסת חדר. עושים רשימת שמירה. ממגנים את החלונות מכדורים ואור ומתארגנים לשינה. אני נחנק. אני אלרגי לאבק ובדירה הזו יש המון אבק. לא יכול לנשום. אין לי פה אנטיהיסטמינים כי הם בתיק שהשארתי בנגמ"ש. גם הכדורים שאני לוקח באופן קבוע מתחילים להיגמר. לא עלה על דעתי שאנחנו נכנסים להרבה זמן. אחרי כמה זמן אני מצליח להרגע ואפילו לנשום קצת. הרעב לא יאומן. פשוט אין אוכל. מתפתח דיון. יש כאן אוכל של המשפחה הפלסטינית. עושים קצת אורז עם קופסת לוף שנשארה למישהו. הדתיים אוכלים כמה פיתות יבשות שהם מצאו כי כבר שבת. סיר אורז קטן זה שתי כפות לבן-אדם. גיל כבר ישן. כל פעם

שמגיע תורו לקבל כף אורז מעירים אותו. הוא מתיישב, אוכל, בולע ונרדם שוב. הלילה עובר בשקט. קמים בבוקר ומתארגנים להמשך תנועה.

6.4.02 שבת

איך עוברים מבית לבית? אי אפשר לצאת לרחוב. יש מטענים בכל מקום ויורים המון ברחוב. אנחנו עוברים דרך החצרות. כמו שלמדנו בסדיר. הגענו לבניין. נכנסים. עוברים דירה דירה. הבניין נקי. עוברים לבניין הבא דרך הקיר. מה זה אומר? שני בניינים צמודים אחד לשני. קירות משותפים. הבנייה מאד צפופה. אם נצא לרחוב, נחטוף. בהתחלה לא ידענו איך עוברים דרך הקירות. ניסינו חומר נפץ. כולם יצאו. חיכינו להשהיה. בום!!! כל הבניין זז. אבל מה? החור לא משהו. קטן. קוראים לליאור. ליאור בחר שקט. זהב שקט. לא ענק. יש גדולים ממנו אצלנו. אלא מה, קוסם עם הפטיש. לוקח פטיש ותוך שלוש דקות יש חור מעגלי בקיר. כולם עוברים. חדר מדרגות. מטהרים דירה דירה. חשוב להסביר. תארו לכם בניין בן 5 קומות. בכל קומה 4 דירות. בכל דירה 7-8 חדרים (כולל שירותים, מטבחים, חדרי-שינה וכו'). כל חדר צריך לסרוק. כל חדר זה לפחות מספר דקות. אפשר לעשות את החשבון ולראות לבד כמה זמן לוקח לטהר בניין. אנחנו גם עבדנו בזהירות. גם זה מאט את המהירות. התיישבנו לנוח. אנחנו זקנים. לא סדירים. להתרוצץ בבניין מחדר לחדר זה מתיש ואני לא מדבר על החוסר באוכל והמתח הקיומי התמידי.

פתאום חיים מגיע. בשלושה הימים האחרונים גיל ניהל את הקרב. חיים היה במקום אחר ולא הצליח להגיע. אח"כ הוא סיפר לי שהוא השתגע שם. רצה להיות עם הפלוגה. מנצלים את ההזדמנות שהביאו את חיים ושולחים חזרה את אבי. הוא חייב לטוס חזרה. הטיסה שלו מחרתיים. המשפחה מחכה. מתחבקים. אני לוקח את הקשר ממנו. מתקדמים. עולים לגג. הגג זה בעצם קומה עליונה שלא בנויה. יש קירות ותקרה וחלונות אבל אין ריצוף או דלתות. הכל נקי. ממשיכים הלאה. מגיעים לבניין. עומדים בכניסה לחדר המדרגות. מימין יציאה לרחוב. מחפים לשם. עולה צוות להשתלט על הבניין. אנחנו מחכים למטה. פתאום ירה. מי ירה? בועז ראה דמות בחלון וירה. לא הספיק אפילו לראות אם פגע או לא. למעלה מתנהל כיבוש הבית. יריות, רימונים, פקודות. זהו. הבית מטהר. עולים למעלה וממשיכים לטהר. בסוף העבודה מתמקמים בדירה הראשונה שנתפסה. הדירה ריקה. כולם מתחילים להתמקם. סוגרים את אחד החדרים כי יש בו ויטרינה גדולה והוא חשוף מדי. דן ואני מתארגנים לשינה אבל אז מחליטים שגיל עם המחלקה של חיים חוזרים לגג בו היינו קודם. חוזרים חזרה. מגיעים לגג. פתאום מישו מוצא 2 מטענים. צינורות קטנים. כל אחד יכול להרוג בן אדם אחד לפחות. מפוצצים אותם...

אני גווע מרעב. באפוד יש לי קופסה של לוף. אני מסרב בתוקף לחשוב על לאכול לוף לא מבושל. בשר משומר לא מבושל. תודה רבה אבל לא. פתאום, בעודנו על הגג,

צדה עיני מנגל פלסטיני קטן. יוריקה!!! אני מקושש קצת גזרי עצים ומדליק אש. בינתיים רואים החברה כי טוב ומוציאים עוד 2 קופסאות לוף. אני עושה חשבון ורואה שיש פרוסה לכל אחד. מעדן אמיתי. מתחילים לעבוד. פתאום, יריה. ירו עלי. הייתי חשוף ליותר משתי דקות. אני זו הצידה אבל לא שוכח את המנגל הקטן. עוד כמה יריות. כולם על הבטן. מחכים. יורים קצת. אף אחד לא מעיז להרים ראש. בתוך שטח בנוי אין לך סיכוי לדעת מאיפה יורים. הוא עומד בתוך חדר ויורה עלינו ואנחנו לא יודעים מאיפה. אני בינתיים עובד על הלוף. גיל מתעצבן וצועק עלי. כל פעם שפרוסה מוכנה מעבירים למישהו. אני ממש מקווה שהסוריאליזם של הסצנה הזו לא מתפספס. אנחנו חושבים שזיהינו מאיפה הירי. סיימנו כבר לאכול. מביאים את המקלען, יורים 2 רימונים לתוך הבית ומרססים את החדר.

סוף היום. מתארגנים לשינה. כולם כבר שוכבים, חוץ מהשומרים. פתאום עוז (נדמה לי שזה היה הוא) אומר: "גיל, אני לא מוצא את הנצרה ברימון..." קשה להסביר כמה מפחיד המשפט הזה. אנחנו ישנים צמודים אחד לשני. רימון שמתפוצץ יכול להרוג לפחות 3-4 אנשים. גיל רץ אליו. אני מתיישב. לובש שכפ"ץ וקסדה. אידיוט. כולם כבר ברחו דרך החיר בקיר ורק אני לובש קסדה. מה היא תעזור לי? גיל מוצא את הנצרה בתוך הרימון. כנראה לא רק אני אידיוט. כולם חוזרים. לילה טוב.

יום ראשון 7.4.02

עוד יום של לחימה. במה שונה היום הזה? אז זהו, שהוא שונה מהותית. יש אוכל. הרבה אוכל. המון אוכל. מגיעים ארגזים של מים מינרלים, לחמניות, באגטים עם סלמי, באגטים עם פסטרמה, במבה, קבנוסים. הבאגטים נגמרים מיד. יש אחד או שניים לכל אחד. במשך שאר היום אנחנו אוכלים קבנוס עם במבה. לא רע. ביד אחת קבנוס וביד השניה שקית במבה. כל היום. אני פשוט בכיין. כשלא היה אוכל בכיתי. עכשיו אני מתלונן על המגוון. טוב, נראה אתכם אוכלים ככה. חוץ מזה אתם לא מסוגלים לתאר את ההשפעה של קבנוס על הקיבה. תכפילו את זה פי 30 בחדר אחד קטן בלי אוורור. חגיגה. עוברים לבית הבא. ועוד בית. סוף היום. בבית הזה נשארים. מתארגנים. על המדרגות מפזרים את כל הזכוכיות השבורות. זו מערכת אזעקה מעולה. אי אפשר לדרוך על זכוכיות בלי להרעיש. משעינים נורות פלורסנט על הדלת. אם היא תיפתח אנחנו נשמע. ממגנים דלתות וחלונות. אוכלים ומתארגנים לשינה. אני כבר במצב קשה מבחינת התרופות שלי. חיים עולה מול המג"ד בקשר וצועק. התרופות מגיעות. אני נרגע. דן ואני מחפשים מקום לישון. אנחנו לא חלק ממחלקה כי אנחנו החפ"ק של גיל. אני נכנס לוויכוח עם צ'יקו על מקום שינה. אין לי כוח לריב אז אני הולך לחפש מקום אחר. העצבים של כולם קצת רופפים. הבית בו אנחנו נמצאים הוא חדש. רק סיימו לבנות אותו. יש בו המון חדרים אבל אי אפשר לישון בהם כי הם

חשופים מדי. אני מוצא חדר אמבטיה שעוד לא הותקן בו כלום. לא אסלה, לא אמבטיה. לא כיור. מארגנים שם מקום לזן, לגיל ולי. יש בדיוק מקום לשלושה לישון בנוחות סבירה. אנחנו רוצים לישון. פתאום מגיע בועז ומבקש לישון איתנו. אין לו מקום. בועז הוא חבר טוב מאד. מצטופפים. לילה טוב. איזה לילה ואיזה טוב. מקום שהוא נוח לשלושה מתברר כבלתי אפשרי לארבעה. אחד מתהפך, כולם מתעוררים. מישהו קם לשמור, דורך לפחות על 2 אנשים...

יום שלישי 9.4.02

יום השואה. היום הזה מתחיל מוקדם. מעירים אותי לשמירה ב-04:00 לפנות בוקר. אני שומר בחדר המדרגות. מאזין גם לקשר. באמצע השמירה קוראים לחיים בקשר. אני מעיר אותו. הוא מדבר עם המג"ד. אנחנו צריכים להאיץ את קצב ההתקדמות (מאוחר יותר גילינו שהדרג המדיני - שרון ופואד - נלחצו והחליטו להתקדם מהר יותר). השומרים מקבלים הוראה להעיר את המחלקה של שמואלי כדי שיתארגנו ליציאה. אני מעיר גם את זן. הוא צריך ללכת לשמור באחד החדרים. 05:10 - סיימתי לשמור. אני עם גיל בחדר. מתארגן לשינה. 05:20 - צרורות. יריות. פיצוצים. קרב שלם מתנהל ממש לידינו. מה קורה? אש תופת. אני מדליק את הקשר וגיל ואני מקשיבים. אף אחד לא ממש יודע מה קורה. כנראה כוח של הפלוגה שהיתה לידינו נתקל. אני שומע את אחד החיילים מדווח בקשר על פצועים. נשמע רע. אם הבחור מדבר כנראה שאין שם מפקד או שהוא מאוד מאוד עסוק. הירי נמשך כל הזמן. הקמב"ץ עולה מול הקשר ושואל אותו - "איפה אתם? תגיד לי איפה אתם ואני שולח מסוקים". הוא נשמע רגוע. איך אפשר להיות רגוע במצב כזה? הקשר עונה לו - "לא יודע איפה אנחנו. יש לידי פצוע. תשלח מסוקים, תשלח נגמ"שים, תבואו לחלץ אותנו". יותר לא שמעתי את הקשר. לפני שבועיים הייתי באזכרה שלו. האש נמשכת. זן מסיים את השמירה. מסתבר שירו גם עליו. הוא חטף נתזים מהכדור. נהיה שקט. אנחנו ממשיכים להקשיב בקשר. לא ברור מה קרה אבל ברור שזה משהו נורא. מדווחים על 5-6 הרוגים. אח"כ על עוד. חסרים כמה חיילים. נעדרים. מפחיד מאד. הדקות עוברות. הארוע נגמר. מצאו את הנעדרים. 13 הרוגים. את רובם אני מכיר. צריך להתקשר לנועה. אני מחייג אליה. 07:00 בבוקר. "נועה, קרה משהו. אני לא יכול לספר. אנחנו בסדר, תודיעי גם להורים". השעות עוברות. המחלקה של שמואלי נקראת לחלץ את הגופות. הם חוזרים. דממה. חלק מהם מתחילים לבכות. בועז נכנס אלינו לאמבטיה. מתחיל לדבר. מתחיל לבכות. זוועה. מה הם ראו שגרם למחלקה שלמה להגיב כך? כולנו מזועזעים. מקשיבים לרדיו. אין כלום. רק דיווחים על 'לחימה קשה'. רק כמה ימים אח"כ נשמע על המהומה שהיתה בארץ. אני מדליק את הטלפון בשביל לוודא שנועה מבינה שאני בסדר. לא הספקתי להדליק אותו וכבר 2 שיחות. אנשים שואלים 'מה הולך?'. 10 הודעות. אני מבקש מנועה שתודיע לחברים

שאני בסדר. הזמן עובר. לא זוכר כ"כ את היום הזה. אחת המחלקות חוזרת לדירה בה הם ישנו ביום שבת בלילה (כשאנחנו היינו על הגג). אחרי זמן קצר גיל נשלח אליהם ואנחנו איתו. בדרך אנחנו עוברים באתר ההיתקלות. פוגשים את מ"פ המפקדה. הוא אחראי על פינוי החללים. אנשי הפלוגה שנתקלה נמצאים שם. אי אפשר להסתכל להם בעיניים. קשה מאוד. מגיעים לבית. אוכלים. דן ואני מוצאים מקום לישון. לילה טוב. באמצע הלילה אני שומר. עומד בחדר המדרגות. בקומה מתחת שומע רעש. צעדים? מישהו בפירוש דורך על הזכוכיות השבורות שפיזרנו. אני מסמן לזה ששומר איתי. הוא גם שומע. אני מנסה לראות מה קורה אבל חשוך מדי. פותח נצרה בשקט בשקט. נצרה בד"כ עושה 'קליק' כשהיא נפתחת. אני משתדל שלא יהיה לי קליק. מצליח. מכוון את הנשק לכיוון המדרגות. מחכה. בפעם הבאה שיהיו צעדים אני יורה. שומע שוב רעש. יורה 3 כדורים. צועק "אני ירתי!". שכולם ידעו מה קרה. עוברות 2 דקות וכולם חוזרים לישון. בבוקר צחקו עלי שאני מנסה לירות בחתולים. כנראה שזה לא היה בן אדם אבל אי אפשר לדעת...

אוכלים ארוחת ערב. נחשו מה. הפעם משהו אחר לגמרי. לא במבה עם קבנוס. מגוונים. קבנוס עם במבה. הערב יורד. חיים רוצה שנוריד נעליים ונאוורר את הרגליים. אני מתעצבן. לא הורדתי נעליים כבר שבוע ואני מרגיש עם זה יופי. מה הוא רוצה עכשיו הנודניק הזה? חיים עקשן. אני מוריד נעליים. אחרי מכת הריח זו הרגשה נפלאה. לא זכרתי איך נראות כפות הרגליים. נועלים את הנעליים בחזרה. אי אפשר לישון בלי נעליים. מסוכן מדי. לילה טוב.

10-14.4.02

יום רביעי בבוקר. אנחנו בדירה בה נהיה עד יום ראשון. היום הדחפורים התחילו לעבוד. בוודאי ראיתם בתקשורת תמונות ושמעתם סיפורים. דחפור מגיע לבית. מנדנד אותו עד שהוא נופל. כמובן שקודם כל מודיעים לכולם לצאת ומוודאים שאין אי הבנות. מי שנכנע, יודע מה לעשות. הם מגיעים לבושים בתחתונים בלי נשקים או שאחד מהם נושא את הנשקים של כולם. למה תחתונים? זה לא שאנחנו נהנים לראות מחבלים פלסטינים בלי בגדים. הניסיון מלמד שמתחת לבגדים אפשר להחביא חגורות נפץ ולהתפוצץ על חיילים. ג'נין היא בירת המתאבדים, זוכרים? כל ה'השפלות' כביכול שהם עברו זה לקחים פרגמאטיים שלמדנו על בסיס דם שלנו שנשפך. זהו. בימים האלה אנחנו פשוט שומרים. לא זזים מהבתים. הדחפורים ממשיכים במלחמה. פתאום מגיעה אספקה. מה זאת אומרת? לפני שבוע, כשנכנסנו, השארנו את הציוד האישי בנגמ"שים.

מאז לא ראינו את התיקים שלנו. דהיינו, אין מברשות שיניים, אין גרביים ותחתונים להחלפה, כלום. אז קיבלנו. איזה כיף לצחצח שיניים. לכם זה נראה טריוויאלי - נסו לוותר על זה לשבוע. אבל הכי כיף זה שקיבלנו מגבונים לחים. אפשר להתקלח. במחנה

הפליטים אין מים זורמים כבר שבוע. עושים מקלחת מגבוניס ומחליפים תחתונים וגרביים בפעם הראשונה אחרי יותר משבוע. חגיגה. גם קיבלנו מטענים חד פעמיים אז אפשר לדבר קצת יותר בטלפון. אני מספר לנועה שהפלסטינים מתחילים להיכנע. אני גם מספר שהחלפנו גרביים. היא אומרת "בטח שהם נכנעים עכשיו. גם אני הייתי נכנעת אם גדוד שלם היה מחליף לידי גרביים..."

את כל הזמן הזה אנחנו מעבירים בלי לדעת מה קורה הלאה. מתי משתחררים? מתי יוצאים מפה? עד מתי זה יימשך?

לקראת סוף השבוע מספרים לנו שחלק מהגדוד יוצא לנוח סוף שבוע בנתניה במתקן של הצבא. אנחנו לא. אנחנו נצא כשהם יחזרו. סוף שבוע מגיע ועובר. יום ראשון. גולני מגיעים להחליף אותנו. סדירים. דן מספר להם שלפני הרבה שנים היה בגדוד שלהם. מדהים לראות איך שהם מצוידים. אנחנו מזנקים לנגמ"שים שהגיעו לקחת אותנו ויוצאים מהמקום הארור הזה.

14.4.02

הגענו החוצה. אחרי הרבה זמן עם כדור בקנה סוף סוף פורקים נשקים. זה מפחיד להסתובב עם כדור בקנה. קודם כל פוגשים את החבר'ה שנשארו בחוץ. חיבוקים. התרגשות. מה שלום אסף הפצוע? מדברים קצת. מוזר. אלה שנשארו בחוץ מרגישים מרוחקים. הם לא עברו את זה. מתחילה לחלחל ההרגשה שמהו מהותי השתנה. בפלוגה, בגדוד, בחיים שלנו. מי שלא היה שם איתנו לעולם יישאר קצת בחוץ. מוצאים את הציוד שלנו. קצת רטוב מהגשם אבל הכל שם. מגיעות הטיוליות. אנחנו עולים. יוצאים החוצה. 5 דקות נסיעה ואנחנו בצומת מגידו.

מוזר כל-כך. פה החיים נמשכים. אנשים נוסעים לעבודה וחוזרים, פוגשים את המשפחה וחברים, מתקלחים כל יום, יושבים על אסלה. מצד אחד, קצת מעצבן. איך אתם יכולים להמשיך בחיים נורמליים אחרי מה שאני עברתי?! מאידך גיסא, בדיוק בשביל זה נלחמתי. כדי שאתם תוכלו להמשיך לחיות. בדיוק בשביל זה 13 הרוגים לא יחזרו הביתה. כדי שאתם תוכלו לחזור הביתה. בטיולית שרים, צוחקים. אני מתקשר לנועה ולהורים ומודיע להם שאני בדרך. הם גרים קרוב ויבואו. אל תדאגו, לא שכחתי להזכיר את המרק עם הקניידלך. לא שכחתי את החלום. לכאורה, חלום טיפשי. אבל זה מסמל את הבית. את חופשת הפסח שהלכה לבלי שוב...

16-27.4.02

אין הרבה יותר מה לספר. חוזרים לצבא בבוקר יום הזיכרון. טקס. ישנים. לילה. נכנסים חזרה לבית אחר. שמירות.

יום העצמאות. אני מקבל חופשת 24 שעות. נועה באה מההורים שלה לאסוף אותי. הם מגיעים איתה. אימא של נועה מחבקת אותי חזק. לא קלטתי אבל גם להם זה היה

מאוד מאוד קשה. היא לא ישנה לילה רצוף מאז שהתגייסתי. יושבים ואוכלים. מתחילות שאלות. יש להם חברים מאום אל-פאחם שטוענים שהיה שם טבח. מה באמת קרה? אני צוחק. רוצה לבכות אבל צוחק. אם צה"ל היה עובד כמו בספרים, לא היו לנו הרוגים. צבא שמנסה לכבוש יעד שכזה קודם שולח את חיל האוויר והתותחנים לנקות ורק אז נכנס החי"ר בשביל לגמור את העבודה. אנחנו הומאנים. לא רצינו להרוג חפים מפשע אז שלחנו חי"ר כדי שיעשו ניתוח כירורגי וינסו להוציא את המחבלים מתוך האוכלוסייה שמגנה עליהם. הניתוח הזה עלה לנו ב-23 הרוגים רק בג'נין. כל מחנה הפליטים זה 100X100 מטר. חיל האוויר היה משטח אותו בשעה. אבל לא. אני לא שופט. לא יודע אם זה נכון או לא. לא יודע כמה שווים חיים של אחד משלנו מול חיים של אזרחים שלהם. אם היינו הורגים 10 ילדים והיו לנו פחות הרוגים זה צודק? זה הוגן? איך בכלל מחליטים דבר כזה?

למחרת בבוקר אני חוזר. הפלוגה בבית שממנו המשפחה לא ברחה. הם בקומה אחת ואנחנו בקומה השנייה. אנחנו מביאים להם אוכל ומים. מדברים איתם קצת. באחת ההזדמנויות מחכים שמיכל המים שלהם יתמלא. אני עוזר / שומר לאישה שממלאת את המים. היא מדברת אנגלית. אני יושב מולה, עייף, עם קסדה על הראש ואפוד ונשק. היא מסתכלת עלי ושואלת: You are tired? היא מחייכת. חיוך מתגרה: הראינו לכם. אתם עייפים. ניצחנו. אני עונה לה: I'm a lot more angry than tired. אני מקווה שהיא הבינה. הם לא ינצחו. לא באלימות. רק בידידות. ככה עוברים הימים. עדיין לא מתקלחים אבל כבר יש מים לאטלות (על זה אני אכתוב פרק נפרד). מגיע יום שני. משתחררים עוד יומיים. עוזבים ועולים לימ"ח להשתחרר. שלום לך ג'נין.

4. מקורות

1. אתר צה"ל באינטרנט, www.idf.co.il
2. אתר Ynet באינטרנט, www.ynet.co.il
3. עיתונות.
4. www.israblog.co.il

נספחים

עין גנים, בית הגן וג'נין - ד"ר יואל אליצור	נספח 1
ההתיישבות בארץ כולה בעיני החלוצים הראשונים - ד"ר ישראל קלויזנר	נספח 2
שדה התעופה של ג'נין במלחמת העולם הראשונה - ד"ר דב גביש	נספח 3
'אין הוראות מבגדאד', הצבא העיראקי במלחמת השחרור - יהודה ליטני	נספח 4
ג'נין 'בירת המתאבדים' - דובר צה"ל	נספח 5
הנסיגה מג'נין	נספח 6
ושבו בנים לגבולם - יגאל אמיתי	נספח 7

נספח 1 | עין גנים, בית הגן וג'נין - ד"ר יואל אליצור

שם המקום **עין גנים** קשור במעין ובגנים, ועל כן משקף בשמו חקלאות שלחין. להלן נעסוק בשאלת זיהויו וייחוסו לעיר ג'נין הנמצאת במורדות הצפוניים של השומרון בואכה עמק יזרעאל.

בדיון דלקמן¹, ניגע ביחסה של עין גנים המקראית ליישובים מתקופות שונות המזכירים את המונח גן, החל מ-gina שנזכרה בתעודה מתעודות אל עמרנה (ראשית מאה י"ד לפנה"ס), דרך בית-הגן שבספר מלכים, ועד גינאי-גיניי של יוסף בן מתתיהו ומקורות חז"ל.

ארץ גינה נזכרת פעמיים באחת מתעודות אל עמרנה. לַבַּיָּא מלך שכם המורד במלך מצרים, משתף הפעולה עם החבירו, נהרג בידי אנשי ארץ גִינָה (mātu gi-na) ובניו-יורשיו ניסו ליזום מלחמת נקמה נגד בני גינה. מקומה אינו מתואר במדויק, אך לאור ההקשר הכללי, תחומי פעילותו של לַבַּיָּא ומלחמותיו עם שכניו, יש הגיון רב לקשור אותה אל גינאי-ג'נין שבגבול השומרון ועמק יזרעאל. לדעת א"פ רייני ונ' נאמץ² נזכר השם עוד לפני כן בצורה של נחל קינה (qyn3). מקום זה נזכר בתיאור מלחמתו של תחותמס השלישי במגידו בשנת 23 למלכותו (1482 לפנה"ס) והוא הנחל שמדרום למגידו. הנחל שמדרום למגידו הוא אחד משלושה יובלים עיקריים המזינים את נחל קישון ועמק יזרעאל המערבי מן הדרום. חבל הארץ שאותו הם מנקזים הוא התחום של ג'נין.

עין-גנים נזכרת בשני פסוקים בספר יהושע העוסקים בנחלת יששכר. האחד, ברשימת ערי השבט: "וְרַמַת וְעֵין גַּנִּים וְעֵין חֲדָה וּבֵית פִּצְיָ" (יהושע י"ט כ"א), והשני - ברשימת ערי הלויים של השבט: "אֵת יֵרְמוֹת וְאֵת מַגְרֶשֶׁה אֵת עֵין גַּנִּים וְאֵת מַגְרֶשֶׁה עָרִים אַרְבַּע" (יהושע כ"א כ"ט).

מן ההיבט הארכיאולוגי יצויין, כי בתוך תחומה של העיר ג'נין יש תל ארכיאולוגי ששטחו כ-30 דונם. נמצאו בו כלי חרס מתקופות רבות (כנענית קדומה I, כנענית תיכונה IIא, כנענית מאוחרת I-II, ישראלית I-II, פרסית הלניסטית, רומית, ביזנטית, ימי הביניים, עותמנית); עיקר הממצא הוא מהתקופה הישראלית³. השאלה הגדולה העומדת בבסיס הזיהוי קשורה בהתפרשותה ובהיקפה של נחלת יששכר. קלאי טען כי "אין כל צידוק למשוך את נחלת יששכר מעבר לעיר יזרעאל דרומה"⁴ עד למורדות הרי השומרון. לפיכך פקפק בזיהוי עין גנים עם ג'נין, ונטה

למקמה הרחק משם, ברמת יששכר מצפון לעמק יזרעאל המזרחי, הגם שאין שם אתר מוגדר המתאים לזיהוי זה. אכן, ג'נין השוכנת בקצהו הדרומי של עמק יזרעאל, חורגת מעט מעיקר תחום נחלת יששכר, אולם אין בכך כדי לפסול את הזיהוי, שכן יבלעם הסמוכה לג'נין מדרום, תוארה בספר יהושע: "ויהי למנשה ביששכר ובאשר בית שאן ובנותיה ויבלעם ובנותיה..." (יהושע י"ז א); ואם יבלעם ליששכר תחשב, למה תיגרע ג'נין?

עם זאת, שיוכה של יבלעם ליששכר אינו מוכרע חד-משמעית, שכן מתנגדי הזיהוי עין גנים-ג'נין הציעו לבאר את 'למנשה ביששכר' - סמוך ליששכר או בגבולו עם יששכר⁵. היבט לשוני מסוים העשוי לסייע לשוללי הזיהוי עין גנים-ג'נין, הוא שאלת הכפלת הנו'ן. עין גנים נמסרה בנו'ן דגושה (לפי נוסח המסורה, ורוב נוסחאות השבעים והוולגטה), וסברה היא להבחין בינה לבין הצורה הבלתי מוכפלת המתועדת החל מ-gina של אל עמרנה, דרך גינאי-גיניי ועד ג'נין שבפי הערבים. כללו של דבר, אף כי קשה להוכיח שעין-גנים שכנה באתר שבתחום ג'נין, אין לשלול זיהוי זה והוא מצטרף לרשימה ארוכה של זיהויים שאינם ודאיים. לעומת השם עין גנים שבספר יהושע, קשה להטיל ספק בזיהויה של בית הגן, הנזכרת בספר מלכים, עם ג'נין. בספר מלכים מסופר שיהורם מלך ישראל ובן-בריתו אחזיהו מלך יהודה היו ביזרעאל כשהגיע לשם יהוא. הם יצאו לקראתו ברכיבה וכשעמדו על כך שכוונתו אינה לשלום כבר היה מאוחר מדי. יהורם ניסה להפוך מרכבתו ולנוס, אבל החץ מקשתו של יהוא השיגו והכריעו. הכתוב ממשיך ואומר: "ואחזיה מלך יהודה ראה וינס דרך בית הגן וירדף אחריו יהוא ויאמר גם אתו תִּפְּחוּ אֶל המרכבה במעלה גור אשר את יבלעם וינס מגדו וימת שם" (מל"ב ט' כ"ז). אחזיהו ניסה להימלט דרומה לכיוון ירושלים. על יד יבלעם הותקף ושינה כיוון למגידו. הדרך מיזרעאל ליבלעם הולכת דרומה כ-10 ק"מ בעמק יזרעאל עד שהיא מגיעה לג'נין, שם היא נכנסת אל בין ההרים ומגיעה ליבלעם. בג'נין מתפצלת ממנה דרך ההולכת למרגלות ההרים לכיוון צפון מערב בואכה מגידו. ציון הדרך בית הגן מרמז שהיה שם צומת דרכים. כל הנתונים במקרה זה מובילים אפוא לזהות: בית הגן - ג'נין.

אם עין גנים הוא שם אחר לאותו מקום, צריכים אנו להניח שיש כאן שתי גרסאות לאותו שם. אנו מכירים במקרא מספר דוגמות לכגון זה: עיר שמש (יהושע י"ט) בצד בית שמש, שדי יער (תהלים קל"ב) בצד קרית יערים, אולם יש ששללו את זיהויה של עין גנים עם ג'נין מכוח העובדה שהמקום כבר 'תפוס' בעבור בית הגן⁶. בסופו של דבר יתכן שמדובר בשני מקומות שונים הנמצאים בסביבה זו וקשורים בגנים. השם גינת ("תבני בן גינת" - מל"א ט"ז כ"א-כ"ב) הוצע גם הוא כשם מקום הקשור בסביבה זו. בפשטות סביר לראותו כשם אביו של תבני, אך אין להוציא מכלל אפשרות שזהו שם אדם שנגזר משם של מקום⁷.

אצל יוסף בן מתתיהו הנתונים בהירים וזיהויים בג'נין חד-משמעי. בקדמוניות כ' ו' א' (118) מספר יוסף שיהודי הגליל, בעלותם לרגל לירושלים, היו רגילים לעבור דרך ארץ השומרונים שם עברו בכפר הקרוי גינאי (Γιναι) השוכן בגבול ארץ שומרון והעמק הגדול. אותו סיפור מסופר גם במלחמות ב' י"ב ג' (232), שם נכתב שם המקום משום מה Γήμα. בתיאור הארץ הניתן במלחמות ג' (48) מגדיר הוא את ארץ השומרון - סַמְרִיטִיס: היא מתחילה מכפר בשם גניי (Γηνεύς נ"א Γιναία) המצוי בעמק הגדול ומסתיימת בטופרכיה עקרבטיני. בתיאורים אלו, אין ספק שכוונת יוסף בן מתתיהו לג'נין.

בתלמוד הבבלי ובתלמוד הירושלמי מוצאים אנו שלוש פעמים את נהר גינאי העומד בדרכם של עוברי דרכים. פעמיים מסופר על מעשה פלא שאירע לר' פנחס בן יאיר המלומד בנסים: "ר' פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויים פגע ביה בגינאי נהרא אמר ליה גינאי חלוק לי מימיק ואעבור בך..." (בבלי חולין ז' ע"א); ובגירסת הירושלמי: "ר' פנחס בן יאיר היה אזיל לבית וועד והיה גינאי גביר (היה גינאי גואה). אמר ליה גינאי גינאי מה את מנע לי מן בית וועדה?! ופלג קדמוי ועבר..." (ירושלמי דמאי א' ג'; כ"ב ע"א). במקום אחר סיפור מעשה הלכתי: "גינאי (שרידי ירושלמי מהגניזה: גוניי) שטף זקין (כדי יין). אתא עובדא קומי ר' יצחק בירבי אלעזר ואמר יחכמון שפיי קשריהון" (יכירו מודדי היין את קשריהם ואין לחוש לחילוף ביין של נכרים - שקלים ז' ב', נ' ע"ג). למרות שההקשר הגיאוגרפי במעשים אלו אינו מפורש, ניתן להסתמך על השם המיוחד במינו הנכתב במקורות אלו בצורה זהה למוכר לנו מדברי יוסף בן מתתיהו, ואינו ידוע בשום מקום אחר, ולהניח שמדובר באותו מקום. הדיבור על נהר מאפיין כאן את הבבלי בלבד ונראה שיש כאן התאמה של הסיפור לתנאי בבל. בירושלמי מדובר על גינאי שגואה במפתיע ומסתבר שהכוונה לנחל העובר בג'נין שהוא יובל מרכזי של הקישון, הגואה בעת הגשמים. הדרך העוברת כאן ומופרעת ע"י המים, היא הדרך הראשית שהובילה מן הגליל לארץ הכותים והר המלך ומשם לירושלים וליהודה. פדיון שבויים צפוי באיזורים אלו שעברו בימי התנאים האחרונים לידים נכריות והיתה בהם סכנה "שהיו עולין להר המלך ונהרגין" (ירושלמי שבת א' ז', ג' ע"ד). לגבי הגירסה המספרת על בית הועד יש לזכור שגם בזמן התנאים האחרונים ואחרי כן הקפידו לקדש את החודש ביהודה דווקא.

הנחתנו שמדובר במי גשמים שגאו, מתאימה למה שאופייני לעמק יזרעאל - נחל קישון ויובליו. יש לזכור שגם הישועה והניצחון על סיסרא (שופטים ד'-ה') נעשו על ידי שיטפון. תן דעתך גם לצירוף תענך על מי מגידו (שופטים ה' י"ט) המחייב פרשנות מעין זו.

כללו של דבר, ג'נין היא יישוב קדום בעל שם קדום. המקורות מדגישים את מיקומה המיוחד בפתחו של מעבר הררי היוצא אל עמק יזרעאל.

חוקרים העמידו את עין גנים ואת בית הגן בקבוצות שמות המקומות הקשורים

בקרקע ובחקלאות⁵. גן קשור לחקלאות שלחין הנשענת על מי מעיינות. כדרכם של שמות הקשורים בסביבה ובנוף, קיימת עין גנים נוספת בערי נחלת יהודה (יהושע ט"ו ל"ד)⁹.

הערות

1. שורות אלה הינן הרחבה של מספר הערות בעבודת הדוקטור שלי: שמות מקומות עתיקים שנשתמרו בפי הערבית בארץ - הבחינה הלשונית, ירושלים, תשנ"ג, עמ' 237, 245.
2. א'פ רייני, גת פדלה, ספר יוסף ברסלבי, ירושלים, 1970, עמ' 392-394 הערה 39; ג' נאמן, ארץ ישראל ט"ו, תשמ"א, עמ' 143 וכן בתוך: י' אפעל (עורך), הסטוריה של ארץ ישראל, כרך א', התקופות הקדומות, ירושלים 1982, עמ' 184-185.
3. ג' צורי, אור חדש על עין גנים, בית מקרא, תשל"א, עמ' 133-134; הנ"ל, נחלת יששכר, ירושלים תשל"ז, עמ' 46.
4. ז' קלאי, עין גנים, אנציקלופדיה מקראית, עמ' 207-208.
5. י' קויפמן, ספר יהושע, עמ' 204-205; ז' קלאי, נחלות שבטי ישראל, עמ' 147-148.
6. ש' ליונשטאם, בית הגן, אנציקלופדיה מקראית ב', עמ' 70.
7. ש' ליונשטאם, גינת, אנציקלופדיה מקראית ב', עמ' 423-424.
8. י' אהרוני, ארץ ישראל בתקופת המקרא - גיאוגרפיה הסטורית, תשכ"ב, עמ' 90.
9. על זיהויה ראה: ז' קלאי, עין גנים 2, אנציקלופדיה מקראית ו', עמ' 208.

א

בימים שהתחילה לזרום לארץ דלת-האוכלוסין העלייה החדשה מרוסיה ומרומניה, כבר היו קיימים בה ישובי יהודים לא רק ב'ארבע הערים הקדושות' (ירושלים, חברון, צפת וטבריה), אלא גם ביפו, בחיפה, בעכו ובשכם. היהודים ישבו גם בכפרים אחדים בגליל, וכן ישבו ישיבה ארעית בעזה וברמלה. בירושלים היו היהודים כבר אז יותר ממחצית האוכלוסייה, כ-15,000 נפש. בחברון ישבו בשנת 1880 כמאתיים משפחות יהודיות, בשכם 12 משפחות בלבד. ועדי העדות הספרדית והאשכנזית בירושלים היו תומכים בישובים הקטנים בעזה, בשכם וביפו על-ידי השתתפות בהחזקת שוחט, מלמד וכדומה.

העולים הראשונים פנו רובם ככולם אל החקלאות. הם יסדו כפרים בשפלה ובשומרון ועם זאת העפילו גם אל הגולן והחרון ושאפו להתיישב במזרחו של עבר-הירדן. קבוצת משכילים מוותיקי היישוב ומן העולים החדשים בירושלים נתנה דעתה על הצורך להרחיב את הישוב גם בערים, שהיו בהן רק מעט יהודים, או שלא היו בהן יהודים כלל. בהתייעצות, שכינס בארץ שליח 'חובבי ציון' ק.ז. ויסוצקי בשנת תרמ"ה (1885), הציע הד"ר ו. הרצברג, מנהל בית-יתומים בירושלים, ליישב בעלי-מלאכה יהודים בערים כמו ג'נין (עין-גנים), שכם, סאלט, רמלה, לוד ועזה. ברעיונו של הד"ר הרצברג תמכו גם נסים בכר, מנהל בית-ספר למלאכה בירושלים מיסודה של חברת 'כל ישראל חברים', דוד ילין, מורה בבית-ספר זה, מרדכי אדלמן, שעבד בבית-היתומים של הד"ר הרצברג, והסופרים א.מ. לונץ ואליעזר בן-יהודה. נסים בכר יזם בשנת תרמ"ו הנחת יסוד ליישוב יהודי ברמלה על-ידי בעלי-מלאכה צעירים בוגרי בית-ספרו בתרומה של אלף פראנק, שקיבל מאשת הארון אדמונד רוטשילד בזמן ביקורם של 'הנדיב הידוע' ורעייתו בארץ, רכש ברמלה מגרש לשם הקמת בתים, בית-כנסת ומבנים לצורכי-קהילה אחרים. לשם השגת סיוע פנה בכר אל הרבנים עזריאל הילדסהיימר וא. סאלפנדי בגרמניה, ואומנם הללו הבטיחו את סיועם. נסים בכר ודויד ילין שלחו לרמלה יהודי, שפתח בה מסעדה. בשנת תרמ"ח כבר ישבו ברמלה 29 יהודים, אך הקהילה לא התפתחה, עזרה מספיקה לבניית הבתים לא באה ובעלי-המלאכה הצעירים עזבו את המקום.

ב

את הפעולה למען הרחבת היישוב העמיד על בסיס מוצק יותר מרדכי אדלמן. כתלמיד-ישיבה בליטא, ואחר-כך כתלמיד אוניברסיטאות במערב-אירופה, קנה לו שם כחוקר במדעי היהדות והמזרח. הוא עלה ארצה בראשית שנת תרמ"ב (סוף 1881), ועבד במחיצתם של הרצברג ואליעזר בן-יהודה. בשנת תרמ"ח יצא לגרמניה, ושם פעל למען ייסוד אגודה, שתשקוד על הבראת מצבו של היישוב העברי בארץ ועל הרחבתו. הוא הפנה את תשומת-לבם של הרב ד"ר עזריאל הילדסהיימר ועסקנים אחרים למצבם הירוד של בעלי המלאכה היהודים בארץ, שאין להם כלי-עבודה מודרניים והם חסרי הכשרה מקצועית. הכוונה היתה להבריא את היישוב הירושלמי על-ידי פרודוקטיביזאציה ולשים קץ לתמיכה בדרך של 'חלוקה'. אדלמן רצה ליישב בעלי מלאכה יהודים בערים שונות בארץ, שאין בהן יישוב יהודי, אולם קבוצת העסקנים, והרב הילדסהיימר בראשם, גילו יתר נכונות להושיט עזרה לבעלי מלאכה ולסוחרים וכן לתמוך במוסדות חינוך וחסד, כמו בתי-ספר, בתי יתומים ובתי-חולים. נוסדה אז, בשנת 1888, בפראנקפורט על נהר מיין אגודה בשם 'למען ציון', שבראשה עמד הרב הילדסהיימר. אדלמן נבחר כבא-כוח, 'סוכן' האגודה בארץ-ישראל. בתקנון האגודה לא הוזכר דבר הרחבת היישוב, אם כי זו היתה בוודאי מטרתו העיקרית של אדלמן. בתקנון לא נאמר, כי האגודה תפעל למען מניעת השפעתו של המיסיון הנוצרי, אבל גם זו היתה ממטרות האגודה. בתקנון צויין, כי האגודה מושתתת על היהדות המסורתית. אל ועד האגודה הצטרפו אישים אחדים גם מחוץ לגרמניה, כמו מיכאל ארלאנגר מפאריס, הנרי א. פראנקלין וחבר הפארלאמנט שמואל מונטאגו מלונדון. כבר בחודשים הראשונים לקיומה הצליחה האגודה לרכוש כשבע מאות חברים, שהתחייבו לשלם כל שנה מחמישים עד מאה מארק.

ג

אחת הפעולות הראשונות של סוכן האגודה בארץ היתה חידוש היישוב היהודי ברמלה. לאחר שבעלי-המלאכה הצעירים עזבו את רמלה התיישב שם יהודי אחד מיפו, שהקים בית-מלון והעמיד דיליז'אנס (מרכבה), שקישר בין רמלה ובין יפו. אדלמן שלח לרמלה בעלי-מלאכה, ואלה היו בעלי משפחות ולא רווקים, כפי שעשה בכר. 'למען ציון' קיבלה תחת חסותה את היישוב החדש והעמידה לרשות המתיישבים סכומי-כסף לשכירת דירות וחנויות ולרכישת כלי-עבודה. אדלמן שלח לרמלה שוחט ומלמד ודאג לצורכי הקהילה, כגון 'מקווה' ועוד. לפי ידיעה אחת הושיב אדלמן ברמלה עד סוף שנת 1889 שלושים ואחת משפחות וניהל משא-ומתן על יישוב משפחות נוספות. לפי ידיעה משנת 1890, ישבו ברמלה רק 14-17 משפחות של בעלי-מלאכה ופועלים. בראשיתה של אותה שנה נגמרה בניית בית גדול, שיזם לבנותו נסים בכר. בבית הזה היה חדר מיועד לבית-תפילה, והרב ד"ר א. סאלפנדי שלח ספר תורה בשביל בית-תפילה

זה. לחנוכת הבית הוזמנו י.מ. פינס, שהיה אז נציג "חובבי ציון", אליעזר בן-יהודה ואחרים. בבית המדובר נפתח בית-מלון יהודי שני. כן ידוע לנו, שאדלמן הושיב ברמלה רוקח יהודי. עם ייסוד 'רחובות' וראשיתו של גל-עלייה גדול מרוסיה בשנים 1890-1891 התיישבו רבים מן העולים ברמלה. הם עבדו ברחובות ובסלילת מסילת הברזל מיפו לירושלים. כיוון שביפו לא מצאו רבים מן העולים מעוטי היכולת קורת-גג, עברו לרמלה וגרו ברפתים ובמבנים בלי אור ובלי אוויר. הם סבלו רעב ובקרבם פשטו מחלות הקדחת והחוררה. תושבי רמלה הערבים חששו שמא הביאו היהודים האלה מחלה מידבקת ופנו אל המושל המקומי שיגרשם. אדלמן בא לרמלה יחד עם הד"ר מ. שטיין, שהיה רופא ממשלתי ביפו, והעביר מרמלה ליפו את החולים. ועד 'למען ציון' הקציב לצרכי בית-חולים ביפו 2500 פראנק והניח בזה את היסוד לבית-החולים של הקהילה היהודית ביפו. בשנים תרנ"א-תרנ"ב (1891-1892) ישבו ברמלה כשלושים משפחות של יהודים, 166-175 נפשות. בשנת תרס"א (1901) ירד מספרן לתשעים ותשע נפשות.

ד

מרדכי אדלמן סוכן האגודה, הגיש עזרה לבעלי-מלאכה, פעל בתחום החינוך המקצועי והושיט עזרה רפואית בערים שונות בארץ. האגודה שלחה לארץ מכוונות-תפירה ומסרה אותן לקונים בתשלומים, היא נתנה הלוואות לבעלי-מלאכה ולסוחרים זעירים, שילמה שכר-לימוד בעד נערים שלמדו מלאכה בירושלים ובחברון והקציבה כספים להחזקת מורים לשפה הערבית בבתי-ספר יהודיים בחברון, בירושלים וביפו. אגודת 'למען ציון' שלחה לירושלים את הרופא ד"ר א. פויכטוואנגר, שטיפל בחולים עניים. האגודה תמכה בבתי-החולים 'ביקור חולים' של העדה האשכנזית ו'משגב לדך' של העדה הספרדית. לטבריה הזמינה האגודה את הד"ר טוביה הינדס מרוסיה. פעולה חשובה פעל אדלמן למען עולי רוסיה. רוב העולים האלה התרכזו ביפו וחלקם הגיע לירושלים. היה צורך לעזור להם למצוא קורת-גג לראשם, להשיג בשבילם עבודה ולהושיט עזרה רפואית. בחודש תמוז תרנ"א (1891) פשטה ביפו, בייחוד בקרב העולים, מחלת הקדחת. ביפו לא היה אז בית חולים יהודי ואילו בית-החולים של המיסיון היה מלא עד אפס מקום. אדלמן נחלץ לעזרה, קרא לאסיפה ביפו וכשמצא כי אין בידי הקהילה להקים בית-חולים, פנה אל ראשי 'למען ציון' והללו הסכימו לייסד את בית החולים, שסייע, כאמור, גם לחולי רמלה. בייסוד בית-החולים, שנמסר לוועד הקהילה, טרח בצד הרפואי הד"ר פויכטוואנגר. בשביל עולי רוסיה, שהגיעו לירושלים ולא והיה להם מקום להניח עליו את ראשם, שכר אדלמן בתים בשכונת 'מאה-שערים'. לבתים אלה קרא 'מפלט' והתקין בהם בית-תמחוי. ביום השלישי לפתיחת בית-התמחוי באו לשם יותר ממאה ושמונים איש, רובם מעולי רוסיה, וכעבור זמן קצר הגיע מספר הנהנים מן המסעדה הזולה ל-350 איש ליום. אדלמן תמך גם בקבוצת 'שומרי שבת' - רוסים שעלו ארצה,

רובם גרים. לפי עצתו התיישבו על גדות הירדן ועסקו בדייג. את הדגים היו מוכרים ביריחו ולפעמים בירושלים. אני מניח, שהתיישבו ביריחו או קרוב ליריחו. לפי ידיעה אחת היו בקבוצה זו עשר משפחות, ולפי ידיעה אחרת לא מנתה הקבוצה אלא חמש משפחות בלבד.

ה

משכילי ירושלים עודדו את מ. אדלמן להמשיך בפעולתו למען הרחבת היישוב. הם טענו, כי בתמיכה בבית-חולים ובבתי-ספר עוסקות אגודות שונות, ואילו מכונות-תפירה בתשלומים אפשר להשיג גם בחנויות 'זינגר'. את תפקידה העיקרי של 'למען ציון' ראו בהקמת ישובים יהודים בערים שונות בארץ, שבהן אין ישוב יהודי ניכר או שאין בהן יישוב יהודי כלל.

א.מ. לונץ, בקובץ שלו 'ירושלים' (שנה ד', תרנ"ב, למעשה תרנ"א), עמד על הצורך "להרחיב את גבול מושב אחינו בארץ הקודש" בערים בית-לחם, רמלה, לוד, אשדוד, מגדל, ג'נין, סאלט וכראך. "אם יעלה בידינו", כתב, "להושיב אף עשר משפחות מאחינו בכל אחת מהנה, אז אין ספק כי המה ימשכו עליהם עוד מספר משפחות". לדעת לונץ מוטל תפקיד זה רק על האגודה 'למען ציון'. ברוח דומה כתב גם אליעזר בן יהודה בעיתונו 'האור'.

מ. אדלמן המשיך לפעול למען הרחבת היישוב, אם כי האמצעים שברשותו היו מוגבלים. הוא סייע בהעברת בעלי-מלאכה מירושלים ומיפו לשכם, לג'נין, לנצרת, ללוד, לעזה ולבית-לחם, וחשב אפילו על התיישבות בכראך. לשכם שלח אדלמן עשר משפחות בעלי-מלאכה מן העדה האשכנזית, שהצטרפו ליישוב הקטן של העדה הספרדית. הוא תמך בידן לשכור דירות וחנויות ונתן הלוואות, השתתף במשכורת השוחט והמלמד ודאג לבית-תפילה ולמקווה. המוסלמים לא רצו להשכיר בית לבית-כנסת, והיהודים נאלצו להתפלל בחדר, שחלונותיו היו סגורים. 'הנדיב הידוע' השתתף בשכר חדר-התפילה. בהשתדלותו של אליהו שייד, בא-כוחו של הברון רוטשליד, הוציא המושל (ואלי) בבירות צו לפחה בשכם למסור ליהודים את בית-הקברות העתיק שלהם. 'למען ציון' שלחה לביקורים בשכם את רופא-העיניים הד"ר רוטשטיין. היישוב היהודי בשכם גדל והגיע בשנת 1895 למאה ועשרים נפש. אחר-כך הלך ונידלדל בגלל בערותם וקנאותם של תושבי שכם המוסלמים. בג'נין רכש אדלמן שטח קרקע, והושיב עליו עשר משפחות. הוא שכר שם בית, שימש בית-מלון לעוברי-אורח עניים ודירה לשוחט. הניסיון בג'נין לא הצליח, כי פשטה שם מחלה מידבקת והעיר נסגרה בפני באים ושבאים.

בנצרת הושיב אדלמן חייט יהודי, בעל משפחה גדולה, תושבי העיר קיבלו את התושב החדש ברצון, אולם הוא נפטר ולא היה המשך לפעולה. בעזה היה היישוב היהודי הקטן זקוק לתוספת מתיישבים, בייחוד בעלי-מלאכה. אנשי

היישוב, ששמעו על פעולות ניסים בכר ודויד ילין פנו אליהם ואלה מצאו שני בעלי-מלאכה צעירים, שהסכימו לעבוד ולהתיישב בעזה. 'הנדיב הידוע' היה משלם 40 פראנק לחודש להחזקת שוחט ומלמד בעיר ותרם סכום להקמת מקווה. 'למען ציון' סייעה לחיזוק היישוב בעזה, שמנה כשלושים משפחות, על-ידי יישוב בעלי-מלאכה ועל-ידי הושטת עזרה רפואית. הרופא של העיריה, הד"ר כהן פעל גם מטעם האגודה. בלוד קם יישוב יהודי לאחר שיוסף פיינברג, ממייסדי ראשון-לציון נכנס בשנת 1888 לשותפות עם ישראל ניימצוביץ בבית-החרושת שלו לשמן. כעבור שנתיים התיישב בלוד עולה מרוסיה, מרדכי סלומון, שהקים שם טחנת קיטור. באותו זמן חיו בלוד שש משפחות יהודיות. 'למען ציון' השתתפה במשכורת לשוחט. בחיפה התחילה בתקופה המדוברת לקום גם עדה אשכנזית. היו בה כעשרים משפחות, ולעומתן כמאתיים של העדה הספרדית. כתב מחיפה עורר בעיתון הירושלמי 'חבצלת' את השאלה מפני-מה אין האגודה 'למען ציון' פועלת גם בחיפה. אין ספק שאדלמן רצה לפעול גם בחיפה, אך האמצעים שברשותו היו מוגבלים.

1

פעולות האגודה 'למען ציון' הלכו ונצטמצמו בייחוד לאתר פטירתו של הרב ע. הילדסהיימר (בשנת תרנ"ט). אמנם האגודה המשיכה בפעולות הסיוע שלה, אבל בלי תנופה גדולה. קמו ארגונים ואגודות חדשות שהגדילו לעשות והאגודה 'למען ציון' שוב לא תפסה מקום בראש. בשנת תר"ע (1910) היתה האגודה ל'חברת תומכי בית מרפא לעיניים' בירושלים. מרכז האגודה נשאר בפראנקפורט על נהר מיין, ואדלמן נשאר בירושלים כמורשה מטעם הוועד המרכזי. משוויץ הובא רופא-עיניים יהודי ונפתחה מרפאה בעיר העתיקה בירושלים. אחרי מלחמת-העולם הראשונה, בשנת תרפ"ב (1922) נסע מ. אדלמן לגרמניה לשם ריפוי, הוא ניסה לחדש את פעולות האגודה 'למען ציון', אולם נפטר בברלין. פעולות האגודה נשכחו, אך הזרע שזרעה הניב פירות.

מקורות: ד"ר בן ציון גת: היישוב היהודי בא"י בשנות ת"ר-תרמ"א, ירושלים תשכ"ג;
'שמש צדקה', דו"חות הוועד הכללי האשכנזי בירושלים, תרמ"ט-תרנ"א; מכתבי דוד
ילין אל הרב ע. הילדסהיימר ואל א. ארוואץ בעזה, ארכיון ד. ילין בארכיון הציוני
המרכזי; הקבצים 'ירושלים' ו'לוח א"י' בעריכת א.מ. לונץ; העיתונות העברית של
אותה תקופה (החבצלת, הצבי, האור, המליץ, המגיד, הצפירה); תקנון חברת תומכי
בית-מרפא לעינייים בירושלים, תר"ע, בבית-הספרים הלאומי בירושלים; הרבעון
'פלשתינה' (באנגלית), בהוצאת אגודת חובב-ציון באנגליה, 1893-1894, חוב' 6, 12;
הערך על אדלמן באנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו, בעריכת ד. תדהר, כרך א'.

נספח 3 | שדה התעופה של ג'נין במלחמת העולם הראשונה - ד"ר דב גביש

בסיס ג'נין

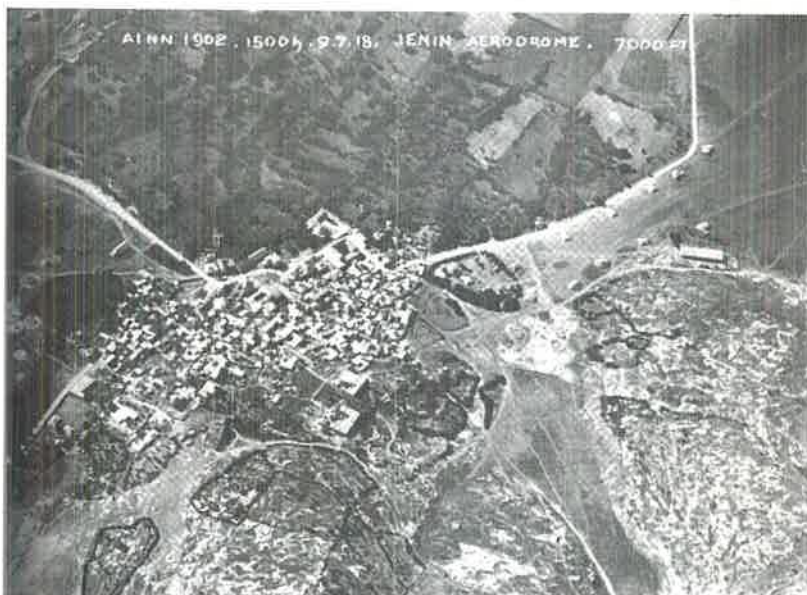
מיקום: בסיס אווירי גרמני ובו שני שדות תעופה: ג'נין מערב וג'נין מזרח. הבריטים התייחסו אל שני השדות כאל שדה תעופה כפול. השדה הראשי היה במבואות המערביים של ג'נין, מצפון לתחנת הרכבת ובקרבת תחנת המשטרה של היום, (בנ"צ 1775-2079). השדה השני היה במבוא הצפון-מזרחי של ג'נין, על אם הדרך לעפולה (בנ"צ 1781-2080).

מבסיס ג'נין פעלו ארבע טייסות גרמניות: Jasta 1F, 303, 301, ו-Jast 2. עם נסיגת הטייסות הגרמניות מדרום הארץ, בנובמבר 1917, עברו הטייסות 301 ו-303 לג'נין, בכפיפות למפקדת הארמיה התורכית השביעית, שישבה בשכם. שדה התעופה המזרחי הוכשר, ככל הנראה, עבור טייסת 301 ואילו שדה התעופה המערבי הוכשר עבור טייסת 303. לא ברור אם שני השדות הוכשרו בו-זמנית ואם השדות פעלו בנפרד. השדה המערבי היה הגדול והמאוכלס מן השניים ולו ניתנה תשומת-הלב העיקרית. על טייסת 301 הוטלה האחריות האווירית לפעילות באזור גב ההר ועל טייסת 303 הוטלה האחריות על השיפולים המזרחיים של הרי שומרון ובקעת הירדן. שדה התעופה המערבי של ג'נין היה גם בסיסן של שתי טייסות קרב מיוחדות, Jagstaffel, שהוקמו בעקבות לקחים שהופקו מהלחימה האווירית בארץ. ונועדו לחפות על מטוסי הסיוור-צילום. שרידי שתי טייסות הקרב פוזרו בסוף חודש אוגוסט, לאחר שסבלו תקלות מכניות משמעותיות ואבדות כבדות ולא הצליחו להתמודד עם מטוסי הקרב הבריטיים.

בג'נין ב-1918 היה הבסיס האווירי הגרמני המרכזי הגדול והחשוב ביותר בארץ. הבריטים החלו לדווח ולצפות עליו כבר בתחילת דצמבר 1917, לצלמו ולפגוע בו. ב-4 בינואר 1918 פתחו הבריטים את השנה החדשה בהפצצה כבדה על שדות התעופה הגרמניים החדשים בעפולה ובג'נין. 17 מטוסים, מהם 10 אוסטרליים, הפציצו את ג'נין, אך ב-16 בינואר הופל מטוס צילום אוסטרלי מעל שדות התעופה האלה. כמו רוב שדות התעופה בארץ, גם שדות ג'נין לא היו כשירים לפעולה בימי הגשם, אך מצבם היה טוב יותר משדה עפולה, שהיה טובעני גם כמה ימים לאחר

הפסקת הגשמים. בדיון שהתקיים ב-28 בדצמבר שקלו הגרמנים להעביר את הטייסות מעפולה ומצמח לג'נין, אבל מפקדי טייסות 301 ו-303 התנגדו לכך מחשש לצפיפות-יתר בשטחם. אבל אולי בשל תנאי השדה העדיפים נספחו בכל זאת לג'נין גם יחידות אחרות. לפי מידע מודיעיני נראו בג'נין מטוסים של טייסות גרמניות אחרות ולאחר המלחמה התברר, שבג'נין היתה גם מחלקת הצילום האווירי של הטייסת הבווארית, שישבה במרחביה ופעלה מעפולה. כמנהגם של הגרמנים, קציני האוויריה לא התגוררו בשדה, אלא בבית מיוחד שפונה למענם בתוך ג'נין.

ב-3 באפריל 1918 דיווחו טייסים אוסטרלים ששדה התעופה הכפול בג'נין הוגדל באופן משמעותי. נמנו בו 17 דירי מטוסים (האנגרים) ו-14 מטוסים על הקרקע, מדרום לתחנת הרכבת הוקם בית חולים. הרחבת השדה התייחסה, קרוב לוודאי, לקליטת התגבורת של טייסת הקרב Jasta 1'F. ב-7 במאי גילו האוסטרלים, שבשדה המערבי נוספו עוד 7 דירי מטוסים, ב-30 באוגוסט 1918 נמסר שבשדה המזרחי היו 6 דירים ובשדה המערבי 17, וכי אחד נראה בשלב של פרוק.

בסיס ג'נין: השדה המזרחי - בימין התמונה, ממזרח לגרנות העיר

הטייסים הבריטים הרבו לתקוף את שדות התעופה בג'נין, כבדרך-אגב, בדרכם למשימות אחרות באזור ההר או בצפון הארץ, וגם ערכו עליהם התקפות יזומות ומתגרות במיוחד. ב-9 במאי תשעה מטוסים את שדה ג'נין ותחנת הרכבת

והמטירו עליהם פצצות במשקל של טון, הפצצה כבדה במונחים של מלחמת העולם הראשונה. הם הציתו אוהלי מטוסים (האנגרים) ופגעו במטוסים. ב-9 ביולי, במשך כעשרים דקות, וב-27 באוגוסט 1918, במשך כשעה, חגו הבריטים מעל לשדות בשיטה של הזמנה לקרב, אולם אף מטוס גרמני לא ההין להמריא אל מול המטוסים שארבו לו בגלוי מעל. בימים שלפני קרב ההכרעה נמנעו הבריטים מלתקוף שדות תעופה גרמניים, כדי להרדים את ערנותם, והצליחו בכך. ב-17 בספטמבר 1918, יומיים לפני הקרב האחרון על ארץ ישראל, תוך שאננות מוזרה, העבירו הגרמנים כמה ממטוסי טייסת 303 מג'נין לרמה המזרחית, לשדה תעופה בדרעה. הוטל עליהם לסייע לטיסת הגרמנית 305, שפעלה בכפיפות לארמיה התורכית הרביעית לבלימת כוחותיו השריפיים של לורנס.

כנפי מטוס גרמני שנמצאו באריזתם עם כיבוש בסיס ג'נין

ב-19 בספטמבר ניצלו הבריטים, את החולשה הגרמנית, כאשר הורו למטוסייהם מטייסות 111 ו-145 לחוג משך כל שעות היום מעל לג'נין, כדי למנוע מהטייסים הגרמניים להמריא ולגלות את תנועות הצבא הבריטי במערכה המכרעת שהביאה לסילוקם מהארץ, המערכה הזאת התחילה בהפצצה לילית כבדה ממטוס הנדלי-פייג' הענק, הגדול ביותר שהיה אז בזירה, שתקף את מוקדי התקשורת הצבאית בעפולה, בג'נין ובשכם. ביום הקרב המכריע הזה לא התמודד אף אווירון גרמני עם הבריטים, כאשר נכבש הבסיס האווירי של ג'נין נמצא, שהגרמנים העלו באש מטוסים, האנגרים ומחסני ציוד. מספר המטוסים שנמצאו משתנה ממקור למקור, ולפי

המקור המרבה (ואולי המגזים) - נמצאו בשדות ג'נין 24 מטוסים לא שמישים. כן נמצאו מנועי מטוסים, 8 פגועים ו-38 תקינים. כמה ממטוסי טייסת 303 נצלו, כאמור, משהועברו לעבר הירדן מבעוד מועד והשתתפו בקרבות המאסף עם שרידי טייסת 305 ברמה המזרחית.

הבריטים לא הפעילו את שדה ג'נין עם כיבושו ב-20 בספטמבר 1918. אמנם, לפני הקרב הם תכננו לדלג לג'נין את טייסת 142, שפעלה משרונה לטובת מחנה המדבר הרכוב, אולם בשל התקדמותם המהירה של הכוחות, הועברה הטייסת לעפולה. אבל בשנת 1925 שבו הבריטים לג'נין והכשירו את השדה של 303 כמנחת-חירום, במסגרת אחריותו של חיל האוויר הבריטי לביטחון הפנים בארץ.

האנדרטה

הגרמנים איבדו בארץ צוותי קרקע וכשישים טייסים. לזכרם ולכבודם של הנופלים ששרתו בג'נין, הם הקימו באביב 1918 אנדרטה בשטח שדה התעופה. על האנדרטה נחקקו שמות הנופלים לפי הטייסות, דרגתם, התאריך וסיבת מותם. אנדרטת האבן, בעלת צורה של אובליסק נמוך, נחנכה ב-7 ביולי 1918 והופקדה בידי השלטונות התורכיים המקומיים. האנדרטה ניצבת עד היום במקומה, בנ"צ 1782-2076.

אנדרטה בג'נין לזכר הטייסים הגרמנים

בצלע האנדרטה, שפנתה לחזית, קבעו הגרמנים מדחף (פרופלור) של מטוס, אות שהיה מקובל עליהם לציון קברם של טייסים, גם בריטים. באחת מהתקפות האוויר של הבריטים על שדות התעופה של ג'נין התנגשו שני אווירונים בריטיים זה בזה וטייסייהם נהרגו. הגרמנים קברו אותם באופן ארעי בקרבת האנדרטה ועל קברם הציבו צמד מדחפים מוצלבים. אולם כאשר הועברו חללי המלחמה לבתי קברות רשמיים הוסרו הצלבים, שנקבעו ארעית בשדות הקרב, לרבות המדחפים, והמדחף שנקבע באנדרטה הוסר גם הוא. עם חנוכת בית הקברות המרכזי לחללי המלחמה הגרמנים בנצרת, הועברו מדחפים כאלה ונקבעו בקיר הפנימי של הצריח המתנשא מעל לאתר בית הקברות.

נספח 4 | 'אין הוראות מבגדאד', הצבא העיראקי במלחמת השחרור - יהודה ליטני

שנה וחמישה ימים שהו כוחות עיראקיים באיזור השומרון בתקופת מלחמת השחרור, המלחמה הראשונה והאחרונה (עד כה) בין ישראל לעיראק, בין מאי 1948 ומאי 1949. עיראק היתה המדינה הערבית היחידה אשר סירבה לחתום על הסכמי שביתת הנשק עם ישראל, ורשמית שורר עד היום מצב מלחמה בין שתי המדינות. עיראק, היתה אז בשלטון מלוכני האשמי (באותה תקופה שלט בה העוצר עבר אל-אילה, דודו של המלך חוסיין) והיא חילקה את גיזרת הגדה-המערבית בינה לבין ירדן ומצרים. הצבא העיראקי פלש לשטח ארץ-ישראל ב-15 במאי 1948 במעברות הירדן ליד קיבוץ גשר, והתפרס באיזור צפון השומרון - מג'נין ועד רמאללה. דרומה משם שלט הצבא הירדני, ובאיזור הר-חברון היה פרוס הצבא המצרי.

מאז קבלת עצמאותה בשנת 1923, בלטה עיראק בעמדתה הקיצונית והתקיפה בשאלת ישראל. ממשלת עיראק נטלה חלק פעיל ומרכזי במעורבותן של מדינות ערב בנסיגות להפסקת השביתה הכללית בארץ ישראל בשנת 1936, ובציבור העיראקי התנהלה פעילות עניפה של אגודות למען פלסטינה בעיקר בצורת מגביות. המתנדבים העיראקיים נשלחו אז לארץ להילחם לצד הפלסטינאים, ובמשך שלוש שנות המרד, שימש עיראק כמקור הפיננסי העיקרי למימונו. בשנות השלושים והארבעים שהו בבגדאד כשלוש מאות גולים פלסטינאים, ביניהם המנהיג, המופתי - חאג' אמין אל-חוסייני.

לאחר הקמת הליגה הערבית ב-1945, הגבירה עיראק את מעורבותה בענייני ארץ-ישראל: ממשלתה הצהירה כי היא מוכנה לקורבנות כלכליים (ניתוק צינור הנפט ממוסול לחיפה) ופוליטיים (ניתוק יחסים עם מדינות ידידותיות) למען קידום עניינם של הפלסטינאים. נוכח העמדה המצרית שהתבטאה עד לפרוץ מלחמת השחרור באדישות כמעט מופגנת, קיבלה עיראק את הבכורה בניהול המאבק הצבאי בארץ-ישראל ונציג מטעמה עמד בראש הוועדה הצבאית שהוקמה על-ידי הליגה הערבית. אולם, בעקבות ביטול חוזה פורטסמות' בין עיראק ובריטניה ב-1947, נתגלו בעיראק קשיים פנימיים, פוליטיים וכלכליים, אשר הפחיתו את מידת מעורבותה בבעיית ארץ-ישראל ואף מיתנו את עמדתה.

תוכנית הפלישה לארץ-ישראל, אשר תואמה לפני תחילת המלחמה בין נציגי מדינות ערב, שובשה עוד טרם הפעלתה, בשל רצונו של המלך הירדני, עבדאללה, להעביר את

מרכז הכובד של צבאו דרומה מגיזרת המאמץ העיקרי המתוכנן. חלו חילופי גזרות בין הצבאות, והצבא העיראקי פעל בעיקר בגיזרת המשולש הצפוני. חיל המשלוח העיראקי הגיע במחצית אפריל 1948 לירדן, לערים מפרק וזרקא. עבדאללה אל-תל, מי שהיה מפקד איזור ירושלים הירדנית, כותב בזכרונותיו כי כאשר עבר הכוח העיראקי בעיר אירביד, ב-14 במאי, בדרכו לעמק הירדן כהכנה לפלישה לארץ-ישראל, קיבלו תושבי העיר את פניו "בדמעות שמחה וברגשות פאר וכבוד". ב-16 במאי פלשו הכוחות העיראקיים לארץ ישראל. עם הפלישה, מנו כוחות אלו בין 10 ל-12 אלף חייל. מיד לאחר חציית הירדן, ניסו הכוחות לכבוש את קבוצת גשר, אך נהדפו בקרב גבורה על-ידי מגיני הקבוצה. העיראקים הטילו מצור על הקבוצה שנמשך שלושה שבועות אך גשר לא נכנעה. מגיניה הצליחו לקבל אספקה של מזון ותרופות, באמצעות שיירות רגליות אשר הגיעו תוך סיכון, דרך הכוחות העיראקיים. הצבא העיראקי נכשל גם בניסונו לכבוש מידי צה"ל את משלט כאוכב אל-הווא (כוכב הרוחות) החולש על עמק הירדן, ליד כביש צמח-בית-שאן. מסוף חודש מאי עד סוף שהותם בארץ-ישראל, התרכזו הכוחות העיראקיים במשולש - שכם-טול-כרם-ג'נין. צבא המשלוח העיראקי לארץ-ישראל הורכב משתי חטיבות מוגברות והיה בנוי על יסוד טריטוריאלי, כשכל חטיבה אחראית להגנת איזור מסוים. היו לחיל זה 12 מטוסים מסוג "אוורו-אנסון" וכן מטוסים אחרים לחיפוי. המטוסים פעלו משדות תעופה בדרום סוריה. יחידות נוספות נשלחו ביולי ובאוגוסט; בסתיו של 1948 כבר היה הכוח העיראקי מורכב מ-26 גדודים והיה הגדול בצבאות הערבים בארץ-ישראל. החטיבה הראשונה מבין שתי החטיבות המוגברות שהיוו בתחילה את חיל המשלוח העיראקי, לא השתתפה בהתקפה הראשונה על גשר. חטיבה זו נשמרה כעתודה למקרה של התקפה ישראלית באיזור המרכז. בהמשך המלחמה עלה בידי חטיבה עיראקית זו להציל את ג'נין הערבית בהופיעה במקום, כשהעיר כבר עמדה להיכנע לכוחות הישראלים.

במטרה להקל מעל עול הלגיון הירדני, יזם הצבא העיראקי התקפות באיזור נתניה. העיראקים כבשו את גאולים, תקפו את כפר-יעבץ ובעשרים ושמונה במאי הגיעו עד כפר-יונה. בהתקפת נגד ישראלית נכבש האיזור מחדש על-ידי חטיבת "אלכסנדרוני", שהחזיקה מעמד לאחר מכן מול התקפות הנגד העיראקיות. יומיים לאחר מכן כבשו העיראקים את מקורות הירקון שבראש העין ואת תחנת השאיבה במקום. מטרתו הראשונית של צבא עיראק, להגיע לאיזור החוף ולנתק את צפון הארץ מדרומה, לא הושגה. הפוטנציאל של צבא זה לא נוצל במלואו: ברוב משך שהותו בארץ הסתפק לרוב בתפקידי הגנה, וכאשר יזם מיתקפה, היה זה בהתאם לבקשת הירדנים שרצו לרתק כוחות ישראלים כדי להחץ בחזית לטרון.

הקרב אותו זוכרים התושבים הפלסטינאים באיזור יותר מכל, הוא קרב ההצלה של ג'נין. עיר זו כמעט נכבשה בידי צה"ל בתחילת חודש יוני. הכוח הישראלי בפיקודו

של משה כרמל, כבר היה בתוך העיר ג'נין, והעיראקים תקפו אותו בתותחים ובהפגזות אוויריות והצליחו לגרום לנסיגתו.

חללי הצבא העיראקי מאותו קרב נטמנו בבית קברות מדרום לג'נין (בצומת הנקראת כיום "צומת הטנק" כ-5 ק"מ דרומית לג'נין) הנקרא בפי התושבים "מקברת אל-שוהדא" (בית הקברות של הקדושים). שם קבורים למעלה מ-30 קצינים וחיללים עיראקיים. ליד בית הקברות הוקם כפר קטן הנקרא גם כן בשם "אל-שוהדא". בית הקברות מוחזק עד היום על-ידי ההקדש המוסלמי הירושלמי, המקבל הקצבה שנתית מיוחדת לשם כך מההקדש המוסלמי העיראקי. כאשר עולה קרנה של עיראק בקרב בפלסטינאים בשומרון, יש כמה מהם המבקרים את בית הקברות הזה ומניחים זרים על הקברים. הצבא העיראקי אירגן הגנה מקומית ברוב הכפרים שהיו נתונים לשליטתו, ובעיקר באיזורי הגבול עם ישראל.

בשיר ברע'ותי עורך השבועון המזרח-ירושלמי "א-טליעה", שהיה אז נער בן שבע עשרה בכפר דיר-ע'סאנה, מצפון-מערב לרמאללה, זוכר כי "במפקדות העיראקיות השונות היו קצינים ונגדים מיוחדים שהיו אחרים לאימונים של הלוחמים המקומיים בנשק ובתרגילי סדר. התרגילים היו נערכים בדרך כלל מחוץ לכפרים, ואנשי הצבא העיראקי היו משתדלים שלא לפסוח על שום כפר בסביבה". ואכן, להוציא הקרבות הראשונים בגשר ובכאוכב אל-הווא, השתתפו לוחמים מקומיים יחד עם העיראקים ברוב הקרבות. הכפריים הפלסטינאים שהשתתפו בקרבות, זוכרים לטובה את שיתוף הפעולה הזה עם העיראקים, אם כי כמה מהם מספרים שהצבא העיראקי היה עורך חיפושים בבתי הכפרים כדי לשלוף "מתנדבים" לקרבות. מי שהתחמק וברח להרים ונתפס בידי העיראקים, זכה ביחס בוטה ומשפיל. כמה מהם אף הוצאו להורג. תושב שכם, אחסאן אל-נימר, שחיבר סידרת ספרים על תולדות העיר שכם והאזור, כתב באחד מספריו על משלחת של נכבדים משכם אשר ביקשה ממשלת עיראק להוציא את צבאה מהאיזור: "...שהייתו של הצבא העיראקי בנוסף לתרומתה לביטחון הפנימי והחיצוני, תרמה לפריחה הכלכלית. מאידך, הכביד הצבא העיראקי את עולו - כתוצאה מכך, ארעו התנגשויות בינו לבין האוכלוסיה המקומית. סולימאן טוקאן (ראש עירית שכם באותה עת) ערך מסיבת היכרות בין קציני הצבא לבין הנכבדים, אך פעולות מעין אלה לא הועילו; לכן יצאו סולימן טוקאן, חכימת אל-מצרי, מוסטפא אל-בושנאק וקדרי טוקאן לבאגדד ונפגשו עם נורי פשה סעיד (ראש ממשלת עיראק באותה עת) בבקשה להוציא את הצבא העיראקי כדי למנוע מאורעות בלתי רצויים". חכימת אל-מצרי, לשעבר ראש עיריית שכם, הכחיש דברים אלה. לדבריו, המשלחת יצאה לבגדאד כדי לשכנע את נורי סעיד שלא לסגת מאיזור שכם. לכן ההוראת לצבא העיראקי לסגת מהמשולש, באה בהפתעה גמורה לחברי המשלחת ולכל תושבי שכם. אל-מצרי הגדיר את היחסים בין הצבא העיראקי לבין האוכלוסיה המקומית כטובים ולבביים.

מאמון אל-קוטוב, עיתונאי משכם, סיפר כי התושבים אהבו את החיילים העיראקיים "לא התייחסנו אליהם ככובשים אלא כמסייעים". אל-קוטוב עצמו לחם עם העיראקיים יחד עם מקומיים אחרים. הוא זוכר את ביקורו של העוצר העיראקי, עבר אל-אילה, בשכם. העוצר הגיע במטוס צבאי קטן למנחת בקירבת העיר, ונפגש עם הנכבדים ששטחו בפניו את הבקשה שלא לסגת מן האיזור.

במלחמת ששת הימים, כאשר הגיעו ראשוני חיילי צה"ל לשכם, סברו רוב התושבים, בטעות, כי אלה חיילים עיראקיים שנשלחו לסייע ללגיון הירדני. הם קיבלו את החיילים בחום ובתרועות שמחה. רק לאחר זמן קצר נוכחו בטעותם והחלו להסתגר בבתיהם. במסמכי השלל שמצא צה"ל בשכם מיד עם הכיבוש, בבנין ה"טיגר" של מושל העיר, נמצאו גם תיקיו של המפקד העירקי של איזור שכם, הזעים (אלוף) טאהר זבידי. היו שם עשרות מכתבי תלונה של אמהות שכמיות שמחו וביקשו להעניש חיילים שביצעו משכב זכר עם נערים מקומיים. "זו היתה אימת העיר" אמר אחד מתושביה הותיקים של שכם, "ובעיקר בימי שישי, לאחר שהחיילים העיראקיים חזרו מבית המרחץ. היה ידוע אצלנו כי לנערים ולילדים אסור לצאת במשך כל היום מן הבית מאימת החיילים העיראקיים. הורי הנערים שאולצו לכך, התלוננו על מעשים אלה בפני המפקד הצבאי העיראקי אולם התופעה חזרה על עצמה".

אותו תושב סיפר עוד כי בשכם היה ידוע על חוסר פעילותם הצבאית של החיילים העיראקיים אשר במקום לצאת למערכה הצטופפו בתורים ארוכים ליד החמאם השכמי. כאשר חיילים נשאלו בלעג מתי יצאו לקרב על חיפה, אומר אותו תושב ותיק, היו החיילים משיבים בעגה עיראקית "מאקו אוואמר מין בע'דאד" כלומר, אין פקודות מבגדאד. תושבי שכם המציאו עליהם אז את הפתגם שהפך לחלק מההווי המקומי: "מאקו אוואמר ליאלמידאן, אקו אוואמר לילאחמאם", כלומר: אין פקודות לצאת לשדה הקרב, יש פקודות להתרחץ בבית המרחץ". פתגם נוסף שהמציאו אז תושבי השומרון על העיראקיים הוא: "בין אקו ומאקו אל פלסטניון אינטאקו" שמשמעו - "בין לא וכן, הפלסטינאים חטפו חוקן".

עבדאללה אל-תל מאשים בזכרונותיו את הצבא העיראקי בכך שלא ניסה לבצע פעולה ממשית לניתוק דרך תל-אביב-חיפה, במרחק קילומטרים ספורים מעמדותיו. גם הרמטכ"ל הירדני באותו עת, גלאב פשה (ג'ון בגוט גלאב) כתב בזכרונותיו כי "באיזור מקלקיליה לטול-כרם, היו העיראקיים מרוחקים רק 12 עד 15 מייל מהים ובכמה מקומות היו מרוחקים רק כ-6 מייל מהדרך הראשית מצפון לדרום, דרך תל-אביב-חיפה. הישראלים גילו בבירור רגישות רבה לכל התקדמות עיראקית לעבר מישור החוף. המפקד העיראקי, על כל פנים, סבר כי אינו מסוגל לתקוף...".

גלאב פשה מספר בזכרונותיו גם על סירוב לא מובן של העיראקיים לסייע לצבא המצרי להיחלץ מהכיתור הישראלי בכיס פלוג'ה. גלאב פשה הציע לצבא העיראקי לקבל

מהלגיון את איזור לטרון במטרה להעביר את היחידות הירדניות המוצבות שם לחברון ובכך, ניתן היה לדבריו, לבנות בחברון כוח אשר היה מסוגל לחלץ את המצרים מהכיתור בכיס פלוג'ה. העיראקים ענו "כי אינם במצב המאפשר להם לקבל את לטרון". העיראקים ביקשו לסגת מצפון הגדה המערבית כבר בחודש ינואר 1949, וידיעות על כך הגיעו לישראל. ממשלת עיראק חששה ממרד שיפרוץ בשורות הצבא העיראקי עקב התבוסה בארץ-ישראל, תנאי מזג האוויר הקשים ששררו באותו חורף, חוסר המעש והמוראל הירוד בקרב החיילים. הם ביקשו לצאת משם ומהר. ממשלת ישראל ביקשה להגיע לקווים נוחים יותר בגבולה עם ירדן, ולכן איימה על עבדאללה כי תכבוש את כל הגדה המערבית עד לירדן.

העתונאי והסופר דן קורצמן, כתב בספרו "בראשית 1948" כי ישראל ידעה על כוונת עיראק שלא לחתום על הסכם שביתת נשק עם ישראל ובעת שיחה שקיים אליהו ששון (שליחו המיוחד דאז של ראש הממשלה באותה עת, דוד בן-גוריון. לאחר מכן, שר בממשלת ישראל) עם המלך עבדאללה ברבת-עמון ב-30 בינואר 1949, איים ששון כי ישראל תתקוף את היחידות העיראקיות בגדה המערבית, אלא אם המלך עבדאללה ישכנע את העיראקים לסגת מן המשולש. בעקבות שיחה זו, ממשיך קורצמן, נועד המלך עבדאללה עם העוצר העיראקי בתחילת פברואר ובין השניים סוכם על נסיגת הצבא העיראקי מהמשולש והחלפתו על-ידי הלגיון הירדני.

העיראקים הסכימו לכך, לדעת קורצמן, בעיקר בשל הקשיים הפנימיים במדינה והחשש ממרידה בצבא. מנהיגי עיראק קיוו להפיק רווח פוליטי מהסירוב לחתום על הסכם שביתת-הנשק עם ישראל, וכמו כן חששו מסיבוב נוסף של קרבות עם ישראל בו ידעו כי יאלצו להילחם לבדם. לעיראק, יותר מאשר המדינות שלחמו בישראל 1948, היה קל יותר שלא לחתום על הסכם שביתת נשק בשל העובדה שאין גבול ישיר בינה ובין ישראל.

בין גורמי כישלונה של עיראק במעורבותה הפעילה במלחמה בארץ-ישראל, ניתן למנות קשיים צבאיים טהורים: קוים לוגיסטיים ארוכים, קשיים באספקה, חוסר ניסיון צבאי, רמה ירודה של החיילים ועוד. אולם עיקר הכישלון מונח בחוסר יוזמתה המפליא של הממשלה העיראקית לחרוג מגבולות המשולש הצפוני.

נראה כי רמתו של חיל המשלוח העיראקי היתה ירודה. "המספר גדול והאיכות גרועה", אומר המזרחן עזרא דנין לדוד בן-גוריון לאחר שיחה עם ידידו מטול-כרם חאפז חמדאללה. גם מי שהיה אחראי לביטחון השוטף במרחב כנרות והגליל התחתון והמרכזי בתקופת הפלישה העיראקית, יצחק ברושי, כתב בספר "ימי גשר" כי "לעומת הלגיון הערבי, שהיה מאומן ומתורגל, הוכיח עצמו חיל-המשלוח העיראקי בגיזרת גשר כבלתי יעיל ונחשל. למרות עוצמתו הגדולה והמכרעת בגיזרה זו, התגלה צבא זה כחסר העזה בביצוע, פיקודו בעל רמה נמוכה, וכושר בלתי יעיל בניצול סוגי הנשק שלרשותו..."

ב-22 למאי 1949 פונה החייל העיראקי האחרון מתחומי ארץ-ישראל. חיל המשלוח

העיראקי הגיע ב-15 במאי 1948 בהרגשת ביטחון שתוך מספר ימים יכבוש את האזור המשתרע מנהר הירדן ועד חוף הים, ועזב כשהוא במצב של תסכול וחשש למרידה בקרב קציניו הזוטרים. הצבא העיראקי, שהיה כאמור הגדול ביותר מקרב הצבאות הערביות שפלשו לארץ, לא נענה לבקשות סיוע של הירדנים והמצרים, לא חרג כמעט מתחומי קווי מפת החלוקה. הקרב היחיד בו הוכיח עוצמה ונחישות היה קרב הבלימה על ג'נין.

ממשלת עיראק התקשתה להמשיך לממן את הוצאות צבא המשלוח בארץ. הם ביקשו לסגת כבר בינואר 1949, אולם בשל בקשותיו הנשנות של עבדאללה נשארו בארץ עד לחודש מאי. באותה שנה הקימו העיראקים ועדת חקירה ממלכתית לנסיבות כשלון הפלישה הערבית לארץ-ישראל. הוועדה מצאה את רוב האשם במדינות ערב האחרות, אך יחד עם זה מצאה כי לא נעשתה שום הכנה רצינית למלחמה וכי "עם היכנס היחידות העיראקיות למערכה, הן סבלו ממחסור רב בציוד ובתחמושת... מקורות המדינה לא גויסו, לא גיוס כולל ולא חלקי... בסיכום, לא נעשה דבר לעידוד ולקידום המבצעים הצבאיים העתידיים והצפויים..."

הסתלקות הצבא העיראקי מהגדה-המערבית, בציוד לוקה ובמוראל ירוד, במאי 1949, היתה אקורד אחרון רפה לעומת הטון החרף בו נקטו העיראקים בפרשת ארץ-ישראל מאז קבלת עצמאותם. הצבא העיראקי, שכלל ארבע חטיבות יבשתיות ושתי טייסות, התקפל בקול דממה דקה. בעוברו חזרה בערי ירדן לא התקבל שם בתשואות ובזרי פרחים כפי שהתקבל שנה קודם לכן. זה היה צבא מובס, על אף שהשתתף בקרבות ספורים וכמעט לא איבד מכוחו. בקרב קציניו וחייליו פשטה התחושה כי הצבא לא נוצח בידי היהודים, אלא בידי המנהיגים הערבים, ובעיקר המלכים האשמים של ירדן ועיראק, שבקנוניה עם מנהיגי ישראל, תקעו סכין בגבו.

ביטויים להיקף ולעוצמת תשתיות הטרור שהיו בג'נין, במחנה הפליטים שעל ידה ובסביבתה הכפרית, הופיעו במבצע 'חומת מגן'. הלחימה העזה שהתנהלה במחנה הפליטים אשר גבתה מחיר יקר מכוחותינו, הכמויות הגדולות של אמצעי הלחימה ומעבדות החבלה שנתפסו ומספרם הרב של פעילי הטרור הבכירים והזוטרים, שנעצרו או שמצאו מותם - כל אלו מעידים על 'עומקה' של תשתית הטרור באזור ג'נין. במהלך הלחימה פעלו במחנה הפליטים ג'נין חמושים רבים מאוד, מאורגנים בחוליות קטנות, מתוך מבנים אזרחיים. בניגוד לערים אחרות נשארו בכירי 'הג'יהאד האסלאמי' במקום על מנת להילחם בעקשנות מול צה"ל. ההנחיות שקיבלו היו ברורות: אין להיכנע ויש להקיז עד כמה שניתן את דמם של חיילי צה"ל. בניגוד לטענות הפלסטינים על טבח שביצעו לכאורה חיילי צה"ל במחנה, במהלכו נהרגו לכאורה 500-600 אזרחים תמימים, הרי שבפועל עפ"י דיווחי כוחותינו (נכון ל-16 באפריל) נמצאו במחנה הפליטים 46 גופות מהם 44 גופות מזויינים / לוחמים ורק שתי גופות אזרחים. ראוי להדגיש, כי פעילי הטרור שהפכו את מחנה הפליטים ל'מבצר' עשו שימוש ציני באוכלוסייה האזרחית המקומית: הם פעלו מתוך בתים מאוכלסים מתוך הבנה, כי הדבר יעקר את תגובת צה"ל ומתוך תקווה סמויה שפגיעות קשות באזרחים יובילו לנזק תדמיתי וללחץ מדיני בינלאומי על ישראל (על פי דיווח עיתונאי שהו במחנה הפליטים בג'נין 1500 אזרחים במהלך הלחימה ולא התפנו). הם הפעילו מטעני חבלה שפיצוצם הביא להרס בתים ורכוש אזרחיים. ת'אבת מרדאוי, מבכירי 'הג'יהאד האסלאמי' בג'נין, הודה בחקירתו, כי במהלך הקרב עם חיילי צה"ל במחנה הפליטים ג'נין עשה שימוש בפיצוץ בלוני גז ובכך גרם להרס בתים בהם התגוררו אזרחים.

מאפייני תשתית הטרור בג'נין ובמחנה הפליטים שלה עפ"י מסמכי שלל
מסמכי השלל חושפים את היקפם הנרחב של תשתיות הטרור של הארגונים השונים ואת פיגועי הטרור שמקורם באזור ג'נין, ובעיקר ממחנה הפליטים ג'נין. אפיונים מרכזיים לתשתית טרור זו כעולה ממסמכי שלל שנבדקו עד כה: א. 'עומקה' של תשתית הטרור האנושית המצוייה בג'נין. בדו"ח של 'הפת"ח' ממחנה הפליטים ג'נין, המופנה למרואן ברע'ותי, נכתב, כי מבין כל המחוזות, מחוז ג'נין "משופע בלוחמים באיכות ובכמות אדירה", המשתייכים לתנועת 'פת"ח' ולשאר

הארגונים הלאומיים והאסלאמיים. בדו"ח נאמר, כי ישראל מכנה את המקום 'קן צרעות' וכינוי זה אכן נכון, באשר בג'נין מצויים צעירים רבים המוכנים להקריב עצמם, ולפיכך מכונה ג'נין 'בירת המתאבדים' [ואכן ידוע, כי פיגועי התאבדות והרג רבים שגרמו לעשרות רבות של הרוגים ולמאות פצועים 'יוצאו' לישראל ע"י תשתית הטרור בג'נין].

ב. אזכור פיגועים, כולל פיגועי התאבדות והרג, שהוכוונו ובוצעו ע"י תשתית הטרור בג'נין במטרה להתיש את ישראל. במסמכי השלל מוזכרים פיגועים נגד חיילים ואזרחים שמקורם בג'נין ושמות ארגונים ואישים שתיכננו אותם. דוגמאות לכך: 1. ת'אבת עזמי מרדאוי, בכיר בזרוע הצבאית של 'הג'יהאד האסלאמי', עליו נכתב, כי "השתתף בהכנת כמה פעולות התאבדות". [מרדאוי עצור כיום בידנו. הוא אחראי למספר רב של פיגועים, ביניהם פעולות התאבדות בשטח ישראל כדוגמת פיגוע ההתאבדות בבנימינה (16.7.2001) ופיצוץ האוטובוס בואדי ערה (20.3.2002)]. 2. עלי סלימאן אל-צפורי, בכיר בזרוע הצבאית של 'הג'יהאד האסלאמי', עליו נכתב, כי הוא "בעל תפקיד בולט בתחום הכנת חגורות נפץ ומטענים" [אל-צפורי עצור בידנו. הוא אחראי, בין השאר, לפיגועי ההתאבדות בבנימינה (13.7.2001) ובחדרה (28.10.2001)]. 3. מחמד צאלח סלים יאסין, בכיר בזרוע הצבאית ב'ג'יהאד האסלאמי', עליו נכתב, כי "השתתף בהכנת כמה פעולות התאבדות" [יאסין נהרג ע"י צה"ל ב-7.3.2002 הוא אכן היה מעורב בפיגועי הרג בשטח ישראל].

ג. הימצאותה של תשתית הטרור חזקה שבנו 'הג'יהאד האסלאמי' וה'חמאס', הנשענת, בין השאר, על עשיית שימוש אינטנסיבי במנוף הכספי. מהמסמכים עולה כי הכספים הרבים הזורמים לג'נין מדמשק (ראה להלן) ל'ג'יהאד האיסלאמי' ול-'חמאס' לגייס לשיירותיהם צעירים בעלי מוטיבציה, להעניק להם שכר חודשי ולפתור את בעיותיהם הכספיות (תוך הצבת אתגר ל-'פת"ח', שברשותו לא מצויים משאבים כספיים כה רבים, ושאנשיו, כך דווה באחד המסמכים, מקבלים תמיכה כספית מ'הג'יהאד האסלאמי'). עוצמת המנוף הכספי איפשרה לארגונים הללו, בין השאר, לחדור לשורות מנגנוני המודיעין הפלסטיניים, לשחד מפקדים בכירים מהמנגנונים באזור ג'נין, ולהסתייע בהם בפעילות המבצעית ובהתגוננות נגד מהלכים צפויים של 'הרשות הפלסטינית'.

ד. הימצאותה של תשתית טרור של 'פת"ח' ו'גדודי אלאקצא'/'תנזים' העומדת בקשר עם מרואן ברע'ותי, מקבלת ממנו כספים ותקציבים, והמקיימת תחרות עם 'הג'יהאד האסלאמי' וה'חמאס'. במסמך השלל נכתב, כי "מחנה הפליטים ג'נין נחשב למבצר 'פת"ח' במחוז [ג'נין] וכי 'גדודי חללי אל-אקצא', הנמצאים במחנה הפליטים [הם] שביססו את הנוכחות ואת יכולות הפעולה של 'פת"ח". עפ"י אחד ממסמכי השלל ממאי 2001 מצויים במחוז ג'נין 63 לוחמים ב'גדודי אל-אקצא' המחולקים לארבע יחידות צבאיות (ניתן להניח, כי מאז גדל מספרם). פעילותם, כך נכתב, 'מתמקדת

צילום: דובר צה"ל

חומרי חבלה שנתפסו ע"י צה"ל בג'נין

בהתשת האויב הישראלי' ובהגנה על מחנה הפליטים (בשיתוף פעולה עם גורמים אחרים). האילוץ העיקרי שבלם את התפתחותם (לפחות במחצית של 2001) היה האילוץ הכספי ואנשי ה-'פת"ח' במקום ציפו ממרואן ברע'ותי לסייע להם להתגבר עליו.

ה. שיתוף פעולה מבצעי חוצה ארגונים שמצא ביטוייו בפעילות טרוריסטית בישראל ובהתארגנות משותפת להגנה על ג'נין. לשיתוף פעולה זה כמה ביטויים במסמכי השלל: 1. קיומן של מסגרות משותפות לכל ארגוני הטרור. במסמכים מוזכרים הכוח המשולב שכנראה פועל במסגרת תוכנית הגנה על ג'נין ואשר אנשיו משתייכים לכל הארגונים הפועלים במקום (ייתכן שהיחידות הפועלות במסגרת זאת מכונות 'יחידות משמר'). במסמך אחר מוזכר חדר מבצעים משותף הפועל בג'נין. 2. קיומו של שיתוף פעולה מבצעי בין-ארגוני בביצוע פיגועי טרור בישראל. באחד המסמכים מצוין, כי מפקד 'גדודי חללי אל-אקצא' באזור ג'נין הוא זה שגייס את אחד הטרוריסטים שהשתתפו בפעולת ההתאבדות בעפולה (הפעולה ב-27.11.01 בה נגרמו 2 הרוגים וכ-50 פצועים). ואכן על פיגוע זה נטלו אחריות במשותף 'הג'יהאד האסלאמי' ו'גדודי חללי אל-אקצא'. מוכרים גם מקרים נוספים של שיתוף פעולה בין-ארגוני ('פת"ח' ו'הג'יהאד האסלאמי') בביצוע פיגועי טרור בישראל שמקורם באזור ג'נין.

ו. הכוונת תשתית הטרור של 'הג'יהאד האסלאמי' באזור ג'נין ע"י מפקדת האירגון בדמשק. במסגרת זאת נמסר באחד ממסמכי השלל, כי ד"ר רמז'אן שלח, מזכיר הארגון, מעביר סכומי כסף גדולים לפעילי ארגונו בג'נין הן כתמיכה במשפחות חללים ועצורים והן כתשלומים עבור הוצאות פעולות התאבדות והרג. עפ"י מסמך זה הועבר על ידו סכום כסף גדול עבור פעולת ההתאבדות וההרג בעפולה (27 נובמבר, 2001), אשר 'שארית ההוצאות' שלה היה סכום של \$31,000. כמו כן מוזכר סיוע לתמיכה במשפחות חללים ועצורים בסך \$127,000 (סכומי כסף אלו היוו מקור לשחיתות ולמריבות פנימיות בקרב חברי 'הג'יהאד האסלאמי' בג'נין).

ז. קשר עם ערביי ישראל. אחד ממסמכי השלל מצביע על קיום קשרים בין בכירים בתשתית הטרור בג'נין לבין ערבים מישראל. במסמך מצויין, כי בסאם ראע'ב אל-סעדי, מבכירי 'הג'יהאד האסלאמי' בג'נין, העוסק בהעברת כספים, מקיים "קשרים נרחבים עם אנשים בתוך [תחומי] הקו הירוק" [בסאם סעדי מוכר כפעיל מבצעי בכיר של 'הג'יהאד האסלאמי' בג'נין. אחראי לביצוע כמה פיגועי תופת בשטח ישראל כדוגמת חדרה (25.5.01) ונתניה (30.1.01)].

נספח 6 | הנסיגה מג'נין

בא' בחשוון ה'תשנ"ו (25.10.1995) נסוג צה"ל מג'נין בעקבות הסכם אוסלו ב', כאלף שוטרים פלסטינאים תפסו את מקומו.

צילום: זיו קורח

ירי בחוצות ג'נין עם יציאת צה"ל מהעיר

בספר יהושע אנו קוראים על העיר 'עין גנים' - מערי הלוויים אשר בנחלת יששכר: "לבני יששכר למשפחותם, ויהי גבולם עין גנים" (יהושע י"ט, כ). "ויתנו בני ישראל ללוויים מנחלתם ... את הערים האלה... וממטה יששכר את עין גנים" (שם כ"א, כ"ט). את 'עין גנים' מזהים החוקרים עם ג'נין המוכרת לנו - השוכנת במעבר בין ערי השומרון לעמק יזרעאל, באזור חקלאי חשוב כמשמעות שמה 'עין גנים'. כאשר יהוא שר הצבא הרג את יהורם בן אחאב מלך ישראל נאמר כי אחזיה מלך יהודה, בעל בריתו של יהורם, ניסה לברוח "דרך בית הגן" (מלכים ב' ט', כ"ז) וכנראה הכוונה לדרך העוברת ב'עין גנים', השוכנת על פרשת דרכים מרכזית. דרך פרשת דרכים זו פרץ שלמנאסר מלך אשור לכיבוש ממלכת שומרון, ודרכה נס אנטיוכוס התשיעי מפני אריסטובולוס ואנטינוגונוס מלכי החשמונאים. בימי בית שני, שמשה העיר תחנת דרכים חשובה ונקראה בפי יוסף בן מתתיהו 'גניה'. עם השתלטות השומרונים על הרי השומרון, הם החלו למנוע מיהודי הגליל לעבור באזור בדרכם לירושלים, יוספוס מספר על מריבה שנערכה ליד הכפר גינה. מעשה ברבי פנחס בן יאיר שהלך לפני הפסח לפדות שבויים ובדרכו פגע בגינאי הנהר וגזר עליו להיבקע לפניו (חולין ז ע"א). גינאי הוא הנחל שמוצאו ממעין בעיר ג'נין ובימות הגשמים והאביב הוא זורם ממנה אל נחל קישון. תקופות ארוכות בימי-הביניים היה בג'נין ישוב יהודי, כמו שמספר תייר פולני בשנת ה'שמ"ג שליד המבצר ג'נין "נמצא המקום המיושב יהודים". ר' משה מטראני, המבי"ט, מדבר בתשובותיו על חובתו של בעל תושב צפת להבריח את אשתו ממקום הסכנה למקומות בטוחים יותר: "נראה לי שחייב החתן להבריחה מעיר לעיר, לטבריה או לג'נין ומשם לשכם אם יצטרך" ובנו של המבי"ט, המהרי"ט (שניהם מגדולי הפוסקים), מספר בזיכרונותיו שהגיע לג'נין מפני המגפה בגליל: "ובאנו לג'נין בראש השנה ה'שנ"ו... ובשנת ה'שס"ב ברחנו מחמת המגפה... לג'נין ובג'נין למדתי מסכת יבמות וכתבתי בה חידושי". בשנת ה'תרמ"ח נזכר סנדלר יהודי היושב בג'נין, ובשנת ה'תרנ"א מספר לונץ שחברת 'למען ציון' הצליחה ליישב בעיר: "שמונה משפחות מאחינו וגם שוחט ובודק ומלמד הושיבו בה". ניסיון התיישבות זה לא החזיק מעמד, אך משפחות בודדות המשיכו לגור במקום, כפי שמעידים גם מיפקדי האוכלוסין בשנים תרפ"ב, תרצ"א ותרצ"ו.

בכ"ג באייר ה'תש"ח יצא גדוד לוחמי צה"ל לשחרר את ג'נין, אולם לאחר קרבות עזים נאלצו הלוחמים לסגת מן העיר במחיר כבד של חמישים וארבעה הרוגים ולמעלה ממאה פצועים. תשע-עשרה שנים אחר כך בכ"ז באייר ה'תשכ"ז שוחררה העיר כשמפקד החטיבה המשחררת היה אחד ממפקדי הפלוגות שנסוגו ממנה בתש"ח, החוב נפרע. סמוך לג'נין, נמצאים כבר 18 שנה הישובים היהודיים גנים וכדים העומדים בגבורה מול הערבים. יזכנו ה' לשוב מהרה לעין גנים'.

The Sons Will Return To Ganim-Jenin / Igal Amitai, translated by Bracha Berman

In the book of Joshua, we read about the city of "Ein Ganim"- one of the Levite cities in the territory of Issachar: "To the sons of Issachar and to their families, their border will be Ein Ganim". [Joshua 19:20]. "And the children of Israel gave the Levites their territory... these cities... from the territory of Issachar, Ein Ganim" [Joshua 21:29]. Researchers identify "Ein Ganim" with the well-known Jenin located between the mountains of Samaria and the Jezreel Valley, in an important agricultural area as derived from its name "Ein Ganim" meaning Spring of Gardens.

When Yehu, the army commander killed Yehoram son of Achav king of Israel, it states that Achazia king of Judah, Yehoram's ally, tried to flee "by way of Beit Hagan" [2nd Kings 9:27], and apparently this refers to the road passing through "Ein Ganim", situated on a central crossroad. Through this crossroad, Shalmanasar, king of Assyria broke through on his conquest of the Samaritan Kingdom. In addition, through this crossroad. Antiochus the 9th fled from Aristobolus and Antingunus kings of the Hashmonites. During the second temple, the city served as an important road stop and is called "Gania" by Josef Flavius. When the Samaritans took control of the Samaritan Mountains, they started preventing the Jews living in the Galilee from passing through their territory on their way to Jerusalem, Josef Flavius tells a story about a battle that took place next to the village of Gania.

Rabbi Pinchas Ben Yair went to redeem captives before Passover and

came upon the Ginai River. He commanded the river to split so he could pass through it [Talmud Tractate Hulin 7 side A]. Ginai is the river whose source is from a spring in the city of Jenin, and in the rainy season and in the spring it flows into the Kishon Stream. Throughout the Middle Ages, for long periods of time, Jenin had a Jewish population living in it. A Polish tourist in 5343 has said that near the fortress of Jenin "there is a place populated by Jews". Rav Moshe from Trany [the Mbi"t] states in his rabbinic responsa that it is the duty of the men living in Tzfat [Safed] to smuggle their wives from their present place of danger to safer places: "I believe it is a bridegroom's obligation to smuggle his bride from city to city, such as Tiberias or Jenin, and from there to Shechem [Nablus] if need be". The Mbi"t's son, the Mahari"t [both were great halachic rabbis], recalls in his memories that he arrived in Jenin because of an epidemic in the Galilee: "We came to Jenin at New Year 5356...and in the year 5362 we ran away to Jenin because of the epidemic... and in Jenin I studied the Talmudic tractate of Yevamot, and wrote new interpretations to it there." In the year 5648, a Jewish shoemaker living in Jenin is mentioned. In the year 5651, Lunz relates that a company called "For the Sake of Zion" successfully relocated 8 Jewish families in Jenin-amongst them a ritual slaughterer, his assistant, and a teacher. This attempt at Jewish settlement didn't last, but several families continued to live in Jenin according to the Population Registry for the years 5682, 5691, and 5696.

On the 23rd of Iyar 5708, an Israeli army battalion set out to liberate Jenin. After fierce combat, the soldiers had to retreat from the city, and paid dearly: 54 dead and over 100 wounded. 19 years later, on the 27th of Iyar 5727, the city was indeed set free, when the commander of the liberating unit was one of the commanders who had had to retreat from Jenin 19 years earlier. The debt had been paid-full circle. In close proximity to Jenin, are the Jewish settlements of Ganim and Kadim, which stand proudly and heroically amongst the Arab villages. They have done so for the past 18 years. Let G-d grant us the merit to return to "Ein Ganim" quickly and to oust every enemy and terrorist from Jenin as soon as possible.

1. אליצור יואל, עין גנים, בית הגן וג'נין, על אתר ב', מכללת הרצוג להכשרת מורים, אלון שבות, תמוז תשנ"ו, עמ' 77-80.
2. קלויזנר ישראל, ההתישבות בארץ כולה בעיני החלוצים הראשונים, בדרכי ציון, ראובן מס, ירושלים, תשל"ח, עמ' 184-190.
3. גביש דב, שדות התעופה והנחיתה בשומרון במלחמת העולם הראשונה, בסיס ג'נין, מחקרי יהודה ושומרון, כרך שלישי, עמ' 313-318.
4. ליטני יהודה, אין הוראות מבגדאד, הצבא העיראקי במלחמת השחרור, במרכז, פיקוד המרכז, תל-אביב, תשרי תשנ"א, ספטמבר 1990, עמ' 15-17.
5. אתר צה"ל באינטרנט www.idf.co.il.
6. קורן זיו, ידיעות אחרונות, ל' תשרי תשנ"ו, 24.10.1995, עמוד 1.
7. אמיתי יגאל, עלון להבה, ג' ניסן תשס"ב.

תודתנו נתונה לכל מי שהתראיין לצורך המחקר, ולכל עובדי הספריות והארכיונים שסייעו לנו במציאת החומר בהבנה ובחיוך.

ראיונות

אוחובסקי דובי, חדרה. אלפנבוים דב (יאנקי), בית חרות. אשל אילן, שער הגולן. בורנשטיין אברהם, חיפה. בייל רינה, תל-אביב. בן-ציון מלאכי, קרית חיים. ברוקנר הרב יחיאל, טל מנשה. דרורי דבי, כדים. זיני יצחק, קשת. זמיר צופר, עין חרוד. חזן קובי, באר שבע. טבנקין אהוביה, עין חרוד. טליו חווה, תל אביב. כנרתי אמקה, קבוצת כנרת. כספי עמיהוד, קרית חיים. מודיאנו פנחס, מגדים. עראגי אתי, גנים. פרינץ יונתן, גבעת חיים. צביאלי פרץ, בת ים. רובנשטיין חגי, חיפה. שטרית הרב מימון, שדה יעקב. שטרנברג אלי, כפר ידידיה.

ארכיונים וספריות

ארכיון בית-אלפא, קיבוץ בית-אלפא. ארכיון בית ז'בוטינסקי, תל-אביב. ארכיון ההגנה, תל-אביב. ארכיון ההסתדרות - מכון לבון, תל-אביב. ארכיון התצלומים הלאומי, ירושלים. ארכיון כנרת, קבוצת כנרת. ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, תל-השומר. ארכיון ציוני מרכזי, ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ירושלים. ספרית אוניברסיטת חיפה, חיפה. ספרית בית אריאלה, תל-אביב. ספרית יד בן-צבי, ירושלים.

עיתונים וכתבי-עת

במחנה נח"ל, דבר, הארץ, החבצלת, היום, הפועל הצעיר, ידיעות אחרונות, מעריב, אריאל, במרכז, בית מקרא, חדשות ארכיאולוגיות, חדשות השומרונים, חזית העובד, ירושלים, להבה, נקודה, על אתר, קתדרה, שלם.

תודתנו נתונה לכל מי שנתנו את הסכמתם לשימוש בחומר שברשותם ולכותבי המאמרים שבנספחים, שאישרו לנו לפרסמם בספר. עשינו ככל יכולתנו לאיתור בעלי הזכויות של כל החומר ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות, ואם תובא לידיעתנו נפעל לתקנה במהדורות הבאות.

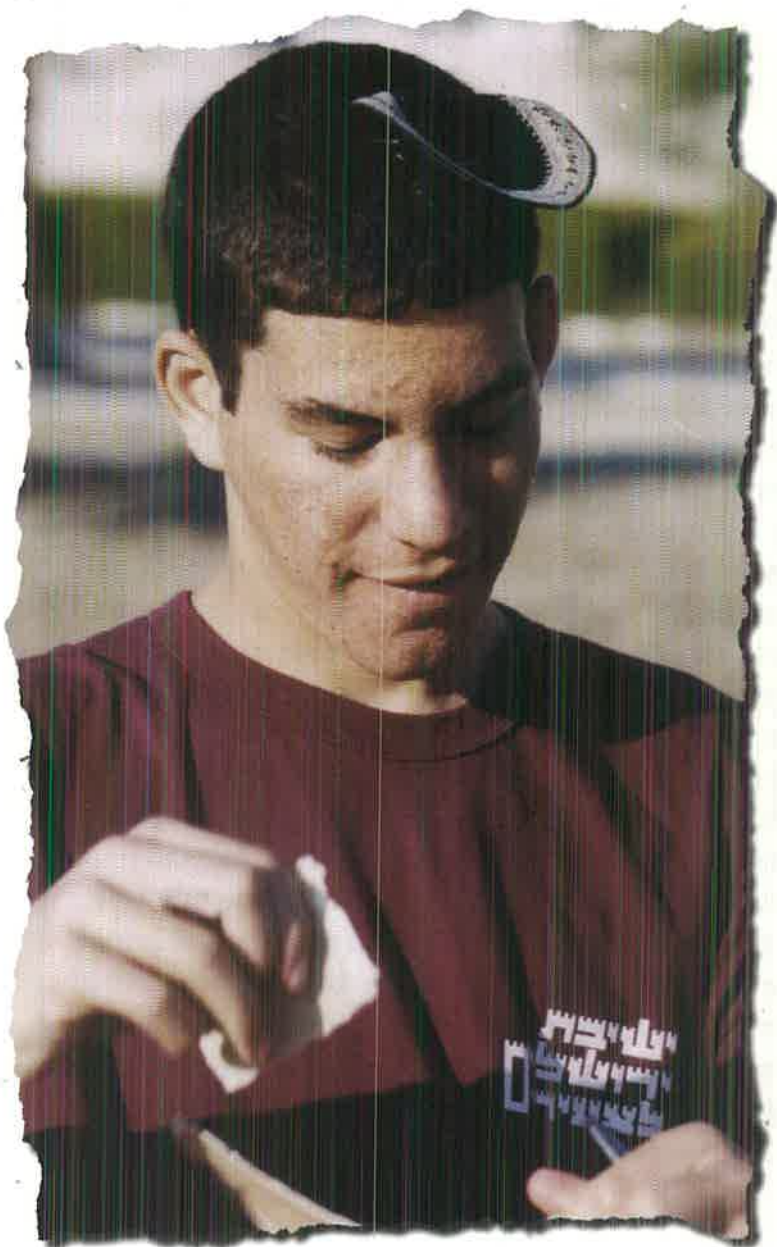
ספרות

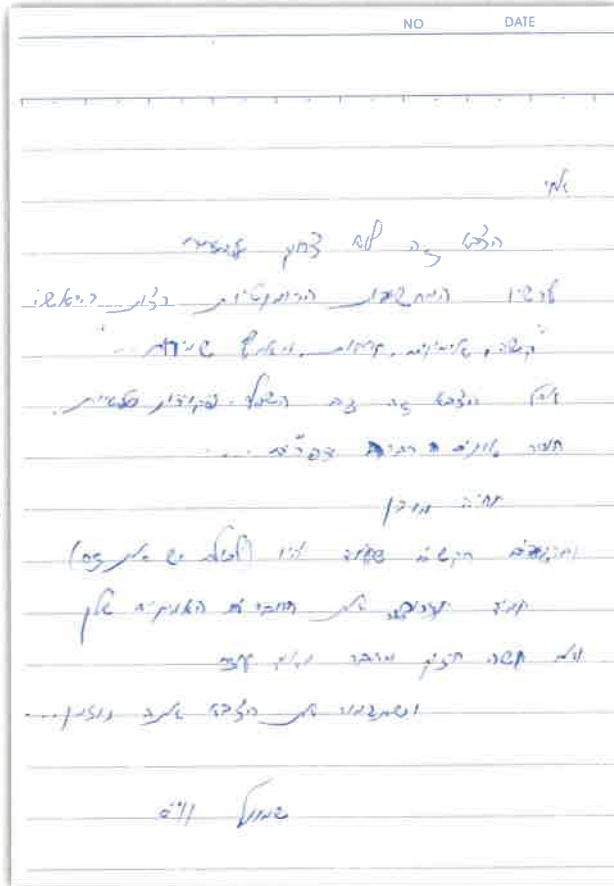
שמואל

שמואל נולד בכ"ד אב תשמ"ב (1982) לאריה וצפורה ווייס בישוב אלון מורה שבשומרון, כשהגיע לגיל שש עברה המשפחה לקריית ארבע. שמואל היה הבן הרביעי במשפחה, מתוך תשעה ילדים. למד בתלמוד תורה בקריית ארבע והיה חבר בתנועת הנוער 'אריאל'. בהגיעו לחטיבת הביניים, המשיך שמואל בישיבה התיכונית 'קריית ארבע' ולמד שם בכיתות ז' וח'. בכיתה ט' עבר שמואל לישיבת ירושלים לצעירים, שם חי חיי פנימייה ככל התלמידים והיה גורם חברתי מרכזי גם מעבר למחזור שלו. אהוב היה על כל חבריו ומוריו בזכות אישיותו המיוחדת: נעים הליכות, עניו, ישר, אוהב תורה, משקיע בלימודה ומחפש את האמת בכל תחום בחייו. בסיום השמינית דחה שמואל את גיוסו לצה"ל כדי ללמוד בישיבה גבוהה, והחל ללמוד בישיבת אילת. שמואל למד באילת ב'זמן אלול', ובחופשת החגים החליט לחתום וויתור על דחיית השירות ולהתגייס. תאריך הגיוס הותיר לו זמן של כחצי שנה, אותו הוא הקדיש בתחילה לעבודה בבניין ואח"כ החליט לחזור ללימודים במכון מאיר בירושלים. יום לאחר פורים התגייס שמואל לגדוד 51 של גולני ('גדוד הבוקעים הראשון'). בשלב האימון המתקדם יצא לקורס חובשים. עם סיום הקורס חזר שמואל למחלקתו. לאחר סיום המסלול נשלח שמואל כחובש אל מחלקת הסיוור של הפלוגה המסייעת. במהלך הלחימה במבצע 'חומת מגן' לחם עם גדודו בעיר ג'נין. באחת הסמטאות במחנה הפליטים נפגע שמואל מירי צלף ערבי, בעת שרץ להגיש עזרה לחבר שנפצע. על מעשהו זה קיבל צל"ש. שמואל מת מפציעתו בכ"ו בניסן תשס"ב עם אור ראשון. בן 19 היה בנופלו.

מתוך דברים שכתב שמואל

מכתב לחבר שהתגייס (סוכות תשס"א)

אחי, הצבא זה לא צחוק. עכשיו המחשבות הרומנטיות רצות בראש "קשה, אימונים, קרבות, מאמץ שמירות..." אבל הצבא זה גם השפלה, חוסר אונים, 'חבר'ה דפ"רים'... תהיה מוכן. וברגעים הקשים שעוד יהיו (ולכולם יש את זה), תמיד תזכור את החברים האמיתיים שלך ואם קשה חיזוק מחבר מאוד עוזר. וכשתגמור את הצבא אתה מוזמן...

שמואל ווייס

מכתבים לחבר לאחר תקופת העבודה בבנין (כסלו-טבת תשס"א)

פרשת וישלח

שלום! (תודה שזה כתב יפה)

אני עכשיו בשבוע ישיבה במכון מאיר, סדר ערב לומד גמרא עם עמיחי בספריה ב'מרכז'. המקום מאוד סימפטי ולכל אחד כאן יש סיפור. אני לא יודע אם אני אלמד פה, זה תלוי במספר דברים שעוד לא הגיעה השעה לפרטם. אם לא אלמד פה, אני אתנדב בגוש קטיף או שאחזור לעבודה הקודמת (ראיתי פרסום במקור ראשון שמחפשים רועי צאן בנגב בהתחלה התלהבתי אבל אז חשבתי על השעמום להיות כל היום עם כבש ועוד בלי לקבל כסף...)

ביום שני ושלישי יש לי את הגיבוש, והתקשרתי לבקש שזה יהיה גם גיבוש לדובדבן, אני צריך לברר שבקשתי התקבלה (צריך לבקש את זה מראש!).

בטח כבר קניית לך חברים ביחידה. שמעתי שקיצרו לכם את הטיירונוט. תזמין אותנו להשבעה! נגמר לי המקום אבל עוד מעט יש שבת מחזור. אפסיק ברגע זה לברבר לך את השכל שיהיה לך זמן גם לנוח ולאכול. מתגעגע ומחזיק אצבעות.

חברך שמואל עקיבא ווייס

בס"ד יום ראשון פרשת וישב (חנוכה)

ליאיר רב שלומות ואור

מה נשמע? מה קורה? איך?

אני כותב לך מכתב מחדרו של עמיחי כמאמר השיר: "אצלי הכל בסדר... היום כבר לא מתים...". ככל הנראה אחרי חנוכה אלמד במכון מאיר הגיבוש שלי מחר ואני די לחוץ אפילו לא הספקתי לדבר עם אחי (משה). אגב הוא פגש אותך עוד פעם?

אתמול דיברתי עם כמה ששיסטיים עד אחת בלילה. עדיין לא גיבשתי לעצמי דעה האם זה טוב בכלל שאני שומר איתם על קשר? אם כי אני מנסה מאוד לא לקלקל אותם (השאלה אם זה אפשרי). ביוזמת עמיחי נפתח שיעור חדש עם הרב סומר (תואם שיעור הרב וייס רק על נושא אחר, הכוזרי).

בס"ה ההרגשה טובה המורל גבוה יחסית לשבועות שעברו.
אני מאמין שגם אצלך המצב שפיר אפילו שטוחנים אותך אבל תראה
כמה מכתבים וחבילות אתה מקבל. כולנו איתך, אל תשכח את זה אף
פעם. אגב כשהתקשרת אלי הערת אותי לכן לא הייתי כל כך ממוקד.

להתראות בבנין אריאל ובעידן של שלום
שמאל ווייס

202

מחבר

כ"ג ע"ג

פ"ג

מחבר

המחבר מודה לרבותי על שכתבו לי

במחבר ע"ג (מחבר) וכן מחבר ע"ג

ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג מחבר ע"ג

225

~~הנה חתונה של משה ואסתר~~

~~הנה חתונה של משה ואסתר~~

בס"ד חנוכה נר שושני ^{הנה חתונה של משה ואסתר} ^{הנה חתונה של משה ואסתר}

^{הנה חתונה של משה ואסתר} ליליאן שלום ^{הנה חתונה של משה ואסתר}

השעה עכשיו חצות אני יושב בבית וכותב לך. בחנוכה יש 6° C ואני תושב
איך אתה קופא שם. שמור על מצב רוח גבוה זה מה שיחזיק אותך!
וחוץ מזה עוד שבוע עבר (כמה זה זמן עיני?) אצל הכלב בסדר את
חנוכה די בזבזתי. אבל הלכנו אני עמיחי ושי לוי לראות את הסרט
'ההסדר'. אני אישית נהנתי בס"ה למרות או ליתר דיוק בגלל הבעיות
שהסרט מנסה להעלות אני לא מזדהה אבל זה גרר את המחשבה. וחוץ
מזה אני מנסה לארגן סיור בנר שמיני עם כמה חבר'ה באזור ירושלים.
(כולם לומדים בטרופ א"א להוציא אותם מהדף). אגב מתי אתה נוסע
שבת לאילת אם בכלל? בדוגרי עכשיו מה זה בא לי למצור לאיזה חודש
באילת אני לא מספיק שומר איתם על קשר...

וביום שישי התקשרתי לסולימן (אמרתי לך את זה?) איזה מין זה היה
לשמוע את הקול שלו.

אני כבר מחכה בקוצר רוח ל'שבת מחזור' יכול להיות שזה בגלל שאני
לא נמצא במסגרת מסודרת עם תברים קבועים: ^{הנה חתונה של משה ואסתר}
לסיום מפעל החיים של א.ל. קוקם עור וגידים ולקט חדש של שירי
ישל"צניקים ודור יקום וחי' יצא לאור. ^{הנה חתונה של משה ואסתר}
^{הנה חתונה של משה ואסתר} לקראת עמואל זועס

נ.ב אם הבנתי נכון מתוכננת שבת אצל אפרים (עדיין לא דברו איתי
אבל אם אין להם התנגדות אני אגיע כהרגלי).

ושבו בי .

מכתבים לחברים בתקופת הלימודים ב'מכון מאיר'
(טבת עד אדר תשס"א)

בס"ד תשס"א

לאביגדור שלום!

מה קורה? מה נשמע?

מצטער שאני לא מתקשר אני פשוט מתפדח במקום זה העברתי לך הודעה עם לונצר. בטח אתם שקועים עכשיו באמצע הלימוד. אני מקווה שמיכה כבר מצא חברותא לרוחו, שמעתי ששייקה ביקר אצלכם בחנוכה ועשיתם איזה טיולון. תגיד, כבר יצא לך לטייל עם מיכה? אצלי הכל בסדר אני עכשיו ב'מכון מאיר' וסדר ערב אני לומד עם מרחביה (יבמות פרק 'האשה בתרא' [16]). בשבת ויגש היינו אצל הלל בעלי וקפצנו גם ליוני למכינה. הייתה שבת נפלאה. (אגב בשבת שלפניה היינו כמה חבר'ה אצל אפרים בן שחר וגם שם היה נהדר. בכלל אני מרגיש ממש קשור לבוגרי המחזור, בכל מקום שהם. לדוגמא בהפגנה פגשתי את א' שבשמינית לא היה חבר קרוב ודיברנו זמן רב, אפילו הסתובבנו קצת ביחד, אותו כנ"ל עם ר'). מה שהיה פה שהשיחות היו מאד 'על רמה'. במוצ"ש פגשנו כמה שריונרים שעומדים לגמור טירונות (הם ממש בגילנו!) הם היו ממש 'שבזים' שמחנו אותם קצת. חוץ מזה הכל כרגיל. 'מכון מאיר' זה תופעה מדהימה, אני ממש מרוצה שאני כאן. לא תאמין אבל פעם אחת עמיחי ואורבך גדרו אותי לשיעור של הרב וייס, היה ממש יפה ומאז אני משתדל להגיע לשיעוריו ('אורות הקודש'). בקיצור תחזיק ראש בישיבה ואני סופר את הימים לגיוס.

להתראות בשבת מחזור (לכל המאוחר)

ידיך שמואל

יום שלישי כ"א טבת חורף תשס"א

ליאיר שלום!

איזו פתיחה משעממת אני חושב שבמכתב הבא אני אפתח אחרת, זו פתיחה רשמית ונדושה מדי.

לעניינינו מה קורה? מה? איך ההרגשה אחרי ההשבעה? (גם אלו שאלות בשביל הטקס) עודכנתי שחיפשת אותי ביום ראשון. אז ככה, אני ביום ראשון עד הצהריים בבית. אבל תודה על הרצון הטוב. מחר ההורים שלי נוסעים לחו"ל לשבועיים, אז אני אצטרך חלק מהזמן להשיגח על הבית. בשבת אני מתכנן אם ה' ירצה (בדיוק לפני חצי שעה הרב פוירמן העביר שיעור על המחשבה האשלייתית שאנחנו יודעים מה יהיה מחר) להיות שבת במכון.

השגתי הנחה של 400 ש"ח בשכר לימוד איזה כיף! (אני מממן את עצמי מכספי הבנין) בשעה טובה ומוצלחת הצטרפתי לשיעור של הרב סומר ביום ראשון.

אני מנסה לארגן לעצמי סטוק של קלטות (הרב שרקי אם אפשר) לשמיעה בצבא לפני שבת וכדומה, אתמול היתה לי שאלה בשיעור ולא הצבעתי אבל הרב שרקי פנה אלי ושאל אותי מה מפריע לי! איזה זכות! ('מכון מאיר') הוא שם לב אלי בשיעור הכללי! (נהיתי חסיד). להתראות בבנין אדיאל

שמואל

נ.ב. כולם כאן בדיכאון בגלל הרצח בגוש קטיף, לפעמים בא לי לקום ולעבור לגוש כדי לחזק אותם אבל לטווח ארוך יותר חשוב שאלמד במכון.

ביי בקרוב ממש

שמואל

יום שלישי כ"א אדר ~~שנת ה'תש"ז~~

לילוי שלום!

איזו סעודה שמעתיך את חושב שמיכרם הבא אתי אלמתי איתך וכו' פקודת נשיא
ונשיא נ"ו.

לזכרונך מה קורבן מהרץ אין ההושב אחרי ההשגחה (זה עלו שלום
בבית המקדש) עוצבת אתי. ליום ראשון יצא ככה אתי פיוה הלמן
שם הלכתי. בדין. אבל קודם ~~הוא~~ ^{הוא} האב.

ייתי הנודים של קוסטא חזרו לפקודתי. לא אתי אצלך חלק נפשו להשקות הדין.
מבקר את מבקן את ה' ירדו (בדין) אתי חצי שעה הוב פידת הדין שפי
זה עם השגחה ~~הוא~~ פאטלית פאטלית יודעת מה היה אחרי עליית שבת במבוא.
השגחה היתה של כסף שה' מברך אצלי כסף! (היה גיבן את זכתי גפס
והתקין). השגחה אחר סוציאליזם לפידתי של הרב סוה ביום הלמן.

את מרבה לזמן ארבע שאלות קאלה (הרב ספי' לפאטלית) לפידתי בצבא
אתי שבת וכלי, אמרתי ~~הוא~~ הדין אתי בשיור ולפי הדין אתי הרב שיק.
כמה שני ואלו אלו מה אמרתי לך! איזו כבוד! (מבין מאי) הוא שמת לי ספק
הכל! (עניתי חסדי).

תיבתא בבת מרדכי
למנו

לב כלל אתי הדין אתי קאלה הדין קבלה קאלה, לפידתי בג' קום ~~הוא~~
לזל כד לפתק למה, אתי ארבע אתי יתר יתר שבת שלום תמנו.

כ"ה קודם שש
למנו

אהלן!

מה קורה ארפיג'יסט? נו כבר הקפיצו אתכם?
אם אני זוכר אתם אמורים לסיים את ההכשרה. בטח עכשיו זה הקטע
של ניווטם זה אמור להיות כ"ף. תאמין לי אני מקנא בך קנאת סופרים
(בחינת קנאת סופרים תרבה חכמה...) אפילו שאני לא מתאים להשקעה
גופנית, הייתי מת להיות ב'פלט"ר' במוקד העניינים. טוב לא נשגע אותך
וחוץ מזה התחיל שיעור של הרב שרקי אז נצטרך כאן.

בוקר טוב ! (יום שלישי)

אתמול עמיחי סיפר לי שאתה הולך לעבור קורס נהיגה בנגמ"ש אז א.
בהצלחה! ב. לפחות לא תדפוק את הברכיים. ג. יהיה לך חימום. (תמיד
צריך לראות את הטוב שבכל דבר...) בשבת ביקרתי באילת וממש נהנתי,
אני מרגיש שם כמו בבית, או כמו ההרגשה בשמינית בישיבה לצעירים.
לדעתי יש בישיבה שם את האוסף המוצלח ביותר של חבר'ה. אני ממליץ
גם לך לבקר שם, זה יתן לך הרבה כוחות... כשהרב הלל שמע שאני
במכון, הוא אמר לי שרק החלפתי פרה בחמור, אבל בסך הכל היה פשוט
כ"ף.

בחזור היה לי טרמפ ישר לקריה, ואפילו הספקתי להשתתף בהפגנה
שנערכה נגד ההסכם במעבר גבול טאבה.

בעזרת ה' ההשקעה שלך בלהתנדב להישאר בשבת תשא פרי ותשחרר
לשבת מחזור, זגם אם לא, אל תשבר. בינתיים שמור על מורל גבוה.
תמיד תזכור ששום דבר לא ישבור אדם עם מטרה. תשתדל ללמוד
פרשת שבוע, או בעצם משנה, ותשתדל לרשום את כל השאלות שעולות
לך כדי שאחרי הצבא או בחופשות תוכל להשלים את הפער.
אני ממש פורח במכון. אביגדור דיבר איתי על אפשרות שהוא יקפוץ
לפה לאיזה שבוע לקבל תשובה על 2-3 שאלות נקודתיות. ניסיתי
להסביר לו שהחיים לא עובדים ככה, בעיקר לא באמונה, שזה כמו חוט
שאתה תופס אותו ואז הוא בורח, ואז אתה שוב תופס אותו יותר חזק...
בקיצור זה לא זבנג וגמרנו. המלצתי לו לעבור לפה לפחות לחודש.

בקיצור ביי
שמואל עקיבא

נ.ב. שמור על קשר! וחוץ מזה נזכרתי. הלל רוצה להגיע לדובדבן בגיוס
אוגוסט, שיהיה לו בהצלחה.

יאלה ביי

בס"ד יום שני י"ב שבט

ליאיר רוב שלומות ואור!

מה נשמע? איך הולך?

נעבור לעיקר מה שאני יכול לספר כלומר מה אני עושה אז ככה! אני
סוגר עכשיו שבוע 'במכון מאיר', ובינתיים ההרגשה שם נפלאה. כמובן
שהלימוד עם עמיחי בערב מוסיף להרגשה. המכון הגיע בדיוק בזמן
בשבילי כדי לענות לי על השאלות הדוחקות ולתת לי זמן להתמקד
בהלכה. עוד מעט גם יהיה לי רב צמוד מהצוות!! (של המכון).
ביום רביעי שעבר הלכנו עם עמיחי, אורבך ואורי לשיעור בוגרים של
הרב וייס (עם ו' אחת לא כמוני) ושם הזכרנו את המפק"צ שלך שלמד
במחזור כ"ח, ואח"כ בישיבת דימונה, וגם חודש בישיבת הר המור! אגב,
הוא קיבוצניק (חפץ חיים). כל זה מזיכרונו של הרב וייס. בקיצור,

מבחינה דתית אתה מסודר או לפחות המפקדים לא מקשים, זה גם חשוב.

בשבת ויגש היינו אצל הלל וידל (ויוני) אני הגעתי לשם בלי בגדי שבת. אה, כן, ישראל שטיינמץ ואורי שרעבי גם באו, אז 'שנוררתי' מישראל חולצה והסתובבתי עם ג'נס.

בכלל היתה שבת מאד מוצלחת, גם רואים איך תחומי ההתעניינות של החברה משתנים לכיוונים הרבה יותר אידיאליסטים, וכל השיחות היו מאוד 'על רמה'. במוצ"ש דיברנו עם טירוני שיריון ששומרים בגבעה ט'. הידעת? מסע הכומתה שלהם הוא 18 ק"מ! לא טעית!! אח"כ נסענו לאיזה גן מבודד, ושם הלל העביר 'שיחה' על לימוד זכות (עם דף סיכום של אבא שלו שממנו הוא קרא) ואח"כ התפתח דיון על הנושא.

השבוע מצפה לי שבוע עמוס (2 הפגנות, 1 השבעה, שיעור של הרב ראובן אלבז במכון [אם שמעת עליו] ובת מצווה של אחותי, שבה אני אמור לנגן בחלילית בליווי גיטרה של אחי).

עכשיו הגענו לשלב של איחולי אליך:

זהו, גמרת שלב ראשון בצבא. עוד חודשיים סוף טירונות. אתה כבר מכיר את החברה שיהיו החברים שלך בשלוש השנים הבאות, תשקיע בהם!!

בקיצור, המשך שירות מהנה. ואם הוא לא, תעשה סוויץ' ותתייחס לזה כמו חוויה.

להתראות בבנין אריאל

שמואל

דברים שרשם שמואל על-מנת לאומרם במסיבת גיוסו (אדר תשס"א)

ערב טוב

לא ברור לי בדיוק מה אני צריך להגיד בנאום הזה. זאת בעצם המסיבת-פרידה הרשמית שלי מהעולם שלכם. עכשיו אני אעבור לדבר על עצמי כרגיל. עכשיו אנחנו יוצאים לעולם המעשה, אבל את כל כוחנו, או לפחות רובו, אנחנו שואפים מכס, תלמידי הישיבות. אתם בעצם נותנים לנו את האידיאל וההצדקה שעבורה אנחנו נלחמים. זו קצת חוצפה שאני אומר את זה לכם, מהסיבות שאני יצאתי לצבא היה מתוך חוסר היכולת שלי להתמודד עם הקשיים האדירים בחיטוט עצמי

לגילוי האמת הפנימית. אמנם אני נשברתי, אבל אתם עדיין מחזיקים מעמד. רציתי להגיד על העולם החיצוני, שרובו דמיונות. כשהייתי בעולם החיצוני. כל מה שרציתי היה לחזור ולהתמודד עם עצמי. חיכיתי כבר לצבא, כי בצבא גם יש התמודדות עצומה עם עצמך ועם היכולת שלך לפעול ולתת בכל-זאת. מה שנותן לי הרבה כוח זו התורה שלמדתי וההבנה (המצומצמת אולי) בחשיבות הצבא בחשיבות השמירה על עם-ישראל, בעיקר בשעה קשה זו. מי ייתן ויהיה ה' בעזרנו ויצילנו מכף כל אויבינו. שהדור יתעלה מכח לימודינו (בשביל זה צריך להרבות בשמחה).

ושוב תודה שבאתם למסיבה שלי.

מכתב לחבר בתקופת הטירונות בבא"ח גולני (קיץ תשס"א)

בס"ד יום רביעי ט"ו סיון התשס"א (6.6.01)
לויצמן!

קיבלתי באושר (שמחה, סבבה, התלהבות, וכו' וכו') את החבילה ששלחת לי.

זה גורם לי להיזכר בימים ההם. אמרו לנו שלאט לאט החברות נחלשת, אבל אצלי (אולי בגלל שאני בחברה חדשה ושונה לגמרי) כולם נצורים ושמורים בזיכרון, והגעגוע הרבה יותר חזק ממה שחשבתי שיהיה. אצלי הכל בסדר יחסית (בכל זאת צבא), אני מרוצה מהביניישי"ם, חברה

10... מאוד מעריכים את המחלקה שלהם, היא נחשבת המחלקה הטובה בפלוגה. הפק"ל שלי הוא מרגמה 60 מ"מ (לא משהו). שבוע הבא אנחנו מתחילים אימוני פרט וזריקת רימונים. חטפתי עוד שבת על הפקרת נשק, לא נורא. בסה"כ הקושי הפיזי הוא לא גדול בכלל. מפה, מהצבא, אני מעריך הרבה יותר את ההסדרניקים. ד"ש חמה לאורי מילר. שוב תודה ושמור על קשר בחברות אמת שמואל ווייס ביי

דברים ששמואל כתב בפנקסו בקורס חובשים (סתיו עד חורף תשס"ב)

בס"ד

16.10

אתמול הייתי עובד רס"ר עם זילבר. עבדנו מהבוקר עד חמש בגיזום, עבודה לא קשה. אבל התפתחו שיחות מעניינות, בכלל זילבר הוא בחור מאוד מעניין ורציני. בין היתר דיברנו על מה כל אחד רוצה להיות. הוא אמר שהוא רוצה להיות סופר עם קריצה לפוליטיקה, ככה הוא יוכל לשנות ולשפר הכי הרבה. ואני חשבתי למה לא חינוך. חבל שלא שאלתי אותו, מעניין מה הוא היה אומר לי. אח"כ היו כמה שיעורים שישנתי בהם, ובערב למדנו לבוחן ניתוחים. צריך להפסיק לבזבז כסף על פיצות ולחסוך כסף למכונת גילוח. אני שמח שנולדתי בחברה דתית, האנשים הרבה יותר רגישים אצלנו. זה לא אומר שאין חבר'ה חילונים שהם עדינים וכיף לדבר איתם, אבל העולם החילוני הוא הרבה יותר אישי, כלומר שכל אחד דואג לעצמו, אפילו אם לפעמים צריך לדרוך על האחר.

כ"א חשוון (15.11)

אתמול היה לנו יום מאוד משעמם, הדבר היחיד ששווה לזכור, זה הניתוחים שראינו בטלביזיה, אבל גם הם איבדו הרבה מהקסם כי כבר ראינו אותם בבי"ח. הגיע מישהו חדש לקורס (סגל) והשמועות פה רצות. בהתחלה הנפיצו שהוא החליף את הסמל, אבל הסמל כאן. עכשיו אומרים שהוא החליף את רינה, אבל מה זה משנה. עוד 3 שבועות חוזרים לפלוגה, ולא כ"כ שמרתי איתם על קשר. שמעתי שאיתי כבר יצא למכ"ם מוקדם. אני מעריך שגם אסף ועמרי הולכים לצאת, אולי אסף לא כי הוא לא רצה, אז בטח איימן. מעניין איך המ"כ החדש שלי.

ואם החבר'ה בכלל זוכרים אותי. עולה בי השאלה באיזו אסטרטגיה לנקוט כדי לזכות לצאת לקורס מכי"ם זה בוער לי בעצמות אבל בינתיים כאן אני לא עושה כושר...

טיוטת מכתב לחבר שנמצאה בפינקסו

לשי

כנראה שעדיין אין לי מספיק אומץ להתנצל פנים מול פנים, לכן אעשה זאת במכתב, עדיף מכלום. אני מתנצל ומבקש סליחה על מה שקרה אתמול. כשדפקת בדלת לא פתחתי, ובזמן שהתווכחתי עם יועד וערוסי שיעלו לשמור, התחפרתי בשמיכה שלי, וכשביקשת ממני אישית סרבתי. רק תדע שעברו עלי יומיים של ייסורי מצפון. אני לא יודע אם הייתי סולח כל כך מהר אם המקרה היה הפוך אבל באמת אני מתחרט על מה שקרה מכל הלב, ומקווה שאתה מאמין בחזרה בתשובה.

דברים שכתב בפנקסו בתקופת השירות בפלוגת המסלול (חורף תשס"ב)

אתמול בערב עוד הייתי עם הכיתה שלי, ושם התעורר רצון מצד שני חבר'ה (דתי ומסורתי) ללמוד איתי תורה. הדתי רוצה הלכות שבת, אבל אם אני באמת מלמד אותם (אם הם ימשיכו לרצות) זה יהיה מסכת אבות, כי דרך ארץ קדמה לתורה. אח"כ אולי ננסה להשיג את 'ספר החינוך', אבל זה כבר פנטזיות שלי. ראוי לציין שהיתה אווירה חבל"ז ב'אכזרית', ואפי' שיחקנו ארץ עיר (כמובן שאני ניצחתי בהפרש ניכר). בהמשך הלילה תפסתי כוננות חפ"ק במקום החובש הקבוע שהיה אמור לצאת למארב מול הכפר... בערך ב-2:00 לפנות בוקר הקפיצו אותנו לחשד שיהיה פיגוע מיקוח ב... אני קצת התמהמהתי ועומר (המ"פ) התעצבן עלי נראה לי שהא-לא ירצה אותי יותר בחפ"ק. חבל (בסוף לא קרה כלום, אבל יש שם בתים יפים).

כרגע תפסו בנקודה אחת בגיזרה שלושה מחבלים שתצפתו על עמדה שלנו והכינו שם עמדת ירי. סוף סוף ניצחון שלנו. המלחמה הזאת מורכבת מאלפי תקריות ומוכרעת רק בנקודות. אפשר לומר שאנחנו מובילים (בזכות החיסולים), אבל תמיד פרס יכול להרוס הכל עם כל מיני 'פתרונות יצירתיים' להצלת ה'מפלצת' שהוא יצר. זה שאין לו בושה אני יודע, אבל איך אין לו רחמים על האחים שלו שסופגים יריות והרוגים, וכוח התגובה שלהם נפגע קשה יותר. עכשיו סיפרו לי שהלילה בבקעה נהרג אח של מ"כ במחלקה שלי. איזה סרט רע. אולי אצא בתור נציג של המחלקה ל'שבעה' (כל המחלקה תופסת עמדות ללוויה לא נצליח לצאת).

מכתבים שנכתבו בתקופת השירות בפלוגת המסלול ובפלוגה המסייעת (חורף תשס"ב) והגיעו ליעדם לאחר ששמואל נפל

16.12.01

לשמואל וליואב שלום!

מה קורה? מה נשמע אתכם? כבר אי אפשר להרים צלצול או לשלוח איזה הודעה?! להתעניין, משהו! רציתי לספר לכם קצת מה קורה איתי. אני יושב עכשיו בחצות וכותב לכם. מחר אקום להתחלה-חדשה, אגיע למפקדת הגדוד ואחבור לפלוגה שלי. כזכור לכם סיימתי קורס חובשים

לפני שבועיים. בשבוע שלאחר הקורס רדפתי אחרי הגדוד שהוקפץ לג'נין. ולאחר שלא הצלחתי לתפסו, שלחו אותי הביתה לרבעוש. בשבוע שלאחריו נשארתי עד יום שני בניסיון לחתום על ציוד, וכל הפלוגה יצאה ל'רגילה'. אני הצלחתי להיפגש עם מחלקת ה'בינישים' ועם כמה חברה מהמחלקה שלי, הרגשתי לעומתם ירוק וחסר ניסיון (לעומת ההרגשה שלי בקורס ש'קורעים' אותי, אפילו שזה לא התקרר למה שעשו להם, אבל רק כשנפגשת איתם הבנתי זאת והתביישתי). החברה ספרו על החוויות מהקורס, על הקור והשליכה בשלוליות ושיבה ב'אכזרית' בגשם (ה'אכזרית' אמנם אטומה לכדורים אבל לא למים). פתאום התחלתי להעריך יותר את השריונרים שזה הקורס שלכם (לשבת בטנק)...

נפגשתי גם עם הסגל, עם עומר המ"פ החדש, את אלירז הסמ"פ ראיתי ודי התרשמתי ממנו לטובה אפילו שהוא העביד את הקשר שלו עמיחי לוי (אח של השמיניסט) עד שלוש בבוקר.

מתי שחיכיתי לטיפול בענייני, נפגשתי גם עם המ"פ הקודם שלי, גרינוולד, שהזמין אותי לישון עם החיילים מה'רובאית', סירבתי בנימוס, אני רוצה לישון בליה לא 'להיטחן'.

בחנוכה הייתי ב'רגילה' והספקתי לטייל עם אחים שלי, היינו בים ובכמה מאגרי מים מרהיבים באזור בית-שמש. מדהים לציין שאני עדיין חושב עליכם. מדי פעם הרי הייתם חמושים שלי ואתם כבר שביעיסיטים! אבל בכל זאת אני מוצא את עצמי אפילו קצת מתגעגע לתקופת השמינית, כשעדיין האמנתי שיצא ממני משהו.

בטח אתם מסיימים פעולה או לומדים משהו לפני שאתם הולכים לישון לקראת שליש חדש. מן הסתם גם טיילתם בחנוכה או סתם נפגשתם עם החבר'ה.

מצחיק אותי שיש במחלקה שלי שני אתיופים בשם יואב ושמואל שלא זזים אחד בלי השני (לא קשור אליכם).

ד"ש לכולם ותמשיכו להשקיע בלימודים (לאו דווקא הסטנדרטים) הלוואי שתצליחו ללמוד, להיפתח עד הקצה עם כל הסובב ושתנצלו את הזמן הכי יפה בחיים לגדילה ולפריחה.

ד"ש לכולם מתגעגע
שמואל

לעמיחי

עמיחי! מה קורה, מה המצב, כבר מזמן לא נפגשנו, אני שם לב שהקשר בינינו נחלש. אני לא יודע להסביר למה, אבל אני בטוח שגם אתה שמת לב לזה. אתה זוכר את מה שאמרנו פעם על זה שקשה לשמור על קשר וזה דורש השקעה, אז אני אספר לך קודם מה שעובר עלי... שמעתי שבעיתון היה כתוב שהרמטכ"ל אמר שחטיבת גולני היא מס' 1 בצה"ל, האמירה הזאת מכניסה הרבה גאווה בלב אבל תמיד צריך לזכור שזה שהחטיבה טובה לא הופך אותך אוטומטית ללוחם טוב. את האמת, אני מתגעגע קצת ללימוד בישיבה... כמו שאני רואה את זה עכשיו, אחרי הצבא אלך ללמוד במכון מאיר ואולי אנסה להדריך באיזה מוסד. אני מאוד רוצה לעבוד עם חבר'ה צעירים בטווח הקרוב. אני מנסה לצאת למכ"ם ולהיות מ"כ מסלול.

עמיחי, אני מתחיל להרגיש מה זו 'טחינה', וזה קשה, אבל בתור אחד שדורש מאחרים ומרשה לעצמו לתת להם עצות, אני חייב להישאר פה ולהראות לעצמי שאני מסוגל. בכלל התחלתי לעבוד על המידות וגיליתי שזה כל כך קשה, אבל בעזרת ה' נעשה ונצליח. יצא לי הרבה לחשוב על החמשושים שלנו, כנראה שנקשרתי אליהם יותר ממה שחשבתי ובכלל אי אפשר להשוות את העולם שאני חי בו היום לעולם של פעם...

"וידום אהרן"

דברי אביו של שמואל, הרב אריה ווייס, ביום הזיכרון במלאת שנתיים למותו

עדיין קשה לי מאוד לדבר. אני רוצה ללמוד לימוד קצר מפרשת 'שמיני' לעילוי נשמתו של שמואל.

"ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליהן קטרת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם. ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'." ויאמר משה אל אהרן, הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידום אהרן" (ויקרא י).

איך הגיב אהרן למות בניו? "וידם אהרן". רש"י מסביר שהוא שתק וקיבל שכר. הרשב"ם מוסיף: ממה הוא שתק? הוא שתק מהאבל שלו, לא בכה ולא התאבל. זאת אומרת שהוא נדם ממה שהיה רוצה לבכות ולהתאבל. הרמב"ן אומר בצורה עוד יותר חריפה: ממה הוא שתק? אהרן בכה, והוא בכה בקול, וכשמשה רבנו אמר לו את. מה שאמר לו, אז הוא שתק, הוא נדם מן הבכי. הוא בכה, והפסיק לבכות. למה הפסיק לבכות? וכי יש איזה גריעותא בבכי? וכי יש חיסרון באבל?

נוסיף לשאלה - הנצי"ב אומר: "דבכיה על המת הוא באמת מצווה". הוא מביא מקור מהגמרא שיש מצווה לבכות על המת. הוא כותב: "ומי שאינו בוכה על קרובין הרי זה מגונה, כמו שהאריך הרמב"ן בהקדמה לספר 'תורת האדם'". הנצי"ב אומר שזה חשוב לבכות, שיש מצווה לבכות. הנצי"ב מביא שני טעמים לחשיבות הבכי על המת. יש שני מצבים: יש מצב שאדם בוכה על ילדו שמת בקטנותו. המוות הזה בא כעונש להורים, ואם האדם לא בוכה - הרי זה כאילו הוא מתעלם מהעונש. המצב השני, אומר הנצי"ב, אם מת בנו כשהוא גדול, אז המוות לא בא כעונש להורים. במצב כזה הבכי הוא כבוד המת. למה זה כבוד המת? אנחנו בוכים כי המת חסר לנו, אותה נשמה חסרה לנו. ואם כן, למה אהרן לא בכה? אביא לזה שני הסברים, הסבר של הרשב"ם והסבר של רש"י.

כדי להבין את הרשב"ם צריך להתבונן בדברי משה שבתחילת הפסוק. יצאה אש מלפני ה' ואכלה את נדב ואביהוא. אהרן בוכה, ואז משה פונה אל אהרן ואומר: "הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש". מהו "בקרובי אקדש"? משה אמר לאהרן שה' אמר שעל-ידי אלה שקרובים אליו יצא שמו לעולם. לפי הרשב"ם, הגורם לקידוש ה' ולהכרת האלוקים, היא התגובה של אהרן למות הבנים שלו, זה הדבר המקדש את-שם ה'. זה מפרסם את האלוקים בעולם. כותב הרשב"ם: "ויאמר משה אל אהרן, אל תתאבל ואל תבכה ואל תחדל מן העבודה, זה כבוד השכינה שרואה בניו מתים ומניח אבלו בעבודת בוראו". כבוד השכינה הוא שיש אדם שמסוגל לראות את בניו מתים, ואינו נוטש

בעקבות זה את עבודת ה'. מות הבן לא מכניס ספקות ללב. אותו אדם, כשהוא ממשיך לעבוד את ה' - הוא מודיע שיש מטרה לחיים, הוא מודיע שיש מי שקובע את המטרה לחיים, ושהחיים הם שליחות אלוקית. אולי אנחנו לא יודעים את פשר השליחות, אבל החיים הם שליחות אלוקית. כאשר החיים נגמרים, אז ריבוננו של עולם לוקח את הפיקדון בחזרה. אם הבן נפל, אז היתה לו שליחות, לנשמה הזאת היתה שליחות והיא הסתיימה. אבל השליחות של ההורים נמשכת, וזו משמעות החיים. לכן אומר הרשב"ם: "וידם אהרן", אהרן נדם כי הוא היה בתוך עבודת ה', הוא היה בתוך השליחות הזו. אם הוא היה בוכה, הוא היה מפר את עבודת ה'. אחר כך הוא בוכה. תוך כדי עבודה הוא לא מפסיק, הוא לא נותן לאבל להסיח את דעתו מעבודת ה'. "וידם אהרן" עכשיו, בתוך המשכן, בתוך העבודה.

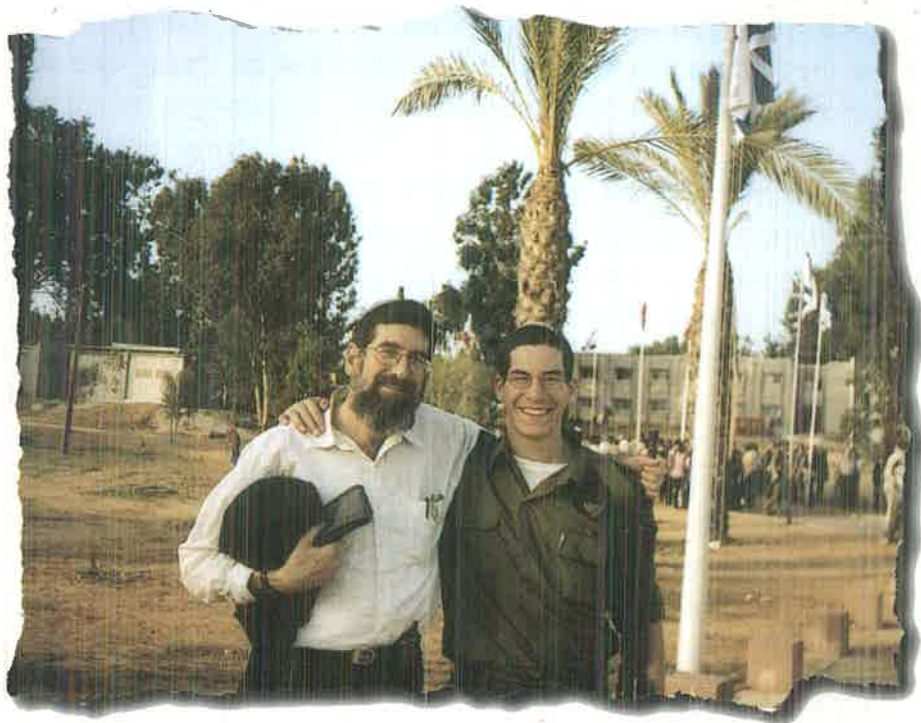
רש"י הולך בכיוון אחר לגמרי. רש"י כותב לנו דברים מופלאים וקשים. רש"י אומר, בשם הגמרא במסכת זבחים: "אמר לו משה לאהרן. אהרן אחי, יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום". אני ידעתי שהבית יתקדש על ידי זה שמישהו קרוב לקב"ה ימות. "והייתי סבור או בי או בך. עכשיו רואה אני שהם (נדב ואביהוא - הבנים) גדולים ממני וממך". מה אומר משה לאהרן? קודם כל הוא אומר: ידעתי שמישהו צריך למות פה. איזה קידוש ה' יש בזה? איזה קידוש ה' יש בזה שמישהו צריך למות, שהבנים צריכים למות?

אני לא יודע אם אני יכול לענות על השאלה. אבל יש פה דבר מופלא. אני באמת לא יכול להסביר. אבל בואו נשים את עצמנו במקומו של משה. מה משמעות הדבר? משה ניגש להקמת המשכן, והוא יודע שמישהו קרוב לקב"ה ימות עד חנוכת המשכן. מישהו יפול, אולי הוא, אולי האח האהוב שלו. ומה אומר משה לעצמו? האם משה אמר שבגלל שמישהו צריך למות הוא יעצור??? יש ערכים בחיים שהם מעל לחיים, והם נותנים את התוכן לחיים. משה אמר: אני אלך קדימה, ואם צריך ליפול - צריך ליפול! אני אומר בסוגרם: איזה קידוש ה' יש בזה ששמואל היה צריך להיהרג? זה מופלא, אבל אולי בכיוון הזה: אנחנו יודעים שכדי להקים את העם הזה לתחייה, מישהו צריך ליפול. אנחנו ידענו את זה מאש, ואנחנו יודעים את זה גם עכשיו, שכדי להקים את עם ישראל מישהו יצטרך למות. שמואל - ודאי כל כולו היה מסור לעם ישראל. הוא היה מסור לגדוד, לפלוגה. שמואל אמר בעשייה שלו: זה לא יעצור אותי! צריך להציל את מתניה? אני אלך להציל את מתניה! צריך למות בשביל זה? אני אמות בשביל זה! חשוב להבין את הכוח הזה, חשוב להבין שזה כוח חיים! כשהעולם יבין שעם ישראל דבק בחברות ההדדית, שעם ישראל דבק בארצו, וששום דבר לא יכול לעמוד מול הדבקות הזאת, שאנחנו מוכנים למסור את עצמנו לדבקות הזאת, לחברות ולארץ שלנו, אז, ורק אז, יקבלו אותנו למשפחת העמים.

שמואל גדול ממני, כי אני יכול לדבר, כשהגיעה שעת ההכרעה, שמואל לא דיבר, הוא עשה; הלך ועשה.

יוצא לפי רש"י: למה שתק אהרן? כי הוא קיבל תנחומים בגודל המעשה של הבן, המעשה שמעיד על גודל הנשמה, המעשה שמעיד על כוחות החיים. לכן "וידם אהרן". אני לא יודע אם הגעתי לדומיה ולניחומים. לא עוברת כמעט שעה שאני לא חושב על שמואל. ולא עובר יום שאני לא חושב על מה שהוא עשה, ושהכוח הזה הוא איתנו. זה לא כוח שהיה אצל אחד, יחיד סגולה בכל הדור, והוא הלך ואיננו. זה כוח שנמצא בנו.

אם שמואל היה שומע אותי מדבר עכשיו, הוא היה אומר: אבא תפסיק, תפסיק להגזים, אל תיסחף אבא. אבל אנחנו לא צריכים לשמוע ל"אל תיסחף" של שמואל, אלא לשמוע לקול המעשה שלו. כל אחד יקח את זה למקום הטוב שלו, ושהקדוש ברוך הוא ישלח תנחומים לכל המשפחה ולכל עמו ישראל.

נפל במילוי זכותו

אמא של שמואל, צפורה ווייס, הספד שנאמר בהלוויה

בשעה כזו אני רוצה לבטא כמה מחשבות שחשבתי עליהן מאז שהודיעו לי מה שקרה. קודם כל האישיות של שמואל, באמת בן-אדם מאוד מיוחד. מכיר-בערך עצמו אבל מאוד לא שחצן. לפני כמה זמן, לפני שהוא גמר את קורס החובשים, הוא סיפר לנו שהיתה לו פגישה עם המג"ד הוא מאוד שמח על הפגישה הזאת. לשאלתי מה היה בפגישה, הוא ענה שהמג"ד ביקש ממנו לספר על עצמו. שאלתי אותו: "נו, מה סיפרת?" ותשובתו: "תראי, אין לי לספר שום דבר מיוחד. אין עלי כלום". אמרתי לו: "שמואל, למה לא, ספר! למדת, אתה חושב ככה, אתה גר פה... בקרית ארבע". "אמא, זה לא מעניין. המג"ד שאל אותי: אתה רוצה להצטרף לבינ"שים עכשיו? אז אמרתי לו - לא. החיילים שלי - מחכים לי".

והוא עוד הוסיף שיש להם איזושהי טבלה, וכל יום מאז קורס חובשים מסמנים מתי ווייס יגיע. אני הייתי מאוד גאה בסיפור הזה, מאוד גאה בזה שגם חיכו לו וגם הוא לא הכביר בדברי תשבחות על עצמו, וגם מאוד מאוד שמח בשיחה הזאת. זה היה פשוט סיפור יפה, סיפור מתאים לו.

חז"ל אמרו: "לעולם יהא אדם רך כקנה, ואל יהיה קשה כארז" (תענית כ). לשמואל היתה יכולת להתכופף כשמעירים לו, לא להיעלב, ואחר-כך להזדקף עם חיוך ולהמשיך. למשל בתחילת הטירונות, אני זוכרת שהוא סיפר לנו שהרס"ר די מטרטר אותו. טוב, אני שמעתי את זה, כמובן התרתחתי: מה פתאום, מה, הרס"ר מטרטר אותך, וזה, ולמה... אז הוא אמר לי: "אמא, מה את מתרגשת? זה התפקיד שלו". זאת אומרת, הוא לא התרגש מזה במיוחד, וזה גם היה מאוד יפה.

מסופר שרב ברוקא חוזאה היה מצוי בשוק של בי לפט, והיה אליהו מצוי אצלו. אמר לו: יש בשוק הזה בן עולם הבא? אמר לו: לאו. בינתיים באו שני בני-אדם, אמר לו אליהו: הללו בני עולם הבא. הלך אצלם רב ברוקא, אמר להם: מה מעשיכם? אמרו לו: בני אדם שמחים אנו ומשמחים עצובים, וכשאנו רואים שניים שנפלה קטטה ביניהם, אנו טורחים ועושים ביניהם שלום. באמת, כזה הוא היה.

כששמואל חזר מהצבא, הייתי שואלת אותו: מה אתה צריך, להכין לך, לארוז לך? הוא אמר לי: "אמא, אל תדאגי, אמא, אל תדאגי". בהתחלה אמרתי: מה, אני לא אכין לו? ואחר-כך הבנתי שאם אני באמת רוצה לעזור לילד שלי ולילדים אחרים שלי, אני צריכה להפסיק לדאוג, להתאמץ לא לדאוג. כי ילדים אמיצים צריכים אמהות אמיצות. אני פונה לכל האמהות של החיילים הנמצאים פה בבית הקברות והחיילים שבחזית, שאם אנחנו באמת רוצות לעזור לילדינו החיילים, אנחנו צריכות לנסות לא לדאוג.

לסמוך על ה' ולתת להם להילחם.

היום יום השואה. ילדתי, ברוך-ה', שלוש בנות ושישה בנים. שישה בנים - זה אומר שישה חיילים, ותמיד ידעתי שאולי לא כולם יחזרו מהצבא. רציתי משפחה גדולה, כי הרגו לנו שישה מיליונים, ובתוכם סבי וסבתי מצד אבי ועשרה מילדיהם, ועוד כארבעים מהמשפחה הקרובה, וזאת היתה התשובה שלי לשואה, זאת הנקמה. גם סבתי מצד אימי שיכלה במלחמת השחרור, תוך חודשיים, בעל ובן, ולי יש מקום ללמוד ממנה איך להתמודד עם השכול.

אני מברכת את ה', על הזכות שהיתה לשמואל להילחם בכבוד ומתוך הזדהות מלאה על הארץ הזאת לכל גבולותיה, זכות שמיליונים מבני עמנו לא זכו לה. "ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך".

אמא

משה רוט, חבר מהצבא, הספד מיום השלושים לנפילתו

שמואל, אני מנסה לכתוב לך, כי כבר המון זמן לא דיברנו, אבל אני לא יודע איך להתחיל... מאיפה... מהבלגן שלך? מהחיוך הקבוע שעל פניך? מהחובש ששואף כל הזמן להתמקצע על הפק"ל? מהצחוקים בג'יפ - אתה אלירז ואני - ש'תפסנו' חפ"ק בטול כרם, מ'השמחת חיים' התמידית שלך? אולי דווקא מהרגעים הקשים שגם בהם ראינו אותך שמח וצוחק?! נראה לי, שאני אתחיל מהסוף. הסוף הכואב. הסוף שמבחינתנו לא נגמר, הוא רק התחיל. סוף של עשרים שנה שהיה לנו, המשפחה והחברים, זכות ליהנות ממך. אבל סיימת כמו גבר, כמו לוחם, נהרגת כשיצאת לטפל במתניה, תחת אש, חובש אמיץ שביקש להציל חיים ומצא את מותו. אנחנו אנשים מאמינים, שמואל, ויודעים שלא סתם ולא במקרה נהרג בן-אדם. כל כך הרבה למדנו במך ביום מותך, קידוש-ה' בפועל, עזרה לזולת, החיוך גם כשקשה ושמחת החיים... ואנחנו מבטיחים ליישם את זה ולהעביר את זה הלאה, לבאים אחרינו, ללוחמים שלצערנו נשארה להם עוד עבודה לעשות. למדנו גם את הרצינות שבעבודה, שעם כל הצחוקים והבלגן שמסביבך, כשניגשת לעבוד - התייחסת ברצינות גמורה, כי ידעת שיש לך תפקיד: חובש. חובש קרבי.

אתה חסר לנו מאוד, שמואל. ביום חמישי שעבר נתקלנו בשכם. איבדנו את אביוה ואופק נפצע. אתה בטח יושב שם למעלה יחד עם אביוה ואתם מנתחים את האירוע ההוא בג'נין. כי ככה אהבת. להסיק מקנות ולהעלות נקודות לשיפור לפעם הבאה, כמו שסיפר. לנו שאקי על התרגולים שעשה לך. ביקשת להעלות טעויות, איפה להשתפר... מקצועי. אבל עכשיו כבר לא תהיה פעם הבאה...

אנחנו עצובים שמואל, אבל חזקים. יצאנו להילחם וידענו שאולי יהיה מחיר. אתה ידעת. אמרת לנו. אמרת לחלק מהחבר'ה לפני המבצע שנראה לך מבצע קשה, מסובך, שאתה לא בטוח שכולם יחזרו ממנו... אבל מי חשב... מי האמין. אפילו באותו יום עצוב כשהרמתי את האלונקה שלך ולא ידעתי שזה אתה, פתאום כשבאנו לכסות אותך, אני עוצר שנייה ואומך זה שמואל... זה שמואל... ולא האמנתי, הייתי בשוק. הייתה לי מין הכחשה פנימית כזו, אבל אז הגיע אופק נגם הוא זיהה אותך, ופתאום הבנתי שזו הפעם האחרונה שאני רואה אותך... סליחה שמואל, סליחה, למרות שאני יודע שאתה לא כועס, שלא התעכבנו שם יותר זמן איתך, רצייתי לעצור את העולם להגיד: זהו! עד כאן! אבל לחמנו. הלחימה נמשכה ואנחנו איתך, כי ידענו שאין ברירה, ומי כמוך יצדיק את זכותנו על המאבק על ארצנו הקדושה.

אני מסים את המכתב, למרות שיש לי עוד המון מה לדבר, לצחוק. זוכר את השירים ששרנו על אלירז בג'יפ ב'חפ"ק? צריכים להמציא עליו עוד שירים... אני אוהב אותך, אחי, ומתגעגע אליך מאוד, מחכה לחבק אותך כבר, ותדע שאנו

עושים ונמשיך לעשות הכל כדי שתיפסקנה המלחמות פה, ואנשים יסתובבו כאן שמחים - בדיוק כמוך. אני לא אשכח את הרגע שזיהיתי אותך על האלונקה, ללא רוח חיים. שמואל, המכתב קצת מבולגן בגלל המחשבות אבל אתה מסתדר הכי טוב עם הבלגן...

עמיחי לוי, חבר מהצבא; הספד מיום השנה לפילתו

שמואל!

כשהיינו טירונים, באחת משיחות הפלוגה, דיבר איתנו גרינוולד על החשיבות של מה שאנו עושים והסביר לנו שיבוא יום ונילחם על הגנת המדינה. דרך אגב הוא הזכיר שיכול להיות שיפגעו חברה מהפלוגה שיושבים בינינו תוך כדי ביצוע המשימות. היינו טירונים, ולא התייחסתי ברצינות למה שהוא אמר, למחרת אפילו הגיעו אליו תלונות מתוך הפלוגה שהוא יוצר פחד מיותר ושזה לא נכון לדבר דברים כאלה. היינו בטוחים שזהו - אחרי לבנון כבר אין שום דבר מסוכן ומאיים, ולא ידענו מה עוד מצפה לנו וכמה תצטרך המדינה עוד לעמוד על נפשה. כשסיפרו לנו סיפורי מורשת קרב על גיבורים, חשבנו - זה משהו רחוק מהעבר, מהמלחמות, מלבנון, ולא הבנו עד כמה גרינוולד צודק, ועד כמה הגיבורים חיים בינינו, כאן ועכשיו.

גיבורים כמוך, שמואל, שרק אחרי מותך בגבורה, הבנו גם את הגבורה שהיתה בחיך. כי גיבור הוא מי שמתגבר, ואתה, שמואל, הראית לנו מה זה להתמודד ולהתגבר. מהדברים הקטנים של יום יום - כשלאף אחד כבר אין כוח לכלום - שמואל יקום ויעשה; 'כי צריך'. כשמשהו ממש מעצבן אותך ולא בסדר איתך - הבלגת והמשכת הלאה, מול ה'שביזיונות' הגדולות והקטנות - עמדת והמשכת הלאה; כשצריך מתנדב לתורנות מטבח, לסחוב את הג'ריקן, לשמירה בשעות הדפוקות, ועד ליציאה לקורס תובשים - התגברת על הקול הקטן שאומר "עזוב אותך, למה אתה צריך את זה?" חנקת אותו וקפצת ראשון, ולכן הדרך שבה נהרגת היתה המשך טבעי לגבורה שבה חיית. לעמוד מול הסכנה, לראות אותה, להתגבר ולקפוץ החוצה, כי צריך לטפל במתניה.

אחי, המון פעמים אני מנסה לחשוב מה עבר לך בראש באותו שבריר שנייה לפני שיצאת אל האש, ואני בטוח שאם הייתי שואל אותך, לא היתה לך תשובה ברורה, כמו פעמים אחרות שדיברנו ולא היתה לך תשובה ברורה למה תמיד אתה נותן כל כך הרבה, ואני חושב שפשוט הנתונה היתה טבועה בך כל כך עמוק, בתמימות כזאת, בשמחה, בלי הרבה הסברים.

אם יש מישהו שקט, שנותן כוח לאחרים בלי ששמים לב, אפילו ברגעים הקשים, זה

אתה שמואל. כך היית בחיך, בלי ששמנו לב, וכך אחרי מותך הבנו כמה כוח נתת, ובשנה שחלפה הבנו כמה אתה חסר לנו, אתה פשוט חסר לנו.

אבל אני רוצה להגיד לך, אריה צפורה וכל המשפחה, שאם נסתכל מה שמואל השאיר ונתן, זה המון. שמואל הרי רצה להיות מפקד ולא חובש, אבל בדרך שבה נהרג, נתן לנו דוגמא אישית שמנהיגה את כולם, החברים והמפקדים, הדרך שבה צריך לנהוג, וכך גם במותו נתן לנו המון כוח להמשיך הלאה, וכל החברים שהיו בצבא, וגם מי שכבר השתחרר ויחזור למילואים, או תורם באזרחות, כולם רוצים להמשיך את מה שעשה ואת הדרך שבה חי - הדרך לתת.

גרינוולד צדק. נלחמנו ואנחנו עדיין נלחמים להגנת המדינה. חבר'ה נפצעו ושניים גם נהרגו. אבל למרות שהפלוגה התפרקה, הנפילה של שמואל ושל מרום רק קרבה אותנו וחיזקה אותנו יותר. לפני חודשיים נפגשנו, כל המחלקה, ודיברנו, ופתאום התגלה לנו כמה שמואל השפיע על כולנו בחייו נבמותו.

אני מביט לך שמואל, שכל חייל חדש בגדוד ישמע וישמע עליך, גם מהחבר'ה ב'ותיקות', וגם מהחברה שמפקדים בפלוגות הצעירות, וילמד ללכת בדרכך, דרך הנתינה, השמחה והגבורה.

שמואל נפל יום לפני יום השואה, בין חג החרות ליום הזיכרון והעצמאות, והצטרף לחומת המגן החיה של החרות והעצמאות, של העם ושל הארץ, שכל כך אהב, ואנו נמשיך לאורו, כי רעות שכזאת לעולם לא תתן את לבנו לשכוח.

זוכרים אותך תמיד ומתגעגעים.

יהי זכרך ברוך!

הרב ירחמיאל ויס, ראש ישיבת ירושלים לצעירים הספד שנאמר בהלוויה

שמואל. ביקשו שאני אדבר. איך אפשר לדבר, ואיך אפשר לא לדבר. ההרגשה הראשונה שלי זה להספיד חכם בפניו. היית בישיבה. קראת, שנית, למדת תלמוד, גדלת בתורה, גדלת ביראה, גדלת במידות.

שמואל שלנו. הרוג מלכות הנהרג על קידוש השם. איך אפשר להיפרד מהצעירות הזאת שלא הגיעה למימוש, מהתקוות שנגוזות, מהצמיחה שנגדעת. הפסוק אומר: "והנער שמואל הולך וגדל וטוב גם עם ה' וגם עם אנשים" - זה אתה. באת מבית ספוג וינוק בערכים של תורה, של אמונה, של אידיאלים, של ארץ ישראל ושל נעימות. כולך מחויב לדברים, כולך חי את הדברים, כולך חווה את הדברים ומעניק להם נופך של עומק עם האישיות המיוחדת והמתוקה שלך בישיבה. עם ה' בתורה, עם ה' בתפילה, עם ה' באמונה, עם ה' בעדינות. עם אנשים - איזה חבר היית, איזה נעים היית, איזה טוב היית.

הזכירו פה שהיום מזכירים בעם ישראל את יום השואה. לשמואל היה מחוץ ללימודים איזה עניין מיוחד בלימוד תולדות עם ישראל, ועוד יותר בלימוד השואה, מתוך קשר עמוק של מחויבות לעם ולערכים שלו, וכל כך מתאים הדבר. הנשמה שלו מתעלה מאיתנו מתוך העניין הזה.

לשמואל הייתה עין טובה. כשסיפרו לי אתמול על האסון, הדבר הראשון שראיתי זה את "שמואל-הרואה". את העיניים שלו, את העיניים החיות האלה, הסקרניות האלה, העמוקות האלה, הצוחקות האלה, התוססות האלה, השואלות והמשיבות. אני כמעט לא זוכר מישהו שהיה שואל כך, היית רואה בעיניים שלו את השאלה, ואת השמחה שלו בתשובה כשהיא ניבטת מתוך העין. כל האישיות מוקרנת מתוך הראייה העמוקה הזאת. ומתוך הראייה הזאת גם ראית את המשך דרכך.

כתוב: "ושמואל משרת את פני ה'". היית אידיאליסט, היית אידיאליסט אמיתי. היית ישר דרך עם עצמך. למדת והצית ללמוד. התחלת ללמוד בישיבה וראית שאתה לא מצליח בתקופה זו של החיים למצות את עצמך. אמרת "אני אתן יותר לעם ישראל בשרות בצבא ה'", והלכת לשרת את פני ה'. אידיאליות אמיתית של הליכה את פני ה'. שמואל, אתה עכשיו התעלית מאיתנו, אתה ממַש "את פני ה'". על הפסוק שהזכיר הרב דב - "ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן" - מסביר הרבי ר' שמחה בונם מפשיסחא, "בקרובי" - במחיצתו של ה' זה בחינת "בקרובי אקדש". לך טוב, לך נעים, אתה מצאת את מנוחתך מתוך מציאות של "אי אפשר לעמוד במחיצתם". אבל על פני כל העם הוא אמר "אכבד" - "דאס איז שווער" - זה כבד, זה קשה.

אתה חסר לנו. חסר לנו הטוב שלך. חסרה הנעימות שלך, חסרה הלכידות שלך. אני מסתכל פה. על יד קברך יש. לך חברותא מהישיבה, שני מחזורים לפניך, את הטייס יצחקי רוזנפלד הקבור פה מימינך. תוכלו להמשיך יחד את פני ה', בקידוש ה'. אבא הזכיר שאנחנו מרגישים בחינת פיקדון. כתוב "ותקרא את שמו שמואל כי מה" שאלתיו... וגם אנכי השאלתיהו לה' כל הימים אשר היה הוא שאול לה". איזו אמירה נשגבה נוראה וכואבת של השאלה ושאלה. העוצמה שבקדושה והכאב שבחסר. הלכת מאיתנו, התעלית מאיתנו. השאילו אותך לנו למספר שנים כל כך יפות ונעימות, כל כך בונות ועושות. כל-כך היית שלם וישר עם עצמך ונקראת למשימות והלכת אליהם. "ויקרא ה' אל שמואל ויאמר הנני" - הנני לאמונה, הנני לתורה, הנני לאידיאלים, הנני למסירות נפש עד הסוף. ואתה שם, נקראת לה' ואמרת "הנני". ואתה משאיר אותנו פה כואבים ובוכים.

תשתדל מתוך התום, הטהרה והקדושה להיות מליץ יושר, להתפלל שיהיה לנו כוח לשאת הכאב. שיהיה לנו כוח להמשיך - ויהיה לנו כוח להמשיך. תתפלל שההורים יהיו מנוחמים ויוכלו להמשיך את שמחת החיים שלהם. תתפלל על כל החברים שלך שבאים פה ללוות אותך, על כל המורים והרבנים שלך.

שמואל, אתה היית חזק ואנחנו נמשיך להיות חזקים בעקבותיך. "ובלע המוות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר". שלום לך מתוק.

...ברד של אש נתך, ברד כבד קטוע,
מעבר לנהר, לגמא הרוחש.
השאירו אותי כאן - ביקש אז הפצוע,
עזוב שטויות - ענה אז החובש.
תציל את עצמך - בקש אז הפצוע,
אני נשאר אתך, ענה לו החובש.

והם נותרו שניהם, והשדה פתוח,
והם נותרו שניהם, והם גלויים לאש.
אנחנו אבודים - מלמל אז הפצוע,
אחוז בי טוב - ענה לו החובש.
נפצעת גם אתה - מלמל אז הפצוע,
עזוב, זה לא נורא - ענה לו החובש.

האש כבדה, כבדה! קשה, קשה לנוע,
רק לא להתייאש, רק לא להתייאש.
אזכור אותך תמיד - נשבע אז הפצוע,
רק לא ליפול - מלמל אז החובש.
שלך עד יום מותך - נשבע אז הפצוע,
היום הוא יום מותי - ענה לו החובש...

אחי, אחי שלי! - יבב אז הפצוע,
מעבר לנהר הגמא מרשרש.
אחי, אחי שלי!
אחי, אחי שלי!
אחי!!! ...

צבא הגנה לישראל

הנני לציין לשבח את

7123468 סמל שמואל וייס ז"ל

על אומץ לב רעות ונחישות.

סמל שמואל וייס ז"ל שימש חובש בפלוגה המסיעת של גדוד "הבוקעים הראשון" בלחימה במחנה הפליטים ג'נין.

תיאור המעשה:

במהלך הקרב לטיהור מחנה הפליטים ג'נין, נפגע רס"ל מתניה ראבינסאן ז"ל אשר נילכד בסמטה צרה תחת אש צלפים. למרות האש העזה יצא סמל שמואל לחלץ את חברו. במהלך החילוץ נפגע סמל שמואל ונהרג.

בפעולותיו אלו הפגין סמל שמואל וייס ז"ל אומץ לב רעות ונחישות ראויים לציון.

מזרחי אברהם, תא"ל
מפקד עוצבת געש

אוקטובר 2002

יזכור

לזכר חללי מלחמת העצמאות
שנפלו בג'נין (תש"ח, 1948)

בלו אברהם בן רינה (דינה)
ויעקב. נולד בשנת 1927.
נפל בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

אברהם יעקב בן כודמה
ושמואל. נולד בשנת 1929
נפל בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

בלום שמואל (אדמונד) בן
חנה (יוהנה) ומאיר (מכס).
נולד ביום ג' בסיוון תרפ"ה
(12.6.1925). נפל בג'נין בכ"ה
אייר תש"ח (3.6.1948).

אימבר מאיר (מכס) בן
פאולה (פסיה) ויוליוס. נולד
ביום י"ז בניסן תרפ"ח
(7.4.1928), נפל בג'נין בכ"ה
אייר תש"ח (3.6.1948).

בקרמן יחזקאל בן שרה
וצבי. נולד ביום ב' בחשוון
תרפ"ז (11.10.1926). נפל
בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

אלבז אהרן בן פרחח
ושלמה. נולד ביום י"ב
בטבת תרפ"ד (20.12.1923)
נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

גולדשילד דויד בן גיטל
ויחזקאל. נולד ביום י'
בשבט תרפ"ט (12.1.1929).
נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

אפרת אביהו בן פרידה
ואריה. נולד ביום כ"ט
בטבת תרפ"ב (29.1.1922)
נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

בית-יעקב יצחק בן מזל
ושלמה. נולד בשנת 1928.
נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

הרמל עקיבא בן שרה
ויעקב. נולד ביום ט"ז בטבת
תרצ"א (5.1.1931). נפל
בג'נין, בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

גליק זאב-יהודה בן פרומה
ויחיאל-מרדכי. נולד ביום
כ"ה בטבת תרפ"ו
(12.1.1926). נפל באזור ג'נין
בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

ויינר יוסף בן פאולה
ושלמה. נולד ביום ז' באב
תרפ"א (11.8.1921). נפל
בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

גרוסמן ישעיהו (טבי) בן
רייזל ויצחק. נולד בשנת
1924. נפל בג'נין בכ"ה אייר
תש"ח (3.6.1948).

זינגלשטיין אפרים בן בלומה
וצבי. נולד ביום ב' בתמוז
תרפ"ח (20.6.1928). נפל
בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

גרשון אהרן בן פרומה
וליבר. נולד ביום י"ב בשבט
תרפ"ז (15.2.1927). נפל
בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

זכרין יצחק (עיזה) בן יפה
ושלמה. נולד ביום כ"ו
בניסן תרפ"ו (10.4.1926).
נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

דולינקו שמואל בן שרה
ומשה. נולד ביום י"ח בסיוון
תרפ"ג (2.6.1923). נפל בג'נין
בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

זמבילוביץ אליהו (מריוס)
בן לאה וד"ר ישראל. נולד
ביום ד' בתמוז תרפ"ד
(6.7.1924). נפל בג'נין בכ"ה
אייר תש"ח (3.6.1948).

דניאלי (דה פונסקה) מרדכי
(מכס, מכסיטו) בן חנה
ודניאל-אליהו. נולד ביום
י"ג אייר תרפ"א (12.5.1921).
נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

טרסר מנחם בן מלכה
ואברהם-מרדכי. נולד ביום
כ"ט בחשוון תרפ"ג
(20.11.1922). נפל בג'נין
בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

הלינגר אריך בן הילדה
ואוטו. נולד ביום כ' בתשרי
תרפ"ה (18.10.1924). נפל
בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
(3.6.1948).

ליכט אליעזר-משה (ליאוו)
 בן פרל ויעקב-דויד. נולד
 ביום י"ג באב תרפ"ח
 (30.7.1928). נפל בג'נין בכ"ה
 אייר תש"ח (3.6.1948).

ליסיצין ולדימיר (וולודיה)
 בן אננה ופידור. נולד ביום
 כ"ג באב תרפ"ב (17.8.1922).
 נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
 (3.6.1948).

ליניץ דויד בן ברכה ושמעון.
 נולד ביום כ"ד בתשרי
 תרפ"ח (10.10.1927). נפל
 בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
 (3.6.1948).

מוסטוישק-גשרי שרגא
 (יהושפט) בן מרים ואריה.
 נולד ביום כ"ב בטבת תרע"ד
 (20.1.1914). נפל בג'נין בכ"ה
 אייר תש"ח (3.6.1948).

מזאי ישעיהו (ישי) בן
ארמה - יוסף
 ומשה-מיקלוש. נולד בשנת
 תרפ"ז (1926). נפל באזור
 ג'נין בג' בתמוז תש"ח
 (10.7.1948).

יולס דויד בן לוטה ומרדכי
 (מכס). נולד ביום כ"א
 בשבט תרפ"ג (7.2.1923).
 נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
 (3.6.1948).

ילינוביץ (ניצני) יצחק בן
 יסכה ומנחם. נולד בחודש
 תמוז תרע"ט (1919). נפל
 בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
 (3.6.1948).

יועזר אברהם בן שושנה
 ויוסף. נולד בשנת תרפ"ה
 (1925). נפל בג'נין בכ"ה
 אייר תש"ח (3.6.1948).

כהן ברוך (תאופיק) בן
 זאכיה ואליהו. נולד בשנת
 תרפ"ח (1928). נפל בג'נין
 בכ"ה אייר תש"ח
 (3.6.1948).

כהן יוסף בן שרה ואברהם.
 נולד בשנת תרפ"ה (1925).
 נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח
 (3.6.1948).

לחנה יוסף נולד בשנת
 תרפ"ד (1924). נפל בג'נין
 בכ"ה אייר תש"ח
 (3.6.1948).

עוזרי עזרא בן סעדה וזכריה (יחיאל). נולד בשנת תרפ"ה (1925). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

פודר צבי בן אדלה ומשה. נולד ביום י"ב בחשוון תרפ"ב (13.4.1921). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

פולין דוב (ברטולד) בן פניה ויחזקאל. נולד ביום כ"א בכסלו תרפ"ב (22.12.1921). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

צביבל אריה (ליאון) בנם-יחידם של חנה ושלמה. נולד ביום ג' בסיוון תרפ"ו (16.5.1926). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

צוקרבורג חיים (חיימ'קה) בן מרים ויעקב. נולד ביום כ"ה בכסלו תרפ"ג (15.12.1922). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

ציטרון יוסף (אוצ'י) בן מתילדה ובנימין. נולד ביום ג' בניסן תרפ"ה (28.3.1925). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

מזרחי ברוך (אברהם) בן שרה ואברהם. נולד בשנת תרפ"ו (1926) זהו השם העברי של הצעיר הערבי חמודה אבו-לעינין אחרי שהתגייר. ביום ט' בניסן תש"ח (18.4.1948) נפל במילוי אחד מתפקידיו הנועזים, עת הכניס מכונית תופת לג'נין. עד שנת 1967 היה בחזקת נעדר ומצבה לזכרו הוקמה בהר-הרצל. לאחר שנת 1967 נמצאה גופתו והוא הועבר לקבורה בבית-הקברות הצבאי בנתניה.

מזרחי מרדכי-אליהו בן חביבה ונסים. נולד ביום ט"ו באדר א' תרפ"ד (20.2.1924). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

מלינק דויד בן פרידה ואברהם. נולד ביום ח' בתמוז תרפ"ה (30.6.1925). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

מששולי מנחם בן רבקה ופינחס. נולד ביום י"ד באב תרפ"ג (27.7.1923). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

שבט מנחם בנם-בכורם של סוניה ואברהם. נולד ביום ט"ו בכסלו תרפ"ה (12.12.1924). נפל בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

שובר אברהם בן חנה שולנה וחיים. נולד ביום כ"ה בסיוון תרפ"ז (25.6.1927). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

שטרר זאב (רלי) בן הלנה-רות ויעקב-אלפרד. נולד ביום כ"א אייר תרפ"ט (13.5.1929). נפל במבואות ג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

שינובלוגה זליג בן בריינה ואריה (ליב), נולד בשנת 1924. נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

שלמונוביץ מרדכי בן אריה. נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

תורג'מן יעקב בן רחל ויוסף. נולד ביום י"ד בניסן תר"ץ (12.3.1930). נפל באזור ג'נין בי"ג תמוז תש"ח (20.7.1948).

קספרי יהורם בן אדית. נולד ביום י"ג בחשוון תרפ"ד (23.10.1923). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

קפלנסקי אברהם בן טובה ויעקב. נולד ביום י"ג באב תרע"ט (9.8.1919). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

קרמרמן ישראל (שרוליק) בן רחל ואברהם. נולד ביום ז' בטבת תרפ"ט (20.12.1928). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

רובינשטיין אריה (לואי) בן יהודית וזאב. נולד ביום ט' באדר תרפ"ה (5.3.1925). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

רוט צבי אריה (טימלי) בן וילמה-בלומה ושמואל. נולד בשנת תרפ"ח (מאי 1928). נפל באזור ג'נין בג' בתמוז תש"ח (10.7.1948).

שאול (ארדיטי) עזרא בן ג'וייה ורחמים. נולד בשנת תרפ"ב (1922). נפל בג'נין בכ"ה אייר תש"ח (3.6.1948).

**לזכר החיילים והשוטרים שנפלו
בג'נין (תשכ"ז-תשס"ב,
1967-2002)**

אברהם אלי בן בתיה
ואברהם. נולד בג' בניסן
תשכ"ג (28.3.1963). נפל
בג'נין בכ"ז אב תשנ"ב
(26.8.1992).

אישה אליהו (אלי) בן
יהודית ונסים. נולד בט'
בשבט תשל"ג (12.1.1973).
ביום ח' בתמוז תשנ"ב
(8.7.1992). נפל בג'נין.

אמוראי נתן בן בתיה ויוסף.
נולד בט"ו בתשרי תש"ט
(8.10.1949). נפל בג'נין בכ"ד
בסיוון תש"ן (19.6.1990).

יהוד דוד בן נזימה ויצחק.
נולד בב' בתמוז תש"ו
(1.7.1946). נפל בג'נין בי"ד
בכסלו תש"ל (24.11.1969).

חלבי אסעד בן מחמד
וטפלה. נולד בו' תמוז
תש"א (1.7.1941). נפל בג'נין
בי"א ניסן תשמ"ב
(4.4.1982).

כהן יורם בן עליזה ויהודה.
נולד ביום ט' בתשרי תשל"ב
(28.9.1971). נפל בג'נין בז'
בתשרי תשנ"ב (14.19.1991).

**לזכר חללי מלחמת ששת הימים
שנפלו בג'נין (תשכ"ז, 1967)**

אורן בארי בן פנחס והני.
נולד ביום כ"ו באב תש"ד
(15.8.1944). נפל בג'נין ביום
כ"ז באייר תשכ"ז (6.6.1967).

אשכנזי דויד ("דהוד") בן
ראובן ונג'יה. נולד ביום ט"ז
בתמוז תרצ"ח (15.8.1938).
נפל בכ"ז באייר תשכ"ז
(6.6.1967).

מור-יוסף אליהו בן דויד
ומסעודה. נולד ביום כ'
במרחשון תרצ"ט
(14.1.1938). נפל בכ"ז באייר
תשכ"ז (6.6.1967).

עוזרי אליעזר (אלי) בן אהרן
וסעדה. נולד ביום ט' בתמוז
תש"ד (30.6.1944). נפל בכ"ז
באייר תשכ"ז (6.6.1967).

שיפר דניאל (דני) בן ראובן
ורינה. נולד בחול-המועד
פסח ביום כ' בניסן תש"ה
(3.4.1945). נפל בכ"ז באייר
תשכ"ז (6.6.1967).

**לזכר הללי מבצע חומת מגן שנפלו
בג'נין (תשס"ב, 2002)**

אזולאי יעקב בן שמעון
ויויאן. נולד ביום ט"ז אב
תשל"ט (9.8.1979). נפל
בג'נין בכ"ז ניסן תשס"ב
(9.4.2002).

אל שוחט רונן בן רות (רוז)
ויוסף. נולד ביום ג' בטבת
תשל"ה (17.12.1974). נפל
בג'נין בכ"ז ניסן תשס"ב
(9.4.2002).

ארזי טירן בן יוסף ומיכל.
נולד ביום כ"ה תשרי
תשכ"ה (17.10.1968). נפל
בג'נין בכ"ז ניסן תשס"ב
(9.4.2002).

בוסידין עמית (מרדכי) בן
יצחק וגאולה. נולד ביום ה'
סיון תש"ם (20.5.1980).
נפל בג'נין בכ"ז ניסן תשס"ב
(9.4.2002).

בן דוד נסים בן ג'ולייט
ואבינועם. נולד ביום ל'
בכסלו תש"ם (20.12.1979).
נפל בג'נין ביום כ"ב בניסן
תשס"ב (4.4.2002).

ללוש אפרים בן מסעודה
וחנניה. נולד בי"ד באייר
תש"י (1.5.1950). נפל בג'נין
בכ"ז ניסן תשכ"ט
(15.4.1969).

מורדוך ששון בן דולי וברוך.
נולד בי"ז באדר א' תשכ"ב
(21.2.1962). נפל ליד ג'נין
בט"ז בכסלו תשנ"ג
(10.12.1992).

סבח אהרון הנרי בן פרלה
ומשה. נולד בכ"ו בניסן
תשי"א (2.5.1951). נפל
בג'נין בכ"ט טבת תשל"ב
(16.1.1972).

שיימן יעקב (קובי) בן
שושנה ואבא. נולד ביום י"ז
בטבת תשכ"ח (18.1.1968).
נפל בג'נין בא' אייר תשנ"ב
(4.5.1992).

שמאייב פנחס בן מזל טוב
ורחמים. נולד ביום כ"א
בטבת תשכ"ב (28.12.1961).
נפל בג'נין בה' בתשרי
תשנ"ג (1.10.1992).

שמור עוזיאל עוזי בן שרה
וסעדיה. נולד בכ"ב בניסן
תש"ט (21.4.1949). נפל
בג'נין בכ"ז ניסן תשכ"ט
(15.4.1969).

יואל אייל בן מניה ויחיאל.
נולד ביום כ"ט אב תשל"ג
(27.8.1973). נפל בג'נין בכ"ז
ניסן תשס"ב (9.4.2002).

יסקוב אבנר בן יצחק ומיכל.
נולד ביום י"ג אב תשכ"ז
(19.8.1967). נפל בג'נין בכ"ז
ניסן תשס"ב (9.4.2002).

לוי יורם בן יהודה ומטילדה.
נולד ביום ל' כסלו תשכ"ח
(1.1.1968). נפל בג'נין בכ"ז
ניסן תשס"ב (9.4.2002).

מייזליש שמואל דני בן חוה
רבקה ונח משה. נולד ביום
ז' בניסן תשל"ה (19.3.1975).
נפל בג'נין בכ"ז ניסן תשס"ב
(9.4.2002).

מליק הלל גדליהו (גדליה)
בן שמחה צדוק ופנינה רוז.
נולד ביום כ"ט בסיוון תש"ם
(13.6.1980). נפל בג'נין בכ"ז
ניסן תשס"ב (9.4.2002).

עזורי אייל בן סלומון
ושמחה. נולד ביום ג' חשוון
תשל"ה (19.10.1974). נפל
בג'נין בכ"ז ניסן תשס"ב
(9.4.2002).

בר דרור בן לאה ומוליק.
נולד ביום ג' שבט תשל"ד
(26.1.1974). נפל בג'נין בכ"ז
ניסן תשס"ב (9.4.2002).

גולומב עודד בן רותי
ושאול. נולד ביום ב' בסיוון
תשל"ל (6.6.1970). נפל בג'נין
בכ"ז ניסן תשס"ב
(9.4.2002).

גוסטנר משה בן שרית
ואברהם. נולד ביום כ"ג אדר
ב' תשל"ג (27.3.1973). נפל
בג'נין בכ"א ניסן תשס"ב
(3.4.2002).

ווייס שמואל עקיבא בן
אריה וציפורה. נולד ביום
כ"ד באב תשמ"ב (1982).
נפל בג'נין בכ"ו ניסן תשס"ב
(8.4.2002).

חבה מנשה בן רחל ואמנון.
נולד ביום כ"ד בכסלו תש"ם
(14.12.1979). נפל בג'נין
בכ"ז ניסן תשס"ב
(9.4.2002).

טל רועי בן מזל ועמי. נולד
ביום י"א בתמוז תשמ"א
(13.7.1981). נפל בג'נין בכ"ד
ניסן תשס"ב (5.4.2002).

**לזכר חללי צה"ל שנפלו בג'נין
(תשס"ג, ג, 2003)**

צייאדה מרדכי בן יעל
ואליסף. נולד ביום י' באלול
תשמ"א (9.9.1981). נפל
בג'נין בט"ו בסיוון תשס"ג
(13.6.2003).

עוזיאל גבריאל בן לאה
ויוסף. נולד ביום כ"ב חשוון
תשמ"ד (29.10.1983). נפל
בג'נין ביום ז' אלול תשס"ג
(4.9.2003).

**לזכר אזרחי המדינה שנרצחו בג'נין
(תשל"ה-תשס"א, א, 1974-2001)**

וקסלר אברהם (אברשה) בן
נפתלי וחנה. נולד בו' בניסן
תרפ"ד (10.1.1924). נרצח
על-ידי מחבלים בג'נין בה'
בתשרי תשל"ה (21.9.1974).

פרידמן ישראל בן מרדכי
ומרים. נולד בכ"ה בניסן
תרפ"ז (27.4.1927). נרצח
על-ידי מחבלים בג'נין בכ"ה
באייר תשל"ה (6.5.1975).

עזרא גד (גדי) בן זהרא
ושלמה. נולד ביום כ"ט
בסיוון תשל"ט (24.6.1979).
נפל בג'נין ביום כ"ב בניסן
תשס"ב (4.4.2002).

פישר מרום בן גיורא
ודורית. נולד ביום כ' בתשרי
תשמ"ג (7.10.1982). נפל
בג'נין בכ"ג ניסן תשס"ב
(5.4.2002).

צימרמן איל בן שירה ודוד.
נולד ביום כ"א חשוון תש"ם
בג'נין (11.11.1979). נפל
בכ"ז ניסן תשס"ב
(9.4.2002).

קורנפיין עודד בן ורדה ודוד.
נולד ביום ה' כסלו תשמ"ב
(1.12.1981). נפל בג'נין בכ"ד
ניסן תשס"ב (5.4.2002).

ראבינסאן מתניה בן רינה
ומאיר חיים. נולד ביום כ"ט
בתמוז תש"ם (13.7.1980).
נפל בג'נין בכ"ו ניסן תשס"ב
(8.4.2002).

שרעבי עינן בן מזל וציון.
נולד ביום ז' תמוז תשכ"ט
(23.6.1969). נפל בג'נין בכ"ב
ניסן תשס"ב (4.4.2002).

סרלקר ליאור (טומאי) בן
יצחק ושרה. נולד בט"ז
בחשוון תש"ל (28.10.1969).
נרצח על-ידי מחבלים בג'נין
בכ' באדר א' תשנ"ב
(24.2.1992).

ביטון מרדכי (מוטי) בן דינה.
נולד בכ"ד בכסלו תש"כ
(25.12.1959). נרצח על-ידי
מחבלים בג'נין בג' בחשוון
תשנ"ג (30.10.1992).

עובד אורי בן יצחק ותחיה.
נולד בו' בחשוון תש"י
(29.10.1949). נרצח על-ידי
מחבלים בג'נין בי"ח בניסן
תשנ"ט (4.4.1999).

עטיה ליאור (ליאורי) בן דוד
ושושנה. נולד בכ"ה בניסן
תשל"ח (2.5.1978). נרצח
על-ידי מחבלים בג'נין בח'
בשבט תשס"א (1.2.2001).

ויינטראוב אקטרינה (קטי)
בת יפים ולודמילה. נולדה
בכ"ג בטבת תשל"ד
(17.1.1974). נרצחה על-ידי
מחבלים בג'נין בז' בתמוז
תשס"א (28.6.2001).

